

A ROMÁNIA ELLENI HADJÁRAT

I. KÖTET
ERDÉLY

ÍRTA
NAGYBACZONI VITÉZ NAGY VILMOS
M. KIR. VEZÉRKARI ALEZREDES

11 SZÖVEG VÁZLATTAL
ÉS 44 MELLÉKLETTEL

MÁSODIK JAVÍTOTT ÉS BŐVÍTETT KIADÁS

A M. KIR. HONVÉDELMI MINISTERIUM KIADÁSA

MINDEN JOG FENNTARTVA.

Fráter és Társa, könyvnyomdája, Budapest, VII., Akácfa-utca 13. Telefon: József 103-20.

TARTALOM.

Előszó	Old 1
--------------	----------

Politikai előzmények«

Első fejezet.

A románok lassú beszivárgása Erdélybe. — A románoknak nincsen történelmi joguk Erdélyhez. — A nemzetiségi mozgalmak kezdete Magyarországon. — Az 1848. évi mozgalmak következményei. — Az 1848. évi román politikai program. — Az 1848. évi XXI. t.-c. — Az 1863. évi nagyszebeni tartománygyűlés. — 1866 hatása, a monarchia belpolitikájára. — 1868. XLIV, t.-c. (Nemzetiségi törvény.) — Az 1881. évi román nemzeti értekezlet. — Aromán nemzetiségi mozgalmak 1894 után	3
---	---

Második fejezet.

A román nemzetiségi kérdés állapota 1913-ban. — Tisza István gr. felfogása Románia magatartását illetőleg. — Miért nem kerestük Románia helyett Bulgária szövetségét? — Az 1883. évi katonai egyezmény értéke. — I. Károly román király szerepe.....	15
--	----

Harmadik fejezet,

Katonai előzmények.

Románia magatartása a világháború kitörését követő időben. — Az 1914. augusztus 2-iki román koronatanács. — 1915 tavaszán fontolóra vesszük Románia megtámadását. — Miért nem támadtuk meg 1915 elején Romániát? — Választás Szerbia és Románia megtámadása között. — Románia megtámadásának kilátásai. — Falkenhayn indokai a Szerbia elleni támadás mellett. — Miért nem támadtuk meg Szerbia, leverése után Romániát? — Ultimátum terve 1916 elején. — Az átcsoportosítás nehézségei. — Felvonulási és hadművelési számvetés Románia ellen. — Romániából való átcsoportosítás Szerbia ellen. — Románia magatartása Szerbia leverése után. — Falkenhayn érvei a Románia elleni háborúval szemben. — Ellenérvek. — Lemondhattunk-e önként Erdélyről Románia javára?	20
--	----

IV

Negyedik fejezet.

Oldal

Előkészületek Románia ellen.

- A Románia elleni háborúra nem készültünk fel. — Lehetséges volt-e idejekorán megtenni az ellenintézkedéseket? — A katonai előkészületek hiányának következményei. — Vasutaink állapota katonai szempontból 37

Ötödik fejezet.

A Románia elleni hadműveletek terve.

- Az 1. hadsereg megalakítása Erdélyben. — Falkenhayn a Románia elleni hadműveleti tervről. — Az AOK és az OHL egymáshoz való viszonya. — A tervezett felvonulás időpontja. — A védekezés tervének bírálata. — A Románia ellen szánt erők és a román hadsereg egymáshoz való aránya. — A macedóniai bolgár támadás és a Románia elleni haditerv közötti összefüggés..... 44

Hatodik fejezet.

Hindenburg és Ludendorff hadműveleti terve Románia ellen.

- Általános helyzet. — Hindenburg és Ludendorff hadműveleti helyzetmegítélése a román háború kitörésekor 50

Hetedik fejezet.

A román hadsereg felvonulása. — Románia hadüzenete.

- Románia katonai előkészületei. — A román haderő értéke. — A románok haditerve. — Az entente államok helyzete 1916 aug.-ban. — Románia megegyezik az ententetal. — Románia elrendeli a mozgósítást. — Románia hadüzenete. — Falkenhayn távozása a vezérkari főnöki állásból. — A románok felvonulási csoportosítása. — A román felvonulás bírálata. — Az 1. osztrák-magyar hadsereg csoportosítása és erőviszonyai 54

Nyolcadik fejezet.

- A veszélyeztetett erdélyi területek kiürítése..... 71

Kilencedik fejezet.

A románok előnyomulása 1916. augusztus 28-ától szeptember 18-áig, a 9. hadsereg megalakulásáig.

- A románok megkezdik a támadást 1916 aug. 27-én. — A románok meglepő támadásának hatása. — Események 1916 szeptember 1-től 6-ikáig. — Az Erdélyben felvonuló szövetséges haderők és azoknak csoportosítása. — Események 1916 szeptember 9—11-ig.

	Oldal
— Ellentámadás lehetőségének kérdése 1916 szeptember közepén. — Események 1916 szeptember 12—18-ig. — Az 1. hadsereg harcainak összefoglaló méltatása	76

Tizedik fejezet.

A dobrudzsai harcok.

A kölcsönös helyzet. — A 3. román hadsereg csoportosítása. — Tutrakán elfoglalása. — A dobrudzsai események hatása a román hadvezetőségre. — Az oláhok megváltoztatják eredeti hadtervüket. — Megjegyzések. — Az oláhok ellentámadása Rahovónál a Dunán át	95
--	----

Tizenegyedik fejezet.

A 9. hadsereg megalakulása. — Falkenhayn támadási terve.

A vezetés kérdése. — Falkenhayn megérkezik Dévára. — A helyzet 1916 szeptember 18-án. — A 9. hadsereg megalakulása. — Falkenhayn terve a nagyszebeni támadáshoz. — Események 1916 szeptember 19-én. — Intézkedések a támadási előkészületekre	103
---	-----

Tizenkettedik fejezet

A nagyszebeni csata előzményei.

A német legfelsőbb hadvezetőség intézkedése a támadás megindítására. — Megbeszélés Gyulafehérvárott szeptember 20-án. — A 9. hadsereg tervbe vett csoportosítása a nagyszebeni támadáshoz. — Az általános helyzet Erdélyben 1916 szeptember 20-ika körül. — A románok támadása szeptember 21—22-én éjjel. — Az 1. hadsereg helyzete. — A 9. hadsereg intézkedései szeptember 22-én. — Események szeptember 23-án. — Az alpesi hadosztály előnyomulása a Vöröstoronyi szoros felé. — Szeptember 25. — A 9. hadseregparancsnokság harcintézkedései. — A XXXIX. hadtest harcintézkedése.— Oláh ellenintézkedések.....	112
--	-----

Tizenharmadik fejezet

A nagyszebeni csata lefolyása.

Események 1916 szeptember 26-án. — Intézkedések szeptember 27-ére. — Események szeptember 27-én. — Intézkedések szeptember 28-ára. — Események szeptember 28-án. — Intézkedések szeptember 29-ikére. — A 89. német hadosztály ellentámadása Hégennél. — A nagyszebeni győzelem méltatása	129
--	-----

Tizennegyedik fejezet.

*Oldal*A 9. hadsereg átcsoportosítása.
Támadás a 2. román hadsereg ellen.

Helyzet 1916 szeptember 29-én. — Az OHL utasítása a támadás további folytatására. — Intézkedések szeptember 30-án. — Események szeptember 30-án. — Intézkedések október 1-ére. — Események október 1-én. — Az 1. osztrák-magyar hadsereget hadműveletileg Falkenhaynnak rendelik alá. — Intézkedések október 2-ikára. — Az általános helyzet. — Intézkedések október 3-ikára. — Események október 3-án. — A 9. hadsereg Brassó felé való előnyomulásának hadműveleti következményei. — Események október 4-én 148

Tizenötödik fejezet.

A persányi ütközet. Előnyomulás Brassó felé.

A 9. hadseregparancsnokság terve és intézkedései az üldözésre. — A 2. oláh hadsereg intézkedései. — Október 5-ike. — A persányi ütközet. — A köhalmi ütközet. — Az 1. hadsereg megkezdí az előnyomulást. — Az 1. hadsereg helyzete október 5-én. — Intézkedések október 6-ikára, — Események október 6-án. — Előnyomulás a Bárcaság felé — Események október 7-én..... 165

Tizenhatodik fejezet.

A brassói csata.

A XXXIX. hadtest támadó intézkedése. - Az oláh főparancsnokság elhatározása. — A 2. oláh hadseregparancsnokság intézkedései. — Megjegyzések. — Események október 7-én. — Helyzet október 7-én este. - Események október 8-án. — A XXXIX. hadtest intézkedése a 8-iki támadáshoz. — Brassó bevétele. — A románok ellentámadása Szentpéternél. — A helyzet október 8-án este. — Október 9. — A románok megkezdik az általános visszavonulást. — A brassói csata eredménye 177

Tizenhetedik fejezet.

Az üldözés és harcok a brassói csata után.

A német legfelsőbb hadvezetőség intézkedése a határon át való üldözésre. — Helyzet október 9-én este. — Megfontolások a további előnyomuláshoz. — A 9. hadseregparancsnokság intézkedései a határon át való előnyomulásra. — Események az 1. hadseregnél..... 192

VII

Tizennyolcadik fejezet.

01 daI

Az Orsovánál és a hátszegi szakaszban vívott harcok.

<i>1. Orsovai szakasz.</i>	
Események 1916. augusztus 27-től október 2-ig	200
<i>2. Hátszegi szakasz.</i>	
Események 1916. augusztus 27-től október 10-ig.....	202
Befejezés.	206

A szöveg közötti vázlatok.

1. vázlat. A román erők kívánatos csoportosítása a Maros átlépése előtt	65
2. „ Az Erdélyben lévő osztrák-magyar erők helyzete 1916. évi augusztus hó második felében	69
3. „ Csoportosítás a 4. román hadsereg elleni ellentámadáshoz	89
4. „ Támadási terv és intézkedések szeptember 20-án	117
5. „ A 9. hadsereg csoportosítása szeptember 30-iki intézkedések szerint	155
6. „ Kölcsönös helyzet és támadási lehetőségek a nagyszebeni csata után	157
7. „ A 9. hadsereg támadása a nagyszebeni csata után	161
8. „ Az 1. osztrák-magyar hadsereg helyzete 1916 október 5-én	170
9. „ A 9. hadsereg helyzete 1916 október 6-án este	177
10. „ A 9. hadsereg csoportosítása az üldözéshez a brassói csata után	196
11. „ A 9. hadsereg kívánatos csoportosítása a brassói csata után	198

Mellékletek.

1. melléklet. A román hadsereg valószínű hadrendje és rövid szervezete 1916-ban	211
2. „ Az Erdélyben 1916 augusztustól novemberig működött szövetséges haderők hadrendje.	
3. „ A román hadsereg valószínű felvonulási csoportosítása 1916 augusztus végén.	
4. „ Kölcsönös helyzet 1916 szeptember 18-án.	
5. „ A nagyszebeni csata vázlata.	
6. „ A XXXIX. hadtest hadrendje a nagyszebeni csatában.	
7. „ A 9. és 1. hadsereg harcai és előnyomulása 1916 szeptember 29-től október 14-ig.	
8. „ A brassói csata vázlata.	
9. „ A hátszegi és orsovai szakaszokban lezajlott események vázlata.	
10. „ A román hadsereg valószínű hadrendje 1916 okt. 9-én.	

11. melléklet. Diplomáciai ügyiratok Ausztria-Magyarországnak Romániához való viszonyáról. (1914 július 22-ikétől 1916 augusztus 27-ikéig	213
12. „ Erdély és a határos romániai területek rövid katonai földrajza 1 almellékletel	233

Szövegközötti melléklet.

1. melléklet. Nagyrománia népességi viszonyai	6
---	---

Forrásmunkák:

Jancsó Benedek: Defensio nationis hungaricae.

Czernin: Im Weltkriege.

Ludendorff: Meine Kriegserinnerungen 1914—1918.

Falkenhayn: Die oberste Heeresleitung 1914—1916.

„ Der Feldzug der 9. Armee gegen die Rumänen und Russen. .

V. Hindenburg: Aus meinem Leben.

A. v. Cramon: Unser Österreich-ungarischer Bundesgenosse im Weltkriege.

Walther Vogel: Die Befreiung Siebenbürgens und die Schlachten bei Targu Jiu und am Arges. (Der grosse Krieg in Einzeldarstellungen 33. füzet.)

6. Wetzeil: Kritische Beiträge zur Geschichte des Weltkrieges. Von Falkenhayn zu Hindenburg-Ludendorff. Wechsel in der deutschen obersten Heeresleitung im Herbst 1916 und der rumänische Feldzug.

Oberst Karl Egli: Das dritte Jahr Weltkrieg.

H. v. Kühl: Der deutsche Generalstab in Vorbereitung und Durchführung des Weltkrieges.

Morgen: Meiner Truppen Heldenkämpfe.

Anonym: Kritik des Weltkrieges.

Az 51. honvédhadosztály,

a 61. honvédhadosztály,

a 37. honvédhadosztály,

a 39. honvédhadosztály

és az 1. népfölkelő lovassági dandár hadműveleti iratai.

A es. és kir. 1. hadseregszereparancsnokság: Az erdélyi hadjárat 1916 őszén. Anyagi rész,

Cs. és kir. külügyminisztérium vöröskönyve. (Diplomáciai ügyiratok Ausztria-Magyarországnak Romániához való viszonyáról az 1914 július 22-től 1916 augusztus 27-ig terjedő időben.)

Előszó.

A Románia elleni hadjárat csak utolsó felvonása volt azoknak a nemzetiségi mozgalmaknak és azon irredenta törekvéseknek, amelyeket Románia hivatalos körei ha nyíltan nem is, de titokban minden rendelkezésükre álló eszközzel annál inkább elősegítettek.

Bár Romániának a központi hatalmak elleni fegyveres fellépése előrelátható volt, a hadüzenet mégis váratlanul érte ezeket és még hozzá egy olyan kedvezőtlen katonai helyzetben, hogy a román vezetők bizton remélhették, hogy könnyű munkájuk lesz és Erdély, mint érett gyümölcs, minden nagyobb erőfeszítés nélkül épen úgy az ölükbe fog hullani, mint az 1913. évi háborúban Dobrudzsa délnyugati része. Az isteni végzés azonban másképen akarta ezt és Románia épen akkor szenvedte a legnagyobb anyagi és erkölcsi vereségét, amikor már azt hitte, hogy célnál van. Románia vereséget szenvedett a központi hatalmaknak egy olyan haderejével szemben, amely még a részletharcokban sem volt soha helyi számbeli fölényben. A központi hatalmak hadvezetőségeinek hibákat is vetnek a szemére. Ezen hibák dacára, amelyek legfeljebb a háborúra való felkészülés késedelmességére vonatkozhatnak, a szövetséges magyar, osztrák és német csapatok igazán csodálatraméltó kitartással, bátorsággal és fáradtságot nem ismerő szívóssággal küzdöttek azért, hogy a szószegő ellenséget Magyarország földjéről kiűzzék és diadalról-diadalra haladva végül is Románia legnagyobb részét elfoglalják.

Az erdélyi hadjárat nemcsak a csapatokat, hanem az összes parancsnokságokat, különösen az osztrák-magyar 1. és a 9. német hadsereg parancsnokát, de még a hadműveletet irányító legfőbb német hadvezetőséget is a legnehezebb hadműveleti feladatok elé

állította: csekély erővel kellett a többszörös túlerőben levő új ellenséget ártalmatlanná tenni, mert ha ez nem sikerül, a román támadás megadhatta volna a központi hatalmoknak a kegyelem-dőfést.

A románok elleni hadjárat egyike a világháború legtanulságosabb mozgóháborúinak, amelyben igazán a legnagyobb ügyességgel és leleményességgel használta ki a hadműveleteket vezető Falkenhayn gyalogsági tábornok a pillanatnyi harchelyzeteket és iskolapéldáját látjuk itt annak, hogy a nagy cél érdekében mindent kockára téve hogyan kell a vezetőnek vasidegekkel, minden gyengeség elől elzárkózva, nem engedve a kísértéseknek, csak a végső győzelmet tekintve azt erős akarattal el is érnie. Ebből a hadjáratból látjuk, hogy olyan csapatokkal, amelyek tudják, hogy hazájuk és nemzetük léte forog kockán, mit lehet végezni.

Falkenhayn gyalogsági tábornoknak és a 9. hadseregnek nevéhez fűződik Erdély visszafoglalásának minden emléke. A győzelmes háború kivívásában méltó társa Falkenhaynnak Arz vezérezredes, az osztrák-magyar vezérkar későbbi főnöke, akinek vezetése alatt álló 1. hadsereg jórészt magyar csapatainak ellenállása tette egyáltalában lehetővé azt, hogy Falkenhayn hadserege oly sikeresen harcolhatott.

Erdély ugyan a hadjárat győzelmes befejezése ellenére is elveszett, de azért ezen győzelmes hadjárat emléke és tanulságai ott fognak élni a jövőben és az isteni, örök igazságban bízó minden magyar lelkében. Ezeknek a hívő és el nem csüggedő magyar hazafiaknak ajánlom e sorokat azon törekvéssel, vajha e mű a csüggedőkbe is lelket tudna önteni és csak némileg is hozzájárulna azon megingathatatlan hit kiépítéséhez, amely

hiszen Magyarország feltámadásában!

Budapest, 1922 május havában.

Nagy Vilmos alezredes.

ELSŐ FEJEZET.

Az 1916/17. évi Románia elleni hadjárat politikai előzményei.

Ludendorff „Meine Kriegserinnerungen” című emlékiratában a románoknak a háborúba való belépésével kapcsolatban ezeket mondja:

„Augusztus 27-én Románia megüzente Ausztria-Magyarországnak a háborút. A kettős monarchia ezzel Magyarország egyoldalú politikájának, a német nép pedig tétlen szemlélődésének gyümölcsét aratta le.”*)

Úgy látszik, hogy még Ludendorff is abban a tévhitben irta le ezeket a sorokat, hogy a románok a központi hatalmak ellen 1916-ban csak azért léptek fel fegyveresen, mert Magyarország egyoldalú nemzetiségi politikát követett és ezért Románia az elnyomott erdélyi románság helyzetének megváltoztatására nem a központi hatalmaknál, hanem az entente-nál keresett orvoslást.

A románoknak Magyarország megcsonkítására irányuló törekvései már nagyon régi keletűek és annak, hogy Románia nem csatlakozott a központi hatalmakhoz, nem Magyarország az oka, mert csak azért, hogy Románia látszólag mellettünk legyen, Magyarországtól senki sem követelhetette, hogy előre lemondjon a románok javára Erdélyről és az azzal határos területekről, melyekben még román nemzetiségű lakosok is élnek.

Romániának a monarchia elleni támadása és ellenségeink sorába szegődése csak úgy érthető meg teljesen, ha közelebbről megvilágítjuk azokat a törekvéseket, melyek mindig a magyar állam egységének megbontásán fáradoztak és akkor meg fogjuk

*) Ludendorff: Meine Kriegserinnerungen 1914—1918. 186. old.

érteni azt, hogy a magyarság szempontjából a nemzetiségi kérdés liberális kezelése csak részben volt oka annak, hogy a románok kezébe kerülhetett Erdély, Máramarosnak és a Bánságnak nagyobbik része. Ennek egyik legfőbb oka a magyarság önálló állami életét hátrányosan befolyásoló azon helyzet volt, melyben Magyarország a monarchia másik államával szemben állott, továbbá azon törekvések, melyek a magyarság háttérbeszorításával a monarchia államszövetségi alapon való átalakítását tűzték ki célul maguk elé és ennek következtében a magyarság nemzeti irányú megerősödését minden alkalommal megakadályozták.

Míg a világháború a németek, angolok, amerikaiak és franciák között a gazdasági érdekellentétek mérközése volt, addig az osztrák-magyar monarchia élet-halál küzdelme a nemzetiségi eszmék harcának jegyében folyt.

A kérdés teljes megvilágítása érdekében nem lesz érdektelen rövid visszapillantást vetni a román nemzetiségi törekvések múltjára és azon körülményeket is vizsgálni, melyek a nemzetiségi mozgalmakat istáptolták és amelyek a magyarsággal való meg egyezést úgyszólván teljesen lehetetlenné tették, dacára annak, hogy ebben nem kisebb emberek dolgoztak és fáradoztak, mint Tisza István gróf, annál is inkább miután ezen törekvések érték el látszólag céljukat akkor, amikor a trianoni békeszerződéssel hazánknak egyik legnagyobb és legértékesebb része Romániának birtokába jutott.

A románok lassú beszivárgása Erdélybe.

Románia, mint — román nemzeti törekvések szószólói szerint — Traján császár által Dáciába telepített római legionáriusok és telepések leszármazottja, történelmi örökség címén formált magának jogot arra, hogy a magyarok által — szerintök jogtalanul — elrabolt erdélyi és általában a ma románok által lakott magyarországi területeket magának megszerezze.

A Traján császár telepeseire alapított jog természetesen csak mese és okmányokkal bizonyítható az, hogy akkor, amidőn a magyarok a IX. század végén a jelenlegi Erdélyt elfoglalták, ott románokat még egyáltalában nem találtak, hanem csak valami, ma már alig megállapítható, szláv eredetű népséget. A románok csak a tatárjárás után (1241) kezdtek tömegesebben beszivárogni a gyér népességű erdélyi területekre és mint pásztorkodó nép hú-

zódtek beljebb és beljebb az erdélyi hegyvidékeken át a Nagyalföld felé is.

Megállapítható az is, hogy Erdélyben még a XII. század első felében sem volt román, a tömeges bevándorlás következtében azonban és azért, mert a magyarság a folytonos hadviselés miatt megfelelően nem szaporodhatott a XIII. század végén itt már a lakosságnak 25%-át ők képezik. Ezen beszivárgás a havasalföldi tarthatatlan állapotok következtében később oly mérveket öltött, hogy a XVII. század végén a szorosán vett erdélyi fejedelemség 500.000 ezer lakosából 150.000 a magyar, 100.000 a német (szász) és körülbelül 250 000 a román.

Azon állítás tehát, hogy a románok történelmi alapon, mint Erdély őslakói követelhetik maguknak Erdélyt nem jogos. Sokkal őszintébb volna, ha ezen nagyhangú indokolás helyett azzal tennék megérthetővé és indokolttá erőszakos foglalásukat, hogy ők valamennyi románnak egy államban való egyesítésére törekszenek, ami a magyarság történelmi és néprajzi jogainak és az igazságnak sérelme nélkül, keresztül nem vihető. A jövőben a magyarság is ugyanígy teljes joggal arra fog törekedni, hogy minden magyarlakta terület a magyar nemzeti államhoz tartozzék azzal a különbséggel, hogy a néprajzi elhelyezkedés mellett a magyarság követeléseit a régebbi és magasabb kultúra, a történelmi jog és a gazdasági tényezők hatóereje is támogatja.

A magyar állam testéből a trianoni békeszerződés következtében Románia részére elszakított részek nemzetiségi viszonyait a csatolt táblázat mutatja. E táblázat adatai, melyeknek hitelességéhez szó nem fér azt mutatják, hogy a Magyarországtól elszakított területen az oláhok kisebbségben vannak (43 százalék) és még a „Nagyrománia” területén sincsenek sokkal nagyobb többségben, mint a magyarok Nagymagyarország területén (58 százalék 54 százalékkal szemben).

Nemzetiségi mozgalmak kezdete Magyarországon.

Az erdélyi románok első nemzetiségi törekvései 1791-ben jelentkeztek, amidőn az erdélyi rendektől azt követelték, hogy a három politikai nemzethez — a magyarhoz, székelyhez és a szászhoz — iktassák be az alkotmányba negyediknek a románt is és ennek természetes következményeképpen a román többségű vármegyéket, székeket, kerületeket és községeket románul nevezzék el és a tisztviselők között a román lakosság számarányának meg-

Nagyrománia népességi viszonyai.

Országteretek	Terület ☐ km ² -ekben	Összes lakosság	Nemzetiség szerint ebből:						Százalékokban kifejezve					
			román	magyar	német	szláv	török-tatár	egyéb	román	magyar	német	szláv	török-tatár	egyéb
Románia	139 049	8,400,000	6,528,836	172,800	20,000	141,783	162,965	1,370,556	77.7	2 ^{*)}	—	1.7	1.9	16.7
Magyarországi kapcsolás	129,447	6,841,379	2,939,201	2,429,446	742,655	623,125	—	106,952	43—	35.5	10.8	9.1	—	1.6
Bukovina	10,442	801,364	275,115	9,500	176,300	340,449	—	—	34.3	1.3 ^{**)}	22	42.4	—	—
Bessarabia	45 632	3,000,000	1,300 000	—	70,000	1,170,000	65,000	495 000	43.3	—	2.3	35.6 ^{***)}	2.2	16.6 ^{****)}
Összesen	324 570	19,042,743	11,043,212	2,611,746	1,008,955	2,178,357	227,965	1,972,508	58^{1/2}%	13.7^{2/3}%	5.3^{3/10}%	11.4^{0/10}%	1.2^{5/10}%	10.4^{0/10}%

*) Moldánai csángó gr. 800, Bukarestben 90,000 székelv. elsősorva 30,000.

**) Hadikvári stb. csángók (szekélyek).

***) Orosz lipován 8.4^{0/10}, szarb. horvát, tot 2.3^{0/10}, bolgár 0.7^{0/10}.

****) Orosz asidó, cigány, görög, török, drinány.

felelően legyenek a románok is képviselve. Amidőn a magyar nemzeti szellem ébredése II. József császár erőszakos németesítő politikájának hatása alatt erősebb lendületet vett, a magyarság önállósági törekvéseivel szemben a bécsi politika a magyarországi nemzetiségek mozgalmát indította meg. Ennek első jelei a szászoknak mozgalmában 1837 után mutatkoztak, amidőn ezek állást foglaltak a magyar hivatalos nyelv ellen. A szászok politikáját követték a románok is, amikor 1838-ban megalapított lapjukban, a „Gazeta de Transilvania”-ban megkezdték a nyilvános harcot a magyarság ellen.

Az 1848. évi általános mozgalmak Európaszerte megbuktatták az eddig fennállott feudális monarchiakat és mindenütt a népfelség elvén alapuló demokratikus alkotmányt teremtették meg monarchikus, vagy köztársasági államformával.

Ausztria alkotmányos császársággá alakult át, Magyarország pedig megkapta az első felelős magyar minisztériumot. Amott a németiség, emitt a magyarság volt az államfenntartó és vezető elem. Ezen szabadelvű irány letörésére és a különösen veszedelmesnek látszó magyarországi függetlenségi törekvések megbuktatására állította sorompóba a bécsi reakció a nemzetiségeket. Kézenfekvő volt az, hogy a nemzetiségek követeléseit szegezve a magyarsággal szembe, könnyebben meg fog birkózni a magyarokkal és végét veheti az 1848-iki magyar vívmányoknak és önálló-«sági törekvéseknek.

Bécs ugyanazon elvet alkalmazta velünk szemben 1848-ban, amit Wilson alkalmazott a monarchiával szemben 1918-ban: a népek önrendelkezési jogát és azok egyenjogúságának elvét. Azt természetesen figyelmen kívül hagyta, hogy az egyenjogúságnak már az állami és társadalmi rend biztonsága érdekében is az egyforma kultúra, politikai érettség és államalkotó képesség az előfeltételét képezik.

Az 1848. évi román politikai program.

1848 május havában vették kezdetüket bécsi sugalmazásra Magyarországon is az egyes nemzetiségek politikai szervezkedései. E szervezkedés eredménye azon román politikai program, amelyet az 1848. május 15-én megtartott román nemzeti gyűlés elfogadott. Ezen *politikai program* a következő pontokba foglalható össze:*)

*) Jancsó Benedek „Defensio nationis hungaricae” 73. és 74. old.

1. A román nemzet a testvériség és szabadság elve alapján követeli politikai tekintetbeni nemzeti függetlenségét s azt, hogy mint román nemzet számának megfelelő arányban legyen képviselve az országgyűlésen, hogy meg legyenek a maga tisztviselői a közigazgatás, az igazságszolgáltatás és a katonai hivatalok minden ágában s hasonló arányban használják nyelvét minden őt illető ügyben, úgy a törvényhozásban, mint a közigazgatásban.

2. Joga legyen minden esztendőben egy külön román nemzetgyűlést tartani.

3. A román egyház minden felekezeti különbség nélkül legyen független. Állítsák helyre a régi román metropoliát. Minden évben legyen egyházi szinódus s ez válassza a román püspököket.

4. Román nyelvű elemi iskolákat, gimnáziumokat, papnövendéket és egy román nyelvű egyetemet állítsanak fel s mindennek költségeit az állam pénztárából fizessék, meghagyván a román népnek azon jogát, hogy ő válassza az iskolák igazgatóit és tanárait, hogy az oktatás nyelvét is ő állapíthassa meg és hogy az iskolákban legyen tanszabadság.

5. A román nép kívánja, hogy Erdély unióját Magyarországgal a többi nemzetek addig ne vegyék tárgyalás alá, amíg a román nemzet is nem lesz benn az ország törvényhozásában és az Erdélynek adandó új alkotmány értelmében mint alkotmányos nemzet nem bír ott tanácskozó és határozó szavazattal.

6. A román nép kívánja, hogy Erdély számára egy az ország nemzeteiből összehívandó alkotmányozó gyűlés új alkotmányt szerkesszen. Ezen alkotmány alapja legyen a szabadság, egyenlőség és testvériség.

Az 1848. évi XXI. t. c.

Az 1848 évi XXI. t.-c. tervezetében a magyar országgyűlés a lehetőség határáig teljesítette ezen követeléseket. Ez elismerte a románok nemzetiségét és nyelvét egyházi igazgatásukban, úgyszintén a községi és a törvényhatósági élet minden ágában, iskoláikban pedig biztosította a román nyelv használatát; megfelelő biztosítékot nyújtott a románoknak a köztisztviselői állásokban való alkalmazás tekintetében, a román egyházak pedig teljes autonómiát nyertek volna. A területi autonómiát azonban, mint Magyarország felbomlasztására irányuló kívánságot a magyar tör-

Tényhozás természetesen *nem* teljesíthette. E törvénytervezet azonban a bekövetkezett háborús események miatt nem emelkedhetett törvényerőre.

1849. márc. 4-én hirdették ki az új osztrák alkotmányt, amely a magyar királyság önnálló állami életét teljesen megszüntette és a magyarságot az „Osszmonarchia” többi nemzetiségével egy sorba állította, a területi autonómiát azonban a nemzetiségeknek és így a románoknak ez sem adta meg. A románok nem voltak vele megelégedve, miután Erdélyt nem egyesítette Bukovinával és a románokat nem függetlenítette teljesen a magyaroktól. Ezért Saguna gör. kel. püspök a többi nemzetiségek vezetőivel egyetértésben a bécsi kormánynak memorandumot nyújtott át, amelyben a románok azt kívánták, hogy a román népet válasszák el Magyarországtól és Ausztria románjaival egyesítve mint külön román nemzet külön román koronatartományt alkosson.

A márciusi alkotmányból azonban semmi sem lett és a románok követeléseinek sem lett meg a látható és általuk óhajtott eredménye.

A román nemzetiségi követelések és törekvések az 1861. évi magyar országgyűlés feliratával kapcsolatban keltek ismét életre, amidőn a román nemzetiségi képviselők általában az 1848. évi román politikai program alapján állva ismét a területi autonómiát követelték.

Az 1863. évi nagyszebeni tartománygyűlés.

A bécsi kormányköröknek az 1861. évi magyar országgyűlés feloszlása utáni központosító törekvései a románok nemzetiségi követeléseiben és törekvéseiben is fordulatot jelentettek, mert míg eddig a bécsi körök sem akartak hallani a románok területi autonómiájáról, ezt 1863-ban annyiban mégis megvalósították, hogy I. Ferenc József 1863. július 1-re összehívta az erdélyi tartománygyűlést, melynek az lett volna a feladata, hogy Erdélynek, mint osztrák koronatartománynak alkotmányát és szervezetét megalkossa.

A tartománygyűlés megválasztott magyar képviselői azonban a gyűlésen nem jelentek meg, így a románok és a szászok önállóan, a magyarok nélkül kezdték meg működésüket. Ezen tartománygyűlés egészen úgy kezdte meg munkáját, mint a különálló Erdély parlamentje és ezzel megvalósultaknak látszottak a románok és a szászoknak elszakadási törekvései. Bár ekkor a ro-

mánok még nyíltan sehol sem hangoztatták azt, hogy a monarchiából is ki akarnak válni, de minden jövőbelátó államférfiú előtt kétségtelen volt, mindenkinek éreznie kellett azt, hogy az erdélyi románok többsége előbb-utóbb újból követelni fogja a Bukovinával való egyesítést és azután ezt már természetesen követni fogja a Kárpátokon túli Romániával való egyesülésre való törekvés is. Ez már csak attól függött, hogy az akkor még török fenhatóság alatt levő román fejedelemség sorsa hogyan alakul.

A Schmerling-féle államszövetségi rendszerre való törekvés azonban rövidesen megbukott és ezzel megbukott Erdélynek külön koronataromány alakjában való beillesztése az osztrák császárságba. A nagyszebeni tartománygyűlést I. Ferenc József feloszlatta.

1866 hatása a monarchia belpolitikájára· Az 1868. évi XLIV. t-c. (Nemzetiségi törvény).

Az 1866. évi háború elvesztése új vizekre terelte a monarchia hajóját és az eddigi föderalistákkal szemben azok jutottak vezetőszerrepre (br. Beust), akik a magyar nemzettel való megbékülésben látták a nehéz helyzetből való kibontakozásnak egyedüli módját, miután valószínűnek látszott az, hogy a föderalisztikus irány mellett a most már szláv többségű Ausztriában elvész a németiség vezetőszerrepe és a laza összefüggésben álló osztrák koronatarományok magukat önnállósítva, előbb-utóbb egyesülnek a monarchiával határos nemzeti államokkal, melyekben fajrokonai élnek. így született meg az 1867. évi kiegyezés, mely a monarchia létének vagy nemlétének kérdését a *dualizmussal* oldotta meg.

Bécsnek azon vezetőköréit, melyek a föderalisztikus alapon megszervezett Ausztriában látták azon államtestet, amely a monarchia határain kívül lakó szlávokra és románokra olyan vonzó erőt fog gyakorolni, hogy azok nem monarchia hasonló fajuk által lakott területeinek elszakítására, hanem éppen ellenkezőleg azokkal a monarchia keretein belül való egyesülésre fognak törekedni, — nem elégítette ki az 1867. évi megoldás. Ezek, a 67-es kiegyezéssel elégedetlen elemek, a „Grossösterreich” gondolatát elfeledni nem tudó körök voltak azok, amelyek minden eszközzel megakadályozták a magyar nemzeti állam kiépítését és minden alkalommal kimutatták azt, hogy ők a magyarság nemzeti törek-

veséivel szemben, mindig a horvátok, a tótok, a szászok vagy a románok oldalán állanak.

A magyar országgyűlés az 1868. évi XLIV. t.-c.-ben adta meg a nemzetiségeknek mindazokat a jogokat, melyek a magyar nemzeti állam egységének veszélyeztetése és az államalkotó magyar faj vezetőszerepének sérelme nélkül egyáltalában megadhatók voltak.

A románok e törvénnyel nem voltak megelégedve, miután ez nem adta meg azt, hogy a románság külön területtel bír, a magyarsággal teljesen egyenrangú politikai nemzetként szerepeljen, amit már az 1863. évi nagyszebeni tartománygyűlés részben meg akart valósítani. Ezért az 1869. évben megtartott *szerdahelyi gyűlésen* az erdélyi románság vezetői kimondták, hogy a magyarsággal szemben passzív álláspontra helyezkednek és a magyar törvényhozás munkájában részt venni nem fognak.

Ez a határozat részben már a Kárpátokon túli román kormányoknak németországi forrásból támogatott irredenta munkájára vezethető vissza. A németbirodalom ugyanis a monarchia ellensúlyozására 1866 után a Romániával való esetleges együttműködésre gondolt (Bismarck) és erre kezdődött meg Romániában és Erdélyben is a legféltelenebb izgatás a magyar állameszme ellen.

A román önnállósági törekvések a passzivitás dacára sem szűntek meg és az 1871. évi Hohenwarth-féle kísérlet, mely Ausztriának a dualizmussal szemben föderalista alapon való átalakítására törekedett, arra a meggyőződésre kellett, hogy juttassa a román vezetőket, hogy a dualizmus és ezzel a magyarság vezető szerepe még a legfelsőbb körökben sem rokonszenves és kitartó küzdelemmel előbb-utóbb elérkezik annak az ideje, amikor a románok önállósítási törekvéseiket meg fogják valósíthatni.

Az 1881. évi román nemzeti értekezéslet.

Új lendületet adott a románság nemzetiségi mozgalmának a román fejedelemségnek a török fenhatóság alól 1878-ban bekövetkezett felszabadulása és ezen időponttól kezdve a monarchia területén lakó románságnak a független Romániához való csatlakozásának gondolata kezdett mind határozottabb alakot ölni.

Az 1881-ben megtartott *román nemzeti értekezéslet* kimondta a román nemzeti párt megalakulását és *politikai programjaként* a következőket állapította meg:

1. Erdély legyen autonóm tartomány az 1863. évi nagyzebeni tartománygyűlés által hozott törvényeknek megfelelően.

2. A románok által lakott területeken a hivatalos nyelv úgy a közigazgatásban mint az igazságszolgáltatásban román legyen.

3. A román törvényhatóságokban csak román, vagy románul tudó tisztviselőket alkalmazzanak.

4. Az 1868. XLIV. t-c. et (nemzetiségi törvényt) revideálni kell.

5. A román nemzeti fejlődést akadályozó egyéb törvényeket el kell törölni.

6. Az egyházi és iskolai autonómiát biztosítani kell.

7. A román felekezeti iskolákat és közművelődési egyesületeket állami támogatásban kell részesíteni.

8. Új választási törvényt alkossanak.

9. A dualizmussal szembeni állásfoglalást későbbi időpontra halasztják.

Különösen jellemző tehát az 1. és a 9. pontban foglalt követelmény, amely ugyan a magyar szent korona testéből való kiszakadást követeli, de még nem kíván külön nemzeti államot, hanem a románok egyesítését a Habsburg-monarchia keretében akarja megvalósítani. Erre vonatkozólag csak annyit sejtet, hogy a dualizmus a románoknak nem rokonszenves és bár a határozott, új közjogi kapcsolatot nem jelöli meg ős ezen kérdésben az állásfoglalást későbbi időpontra halasztja, *az előző pontokból és az 1848 utáni román törekvésekből látható, hogy a románok teljes nemzeti önállóságra törekzenek.*

Az Erdély elszakítását és a román fejedelemséggel való egyesítését nyíltan hirdető román irredenta mozgalmak tulajdonképpen 1882-ben vették kezdetüket és ezen évtől kezdve a minden román egy államalakulat kebelében való egyesítésének gondolata ott volt valamennyi román politikusnak, erdélyi, vagy romániai közművelődési egyesületnek titkos programjában.

A román irredenta mozgalmak főintézője ebben az időben a „Liga culturala” lett, amely minden alkalmat megragadott, hogy az erdélyi románság *állítólagos elnyomatását* az európai sajtóban és irodalomban ismertesse és Európa közvéleményét az elnyomott románok mellett sorompóba állítsa.

A Romániából szított nemzetiségi mozgalmak tetőpontjukat az 1894-ben lezajlott memorandum-pörrel érték el és irányítójuk a későbbi román miniszterelnök, Sturdza Demeter volt.

Román nemzetiségi mozgalmak 1894 után.

1894 után a román nemzetiségi mozgalmakban némi ellanyulás állott be és csak 1905 után keltek újból életre ezen törekvések, amidőn a hadsereg kérdéséből kifolyólag a magyar nemzet és az uralkodó közötti összetűzés ismét felkelthette a románokban azt a hitet, hogy talán mégis győzedelmeskedni fog a sokszor megkísérelt „Grossösterreich” eszméje és ezzel együtt megvalósíthatók lesznek azon nemzeti és területi önállóságra irányuló törekvések is, melyek 1863-ban a megvalósuláshoz már olyan közel állottak.

Ezt a kérdést és a románokkal szemben 1918-ban a bukaresti békében tanúsított ós annyira károsnak bizonyult engedékenységet világítja meg Jancsó Benedek „Defensio nationis hungaricae” című művének következő igen érdekes fejtegetéseiben:

„Bánffy Dezső báró bukása után a múlt század utolsó¹ évében 1899 februárjában Széli Kálmán lett Magyarország miniszterelnöke. Ő a nemzetiségi kérdést administrative sokkal enyhébben kezelte, mint Bánffy. A nemzetiségi politikai vezetők ezt a jelenséget azonban nem úgy fogták fel, mint a két államférfiú kormányzási módszere között levő különbség eredményét, hanem akként, hogy ezt az enyhébb irányt Bécsből parancsolták Széli Kálmánra és a magyar kormányzatra, még pedig azért, hogy maguknak külpolitikai és birodalmi érdekekből a magyarországi nemzetiségi kérdés kezelésében az osztrák örökös tartományokban fennálló rendszerhez közeledés történjék. Hogy a nemzetiségi vezetők e hite minő forrásból fakadt, azt alábbi körülményekből ismerhetjük meg.

Széli Kálmán kormányelnökségének utolsó évében a katonai körök által sürgetett véderőreform az évi újoncok létszámának lényeges felemelése alakjában a parlament elé került. Az ellenzék a hadügyi körök ezen kívánságát csak rekompenzáció ellenében volt hajlandó teljesíteni. E rekompenzáció az ellenzék óhajtása szerint az lett volna, hogy a közös hadsereg magyarországi részében a vezénylet és a szolgálat nyelve a magyar legyen. Az ellenzék ezen álláspontját kiméletlen parlamenti obstrukció segítségével igyekezett diadalra juttatni. Miután Széli Kálmán sem az obstrukciót letörni, sem pedig Ő felsége hozzájárulását az ellenzék kívánságának teljesítéséhez megnyerni nem

tudta, amely egyszerű ellenzéki kívánságból hamarosan nemzeti követelmény lett — lemondott. Széli után a kormányt Khuen-Héderváry vette át, de ő is az obstrukció áldozata lett. Utána Tisza István jött némi engedményekkel (kilences bizottság programja), de miután az 1905. évi választásokon pártja kisebbségben maradt, lemondott. Helyét mint ügyvivő, báró Fehérváry honvédelmi miniszter foglalta el.

Attól a pillanattól kezdve, hogy az ellenzék lehetetlenné tette a hadvezetőség kívánságának feltétel nélkül való teljesítést, a nemzet és a dinasztia között az összeütközés körvonalai egyre határozottabban kezdtek kidomborodni. Ő Felségének ismeretessé lett chlopy-i hadparancsa ezen összeütközés lényege és természete felől semmi kétséget sem hagyott fenn. Ferenc Ferdinánd trónörökös egyénisége ez összeütközés ideje alatt kezdett a monarchia politikai életében mind jobban előtérbe lépni és pedig, mint egy oly politikai gondolat képviselőjéé, amely gondolat hivatva lesz a monarchia jövő átalakulását megteremteni. E politikai gondolat a „Grossösterreich” eszméje volt. Grossösterreich e politikai koncepció szerint nemcsak közép-európai, hanem a Balkán félszigetnek délfelé egészen Szalonikiig lenyúló délnyugati részét magában foglaló nagyhatalom lett volna. Ennek a Grossösterreichnek alapfeltétele az volt, hogy a monarchia dualisztikus államjogi szerkezete helyet engedjen egy új politikai szerkezetnek, mely körülbelül olyasféle nemzetiségi államok föderációja lenne, mint aminőt 1848-ban Palacky tervezett. A dualisztikus szerkezetet azonban a magyarság akarata nélkül nem lehetett megváltoztatni és ha nem lehet megváltoztatni, akkor a monarchia a Balkánon nem teljesítheti azt a szerepet, amelyet „Grossösterreich” tervezői és azok között elsősorban Ferenc Ferdinánd neki szántak. Az első lépés tehát a kitűzött cél felé a magyarság politikai helyzetének letörése, melyet számára a monarchia jelenlegi államjogi szerkezetének keretében a dualizmus biztosított. Erre a hadsereg kérdésében a nemzet és a dinasztia között támadt konfliktus meghozta a kedvező alkalmat, tehát nem szabad kihasználatlanul hagyni.

A kitűzött cél elérésének biztos eszközéül az általános riasztói jogot (Kristóffy) szemelték ki abban a hitben, hogyha a leendő magyar törvényhozás az általános választói jogra alapított választás eredménye lesz, akkor a többség feltétlenül a

nemzetiségekből és az uralkodó magyar nemzeti állami gondolattal szemben, ha nem is ellenséges, de legalább is közömbös szociáldemokrata párt tagjaiból fog megalakulni, amely neki kedvező szociális és gazdasági reformok fejében szívesen hozzá fog járulni a monarchia föderatív alapon való átalakításához, amely elengedhetetlen feltétele annak, hogy „Grossösterreich” a Balkánon akadálytalanul teljesíthesse a neki szánt feladatokat. Ferenc Ferdinánd és hivei a Balkánon való térfoglalás lehetőségét a bécsi katonai és udvari felfogás régi hagyományaihoz híven egy katolikus és horvát jellegű egységes délszláv államtest (trializmus) megalkotásával vélték a legcélszerűbben előkészíteni „

A bécsi politika ilyen iránya mellett a magyarországi román-sággal való minden megegyezési kísérlet hatástalan és eredménytelen maradt, bár erre különösen Tisza István törekedett és nyilvánvalóvá vált ennek lehetetlensége különösen akkor, amidőn Ferenc Ferdinánd bizalmasai közé tartozó gróf Czernin Ottokár egy röpiratban nyíltan is állást foglalt a magyar kormány nemzetiségi politikájával szemben s amely mintegy bejelentette azt, hogy a trializmus gondolatával szemben még egy újabb megoldás gondolata is kísért. Romániának a monarchiával való szoros összekapcsolása, amelynek azonban előfeltétele Magyarország románok lakta területeinek Romániával való egyesítése lett volna.

MÁSODIK FEJEZET.

A román nemzetiségi kérdés állapota 1913 ban.

A magyarság megerősödése és a monarchia dualisztikus alapon álló szervezete tehát sohasem volt Ínyére azoknak a köröknek, melyek Magyarországot nem tekintették egyébnek, mint az öszszmonarchia egyik tartományának és amelyek a magyaroknak függetlenségi törekvéseiben a monarchia létalapjainak megtámadását látták.

E körök, melyeknek élén a néhai trónörökös, Ferenc Ferdinánd főherceg állott, minden alkalommal megkísérelték azon tervük megvalósítását, hogy a monarchiának 1867-ben dualista alapra épített belső szerkezetét a nemzetiségi törekvések istápolásával és ezeknek segítségével megváltoztassák.

A románoknak Erdély elszakítására irányuló törekvéseit tehát, legalább közvetve, a volt monarchia legfelsőbb vezető körei is tá-

mogatták és a románok Ferenc Ferdinándban látták azt az embert, aki a románoknak egy államtestben való egyesítésre irányuló törekvéseit végre diadalra fogják segíteni.

1913-ban a monarchia vezető köreinél a román kérdés megítélése tekintetében, két ellentétes irány állott szemben egymással. Az egyik Romániának a monarchiához való szorosabb kapcsolására törekedett, a másik pedig románellenes volt. Az előbbi irányzatot Ferenc Ferdinánd támogatta és ennek hívei közé tartozott félig-meddig gróf Berchtold, az akkori külügyminiszter is, míg az utóbbinak legmarkánsabb képviselője és harcosa Tisza István gróf volt, aki nem volt hajlandó Magyarország területéből egy talpallatnyi földet sem átengedni Romániának a csatlakozás ellenértéke fejében és a románbarát irányzat ellensúlyozására inkább Bulgária szövetségét tartotta kívánatosnak.

Az osztrák-magyar monarchia és Románia között egy, még 1883-ban megkötött katonai egyezmény állott fenn, melynek alapelve a kölcsönös fegyveres támogatás kötelezettsége volt. Ezen szövetség azonban különösen az 1912. évi balkánháború után annyira meglazult és Románia magatartása annyira bizonytalanná vált, hogy már Fürstenberg gróf és később Czernin gróf, bukaresti követ, is még 1913-ban jelentették, hogy komoly esetben ezen szerződésre építeni egyáltalában nem lehet.

Romániának a hármasszövetségben való megmaradását egyesek azzal vélték biztosíthatónak, hogy át kell engedni Romániának Erdélyt, de egyidejűleg Romániát a monarchiával egyesíteni keli olyan formában, hogy Románia részévé váljék a monarchiának, mint Bajorország a németbirodalomnak. Ezen terveknek és eszmének legkitartóbb szószólója Czernin gróf, bukaresti követünk volt, aki éppen akkor lett a monarchia külügyminisztere, amidőn a monarchia legválságosabb időszakát élte, akitől a magyarság soha semmi jót nem várhatott. *)

*) Erre vonatkozóan Czernin „Im Weltkriege” című művének 107. oldalán a következőket mondja: „A Bukarest és Bécs közötti szorosabb viszonynak akadálya a nagyromán kérdés, vagyis a románoknak a nemzeti egységre, az „erdélyi testvérekkel” való egyesítésre való törekvés volt. Ezen kívánsággal természetesen a magyar álláspont a legélesebb ellentétben állott. Érdekes és az egész akkori helyzetre jellemző, hogy nem sokkal a Romániában való hivatalbalépésem után az olyan hírhedtté vált háborús uszító, Nikolai Filipescu, azon ajánlatot tette, hogy Romániát egyesítsék Erdéllyel és az így egyesített Nagyrománia azután olyan viszonyba kerüljön a monarchiához, mint körülbelül Bajorország a német Birodalomhoz. Őszintén megvallom,

Itt természetesen nehéz volna eldönteni, hogy ilyen módon sikerült volna-e Romániát véglegesen a monarchiához kapcsolni és nem következett volna-e be mégis az, amit minden magyar érezhetett és aminek Tisza István gróf is kifejezést adott, hogy Románia ennek dacára is ellenünk fog fordulni.

Erdély és Románia egyesítésének terve azonban végleg hajótörést szenvedett Tisza ellenállásán és azon, hogy I. Ferenc József király is Tisza álláspontját fogadta el.

Miért nem keresték Románia helyeit Bulgária szövetségéi? — Az 1883. évi katonai egyezmény értéke. — 1. Károly román király szerepe.

Azt, hogy a Romániával való fegyveres szövetség mennyire nem volt életképes, legjobban bizonyítja az, hogy akkor, amidőn 1913-ban a román királyt, I. Károlyt felszólítottuk arra, hogy a szövetséget a román parlamenttel is fogadtassa el, ezen kívánsággal szemben Károly király a leghatározottabban állást foglalt és kijelentette, hogy ez lehetetlen. A monarchia vezető köreinek még ezek után sem nyílt ki a szeme, még mindig nem tudták levonni a végső következtetést, hogy az az állam, amely egy katonai egyezményt, vagy szövetséget nem mer, vagy nem akar nyilvánosságra hozni, az ezt a kötelezettséget komoly esetben nem is fogja állani és nem gondoltak arra, hogy Románia ellensúlyozására az 1913. évi bukaresti békének hatása alatt könnyen megszerezhető Bulgáriát nyerjék meg a monarchia biztos szövetségésének e mit

hogy ezt az ajánlatot két kézzel felkaroltam, mert ha ezt olyan ember pendíti meg, aki már régóta a monarchia legnagyobb ellenségének volt kikiáltva, akkor kétségtelen volt, hogy Románia mérsékeltebb elemei azt még nagyobb buzgalommal fogják felkarolni. Még ma is azt hiszem, hogy ezen gondolat, ha akkor végrehajtjuk, Romániának a monarchiához való tényleges hozzákapsolását eredményezte volna, hogy akkor a szövetség nyilvánosságra hozatala semmiféle akadályokba nem ütközött volna és ennek következtében a világháború kitörése bennünket egészen más helyzetben talált volna. Sajnos, ezen terv már a kezdet kezdetén azonnal megghiúsult Tiszának legmerevebb és legélesebb ellenállása következtében. Ferenc József császár teljesen a Tisza gróf álláspontjára helyezkedett és teljesen kizárt dolog volt érveléssel bármit is elérni. Másrészről azonban akkor még senki sem gondolt arra, hogy a nagy háború és a szövetség próbája is küszöbön áll és én sikertelen fáradozásaimért azzal vigasztaltam magamat, hogy ez a — mint még ma is állítom — nagyszabású gondolat Ferenc főherceg uralkodása alatt minden bizonnyal meg fog valósulni.”

sem érő szövetséges helyett. Ennek gróf Tisza István volt szószólója.

A monarchia külügyi vezetőit ettől állítólag az tartotta vissza, hogy a Bulgáriával való nyílt szövetség 1913-ban Romániát azonnal és nyíltan a monarchia ellenségeinek sorába terelte volna, miután azt nagyon nehéz, sőt talán lehetetlen lett volna keresztül vinni, hogy Bulgária a bukaresti béke után (1913) Romániával egy szövetségben helyet foglaljon.

Így minden maradt változatlanul a régiben abban a reményben, hogy a jövő majd csak kialakítja valahogyan a helyzetet. Pedig egy kis reális számítás, a monarchia helyzetének, a körülöttünk levő államok eddigi törekvéseinek és nemzetiségeink magatartásának figyelmes és lelkiismeretes mérlegelése bizonyára megmutatta volna, a helyes utat, amelyen haladnunk kellett volna. Hiszen már 1908-ban az annexiók krízis idejében látni lehetett, hogy a monarchiának számolnia kell a szerbek, akiknek háta mögött mindig ott állott a pánszláv eszmék patrónusa, Oroszország, nem fognak tétlenül maradni és sohasem fognak lemondani Nagyszerbia megvalósítására irányuló törekvéseikről, amelyhez más úton, mint a monarchia feldarabolásának árán nem juthatnak. Az olasz irredenta törekvések is mindenki előtt ismertek voltak és azt is mindenki tudta, hogy Románia Erdélyre és Bukovinára pályázik.

Ezen törekvések ellensúlyozásának egyik leghatásosabbnak ígérkező eszköze lett volna a Tisza István által is pártfogolt bolgár szövetség megteremtése. De nem lett volna szabad már tovább játszani a tűzzel: a nemzetiségi kérdéssel és a bécsi köröknek fel kellett volna végre hagyniok a magyarországi nemzetiségeknek a magyarsággal szembeni állandó támogatásával. El kellett volna ejteni a trializmus gondolatát, a Romániával való államszövetség eszméjét és az osztrák vezető köröknek is bele kellett volna törödniük abba, hogy a monarchia fennmaradását csakis Magyarország nemzeti alapon való kifejlesztése biztosíthatja, fel kellett volna adni a „Gesamtmonarchie” és „Grossösterreich” ideát és el kellett volna most már becsületesen és véglegesen fogadni azt az alapot, melyet az 1867. évi kiegyezés teremtett. Be kellett volna látni azt, hogy Magyarország nem koronataromány és hogy Magyarország függetlenségi törekvései nem a monarchiától való teljes elszakadást célozzák, hanem ellenkezőleg, annak fennmaradását biztosítják.

Nyilvánvaló volt ugyanis, hogy a Romániával kötött katonai egyezmény csak egy darab papiros, amelynek semmiféle értéke nincsen és az is világos volt, hogy Románia azonnal nyílt ellenségeink sorába fog szegődni, mihelyt erre alkalmat talál. Magyarország erdélyi területeinek átengedése árán talán ideig-óráig eltolta volna az ellenünk való fellépés időpontját, ismerve azonban a román vezetők erkölcsi és politikai felfogását, amely mindig eltalálta azt a pillanatot, hogy mikor kell egy győztes csoporthoz csatlakozni, előre kellett volna látni, hogy Románia minden bizonnyal előbb, vagy utóbb nyílt ellenségünké válik.

Vezető külpolitikásaink azonban nagyon bíztak I. Károly román király befolyásában és abban, hogy a Hohenzollern uralkodó sohasem fog beleegyezni abba, hogy Románia a központi hatalmak ellen fellépjen. Károly román király viszont úgyszólván tehetetlen volt a románoknak nemzeti törekvéseivel szemben, sőt mint azt a katonai egyezmény nyilvánossághozatalával szemben tanúsított és előbb megemlített magatartása is mutatja, egyéni érzelmeit alárendelte azon ország közóhajának, amely őt királyává választotta és német, „Hohenzollern” lettére nem dinasztikus, házi politikát, hanem román nemzeti politikát folytatott még saját egyéni érzelmeivel szemben is, amelyek pedig a központi hatalmakkal való egyúttaladást parancsolták volna.

Ha azonban I. Károly király erélyes befolyást gyakorolt volna Románia külpolitikai vezetésére, hogy Románia mellettünk foglaljon állást, ha olyanok kezébe helyezte volna a külügyek irányítását, akik Románia jövő boldogulását épen a szláv államok közé való ékeltsége következtében a központi hatalmak oldalán keresték volna (ilyenek pedig számosan voltak), ha viszont a központi hatalmak is több anyagi áldozatot hoztak volna a romániai sajtónak a mi érdekünkben való irányítására és általában a propagandára, mint azt pld. az oroszok megtették, akkor el lehetett volna érni legalább azt, hogy Románia nem szegődik olyan hamar nyílt ellenségeink sorába. Károly király azonban nem akart belső izgalmakat, parlamenti harcokat előidézni és megadta magát az orosz pénzzel megteremtett monarchiaellenes irányzatnak.

Így érlelődtek meg lassan-lassan az események a XVIII. század utolsó évtizedében megindult első román nemzetiségi mozgalmaktól kezdve a monarchiának és a Romániának fegyveres összecsapásáig. Minden elfogulatlan szemlélőnek meg kellett adnia

ezen kérdésben az igazságot a magyarságnak, amely csak azt a területet védelmezte és akarta megtartani, amelyet 1000 évvel ez-
előtt szerzett meg és amelyen még ma is számbelileg is többségét
alkotja az ezen a területen élő lakosságnak.

HARMADIK FEJEZET.

Katonai előzmények,

Románia magatartása a világháború kitöréséi követő időben.*

1914. évi augusztus 2-iki román koronatanács.

A szerajevói merénylet után a monarchia és Szerbia között a viszony napról-napra feszültebbé vált és ekkor mi egészen biztosan számolhattunk azzal, hogy Románia, mint szövetségünk *támogatni* fogja a monarchiát. Nem gondolhatott senkisémm arra, hogy akkor, amikor Szerbia huza-vonáját megszüntetendő, ultimátummal szólítottuk fel a megfelelő elégtétel megadására, épen azok fognak cserbenhagyni, akik eddig úgy szerepeltek, mint szövetségeseink. Épen azon több évtizedes szövetségben bizva nem is tartottuk szükségesnek, hogy a Szerbiához intézendő ultimátumhoz Olaszország és Románia jóváhagyását is kikérjük.

Akkor, amidőn a bécsi külügyminisztérium által Szerbiához intézett ultimátumról a román kormány hivatalosan is tndomást szerzett és így Románia abba a helyzetbe került, hogy döntsön afelett, hogy állja-e még a központi hatalmakkal kötött katonai egyezményt, az 1914. augusztus 2-án megtartott koronatanács úgy döntött, hogy a monarchiát Szerbiával támadt összeütközésében nem támogatja, mert erre nincsen meg a jogi alap.

Erről a nevezetes és Románia egész eddigi nemzetiségi politikáját hiven követő koronatanácsról Czernin emlékirataiban a következőképen nyilatkozik.**

„Az első döntő koronatanács előtt az olasz követ dr. Fasciotti aunk valamennyi résztvevőjét azon kijelentéssel befolyásolta; hogy Románia és Olaszország helyzete teljesen azonos és egyikük számára sincsen meg az alap az együttműködésre, miután az ultimátumról sem Róma, sem Bukarest megelőzőleg nem kaptak értesítést. Fáradozásait tényleg siker koronázta.«

* Lásd a 11. mellékletet is.

** Czernin: Im Weltkrieg.

Czernin Bukarestből 1914. augusztus 4-én ezen koronatanács lefolyásáról Berchtold külügyminiszterhez a következő távirati jelentést küldötte:

„Épen most közli velem a miniszterelnök a koronatanács eredményét.

A királynak az egyezmény életbeléptetése érdekében megleg felhívása után a koronatanács egy szavazattal szemben kimondotta, hogy ezen lépésért a felelősséget egy párt sem vállalná.

A koronatanács elhatározta, hogy miután Románia a Belgrádban tett osztrák-magyar demarcheról értesítést nem kapott és hozzá erre vonatkozólag előzetesen kérdést nem intéztek, a „*casus foederis*” nem áll fenn. A koronatanács elhatározta továbbá, hogy a határok biztosítására megteszik a katonai intézkedéseket, amelyek annyiban előnyösek az Osztrák-Magyar monarchiára nézve, hogy ezáltal ennek határai több száz mértföldnyi szakaszon fedezve vannak.

A miniszterelnök még megjegyezte, hogy ő már el is rendelte az állományok felemelését és ezt nemsokára az általános mozgósítás fogja követni.”

Károly román királynak tehát nem sikerült a tanácskozást úgy vezetnie, hogy Románia becsületesen állja azt a kötelezettséget, amelyet annak idején magára vállalt. A királyban már nem volt meg az erély arra, hogy jó szándékának megfelelően befolyásolhatta volna a koronatanács résztvevőit. Amint egész eddigi uralkodása a viszonyokkal való megalkuvása volt, olyan volt ezen koronatanácson való magatartása is és tulajdonképpen akkor hagyta cserben szövetségeseit, amikor a szövetségi hűségnek és az adott szónak tettekben való kifejezésére került volna a sor, amidőn nagyon jól tudta, hogy a monarchiának Szerbiához intézett ultimátuma a világháborút jelenti, amint ezt Czernin előtt tényleg ki is jelentette. Ez is csak azt bizonyítja, hogy a családi kapcsolatokra épített külpolitika csak addig tud érvényesülni, ameddig az illető ország érdekei ezt engedik, mihelyt azonban ezek más utat jelölnek meg, az uralkodóházak családi kötelékei elvesztik jelentőségüket.

Bármennyire kellemetlenül is érintett bennünket Romániának ezen magatartása és bár mi ezt mindig csak szöszegésnek és a megkötött katonai egyezmény elárulásának fogjuk minősíteni, azt el kell ismernünk, hogy ezen magatartás természetes folyamánya

volt az eddigi román nemzeti politikának és a román psychének és erre épen 1912/13. évi balkánháború tapasztalatai után el lehetünk készülve.

A szerbekhez intézett ultimátum nyilvánosságra jutása egy csapásra megváltoztatta a romániai közvéleményt úgyannyira, hogy a monarchia barátainak száma néhány higgadt politikusra zsugorodott össze. Az ekkor Bukarestben felülkerekedett hangulatot Czernin már előbb is említett emlékirataiban a következőképen jellemzi:*

„Teljesen tisztában voltam azzal, hogy a főherceg meggyilkolása feletti őszinte sajnálkozásnak is önző alapja van. Ezt ugyanis az a félelem váltotta ki, hogy most már le kell tenniök nemzeti kívánságaiknak teljesüléséről. Az ultimátum és az egyik óráról a másokra a látóhatáron feltűnő háborús veszedelem az egész román psychét felborította és arra a meggyőződésre vezette, hogy céljait más utón is elérheti: nem békés eszközökkel, hanem háborúval és nem a monarchiával, hanem ellene. Sohasem tartottam volna lehetségesnek, hogy ilyen változás úgyszólván néhány óra alatt lehetséges. Szóbeszéd tárgyát az ultimátum hangja miatti valódi és műfelháborodás képezte és általában az a kijelentés járta; „Ausztria megőrült! (L'Autriche est devenue folle!) Nők és férfiak, akik velem már évek óta jó és baráti viszonyban állottak, hirtelen a legelkeseredettebb ellenségeimmé váltak és azt láttam, hogy mindenütt a felháborodás és az egyre növekvő kapzsi vágyak keveréke kerül a felszínre, hogy végre szívük legtitkosabb és leghőbb vágyai teljesüljenek. Egyesek hangulata néhány napig még ingadozott. Németország katonai hatalmát Románia nagyon tisztelte és félt tőle. 1870 még igen sok románnak élénken élt az emlékezetében. Amidőn azonban Anglia is ellenségeink sorába szegődött, ez a félelem is tünedezni kezdett és ezen pillanattól kezdve a románok többsége tisztán látta, hogy törekvéseik teljesülése most már csak idő és diplomáciai ügyesség kérdése. Rövid háborúval számoltak és azt hitték, hogy a döntés is gyorsabban fog bekövetkezni, mint ahogyan tényleg történt. Az első pillanatban Carpnak és kis csoportjának kivételével többé-kevésbé mindenki az azonnali ellenünk való támadás mellett foglalt állást.

Sokan Károly román király befolyásának tulajdonítják azt, hogy az ellenünk való azonnali támadás mégsem következett be.

* Czernin: Im Weltkrieg.

Lehet, hogy így van, sokkal valószínűbb azonban, hogy ezen befolyáson kívül Románia vezető politikusai még akkor nem láttak tisztán és nem voltak egészen bizonyosak abban, hogy a háborút a központi hatalmak fogják elveszteni, tehát vártak arra az időre, amikor a helyzet lehetővé teszi számukra azt, hogy hódító céljait a legkisebb kockázattal elérhették. Az 1913 évi eljárás nagyon jól bevált. Románia akkor is abban a pillanatban lépett fel támadóként Bulgária ellen, amikor már semmit sem kellett kockáztatnia, hanem a minden oldalról megtámadott bolgár nemzetnek hátbatámadással megadhatta a kegyelemdőfést és ezen orvtámadásához a békeszerző álruháját öltötte magára.

Bratianu román miniszterelnök a világháború első napjától kezdve játszott velünk szemben a kétszínű játékot és addig is, míg szerinte a cselekvés ideje el nem érkezett, Olaszország példája szerint a két küzdő fél között állva igyekezett Románia számára előnyöket szerezni, arra számítva, hogy minél később áll valamelyik fél oldalára, ennek annál nagyobb árát tudja majd megszabni.

A román kormány tehát a közelében várható háborús eseményekre való tekintettel elrendelte a határbiztosítás kiegészítését és a hadseregnek hadilétszámra való felemelését.

Igaz ugyan, hogy Románia ugyanekkor határait az oroszok felé is elzárta, azonban ezen határelzárás annyira nem volt komoly, hogy míg az orosz katonák minden akadály nélkül léphettek át a román területre, az orosz hadiszerekkel megrakott hajók a Dunán akadálytalanul jutottak el a dunai szerb kikötőkbe: a magyar határ mentén erődítmények épültek, új utak készültek.

Az entente diplomáciája ezalatt nem mulasztotta el már akkor megindítani a guruló arany rubeleket és frankokat, de nem mulasztotta el a csábos szirén ígéreteket sem: Romániát azonban még nem lehetett cselekvésre bírni.

Az 1914 augusztusi nagy orosz sikerek és a marnei német balsiker után meg volt Románia részére a kedvező alkalom a támadásra; a németek ugyan csaknem egész Belgiumot elfoglalták, a harc vonal azonban itt már megmerevedett, Szerbiában az osztrák-magyar hadsereget vereség érte, az orosz hadsereg pedig már Krakkót és Kassát fenyegette. Ekkor a valószínűleg korán beköszöntő kemény tél volt*) az oka annak, hogy Románia nem indult

*) 11. mell. 3. oldal.

meg ellenünk és talán még az is, hogy a román hadsereg lőszerkészlete nem volt elegendő és egyéb felszerelésekben is voltak még hiányai.

Románia már a világháború elején elhatározta, hogy az entente oldalára áll és ezért Oroszországgal 1914. szeptemberében titkos egyezményt kötött. A román kormány már ekkor megette az előkészületeket a háborúra. A titkos egyezménynek az oroszokkal való megkötése után politikai meghatalmazottak mentek Parisba és Romába, hogy az együttműködés módozatait katonai és politikai téren megállapítsák. Parisban állandó katonai bizottság működött, mely hadianyagot vásárolt. Ezalatt Romániában Bukarest, Focsani, Námoloasa és Galac erődítményeiben levő lövegeket leszerelték és részben a Kárpátokba küldték, részben mozgó lövegekké alakították át.

1913 tavaszán fontolóra vesszük Románia megtámadását

Az osztrák-magyar hadsereget 1914-ben ért vereségeknek hatását azonnal érezni lehetett Románia magatartásában, mely határait felénk elzárta és oly nyíltan kimutatta ellenséges szándékait, hogy ha mi akkor nem lettünk volna olyan szorult helyzetben, már pusztán önérzetből is hadüzenettel kellett volna felelnünk a sok kihívásra és sértegetésre. A józan ész azonban akkor azt parancsolta, hogy nyeljük le Románia kihívó magatartása feletti felháborodásunkat. A központi hatalmak hadvezetőségei ugyan már akkor foglalkoztak azzal a gondolattal, hogy Romániát végleg színvallásra kellene kényszeríteni és ezzel keleten tiszta helyzetet teremteni, hogy végre megszabaduljanak attól a kellemetlen érzéstől és nyomástól, amely Románia kétszínű magatartása következtében állandóan Damokles kardjaként függött a központi hatalmak feje felett.

„Ez az entente-nak a Dardanellák ellen megindult támadása alatt volt leginkább érezhető. Már 1915 tavaszán meg kellett azt fontolni, hogy vajjon nem volna-e célszerű Romániát fegyverrel kötelezettségeinek jobban megfelelő magatartására kényszeríteni? Erre a felelet tagadó volt. Mindaddig, amíg az orosz nyomás Magyarországon és Galíciában teljes erővel nehezedett az osztrák-magyar monarchiára, Románia ellen mindenféle hadművelet lehetetlen volt, Erre erőket szabaddá tenni nem

lehetett, bár Románia ellenálló képességét fegyver és lőszerhiányára való tekintettel kevésre becsültük.*)

A gorliczei áttörés után viszont ismét javult a helyzet, úgyannyira, hogy a diplomaták már abban is bizni kezdtek, hogy Románia letett ellenséges szándékairól és ha nem is áll mellénk, de ellenünk sem fog fordulni.

**Miért nem támadtuk meg 1915 végén Romániát?
Választás Szerbia és Románia megtámadása között.
Románia megtámadásának kilátásai.**

A Románia elleni fellépés terve tehát 1915. elején felmerült ugyan, de az akkori katonai helyzet miatt Romániát megtámadni lehetetlen volt.

Önkéntelenül felmerül az a gondolat, hogy ha már a központi hatalmak érezték azt, hogy Románia kétszínű játékot játszik, akkor ugyanis, amidőn bajban vagyunk, készen áll a mi megtámadásunkra és viszont mihelyt javul a helyzetünk, már barátságosabb hírokat penget, — miért nem használták fel 1915. évi nagy győzelmeinket június-július hónapban arra, hogy a felszabadult erőkkel végleg elintézzék a román kérdést! Oroszország olyan súlyos vereséget szenvedett, hogy mint a későbbi események mutatták, az üldöző előnyomásunknak 1915. novemberében való megállása után az oroszok úgyszólván teljesen tétlenül maradtak és csak 1916. március 18-án indítottak a Maas-menti német támadások ellensúlyozására Litvániában és a kurlandi fronton (Dryswjaty-tó, Postawy és Naroc-tó két oldalán) tehermentesítő támadást, ennek összeomlása után pedig 1916 júniusáig az orosz fronton nagyban ismét nyugalom volt, amidőn az ismeretes Bruszsilow-féle offenzíva olyan súlyos helyzetbe sodorta az osztrák-magyar haderőnek különösen wolhiniai részeit.

A központi hatalmaknak tehát már tulajdonképen 1915 szeptemberétől 1916 májusának végéig Romániával szemben is szabad kezük volt és akkor meg kellett volna tenni a már 1915 tavaszán fontolóra vett lépést: Romániának színvállásra való kényszerítését.

A monarchia déli határán ekkor két ellenség állott: az egyik nyíltan, fegyverben: ez volt a szerb, a másik azt titokban támogatva: ez volt Románia. A szerb hadsereg ugyan a mi bal-

*) Falkenhayn: Die oberste Heersleitung 1914—1916. 171. oldal.

sikerű macsvai támadásunk óta, a szenvedett súlyos anyagi és emberveszteségek következtében még nem volt arra készen, hogy a Dunán átkelve akár Magyarországra betörjön, akár pedig Bulgáriával a hátában a románokat közvetlenül is támogassa. Románia pedig ott állott hiányosan felszerelt hadseregével kétszínű semlegességben.

Az entente az Oroszországgal való közvetlen tengeri út felszabadítása céljából megkezdte már 1915 februárjában a Dardanellák megnyitására irányuló hadműveleteket, Törökországnak tehát különösen hadi anyagokban sürgős támogatásra volt szüksége, Románia azonban eddig sem volt hajlandó átengedni területén a Törökországnak szánt hadiszereket és nagyon valószínű volt, hogy ezután még nagyobb nehézségeket fog támasztani, tehát meg kellett fegyverrel nyitni a Törökország felé vezető utat. Az út pedig Szerbián vagy Románián keresztül vezetett. Választani kellett tehát Szerbia vagy Románia megtámadása között

A központi hatalmak hadvezetőségei a Szerbia elleni támadást választották bár valószínű az is, hogy a Románia elleni támadás talán még könnyebb lett volna és még rövidebb idő alatt lett volna végrehajtható, mint Szerbia leverése.

Bulgária bizonyára épen úgy hajlandó lett volna már ekkor Románia ellen jönni, mint Szerbia ellen. A Románia elleni támadásnak ekkor az lett volna az egyik előnye, hogy Románia magatartása végleg tisztázódott és a folyton a láthatáron lebegő román háború réme többé nem kísértett volna.

A központi hatalmaknak Románián és Bulgárián keresztül; megnyílt volna a közvetlen összeköttetés Törökország felé. Ezen összeköttetés nem lett volna semmivel sem rosszabb a Belgrád—Nisen át futó vasútvonalnál, amely a zimonyi hid felrobbantása következtében még a szerbiai hadjárat után is hosszú ideig használhatatlan volt. A romániai mezőgazdasági és nyersolaj készletekből bőven lehetett volna így is fedezni a szükségleteket és ennek meg lett volna az a nagy előnye, hogy Románia nem uzsoraáron és nem aranyért szállította volna, hanem általunk megszabandó becsületes áron kaphattuk volna azokat meg. A hiány akkor nem volt olyan nagy, hogy aránylag rövid ideig még ne nélkülözhetők volnának a román gabonát, addig tudniillik, amíg annak, szállításáról, Romániát meghódítván, már mi is gondoskodhatunk.

Számolni lehetett volna azzal, hogy ha a központi hatalmak

legalább is annyi erővel lépnek fel Románia ellen, mint amennyit 1915 őszén Szerbia ellen elindítottak, vagyis legalább 300.000 fegyverrel támadnak, Románia dacára annak, hogy hadereje ennél nagyobb volt (1. melléklet), nem lett volna képes támadásunknak ellenállani, melynek a Kárpátoktól Bukarestig csak 130 km.-t kellett volna megtennie; később ugyanis látni fogják, hogy a szövetségesek a mindössze kb. 250.000 embert számláló 1. és 9. hadsereggel 1916 nov. 11-től dec. 6-ig terjedő időben a román és orosz csapatokat teljesen megverték és az ország fővárosát is elfoglalták.

Az sincsen kizárva, hogy a románok látva reménytelen helyzetüket, minden nagyobb ellenállás nélkül, a fegyveres támadást kikerülendő, meghajoltak volna akaratumk előtt és akkor *a teljes leszerelést követelve és azt végre is hajtv*a szüntethettük volna meg a román veszélyt. Románia pacifikálása után még mindig módunkban lett volna gyors átcsoportosítással *legkésőbb 1916 tavaszán Szerbiái is végleg elintézni* és Bulgáriának megszerezni eddigi támogatásáért a Szerbia által elragadott macedóniai területeket.

Ezen kérdésre Falkenhayn „Die oberste Heeresleitung” című emlékiratában igyekszik megadni a feleletet, de ez sem tud meggyőzni teljesen arról, hogy nem lett volna-e a háború általános és a monarchia különös érdekeit tekintve helyesebb, előbb végérvényesen a román kérdést elintézni és csak azután lépni fel ismét Szerbia ellen.

Falkenhayn indokai a Szerbia elleni támadás mellett.

Falkenhayn erre vonatkozólag ezt mondja:*

„Románia megtámadásának kérdése ismét megfontolás tárgyát képezte akkor, amidőn 1915 nyarának végén azt kellett eldönteni, hogy délkelet felé az utat Románián vagy Szerbián keresztül nyissuk-e meg. A vezérkar főnöke a Szerbián keresztül vezető utat választotta, jöllehet Bulgária, új szövetségesünk, a Románia elleni fellépést nem kifogásolhatta volna, sőt ellenkezőleg, ha azt a mélységes gyűlöletet vesszük figyelembe, amely minden bolgár szívét a Balkán-háborúban őket eláruló baráttal szemben eltöltötte, a bolgárok más viszonyok között bizonynyára örömmest vonultak volna a románok ellen. Ezzel szem-

* Falkenhayn: Die oberste Heeresleitung 1914—1916. 172 oldal.

ben azonban azon kívánság, hogy Bulgária minél előbb visszafoglalja a szerbek által elrabolt területeket, valamint a hiányos hadi felszerelés is a legrövidebb út választását tették indokolttá. Ez pedig Szerbián át vezetett.

Még ha ezen indokok nem is állottak volna fenn, ezt az utat kellett volna választani, mert Bulgária nem volt abban a helyzetben, hogy Románia ellen felléphetett volna, amíg déli és nyugati oldala Görögország és Szerbia felől biztosítva nem volt, Ausztria-Magyarország belső helyzete pedig azt követelte, hogy éppen az olasz offenzíva megindulása után megszabaduljon a délszláv veszélytől, amely mindaddig lappang a hamu alatt, amíg csak Szerbia letörve nincsen.

Románia magatartásában különben lényeges javulás állott be a gorlice—tarnowi áttörés után: határai úgyszólván napról-napra jobban megnyíltak, Szerbia gyors letörése pedig csak elősegítette a kedvező viszony kifejlődését. Romániával gabona-szállítási tárgyalások indultak meg, melyek alkalmasak lehetnek arra, hogy a Németországban, de még inkább a Törökországban fenyegető élelmiszer és takarmányínségen enyhítsenek és a legalább is olyan sürgős nyersolajszükségletet a román forrásokból fedezzék.

A német legfelsőbb hadvezetőségénél természetesen senkit sem tévesztett meg a román vezetők előzékenysége, azoknak valódi érzelmei felől. Mindenki tisztában volt azzal, hogy az csak a kényszerhelyzetnek következménye és azonnal a másik végletbe fog ismét átcsapni, mihelyt a mai helyzetünk megváltozik. Ébren tartottuk tehát még mindig azon gondolatot, hogy Romániával végleg tisztába kell jönni.”

Miért nem támadtuk meg Szerbia leverése után azonnal Romániát? — Ultimátum terve 1916 elején.

Falkenhaynnak ezen fejtegetését olvasva és az akkori általános helyzetet tekintve, mégis csak arra kell gondolnunk, hogy ha már arra az elhatározásra jutottunk, hogy nem Románia, hanem Szerbia ellen lépünk fel és így nyissuk meg a Balkánra vezető utat, miért nem tisztáztuk Szerbia meghódítása után azonnal a Romániával való viszonyt és miért nem követeltük tőle akkor a nyílt színvallást és az ellenséges szándék feladásának a román hadsereg általános leszerelésével való bebizonyítását, miért bíztunk abban, hogy Romániára a szerb intó példa hatni fog és hogy ez

annak teljes összeomlását látva, nem meri majd megtámadni a monarchiát.

A központi hatalmak vezetőségei pedig ekkor újból foglalkoztak a román kérdés végleges elintézésének gondolatával, mert a Szerbia ellen működött Mackensen-féle hadseregből kivont erőket egyelőre nem szállították el Románia közeléből, hanem *pihenés ürügye alatt* 1915 két utolsó hónapjában és 1916 januárjában Magyarországon maradtak. A bolgár cárnak 1916 elején a német legfelsőbb hadvezetőségnél tett látogatása alkalmával pedig a bolgár főparancsnok helyettesével, Jekow tábornokkal a német vezérkar főnöke (Falkenhayn) abban állapodott meg, hogy Romániához egy rövid lejáratú ultimátumot kell intézni és ha erre Románia kielégítő választ nem ad, együttesen lépünk fel ellene. Hogy azonban Bulgária képes lett volna-e a magára vállalt kötelezettségnek tényleg eleget is tenni, az mindenesetre kétséges, miután Falkenhayn szerint

„azok a hiányok, amelyekben a bulgár csapatok a görög határon szenvedtek, továbbá azon közlekedési vonalak, melyek onnan a Duna felé vezettek, igen csekély teljesítőképességgel bírnak, komoly akadályt képeztek.”

Az átcsoportosítás nehézségei.

Falkenhaynnak különösen ezen utóbbi kijelentése erősíti meg azon meggyőződést, hogy a két déli ellenség elleni fellépés sorrendje nem volt egészen helyes. Az ugyanis előrelátható volt, hogy ha csapataink egyszer Szerbia hegyei közé előnyomulnak, onnan őket gyorsan visszavonni és egy másik ellenség ellen gyorsan felvonultatni már aligha lehetséges. Ilyen gyors átcsoportosítás a több helyen megrongált, egyetlen szerbiai vasútvonalon, mely Monasztirtól Belgrád felé vezet, avagy a Duna felé futó másodrangú bolgár vasutakon igen sokáig tartott volna. Még akkor is, ha csak kevés erőt vonunk el a macedóniai frontról, a dunamenti felvonulás — esetleg 3 bolgár hadosztályt véve számításba — legalább is 2—3 hónapot vett volna igénybe. A felvonulás nehézségeit később az 1916-ban Románia ellen mégis bekövetkezett felvonulás lassúsága és nehézkessége is bizonyítja, amidőn a Mackensen-hadsereg dobrudzsai hadműveleteinek folytatásához szükséges 217. német hadosztály és a török és bolgár csapatok felvonulása olyan lassan haladt, hogy Mackensen kénytelen volt a Rasova—Cobadinu—Tuzla vonalában levő erős román állás előtt szept.

16-tól okt. 21-ig tétlenül vesztegelni, miután az Észak-Bulgáriában levő egyetlen vasúti fővonal teljesítőképessége olyan csekély volt, hogy naponta csak 2 csapatszállító vonat érkezhetett be.)*

A macedón frontról elvonható hadosztályok szállítása pedig a Dunához csak két vasútvonalon lehetséges. Ezek egyike Kusz-tendiltől Szófián át vezet Nikápolyhoz, a második Philippopolistól Trnowon át Sistow és Ruszcsukhoz. Az akkor általában Ochrida—Monasztir—Dojran-tó vonalában álló csapatok az említett vasúti állomásokig gyalogmenetben lettek volna kénytelenek elvonulni. Az esetleg a legkeletibb szárnyról elindított csapatok helyzete e tekintetben annyiban volt kedvezőbb, hogy ezek az adrama — karakoi—drinápoly—stara—zagorai vonalon nagyobb gyalogmenetek nélkül juthattak volna el a Dunához. Bulgária az ország belsejében nem rendelkezett ekkor annyi tartalékalakulás felett, hogy a macedóniai front csapatairól egyáltalában le lehetett volna mondani.

Felvonulási és hadműveleti számvetés Románia ellen. — Átcsoportosítás Romániából Szerbia ellen.

Ezzel szemben, amint a Románia elleni 1916. évi felvonulás is mutatta, az osztrák-magyar és a német csapatok Nagyszeben—Brassó—Kézdivásárhely vonalában két jó és eléggé teljesítőképes vasútvonalon vonulhattak volna fel. A Szerbia elleni felvonulás a bulgárokkal 1915 szeptember 6-án Plessben megkötött katonai egyezmény napjától számítva 30 nap alatt befejeződött úgy, hogy a Dunán az átkelés október 7-én már meg is történt. Itt 6 osztrák-magyar és 6 német hadosztály vonult fel, ami általában az anyagi szállítmányokat is számítva, körülbelül 600 száztengelyes vonatnak felelt meg. Ha tehát feltételezzük azt, hogy ezen 12 hadosztály Románia ellen vonult volna fel, akkor feltehetjük azt, hogy az Aradon, illetőleg a Kolozsváron át futó fővonalakra átlag 300—300 szállítmány esett volna. Ha tehát az említett két irányban naponta csak 10/100-as vonatot veszünk számításba, Románia ellen is képesek lettünk volna legkésőbb 30 napon belül felvonulni és ha az előkészületeket már korábban, talán legkésőbb júliusban

* Wetzel alezr.: „Von Falkenhayn zu Hindenburg—Ludendoff, der Wechsel der obersten Heeresleitung im Herbst 1916. und der rumänische Feldzug.

megkezdtek volna, a felvonulás legkésőbb augusztus közepéig befejeződhetett volna.

A Kárpátokon át 12 hadosztállal, a Dunán át pedig 4—5 bolgár hadosztállal, Szerbia felé való megfelelő biztosítás mellett, Bukarest ellen megindított támadás igen rövid idő alatt eldöntötte volna a romániai háborút. A távolság a Kárpátoktól Bukarestig csak 130, a Dunától pedig csak 70 kilométer. Még azon esetben is, ha a románok kemény ellenállást fejtettek volna ki, remélni lehetett volna azt, hogy Románia leverése nem tartott volna 3—4 hónapnál hosszabb ideig, úgy hogy 1910 első hónapjaiban, legkésőbb márciusban meg lehetett volna kezdeni a támadást Szerbia ellen is.

Ekkor az átcsoportosítás végrehajtásához a magyarországi, romániai és a bolgár vasutak is rendelkezésre állottak volna. A felvonulás elé semmiesetre sem gördültek volna olyan nagy akadályok, mint a szerbiai hadjárat után közvetlenül egy Románia elleni felvonulással szemben.

A Szerbia elleni támadás elsőbbsége mellett talán az egyik legnyomósabb indok az volt, hogy a bulgárok arra törekedtek, hogy az annyira gyűlölt Szerbiától minél előbb visszaszerezzék az 1913-ban elfoglalt Maczedóniát és a bulgárok ezen kilátások mellett valószínűleg sokkal könnyebben határozták el a központi hatalmakhoz való csatlakozást.

Románia magatartása Szerbia leverése után.

Falkenhayn érvei a románia háború ellen.

1916 elején a Románia ellen Jekow tábornokkal történt megállapodások végrehajtására tényleg nem is került a sor, mert a Szerbia elleni győzelmes hadjárat azonnal éreztette hatását. Románia az időközben megkötött szállítási egyezményt kifogástalanul teljesítette. Igaz ugyan, hogy egyidejűleg, az entente-nál sem akarván egészen kegyvesztetté lenni, hasonló gazdasági egyezményt kötött ezen államokkal is, mintegy azt akarva bizonyítani, hogy egyik felet sem akarja a másikkal szemben előnyben részesíteni.

„Romániával még más gazdasági összeköttetések is létesültek, sőt még a politikai enyhülés is beállott, amely a diplomácia véleménye szerint bizonyos reményekre jogosított fel a jövőt illetőleg. Az azonban nem sikerült és semmi kilátás sem volt arra, hogy diplomáciai eszközökkel egyáltalán valaha is sike-

kerülni fog, hogy Romániát a központi hatalmakhoz való csatlakozásra bírjuk. Sőt mint a diplomácia állította, még a legutolsó eszköznek, az ultimátumnak alkalmazása sem járt volna eredménnyel. Már az ultimátum elküldésének is az lett volna a következménye, hogy Romániából a szállítások megszűntek volna, a szövetségesek támadása pedig ezeket hosszú időre teljesen megállította volna. A viszonyoknak ilyen fejlődése azonban a német- és törökországi gazdasági helyzetre való tekintettel nem lett volna előnyös. A tervezett vállalkozást tehát elhalasztottuk. Az elhalasztásnak az volt az eredménye, hogy ez biztosította a Romániával kötött szerződés betartását és ezáltal lehetővé tette azon élelmiszerek és nyers anyagok beszerzését, melyek akkor nélkülözhetetlenek voltak. Azt, hogy milyen nehéz ilyen szállításokat egy elfoglalt országból megindítani és lebonyolítani, a Romániában és Ukrajnában szerzett későbbi tapasztalatok is bizonyítják. Ebből a szempontból a számítás mindenestre helyes volt. Más kérdés azonban az, hogy a csomónak karddal való átvágása a háború további folyására nézve nem járt volna-e több eredménnyel. Azokkal szemben, akik ezt a nézetet vallják, ellenérvképen azt lehetne felhozni, hogy nagyon ingatag alapon állanak. Vájjon a központi hatalmak kitarthattak volna-e, ha 1916-ban Romániából nem kaptak volna élelmiszereket és nyers-olajat? Vájjon Németország tarthatta volna-e magát a nyugati arcvonalon 1916-ban, ha a Maas-menti harcok és a Somme-csata előtt alig elégséges tartalékaival, a Fekete-tenger mentén ragad? Aki ezen kérdésekre nem tud feltétlenül igenlő választ adni, az legyen ítéletével óvatos.

Nem szabad továbbá figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy Romániának az entente-hoz való csatlakozása végeredményében egy olyan esemény következtében állott be, amelyet előre látni nem lehetett: az osztrák-magyar arcvonalnak egy, a keleti fronton uralkodó viszonyokat tekintve nem is túlerejű, ellenséggel szemben való összeomlása következtében”.*

Ellenérvek.

Amit Falkenhayn a központi hatalmak anyagi szükségleteinek e magatartás következtébeni kielégítéséről és az ínség bekövetkezésének megakadályozásáról mond, az mind helyes. Az azonban még mindig vitatható, hogy egy Románia elleni támadás kö-

* Falkenhayn: Die oberste Herresleitung 1914—1916. 173-5 oldal.

vetkeztében a keleti front déli szakaszára kerülő haderők, annyira hiányzottak volna-e a nyugati fronton, hogy annak tartása ezen erőknek ottmaradása következtében kétségessé válhatott volna. Hiszen a Szerbia elleni hadjárat ugyanilyen körülmények között indult meg, mint a romániai megindulhatott volna és a Balkánon lekötött erők épen úgy nem voltak Szerbiából a nyugati, vagy a keleti frontra vihetők, mint ahogyan a Fekete-tenger mellett álló erőkkel ott egyelőre számolni nem lehetett. Amidőn később Románia megizente a háborút, épen a legkellemetlenebb helyzetben kellett mégis csapatokat elvonni a többi arcvonalokról, mert ha ezt nem tettük volna meg, a teljes összeomlást nem kerülhettük volna el már 1916 ban sem. A Falkenhayn által említett Somme menti harcok és a Maas-menti küzdelem nem voltak utolsó támadásai az entente-nak, hiszen mint tudjuk, a romániai hadjárat után következtek a francia-angol és az olasz fronton az eddigieknél még nagyobb erővel végrehajtott támadások és ekkor is ki kellett tartanunk, a román fronton álló csapatok pedig ott maradtak, mert nem lehetett onnan őket még elszállítani. Falkenhaynnak ezen érvelése sem áll tehát egészen biztos és meg nem támadható alapon, mert hiszen a későbbi események állításainak éppen ellenkezőjét bizonyítják.

Ha az osztrák-magyar csapatokat Wolhyniában és Bukovinában ért vereségek adták is meg a végső lökést Románia támadásához, ezek csak a katonai akciónak megindítására bírták rá Romániát, miután katonailag elérkezettnek látszott az idő a cselekvésre és a sikernek a legkevesebb áldozattal való elérésére. Ez mindenesetre előbb-utóbb bekövetkezett volna az 1916. év júniusában a keleti fronton történt katonai vereségeink nélkül is, miután Románia cselekvését befolyásoló, régi keletű nemzetiségi törekvései Erdély elfoglalására irányultak. Mindenesetre hozzájárult azonban a támadás megindításához még azon körülmény is, hogy a központi hatalmak Romániával szemben tulajdonképpen mindig gyengeséget árultak el, sohasem mutattuk azt meg, hogy képesek vagyunk Romániát is rövidesen összetörni. Sőt ellenkezőleg, mindig óvakodtunk attól, hogy kétszínű játékát nyíltan a szemébe mondjuk, mert az igazat megvallva, a románoknak Magyarország területeire való aspirációi bizonyos körökben egyáltalában nem voltak teljesen ellenszenvesek, különösen ott nem tulajdonítottak^a monarchia szempontjából ezeknek a törekvéseknek nagyobb jelentőséget, ahol amúgy sem nézték nagyon jó szemmel a ma-

gyarságnak a háború után várható megerősödését és kiknek szeme előtt végcélként lebegett Romániának a Habsburg monarchiával való egyesítése.

Mi tulajdonképpen udvaroltunk a románoknak. Ezen eljárásunkból és gabonaszállítások megszakadásától való félelmünkéből a románok egészen világosan láthatták, hogy nem érezzük magunkat valami nagyon erőseknek, ezért nem támadtuk meg eddig is őket, pedig ellenséges és kihívó magatartásukért más már régen hadat üzent volna nekik. A mi túlságosan passzív magatartásunk következtében azonban Románia hamarosan elfeledte a szerb példát. A román hadüzenetet tehát tulajdonképpen nemcsak a katonai helyzet okozta, hanem az a mulasztás is, hogy akkor, amidőn lehetett volna, vagyis 1915 őszén, vagy legkésőbb 1916 tavaszán, nem előztük mi meg a támadással és diplomáciailag sem mutattuk magunkat olyanoknak, amilyeneknek mint nagyhatalomnak legalább is látszanunk kellett volna.

Lemondhattunk-e önként Erdélyről Románia javára?

Vannak, akik azt állítják, hogy a háború folyamán is voltak olyan pillanatok, amidőn mi abban a helyzetben voltunk, hogy Románia fegyveres támogatását megszerezhettük volna és így elhárítottuk volna Románia támadását. Ennek a nézetnek nemcsak a régi osztrák politikusok és katonák, hanem a német vezető személyiségek körében is voltak szószólói. Románia ezen mellékkállásának ára az lett volna, hogy Magyarországnak előre le kellett volna mondania Románia javára egész Erdélyről, Ausztriának pedig Bukovináról. Vannak, akik azt állítják, hogy ha a magyarság ezt az áldozatot meghozta volna akkor, amikor az 1915. évi nagy orosz vereségek idején a központi hatalmak katonailag a lehető legjobban állottak, sikerült volna az oroszokat teljesen megverni vagy legalább is igen hosszú időre megbénítani, aminek a háború további menetére a mi javunkra mindenesetre beláthatatlan következményei lettek volna. Ezt a megoldást különösen Czernin javasolta és a német politikusok között von dem lausche bukaresti német követ is teljes mértékben támogatta.* Ez a törekvés azonban Tisza ellenállásán hajótörést szenvedett. Talán erre is céloz Ludendorff akkor, amidőn „Meine Kriegserinnerungen” című művében a magyarok helytelen politikájának számlájára írja azt, hogy Románia a központi hatalmak ellen támadólag fellépett.

* Czernin „Im Weltkriege” 127. oldal.

Ezen kérdéssel közelebbről is foglalkozni kell, hogy tisztán lássuk, hogy mennyiben billentette volna a központi hatalmak javára a katonai mérleget Romániának mellettünk való fellépése és hogy Magyarországnak önkéntes megcsönkítése meghozta volna e a végső győzelmet, hogy a magyarságnak ezért még ezt az áldozatot is meg kellett volna hoznia.

Románia hadereje 1916 nyarán a háborúba való belépését megelőzőleg a következő volt: (1. mell-)

10 gyaloghadosztály 5 hadtestben, 2 lovashadosztály- 5 tartalékgyaloghadosztály, 8 hadosztály területi alakulásokból, vagyis 23 gyalog- és 2 lovashadosztály.

Az egész román hadsereg állománya háborúban: Románia 813.758 embert mozgósított 20.000 tiszttel. Ebből alakult 377 zászlóalj, 104 lovasszázad. 2 kerékpáros század, 277 üteg (4 löveges).

Románia tehát ezzel a haderővel állhatott volna a monarchia és Németország mellé és támadhatott volna Moldvából az orosz hadsereg ellen.

Az orosz arcvonalon egymással szemben álló erők viszonya 1915 júniusáig Falkenhayn: Di oberste Heeresleitung 1914—1916 című munkájában* foglalt adatok szerint a következő volt:

	Északon	Délen
német	550.000	89.000
osztrák és magvar	54.000,	010 000
összesen:	614.000	699 000'

Ezzel szemben volt

orosz	1,047.000	720.0013
-------	-----------	----------

A központi hatalmak csapatai tehát a déli csoportban alig voltak valamivel gyengébbek, mint az oroszok s így érthető az a felfogás, mely pusztán az egymással szembeállítható erők számbeli viszonyát véve figyelembe azt igyekszik bebizonyítani, hogy azon esetben, ha a románok hadserege mellettünk lépett volna fel, akkor mi képesek lettünk volna az eddigi sikereket teljesebb mértékben kihasználni és az orosz hadseregre súlyosabb csapást mérni. Hogy azonban ez a csapás a döntést is meghozta volna ezen a harctéren, az még mindig nagyon is kétséges.

Oroszországnak nemcsak mérhetetlen fölényű emberanyag állott ekkor még rendelkezésére, hanem egyél) katonai felszerelési

* 247 oldal.

anyagokkal is bőségesen rendelkezett, mint arról a mi ukrániai és a németeknek lengyelországi előnyomulása alatt ejtett zsákmány nagyságából is meggyőződhattünk. Ezért tehát feltételezhető az, hogy Oroszország képes lett volna még egy hátrább fekvő vonalon — talán már a Dnjeszteren, — felfogni a románok támadását, mert amint az erdélyi hadjárat lefolyása is mutatta, a román vezetés és a román csapatok egy ilyen méretű hadjárat vezetésére még teljesen gyakorlatlanok, a kedvező hadászati és harcászati helyzetek kihasználására még tapasztalatlanok voltak. Ezért a román hadsereg esetleges közbelépése az oroszokkal szemben aligha lett volna képes a döntést rövidesen meghozni.

A románokkal való és Erdély átadásával járó együttműködésnek azonban még egy másik, talán az eddigieknél nyomósabb akadálya is volt: Magyarországnak ezzel szemben várható magatartása. Ha ugyanis a központi hatalmak vezetőségei a román támogatás fejében önként átadták volna Erdélyt Romániának, ennek a magyarságra lett volna beláthatatlan következménye. A magyar csapatok azért küzdöttek mindenütt olyan elszántsággal és áldoztak idegen földeken annyi drága magyar vért, hogy hazájukat megmenthessék a megcsonkítástól és a feldarabolástól. Ha azonban azt látták volna, hogy a központi hatalmak csak azért, hogy győzzenek, készek Magyarországot dobni oda áldozatnak, ha látták volna azt, hogy csak nekünk kell meghozni a területi áldozatot egy olyan nemzet javára, amely mindig a magyarság ellen dolgozott és mindig az ország ezeréves birtokállományának megcsonkítására törekedett, kell lemondani önként az ország területének legalább is egy harmadáról: bizonyára nem lettek volna hajlandók több vért áldozni olyan ügy érdekében, amely most már nem is az ő ügyük. A magyarság azért áldozott olyan sokat mert tudta, hogy a háború elvesztése az ország megcsonkítására fog vezetni és azért követett el mindent, hogy a központi hatalmak fegyvereit a végső győzelemre segítse. Ha azonban látta volna, hogy szövetségesei nem méltányolják eddigi nagy áldozatait és még ezeken kívül előre területi áldozatokat követelnek tőle, nagyon valószínű, hogy ez a magyarság további magatartását nagyon is hátrányosan befolyásolta volna.

A magyar csapatok az osztrák-magyar hadseregnek elismerően legvitézesebb seregtesteit képezték és ezek voltak azok, melyek az olasz arcvonalon a német nemzetiségű csapatokkal egyetemben a védelemnek gerincét képezték. Könnyen elképzelhető az, hogy

Magyarország keleti részeinek a románok javára való átengedése következtében a magyar csapatok már nem harcoltak volna azzal a lelkesedéssel, mint eddig és épen akkor, amidőn az esetleg közbelépő román hadsereg támogatásával a döntő csapásra törekedtünk volna keleten, az osztrák-magyar hadsereg valószínűleg döntő vereséget szenvedett volna az olasz arcvonalon. Az viszont nem valószínű, hogy a háborút végeredményben a románok mellénkállása dacára is megnyerhettük volna, mert ki tudja, hogy ilyen körülmények között Bulgária velünk jött volna-e, az pedig viszont egészen bizonyosra vehető, hogy Magyarországot Románia, minden látszólagos előny dacára sem lett volna képes pótolni.

Mi mindent megtettünk, ami lehetetlen államjogi helyzetünkben megtehető volt, azt azonban mindenkinek be kell látnia, hogy Csonka-Magyarország önkéntes megteremtése a nemzet múltjával és történelmi hivatásával szemben soha helyre nem hozható bűn lett volna.

Romániának a központi hatalmak ellen való támadása a viszonyoknak reánk nézve szerencsétlen alakulása következtében állott be és azon törekvéseknek folyománya volt, amelyeknek magyarozatát a nemzetiségi államok kialakítása körül folyó és még mindig le nem zárt nagy küzdelemben kell megtalálnunk.

NEGYEDIK FEJEZET.

Előkészületek Románia ellen.

A Románia elleni háborúra nem készülhettünk fel. — Lehetséges volt-e idejekorán megtenni az ellenintézkedéseket?

Románia barátságos és úgyszólván előzékeny magatartása, mint előre látható volt, nem tartott sokáig. Már az 1916 májusában Olaszország ellen megindított hadműveleteink idején, amidőn meg lehetett állapítani, hogy támadásunk nem sikerült, úgy mint reméltük, Románia ismét kezdett az entente-tal tárgyalni a csatlakozás feltételei felől. Kétségtelen volt tehát, hogy Romániának ellenünk való fellépése már csak rövid idő kérdése.

Az osztrák-magyar hadseregfőparancsnokság teljesen tisztában volt azzal, hogy Románia támadni fog, erre lehet következtetni Cramon tábornok »Unser Österreich-ungarischer Bundesgenosse im

„Weltkriege” című munkájának ezen kérdést tárgyaló kijelentéséből. Cramon tábornok a német legfőbb hadvezetőség képviselője volt a hadsereg-főparancsnokságnál és ezt írja:*

„A hadsereg-főparancsnokság Romániáról igen jól volt értesülve és nem ringatta magát illúziókban. A német legfelsőbb hadvezetőség előtt ezen felfogás és ennek indító oka szintén teljesen ismeretesek voltak, azonban nem volt hajlandó a hadsereg-főparancsnokság felfogásának helyességét elismerni. Különösen Falkenhayn nem hitt az utolsó percig sem abban, hogy Románia támadni fog. Még a legmegbízhatóbb hírek sem tudták ebben a hitében megingatni. Amidőn augusztus 27-én a románok hadüzenetét neki távbeszélőn jelentettem, először azt egyáltalában nem akarta elhinni; ezért a hír helyességéért nekem kellett vállalnom a felelősséget, mielőtt a jelentést a császárral közölte.

A császárra úgy hatott ez a hír, mint a villámcsapás a derült égből, miután a császár a román kérdés megítélésében magát teljesen Falkenhaynra bízta.⁴

A hadsereg-főparancsnokság tehát tudta, hogy Románia támadni fog, a német legfőbb hadvezetőség is tudta ezt, de nem hitt a közeli támadás lehetőségében, hanem azt gondolta, hogy ezen híreket csak a hadsereg-főparancsnokság képzelete hajtja túlságba, csak azért, hogy a németeket arra bírja, hogy Erdélybe csapatokat küldjenek. Ennek a hitetlenségnek és talán a hadsereg-főparancsnokság erélytelenségének volt azután köszönhető az, hogy akkor, midőn a románok a háborút tényleg megizenték és csapataikat Erdély ellen megindították, mi itt úgyszólván teljesen készületlenül állottunk, mert azok az előkészületek, amelyeket a két hadvezetőség 1916 augusztus 27-ig megtett, illetőleg megtehetett, tulajdonképpen a semmivel voltak egyenlők. Ezen előkészületek lényege ugyanis abban állott, hogy a nagyszebeni katonai parancsnokság elkészítette már 1915 nyarán a „Marosvonal” megerősítésének tervét, amelynek alapján e védelmi vonalat nagyon is futólagosan tényleg ki is építették. (Akadályok azonban a legtöbb helyen hiányoztak.) Ezenkívül elrendelte, hogy az Erdélyben levő pótzászlóaljok mindenike egy „V.” zászlóaljat állítson fel, amelyekből azután a románok betörése esetén harcoló csoportok alakultak volna.

* 76 oldal.

A temesvári katonai parancsnokság területén tervbe volt véve Szeged, Arad, Temesvár és Lúgos megerősítése. Ezen munkálatok azonban csak részben szolgálták volna a románok elleni védekezést.

Az alaposabb előkészületekre pedig meg lett volna a mód és az alkalom is, ha másképpen nem, a felesszámú menetalakulásból alakíthattunk volna Erdély számára legalább egy 4—5 gyaloghadosztály erejű hadseregcsoportot, miután az emberanyag rendelkezésünkre állott. A románok semmiesetre sem tudtak volna olyan könnyen átjutni a határhegyeken és későbbi felvonulásunk is sokkal simábban és gyorsabban lett volna végrehajtható, ha Erdélyben már lettek volna olyan csapataink, melyek képesek lettek volna arra, hogy a románokat már a határon megállítsák.

Az osztrák-magyar hadsereg pótlására ugyanis abban az időben a menetalakulásokat úgyszólván minden hónapban elindították a harcterekre, tekintet nélkül arra, hogy a beállott fogyatékok pótlására ezekre pillanatnyilag épen szükség volt-e vagy sem. Minden ezred minden hónapban kapott egy menetzászlóaljkat. Ezen menetzászlóaljakat az arcvonal mögött még tovább képezték és csak később használták fel az ezredek fogyatékeinak pótlására. Megtörtént azonban, hogy a fogyatékok sem voltak olyan nagyok hogy a menetzászlóaljak beolvasztására szükség lett volna és így sok helyen az ezredeknél a rendes 3—4 zászlóaljon kívül még másik 2—3 zászlóalj állott a parancsnokság rendelkezésére. A tisztek száma a harcoló alakulásoknál oly magas volt, hogy egyes alosztályok tiszti létszáma nemcsak teljesen fedezve volt, hanem még ezen felül is rendelkeztek a századok 2—3 fiatal tiszttel vagy tisztjelölttel. Így például a 14. hadosztály a lucki áttörés előtt körülbelül 28.000 emberrel rendelkezett. Egy a tiroli arcvonalon harcoló 3. hadseregnél beosztott vezérkari tiszt feljegyzéseiből Teszem a következő adatot:

„1916 nyarán a 3. hadseregnél voltam. (Kövess-Tirol) Az ügykörömbe vágott a menetalakulások ügye. Bár veszteségteljes ütközetek voltak (1916 évi áttörés Tirolból) és a kötelékeket kiegészítették, mégis ezen aránylag kicsiny hadsereg 100-nál több teljesen kiképzett és igazán jó menetszázadot adott le más alakulás részére! (A Brussilow ütötte rést betömn.)”

Ha akkor hadseregfőparancsnokságunk egy kissé előrelátóbb, ezt az emberanyagot nem zsúfolta volna össze az orosz arcvonal mögötti kiképző-táborokban, hanem Erdélyben, teljesen

leplezve, újabb hadosztályokat alakított volna a kiképző csoportokban, amelyek a románok betörésénél azonnal kéznél lettek volna és bizonyára megakadályozták volna a románok benyomulását és biztos keretét képezték volna annak a haderőnek, amelyet a román hadüzenet után Erdélybe küldtek. Itt természetesen nem áll módomban azt kimutatni, hogy ilyen módon hány zászlóalj állhatott volna 1916. augusztus 27-én Erdélyben, azt hiszem azonban, hogy nem tévedek, ha csak hozzávetőlegesen is azt állítom, hogy 6—8 hadosztályt így csendesesen, minden feltűnés nélkül lehetett volna Erdélyben már előre összpontosítani. Erre az 1915 novemberétől 1916 júniusáig tartó nyugalom nagyon is alkalmas lett volna.

Lesznek olyanok, akik azt fogják mondani, hogy ebből esetleg Romániával szemben diplomáciai bonyodalmak keletkeztek volna, Románia eddigi kétértelmű magatartása és nyílt háborús törekvései már minden diplomáciai formaságot fölöslegessé tettek. Románia az ellen mit sem tett volna, még talán a támadással is várt volna, mert ezzel mi csak annak adtuk volna bizonyosságát, hogy vereségünkbe vetett hite még legalább is nagyon korai. Az természetesen más kérdés, hogy a lucki és a bukovinai események hatása alatt a hadseregfőparancsnokság nem nyúlt volna-e a fenyegető román támadás dacára az Erdélyben így összevont erőkhöz, mint azt a 70. honvédhadosztálynak elvonása is mutatja.

Itt olyan hibák történtek, amelyeket csak némileg köszörült ki a későbbi győzelmes hadjárat, amelyet talán más ellenséggel szemben sokkal nehezebben és nagyobb áldozatok árán tudtunk volna így befejezni. Ekkor is érezhető volt az, hogy mennyire hátrányos és mennyire nehéz a szövetséges háború, ha nincsen az egész szövetséges haderőnek egyetlen irányítója, amely minden erőt egy nagy cél érdekében vet harcba. Ennek az lett az eredménye, hogy 1916 júniusában Brussilow támadása, az olaszok elleni vállalkozáshoz (Tirol 1916 május) elvont erők elszállítása következtében meggyengített keleti arcvonalon sikerrel járt, az ott felhalmozott menetalakulások is felmorzsolódtak a harcokban és így most már Románia könnyen vállalhatta magára azt a szerepet, hogy a monarchiának megadja a kegyelemdöfést.

Így azután érthető, hogy bár tudtuk, hogy Románia a közel jövőben támadni fog, semmi döntőt nem tehattünk ellene. Erdély ott maradt úgyszólván teljesen védtelenül, határán néhány derék csendőrrel, pénzügyőrrel és népfelkelő zászlóaljjal, melyeknek el-

lenállóképessége a túlerejű román hadsereggel szemben számításba alig jöhetett.

Ebben a lehetetlen helyzetben Falkenhayn abban bízott hogy

„a támadástól nem kell a romániai aratás befejezése vagyis szeptember előtt tartani és akkor is csak azon esetben, ha Ausztria és Magyarország helyzete tovább rosszabbodik; a bukaresti túlravasz politikusok hátukban Bulgáriával, különben is nehezen határozhatják el magukat arra, hogy egy ilyen kockázatos játékba kezdjenek.”

Ezen felfogást látjuk különben Czerninnek, a mi bukaresti követünknek a külügyminiszterhez intézett akkori jelentéseiben is. (11. mell.)

Érthető ezek után az, hogy a románokat mi előzzük meg a támadással, sem júniusban, sem később nem volt végrehajtható; minden erőre a nyugaton folyó Somme-csatában és keleten, Brussilow támadásának kivédésénél volt szükség. Erdélybe csak olyan csapatok jutottak, amelyek máshol már súlyos veszteségeket szenvedtek. Ezeknek kellett később Arz gyalogsági tábornok parancsnoksága alatt az 1. hadseregben addig védekezniök, míg az általános feszültség enyhülése után mégis meg lehetett kezdeni Románia ellen a komoly hadműveleteket.*)

A központi hatalmak tehát részben a kényszerhelyzet hatása alatt, de bátran mondhatjuk, hogy Románia jelentőségének lebecsülése következtében is, Erdélyt úgyszólván védtelenül hagyták, mert hiszen Falkenhayn szerint

„a szövetséges hadvezetőségek már most (június) elhatározták, hogy a háborút Románia ellen a hegyektől északra ellenlökés alakjában fogják folytatni.”

Románia ellen a katonai előkészületek megindultak ugyan már júniusban, de miután azt hittük, hogy még elég idő áll rendelkezésünkre, mert a románok szeptember vége előtt amúgy sem fognak támadni, mindennel lekéstünk.

Katonai előkészületek hiányának következményei.

Erdély védtelenül állott, határainak védelmére békében semmi sem történt, nehogy Romániát, a szövetségest, ezáltal izgassuk, másrészt pedig azért, mert a Kárpátok gerince úgyszólván mindenütt járható lévén, erődítmények építésének értelme nem lett

*) Falkenhayn: Die oberste Heeresleitung 1914—1916. 215. oldal.

volna. Azt, hogy mi már békében nem építettünk erődöket az egész erdélyi határ mentén, még meg lehet érteni, mert mint a tapasztalat mutatta, a Tiroiban épített erődök sem tudtak ellenállani a modern tüzérségnek és azok is mindenütt megkerülhetők voltak, holott ott a terep sokkal nehezebben járható, mint a Kárpátok gerince (lásd Erdély katonai földrajzát, 12. mell.) az azonban bizonyos, hogy itt is voltak olyan szakaszok, amelyekben az esetleg még a háború elején épített, futólagos tábori művek a határvédelemnek igen jó szolgálatokat tehettek volna. Így például igen jól meglehetett volna erősíteni a Vaskaput Orsovánál, a Szurduki szoros és a Vulkán-hágó környékét, a Vöröstoronyi szorost, a keleti határon pedig a tölgyesi és békási szorosban építhettünk volna erősítvényeket. 1914-ben ezt már megtehettük volna, akkor, amidőn Románia már kimutatta velünk szemben ellenséges szándékait. De nemcsak a határok védelmére nem történt számottevő lépés, hanem még a vasúti hálózatot sem építettük ki, pedig ez lett volna a legsürgősebb és legfontosabb.

Vasutaink állapota.

A legnagyobb hiba kétségtelenül a vasutaknak katonai szempontból elhanyagolt állapota volt. Erdélyt Magyarország többi részével tulajdonképpen csak 2 fővonal kötötte össze, az egyik Aradon, a másik Kolozsváron át; a marosillye—lugosi és a számosvölgyi vasutak csak másodrangú, helyiérdekű vonalak voltak. Száz-
tengelyes katonai vonatok csak a két fővonalon közlekedhettek. A határ mentén futó Nagyszeben—Fogaras—Brassó—Csíkszereda—marosvásárhelyi vonal a Maros völgyével harántvonalakkal sehol sem volt összekötve, csapatoknak vasúttal való eltolása tehát nagy nehézségekkel járt, pedig ez az aktív védelemnek előfeltételét képezi. Oláhtoplicza (Maroshévíz) és Brassó elvesztése azonnal maga után vonja a csíki és a háromszéki medencéknek elvesztését is, mert ezekkel minden vasúti közlekedés lehetetlen. A Hargitán sehol vasút nem vezet keresztül, a székelyudvarhelyi és a parajdi szárnyvonalak nincsenek a székely körvasúttal összekötve, bár ezek az összeköttetések igen könnyen megépíthetők lettek volna, hasonlóképpen ki lehetett volna még békében építeni az Ágostonfalva — Sepsibükkszád—kézdivásárhelyi, vagy bármilyen más határvonalat is, amely a csapateltolásokat adott esetben megkönnyítette volna. Mindezt elmulasztottuk, nemcsak új vonalakat nem építettünk, hanem a meglévőket sem rendeztük úgy be, hogy

azok a felvonulás követelményeinek minden tekintetben megfeleltek volna. Ezzel szemben a tiroli és általában az olasz, valamint az orosz határ felé vezető osztrák vasutak kiépítése megtörtént. Akkori vezetőink, úgy látszik, nagyon bíztak abban, hogy mi Romániával egyhamar nem fogunk háborúba keveredni.

Ez a bizalom most a legválságosabb pillanatban boszulta meg magát. A vasúti hálózat kijavítását és kibővítését, kiterők építését most, amikor tulajdonképpen már késő volt, lázas sietséggel megkezdtük ugyan, azonban a román hadüzenetig az elmulasztottakat már pótolni nem lehetett.

Julius vége felé a központi hatalmak már egészen biztosra vették, hogy Románia az entente mellé áll, a helyzet akkor már teljesen kiéleződött. Erre megkezdődött a csapatszállító s is az erdélyi harcvonalra, miután azonban ép hadosztályaink nem voltak, a hadseregfőparancsnokság olyan hadosztályokat küldött Erdélybe, melyek az orosz támadások alatt nagy veszteségeket szenvedtek, így indult el Wolhyniából augusztus első napjaiban a 61. honvéd, 1. lovas, 51. honvédgyaloghadosztály, 1. népfőlkelő lovasdandár, 143., 144., 210. népfőlkelő gyalogdandár és Erdélyben alakult meg a 71. hadosztály. E hadosztályoknak állománya nagyon alacsony volt, a hadseregfőparancsnokság ugyanis azt hitte, hogy még elég ideje van arra, hogy menetalakulások beolvasztásával ismét kiegészítse őket. Az 1916 augusztus végén rendelkezésre álló erők hadrendjét a 2. melléklet mutatja.

Most már még csak arra lehetett törekedni, hogy Romániát úgy befolyásoljuk, hogy támadását minél későbbre halassza és így mi időt nyerjünk az ellenintézkedések megtételére.

„Minél később következik ugyanis be Románia támadása, annál kedvezőbb a központi hatalmak helyzete, miután az események fejlődése alapján fel kellett azt tételezni, hogy az arcvonalak nyugaton és keleten is mind jobban megszilárdulnak és mi annál könnyebben kerülhetünk abba a helyzetbe, hogy veszély nélkül küldhetünk erőket az új ellenség leverésére. Ezért július utolsó harmadában és augusztusban nyugatról a német erősítéseket főképen az osztrák-magyar arcvonalnak Romániával szomszédos részeire küldték. Attól kellett ugyanis tartani, hogy esetleges visszacsapások itt, mintegy a románok szemei előtt, Romániát esetleg időelőtti támadásra fogják bírni. Amidőn annak jelei mutatkoztak, hogy Bukarestben azt hiszik, hogy Németország nincsen abban a helyzetben, de szándékában sin-

csen, hogy Ausztria-Magyarország és Románia összecsapásánál Ausztria-Magyarországot támogassa, a román katonai attaché figyelmét ezen felfogás téves voltára nyomósán felhívtuk és alkalmat nyújtottunk neki, hogy meggyőződhessék arról, hogy Németország teljesen elegendő erővel rendelkezik erre is. Hogy ezen kijelentéseknek nyomatékot is adjunk a 101. német hadosztálynak 1915. vége óta Bulgária keleti részében levő osztagait Ruszcsukba, a Duna mellé, tehát közvetlenül a román határra toltuk. Ezenkívül felszólítottuk a török és a bolgár hadvezetőséget, hogy Bukarestben hasonló lépéseket tegyenek. A cs. és kir. hadsereg főparancsnokságot felszólítottuk, hogy a cs. és kir. kormánynak a románokkal való és a semlegesség árát megállapító tárgyalásait erélyesen támogassa, bár ezeknek kilátástalanságáról meg voltunk győződve.”*)

Mackensent már júliusban értesítették arról, hogy a Románia elleni háború esetén ő fogja a Duna menti és a dobrudzsai haderőket vezetni. Arra nézve is megkapta az utasítást, hogy a szükséges előkészületeket és szemrevételezéseket feltűnés nélkül már most végezze el.

1916 július 29-én kötötte meg a német legfőbb hadvezetőség, Conrad br. vezérezredes, az osztrák-magyar vezérkar főnöke és a bolgár katonai megbízott, Gantschew ezredes a katonai egyezményt, amely a Románia elleni fellépést nagy vonásokban megállapította. Eszerint akkor, ha Ausztria-Magyarországot valamely, Bulgáriával határos állam minden előzetes kihívás nélkül megtámadná, utóbbi kötelezi magát arra, hogy katonai erőit ezen állam ellen alkalmazza, mihelyt erre felszólítják. Ehhez az egyezményhez aug. 5-én Enver pasa is hozzájárult a Conráddal Budapesten történt találkozásával.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A Románia elleni hadműveletek terve.

Az 1916 július 29. évi Németország, Ausztria-Magyarország és Bulgária között megkötött egyezmény most már lehetővé tette, hogy a Románia elleni hadjárat alap gondolatát is megállapítsák. A románok várható támadására nézve hadvezetőségeink abból indultak ki, hogy Románia valószínűleg mindenekelőtt Erdély elfoglalására fog törekedni, tehát főerejét itt fogja alkalmazni, míg a

*) Falkenhayn: Die oberste Heeresleitung 1914—1916 235. oldal.

Dobrudzsában és a Duna mentén II. és III. vonalbeli csapatokat fog hagyni. Miután a harctéri események és a még mindig tartó orosz támadások miatt a központi hatalmak nem voltak abban a helyzetben, hogy Románia ellen megfelelő erőt állíthattak volna, számolni kellett azzal, hogy a románok erejük zömével a Kárpáton át fognak kelni.

Miután Románia támadását csak az aratások utánra várták, vagyis semmiesetre sem szeptember közepe előtt, sőt inkább annak vége felé, a hadműveleti terv megállapításánál is ezt vették figyelembe. Reméltük, hogy még mindig elég időnk van arra, hogy a Románia ellen szánt erők zöme Erdélyben akadálytalanul felvonulhasson.

Az erdélyi arcvonal felett a vezetés egyelőre a hadsereg főparancsnokság kezében maradt, míg a Bulgáriában felvonuló Mackensen-hadsereggel a német legfőbb hadvezetőség rendelkezett.

A hadsereg főparancsnokság terve szerint az erdélyi hafárbiztosító csapatoknak a román főerőket a határon addig kellett volna feltartóztatniuk, amíg a hadüzenet után gyorsan ideszállítandó támadó csapatok beérkeznek.

1. hadsereg megalakítása Erdélyben.

A Dunától a bukovinai határig terjedő egész arcvonal felett a vezetést az 1. hadsereg parancsnoka, Arz gyalogsági tábornok vette át.

Az 1. hadsereg feladata mindenekelőtt az volt, hogy Erdélyben az ott levő különféle alakulásokból használható védőcsapatokat alakítson, továbbá, hogy a határon át vezető hegyi utakat elzárja, illetőleg megszakítsa és a később ideszállítandó erők felvonulását biztosítsa.

Az Erdélyben működő hadsereg tehermentesítésére és a román hadvezetőség elhatározásainak ingadozóvá tétele céljából határoztuk el, hogy Bulgáriában egy hadsereg alakuljon Mackensen tábornok vezetése alatt. Romániának Magyarország és Bulgária közé ékelt helyzete bizonyítja azt, hogy Romániát itt is meg kell támadni. Ebben úgy Falkenhayn, mint Conrad egyetértettek, a hadsereg alkalmazása tekintetében azonban a két vezérkari főnök között lényeges nézeteltérés volt. Conrad azt kívánta, hogy a Mackensen-hadsereg a Dunán át támadjon, hogy ezáltal az Erdély ellen előnyomuló román hadsereget egyenesen hátban

fenyegetve és Bukarestet veszélyeztetve az erdélyi román erőket előnyomulásukban késleltesse és minél több erőt vonjon magára.

Falkenhayn a Románia elleni hadműveleti tervről.

Ezzel szemben állott a dobrudzsai támadás terve: Falkenhayn szerint*

„Közvetlenül a háború kitörése után az újonnan alakult Mackensen hadseregnek Bulgáriából a Dobrudzsába kellett betörnie a Tutrakan és Szilisztria körüli hídfőálláson rajtaütnie és azután körülbelül a Duna és a Fekete-tenger közötti legkeskenyebb szakaszig előnyomulnia. Az volt tervbevéve, hogy ezen hadsereg a 101. német hadosztályból (ennek egyes részei már akkor Ruszcsuknál állottak) 4 bolgár hadosztályból, —melyekből akkor már 3 Észak-Bulgáriában állott, egy pedig Macedóniából jön — és két Drinápoly környékéről elvonandó török hadosztályból fog megalakulni. Conrad tábornok ugyan azt óhajtotta, hogy ezen hadsereg ne a Dobrudzsába törjön be előbb, hanem azonnal keljen át a Dunán, hogy ezáltal Erdélyben hamarabb lélekzethez jussunk. Ennek dacára a dobrudzsai tervet tartottuk meg, miután a folyón való átkelés mindaddig keresztülvihetetlennek látszott, amíg a román erőket a Dobrudzsában előbb ártalmatlanná nem tessük. A csapatoknak és az anyagoknak lassankénti odaszállítását mielőbb meg kellett kezdeni, miután a Balkánon levő közlekedési vonalak teljesítőképessége következtében megtörténhetett volna az, hogy a felvonulást nem fejezhetjük idejében be. (Ez tényleg be is következett a románok korábbi előnyomulása következtében.) Ha pedig a Mackensen-hadsereg az előbb említett vonalat elérte, azt terveztük, hogy ennek zömét Bulgáriában Sistowhoz vonjuk vissza, hogy itt a Dunán átkelve Bukarest felé támadhasson. Az átkelés egy alább fekvő ponton való megkísérlése műszakilag üil nehéz lett volna. Azon célból, hogy az átkelést lehetőleg megkönnyítsük, elhatároztuk, hogy az osztrák-magyar nehéz hadianyagot Sistownál, a Belene szigettől délre levő Dunaágba szállítjuk, miután a románokkali viszony további elmérgesedése esetén azt már Magyarországból elszállítani nem lehetett volna. *

* Die oberste Heeresleitung 1914—1916. 236. oldal.

A hadsereg főparancsnokság és legfelsőbb hadvezetőség egymáshoz való viszonya. A tervezeti felvonulás időpontja. A védekezés tervének bírálata.

A hadműveleteket, de már az előkészületeket is hátrányosan befolyásolta az, hogy a hadsereg főparancsnokság és a német legfőbb hadvezetőség nem tudott idejekorán megegyezni, hogy a Románia elleni hadjáratot melyikük vezesse. Az erdélyi területen megteendő intézkedésekre a hadsereg főparancsnokság tartotta magát illetékesnek, tehát ez igyekezett arról gondoskodni, hogy a román hadüzenetkor lehetőleg annyi erő álljon ott, hogy azzal a románok előnyomulását késleltetni lehessen. Ez rendelte el a vasútjavítási, bővítési és erősítési munkálatokat. A hadsereg főparancsnokság terve szerint a Románia ellen szánt erők felvonulása csak a románok hadüzenete utánra (41. oldal) volt tervbe véve. Ha egy pillantást vetünk a térképre és elgondoljuk, hogy honnan kellett nekünk a csapatokat Erdélybe szállítanunk, akkor amidőn a románok már a határon készen, felvonulva állottak és a hadüzenet után azonnal megkezdhatték az előnyomulást, arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy a hadművelési tervnek ez sarkalatos hibája volt, annál is inkább, mert a hadsereg főparancsnokság teljesen tisztában volt azzal, hogy Románia hamarosan támadni fog. Így teljesen kiszolgáltattuk magunkat a románoknak és kitettük magunkat a veszélynek, hogy a románok egész Erdélyt megszállják és feltartóztatás nélkül előnyomulva, az északkeleti arcvonal déli szárnyát is visszavonulásra kényszeríthetik. Ha pedig a keleti arcvonalnak ezen része is megingott volna, akkor igen kétséges, hogy a Tisza vonala előtt képesek lettünk volna-e a románokkal szemben rendezett felvonulást végezni.

A felvonulást túlkésőn kezdtük meg, ennek legkésőbb július közepén kellett volna megindulnia, hogy az Erdélynek szánt hadosztályok oda július végéig beérkezzenek.

Ha továbbá a Románia elleni támadásra szánt erőket nézzük és azokat a román hadsereg már akkor is ismeretes létszámával összehasonlítjuk, arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy az a terv, hogy a románokat előbb a hegyeken átengedjük és a támadást a még egymással nem egyesült román csoportok ellen ellentámadás alakjában hajtjuk végre, igen helyes és hadműveletileg az egyedül lehetséges terv volt, azonban az ennek végrehajtására felvonultatott erők semmiesetre sem voltak elégségesek, ahhoz, hogy már eleve biztosan számíthattunk volna az eredményre, amelyet tényleg elértünk.

A Románia ellen szánt erők és a román hadsereg egymáshoz való aránya.

A románok ellen ugyanis mindössze a következő erőknek felvonultatását vették a központi hatalmak hadvezetőségei tervbe:

Az erdélyi arcvonalon:

4—5 német gyalog-,

1—2 német lovas-,

2 osztrák-magyar gyalog-,

vagyis összesen 6—7 gyalog- és 2—3 lovashadosztálynak felvonultatását tervezték.

A dobrudzsai arcvonalon:

1 német,

4 bolgár,

2 török gyalog-, összesen 7 hadosztálynak kellett felvonulnia.

Ezzel szemben a román hadsereg csoportosítását úgy számították, hogy annak zöme Erdély felé és csak egy kisebb csoportja, talán 4—5 hadosztály fog a Dobrudzsában fellépni, vagyis a románok Erdély ellen körülbelül 11—12 gyalog és 1—2 lovashadosztállyal fognak támadni. *Ezzel az erővel mi csali 6—7 gyalog és 2—3 lovashadosztályt akartunk szembeállítani*, mert egyelőre több rendelkezésre nem állott. Ha azonban még tekintetbe vesszük azt is, hogy a valóságban tényleg 15 gyalog és 1 lovashadosztály vonult fel Erdély ellen és hogy a románoknál egy gyaloghadosztály általában 12—20 zászlóaljából állott, melyek teljes hadiállománnyal vonultak ki, míg a mi hadosztályainknál általában 12, a német hadosztályoknál pedig csak 9 zászlóaljat vehetünk számításba legfeljebb 600 puskával, akkor be kell azt ismernünk, hogy ilyen nagy inferioritás mellett azokat a szép eredményeket, melyeket elértünk, előre várni nem lehetett. A győzelem előfeltételeit tehát a vezetés tudatosan nem teremthette meg és az, hogy ennek dacára mégis sikerrel léphettünk fel a román túlerővel szemben s hogy a pillanatnyi helyzetet kihasználva és a rendelkezésre álló aránylag gyenge erőket a legcélszerűbben alkalmazva, egymásután vertük meg a román támadó csoportokat, már Falkenhayn hadvezéri tehetségét, kitartását, vas következetességét dicséri és az 1. és a 9. hadsereg csapatainak és a vezetőik emberfeletti áldozatkésztségének és önfeláldozó kitartásának eredménye.

A mi haditervünknek azonban az volt a legérzékenyebb tévedése, hogy a háború kitörésének időpontját helytelenül ítélve meg, a felvonulást nem kezdtük meg elég korán és így a románok támadása bennünket készületlenül, felvonulás közben ért.

A Mackensen-hadseregnek szánt feladatra és a hadsereg alkalmazásának tervére nézve Hindenburg és Ludendorff, valamint Cranion tábornok is Falkenhayntól eltérőleg adják elő az erre vonatkozó előzetes megállapodásokat. Szerintük Falkenhayn is egyetértett a Mackensen hadsereg Conrad kívánságának megfelelő alkalmazásával, vagyis a dunai átkeléssel és a Bukarest elleni előnyomulással, mint bevezető hadművelettel és Ludendorff volt az, aki ezt a tervet elvetette, miután ennek következménye valószínűleg a dunai hadsereg felmorzsolása lett volna. Ludendorff rendelte ezért azt el, hogy a Mackensen-hadsereg mindenekelőtt Dobrudzsát foglalja el.*

A macedóniai bolgár támadás és a Románia elleni haditerv közötti összefüggés

A Románia elleni hadműveleti tervhez tartozott Falkenhayn felfogása szerint a macedóniai arcvonal megrövidítése is. Ennek célja az volt, hogy a Szalonikiban és környékén levő ententes csapatokkal szemben a bulgár-német csapatokat kedvezőbb és rövidebb vonalba akarták jutatni.

Nem érthető azonban teljesen, hogy akkor, amidőn a helyzet Romániával szemben annyira kiélesedett, hogy a háború kitörése már csak napok kérdése lehetett, a bolgár hadsereg miért nem maradt meg eddigi, már hosszabb idő óta tartott és ennek következtében berendezett állásaiban és miért kezdett olyan támadásba, melynek eredményét előre látni nem lehetett, Falkenhayn azt állítja, hogy az augusztus 18-án megkezdett hadműveletek augusztus 28-ig tényleg el is érték céljukat. Ez azonban csak részben áll, mert csak a keleti szárnyon jutottak a bolgár-német csapatok a sokkal kedvezőbb és rövidebb Struma menti vonalba, míg a tulajdonképeni zöm a monasztiri síkságon nem jutott el oda, ahová tervezték és ezen harcokban súlyos veszteségeket szenvedett úgyannyira, hogy a bolgár hadvezetőség éppen akkor, amidőn a román hadüzenet megtörtént, a németektől erősítéseket kért, amelyeket a német legfelsőbb hadvezetőség, akkor már Hindenburg

*) Ludendorff: Meine Kriegserinnerungen 1914—18 185. old.

és Ludendorff vezetése alatt, kénytelen volt az erdélyi eseményekre való tekintettel megtagadni.*

Ezen hadműveletek a román háború előestéjén csak úgy magyarázhatók meg, hogy a központi hatalmak, mint már láttuk, nem számítottak azzal, hogy Románia ilyen meglepetésszerűen fogja a háborút megkezdeni és jórészt ezen helyzetmegítélésnek a következménye volt az, hogy Bulgária épen akkor állott nehéz harcokban, amikor tulajdonképpen minden felesleges emberével a Dunánál kellett volna lennie. A macedóniai eseményeknek hatása volt az is, hogy Bulgária a Románia elleni hadüzenet kérdésében egy kissé tartózkodó volt és Romániának csak szeptember 1-én üzentte meg a háborút, a Mackensen hadseregébe azonban csak azt a 3 bolgár hadosztályt küldhette, amely már akkor Észak-Bulgáriában állott; a macedóniai arcvonalról azonban csapatokat elvonni nem lehetett.

HATODIK FEJEZET.

Hindenburg és Ludendorff hadműveleti terve Románia ellen.

Általános helyzet.

Ludendorff a román hadüzenet idejét emlékirataiban a következőképen jellemzi:**

„A helyzet ekkor igen komoly és a legnagyobb mértékben feszült volt. Az entente minden erejét hatalmas és amint hitte, utolsó nagy csapásra indította el, minket védekezésre kényszerített és még hozzá most Romániát is ellenünk léptette fel. Várni lehetett azt, hogy az entente támadásait nyugaton, Olaszországban, Macedóniában és Pripiaty-tól délre is fokozni fogja, mialatt a románok az oroszok támogatásával keleti arcvonalunk oldala ellen fognak támadni. Valahol meg kellett kapnunk a halálos dőfést. Az ázsiai fronton is számolni kellett az ellenség fokozott tevékenységével. Mi igazán titáni küzdelemben kerültünk bele. Akaratlanul is megfeszültek az izmok és az idegek, arról volt szó, hogy a hazát a legnagyobb veszélyből megmentjük, mint ezt már egyszer Tannenbergnél és Lodz-nál egyszerűbb, de azért nem kevésbé komoly helyzetben, megtettük.

*) Ludendorff: Meine Kriegserinnerungen 1916—18 197- old.

***) Meine Kriegserinnerungen 188. oldal.

Azt, hogy Románia hadüzenete bennünket gazdaságilag mennyire érintett, akkor még nem tudtam áttekinteni. A döntő katonai elhatározások szeptemberben nem ezek nyomása alatt fogamzot-tak meg.”

A viszonyok a nyugati arcvonalon annyira feszültek voltak, (Somme-csata. verduni veszteségek), amilyenek azokat Ludendorff el sem képzelte. Akkor, amidőn a Románia ellen megteendő intézkedésekre elhatározása megfogamzott, nem is látta teljes nagyságában a nyugati helyzetnek komolyságát és kritikus voltát.

„Ez pedig — mint Ludendorff maga mondja* — jó volt, mert az a döntő elhatározás, hogy a súlyos küzdelemben álló nyugatról még több hadosztályt vonjak el azért, hogy azokat keletre szállítsam, hogy itt a helyzetet támadó szellemben ismét helyrebillenthessem és Romániára döntő csapást mérjek, különben aligha született volna meg.”

A központi hatalmak helyzete Románia hadüzenete időpontjában és főként ennek következtében tehát igen kritikus volt *Nyugaton* a Verdun körül elért csekély eredmény a nagy áldozatokkal semmiesetre sem állott arányban és az előbbrejutásra semmi remény nem volt. Július 1-én hosszú tüzérségi előkészítés után megindult a franciák és az angolok rohama a Somme mindkét partján húzódó német állások ellen és bár az augusztus végéig nem tudta a német arcvonalat áttörni, az erős nyomás következtében azonban úgyszólván minden tartalékot lekötött és csapatok elvonására nem lehetett gondolni.

Olaszország a Tirolból 1916. májusában megindított osztrák-magyar támadás megakadása után júliusban ellentámadásba kezdett, az osztrák-magyar csapatok általában az Arsierótól északra levő magaslatokra voltak kénytelenek visszahúzódní. Az augusztusban megindított 6-ik isonzói csatában pedig az olaszok elfoglalták a görzi hídfőt, Görzöt megszállották és a doberdói fen sík nyugati széléről is visszaszorították némileg az osztrák-magyar csapatokat.

Az *orosz* arcvonalon az oroszok a lucki és a bukovinai sikerek után különösen Wolhyniában és a Dnjestertől délre folytatták nagy erővel támadásaikat, amott Wladimir Wolhynsk elfoglalására, emitt pedig az Erdős Kárpáton át, a Magyarországra vezető utak megnyitására törekedtek.

*) Meine Kriegserinnerungen 13. oldal.

A helyzet különösen Wolhyniában, a Linsingen parancsnoksága alatt álló hadseregcsoportnál (Zaturczy—Pustomity) volt még válságos. A Dnjestertől délre Károly főherceg trónörökös hadseregcsoportja még mindig nem tudott megállni.

Erdélyben a már ismertetett általános és közös haditerv alapján foganatosítandó intézkedések természetesen csak épen a végrehajtás kezdetén voltak. Az 1. hadseregpáncsnokság csak augusztus 17-én alakult meg, amikor még csak az 51 honvéd, 61. honvéd és a 71. közös hadosztály, valamint az 1. lovashadosztály és az 1. népfelkelő lovasdandár volt Erdélyben. E csapatokon kívül még csak néhány népfelkelő és bányász zászlóalj állott a hadseregpáncsnokság rendelkezésére, melyek a 143., 144. és 210. népfelkelő gyalogdandár kötelékében voltak, a német csapatok még ekkor csak szállításban voltak Erdély felé. (Lásd a 2. mellékletet.)

Mackensen hadserege is épen megalakulóban volt. Neki akkor, amidőn augusztus 28-án a parancsnokságot itt átvette, a 101. német hadosztály, 1V₂ bolgár hadosztály és 1 szállítás alatt levő török hadosztály, valamint a mi dunai flottillánk állott (Orsovánál) rendelkezésre.

Macedóniában a bolgár balsiker után a helyzet nagyon válságos volt.

Ilyen körülmények között nagyon is találó Hindenburgnak helyzetfestése,* amidőn azt mondja, hogy

„odajutottunk, hogy a román hadüzenet bennünket augusztus 27-én új ellenségünkkel szemben teljesen védtelen helyzetben talált.

Még sohasem voltak erős nagyhatalmak, mint Németország és Ausztria-Magyarország megkötöttségük következtében. egy olyan állam erejével szemben, amely a két nagy állam összlakosságát tekintve, csak egyhuszad annyi lakossal bírt, annyira kiszolgáltatva, mint mostan. Az akkori hadihelyzetről való tekintettel fel kellett tételezni azt, hogy Romániának csak oda kell előnyomulnia, ahova épen akar, hogy a világháborút azon államok javára döntse, melyek már évek óta hasztalanul támadtak bennünket. Úgy látszott, hogy minden attól függ, hogy Románia pillanatnyi erejét ki akarja-e használni.”

Annak, hogy ilyen helyzetben Románia ellen eredményre:

*) „Aus meinem Leben” című munkájában

való kilátással fel lehessen lépni, az volt az előfeltétele, hogy a Keletgaliciában és Bukovinában küzdő szövetséges csapatok végre megálljanak. A Dnjesztertől délre harcba álló, Károly főherceg parancsnoksága alatt lévő hadseregcsoport még mindig igen heves «rosz. támadásoknak volt kitéve és most, hogy Eománia is ineg-izente a háborút, déli szárnya Kimpolungnál tulajdonképpen a levegőben lógott és az a veszély fenyegette, hogy az egyesült orosz és román erők Erdélyen keresztül megkerülik.

Hindenburg és Ludendorff hadműveleti helyzet megítélése.

A központi hatalmaknak most arra kellett törekedniük, hogy a nyugati és keleti arcvonalon minden támadással szemben helyt álljanak és Károly főherceg hadseregcsoportját is képessé tegyék arra, hogy az oroszok támadásait felfogja és így lehetővé váljék a Románia elleni erők felvonulása, melyekkel előbb megakadályoznák a román hadseregnek a keleti front déli oldalán ellen való előnyomulását és azután ellentámadással igyekezzenek a románokat teljesen ártalmatlanná tenni.

Ez a munka sok gondot okozott úgy az osztrák-magyar hadseregfőparancsnokságnak, mint a német legfőbb hadvezetőségnek, miután Károly főherceg hadseregcsoportjához újabb és újabb erőket kellett küldeni, melyeknek eredetileg Erdélybe kellett volna jutniok. A legfőbb hadvezetőség kénytelen volt tehát más helyekről mind több és több hadosztályt kivonni. A felvonulás ezért Romania ellen így késedelmet szenvedett. A nyugati arcvonalról már semmit sem lehetett elvonni, tehát a keletről elvont erőkből kellett új hadosztályokat alakítani. Szeptember elején annyira nem volt tiszta és világos a központi hatalmak helyzete és annyira váratlanul jött a román hadüzenet, hogy Ludendorff szerint

„azon elhatározás, hogy hadműveleti fölényünket az entente-tal szemben kihasználjuk és a románokat nyílt területen megtámadjuk, volt az egyedüli megállapított dolog. Azt azonban, hogy ezt hogyan és mikor lehet végrehajtani, szeptember elején még előre látni nem is lehetett.”

Ludendorff szerint a románokkal szemben a passzív védekezésre gondolni nem volt szabad, miután ehhez Erdélyben idejekorán elég erőt összehozni nem voltunk képesek. Számolva azonban azzal, hogy a románok a modern harcvezetésben még járatlanok, csak a támadó fellépéstől lehetett sikert és győzelmet remélni.

Ehhez mindenekelőtt a Kárpátok két oldalán álló harcfrontot kellett megállítani és azt Erdélyben a Maros mentén körülbelül Marosvásárhely alatti területre kinyújtani. Ezalatt Bulgáriából is meg kell a románokat támadni, amint azt már Falkenhayn is tervezte.*)

Amint látjuk tehát a románok előnyomulásának megindulásakor Ludendorff sem volt még abban a helyzetben, hogy azonnal elhatározhatta volna a románok elleni támadást Erdélyben is, hiszen akkor még egyáltalában nem lehetett előre tudni, hogy az Erdélybe benyomuló románok meddig fognak előrelépni. Egyelőre csak azt lehetett elhatározni, hogy a románok előnyomulását a Maros mentén állítjuk meg. Miután azonban a Maros vonala Petrosény felől 3—4 napi menettel elérhető, a felvonulás ezen szakaszban sem hajtható egészen biztosan zavartalanul végre, teljesen érthető tehát, hogy Ludendorff a bukovinai arcfrontnak csak Marosvásárhely vidékéig való meghosszabbítását tervezte és talán arra számított, hogy az ellentámadást Nagyenyed—Gyulafehérvár vonalában felvonuló erőkkel lehet majd végrehajtani. Csak később, amidőn a románok lassú előnyomulása következtében időt nyertünk és a felvonulás a Maros völgyében is zavartalanul folyt, alakulhatott ki a végleges elhatározás: a Nagyszebennél való ellentámadás gondolata.

A románok figyelmének lekötésére és az erdélyi előnyomulás ütemének mérséklésére azonban azonnal meg kellett kezdeni a támadást a Dobruzsában felvonult román erők ellen.

HETEDIK FEJEZET.

Románia hadüzenete.

Románia katonai előkészületei.

A román kormány már a semlegesség idejét felhasználta a katonai előkészületekre. Románia 813.758 embert és 20.000 tisztet mozgósított.

Ebből alakítottak 377 zászlóaljat, 277 üteget és 104 lovas századot. A mozgósított hadsereg 281.240 lóval rendelkezett. A működő hadseregbe be nem osztott emberek a hadsereg emberanyag tartalmát képezték, ez 416.000 főt tett ki. A hadsereg számára igénybevették a lakosság 15%-át.

*) Ludendorff: Meine Kriegserinnerungen 1916—18. 194. old.

A mozgósított hadsereg 23 gyaloghadosztályból és 2 lovas-hadosztályból állott. A hadosztályok nem voltak egyenlő értékűek. Az 1.—10. hadosztály már békében megvolt, jobbára tényleges tisztek vezetése alatt. Minden hadosztály 3 dandárból (á 2 ezred) 1 vadászrezdből, egy 2 ezredes tüzérdandárból és megfelelő intézetekből állott. (20 zászlóalj.)

A 11.—15. hadosztály új alakulás volt, melyeket 1914—16-ban állítottak fel a régi területi parancsnokságok átszervezése után. Ezek 2—2 gyalogdandárból 1—1 tüzérezdből és intézetekből állottak. (12 zászlóalj.)

Közvetlenül a mozgósítás előtt és az alatt állítottak fel még 8 gyaloghadosztályt (a 16.—23-ig). Ezeket jórészt a negyedik zászlóaljokból szervezték meg, melyeket a különféle gyalogezredektől vettek el, továbbá milic zászlóaljokból. Ezeknek keretei igen gyengék voltak és jobbára tartalékos tisztekkel rendelkeztek. Tüzérségük régi mintájú volt.

A géppuskák száma alacsony volt. Az 1—10. gyaloghadosztálynál zászlóaljanként egy géppuskaszakasz, vagyis ezredenként 6 géppuska; a 11.—15. hadosztálynál ezredenként volt egy géppuskaszakasz (2 géppuska), a 16—23. hadosztálynak állítólag egyáltalában nem voltak géppuskái.

Egy gyaloghadosztály állománya 20—25000 fő, egy lovas-hadosztályé pedig 3000 fő volt.

A *lovasság* 22 ezredet mozgósított. Ebből 2 lovashadosztályt alakítottak 6—6 rosiori ezreddel, a 10 calarasi ezredből 5 dandárt alakítottak és ezek az 5 hadtest lovasságát képezték.

A 277 üteget (á 4 löveg) a következő kötelékekbe vonták össze:

1 lovas tüzérezred, 25 könnyű tüzérezred (75 mm.), 5 tábori tarackos ezred (105 mm.), 1 hegyi tüzérezred (63 mm.) és 1 osztály 75 mm , 4 nehéz tüzérezred. Az ezredek általában 6 ütegesek voltak, 2 ezrednek régi 87 miliméteres lövegei voltak. A bukaresti és a Szeret menti erődök 53 és 57 miliméteres lövegeit kocsizhatóvá tették.

A román haderő értéke.

A román haderő szervezete és felszerelése általában nem volt korszerű, a már két éve tartó háború tapasztalatait nem emésztették meg és nem értékesítették sem a szervezésnél, sem a kiképzésnél. A felszerelésbeli hiányosságok oka főként az volt, hogy

Románia ipara nem tudott megfelelni a háborús követelményeknek, különösen a nehéz tüzérség, géppuskák és repülőgépek hiánya volt nagyon érezhető. A háború anyagi előkészítése nem volt megfelelő és a román hadvezetőség e tekintetben mindent szövetségeseinek támogatásától várt, ami azonban, maguk is le lévén kötve, nem ment könnyen. Szerbia leverése után csak Oroszországon át volt meg az összeköttetés a nyugati szövetségesekkel. A háború előkészítésének legjobb jellemzője Berthelot tábornoknak, a Romániába küldött francia katonai misszió vezetőjének e mondása: „Vous êtes admirablement desorganisés!”* '.

A románok haditerve.

A román határ hosszára való tekintettel (1200 kilométer) csak mozgó háborúra lehetett a románoknak számítaniuk. A háború megindulásakor a haderő felvonultatása szempontjából két arcvonal jöhetett tekintetbe: délen a dobрудzsai és északon a kárpáti arcvonal.

A románok haditerve szerint *támadni kellett északon és védekezni délen*. A román hadvezetőség ugyan eredetileg Dobrudzsában is támadni akart, hogy Sistov—Ruscuk—Várna vonalát elfoglalva, rövidebb vonalba juthassanak és Bukarestet is jobban biztosítsák. Ezt azonban az oroszok azért ellenezték, mert ahhoz több hadosztályt kellett volna a románok támogatására küldeniük.

Az északon való támadás nemcsak az oroszokkal való együttműködés miatt volt indokolt, hanem azért is, mert Románia azonnal megakarta szerezni Erdélyt. Az Erdélybe való betöréssel a román haderő az osztrák-magyar keleti arcvonal déli szárnyát veszélyeztette és arra volt hivatva, hogy megnyissa az oroszok számára Máramaroson át Magyarország belseje felé az utat. A románok itt a Maros vonalát akarták elfoglalni, amelyet nemcsak jó védőszerkezetű, hanem a további előnyomulásnál jó hadműveleti alapul lehetett volna felhasználni. Mindenekelőtt a határmenti biztosító csapatoknak el kell foglalniuk a hegységen át vezető átjárókat, a felvonulásukat befejezett hadseregek erre megkezdik az előnyomulást a Maros felé, hogy ott egyesüljenek.

Igaz ugyan, hogy a központi hatalmak helyzete nem volt valami rózsás, de ugyanekkor az entente hatalmak sem voltak ked-

* Kiritescu: Istoria 115. oldal.

vező helyzetben, különösen Oroszország helyzete volt válságos. Azonban a felek egymás helyzetét nem így látták.

A Bruszilov-féle nagy támadás nem hozta meg azokat a nagy eredményeket, nem teljesítette azokat a reményeket, melyeket az entente hatalmak megindulásakor hozzáfűztek. Ez az olaszok tehermentesítése céljából indult meg, akik Arsieronál és Asiagonál érzékeny veszteségeket szenvedtek. Ezért a támadást korábban kezdték meg a Somme menti támadással egyidejűleg. Tulajdonképpen eredetileg július közepén kellett volna megindulnia, így az előkészületek nem voltak teljesek és nem is állott elég tartalék rendelkezésre. A támadás váratlan nagy eredménye is csak annak volt köszönhető, hogy az osztrák-magyar hadsereg főparancsnokság a nehéz tüzérség zömét és a legjobb csapatokat az olasz arcvonalra szállította. Az oroszok a kezdő sikerek után csakhamar kénytelenek voltak megállni, mert a nyugati arcvonalról ellenük bevetett német és az olasz arcvonalról sietve felszállított osztrák-magyar hadosztályok a támadást megállították, Bruszilovnak viszont ekkor már nem voltak tartalékai, melyekkel az osztrák-magyar arcvonal megállapodását megakadályozhatta volna. Az orosz közvélemény nem volt megelégedve Bruszilov eredményeivel, melyek a nagy emberáldozattal nem állottak arányban. Ezért az orosz hadvezetőség elérkezettnek látta az időt Románia beavatkozására, ettől remélve a keleti arcvonal harcainak végleges eldöntését, mert bizonyos volt az, hogy Románia hadserege, ha jól vezetik, a központi hatalmak keleti arcvonalának jobb szárnyát nagyon kellemtelen helyzetbe hozhatja, annál is inkább, mert valószínű volt, hogy a román támadással szemben nem lesznek képesek idejében megfelelő nagyságú haderőt szembeállítani.

De Franciaországnak is érdekében állott a román támadás, mert a Somme menti csata nem érte el célját és a Verdun körüli harcok is változatlan hevességgel folytak. E harcok Franciaországnak eddig 310.000 emberébe kerültek, így tehát Románia támadása Franciaországnak is érdekében áll, mert az előreláthatólag kényszeríteni fogja a németeket, hogy nyugatról újabb erőket vonjanak el.

Ezért állították a franciák és oroszok Romániát azon kérdés «lé, hogy vagy azonnal megkezdji a háborút a központi hatalmak ellen, most amikor szükség van rá, vagy pedig nem kap majd semmit a koncból. Nem akarták már tovább nézni és tűrni Románia halogató politikáját, már ők is megelégedtek a folytonos huza-

vonát és azt követelték, hogy ha már Románia részt akar venni majdan az osztozkodásban, akkor hozzon is valami áldozatot.

Románia megegyezik az entente-tal.

A román kormánynak nehezebbre esett a végszó kimondása, de be kellett látnia, hogy az 1913-as győzelmi sétát nem ismételteti meg és a fenyegetés, hogy ha nem kezdi meg a háborút most, akkor ne számíton területi nyereségre, megtette hatását és aug. 17-én megkötötte Oroszországgal, Franciaországgal, Angliával és Olaszországgal az egyezményt, mely szerint Románia legkésőbb 1916. augusztus 28-án megizeni a háborút Ausztria-Magyarországnak és azonnal megkezdji a támadó hadműveleteket.

Az említett hatalmakkal Románia politikai és katonai egyezményt kötött.

A *politikai egyezményben* megállapították Románia háborús célját és kötelezettséget vállaltak arra nézve, hogy Románia magához csatolhatja mindazon területeit a monarchiának, ahol románok élnek: Bukovinát, Erdélyt, a bánéságot teljesen és a Kőrös vidékét azon vonalig, melyet a Maros torkolatot és Szamos torkolatot összekötő vonal határol, továbbá Máramaros megyének a Tiszát és Visót elválasztó vonalig terjedő részét.

A *katonai egyezményben* Oroszország arra kötelezte magát, hogy a román hadsereg mozgósításának és felvonulásának megkönnyítése céljából az egész osztrák-magyar arcvonalon azonnal általános és erélyes támadást fog indítani, Dobrudzsába 2 gyalog- és 1 lovashadosztályt küld a románok támogatására. A szövetségesek kötelezték magukat még arra is, hogy augusztus 20 án a szalonikii haderők is megkezdik a támadást a bulgárok lekötésére, hogy Romániát mindenféle hadianyaggal, lőszerrel, egészségügyi anyaggal stb. ellátják.

A román hadseregnek Erdélyen át kell az előnyomulást megkezdenie — Budapest felé.

Az augusztus 24-iki román koronatanács.

Románia elrendeli a mozgósítást.

Az utolsó szót az 1916. augusztus 27-én délelőtt a cotroceni-i palotában Ferdinánd király elnöklete alatt megtartott koronatanács mondta ki, melyen résztvettek a kormány tagjain kívül a politikai pártok vezetői is. Ez a tanácskozás azonban már csak formáság

volt, mert hiszen a megkötött egyezmények elől már amúgy sem lehetett volna kitérni. Romániának úsznia kellett az árral és ezzel a tanácskozással Bratianu csak a felelősséget akarta megosztani a pártok vezetőivel és más vezető politikusokkal is.

Maiorescu és Marghiloman még nem tartották elérkezettnek a cselekvés óráját, Filipescu és Take Jonescu viszont a háború azonnali megindítása mellett emeltek szót. Egyesegyedül az öreg Carp Péter merete nyíltan megmondani, hogy ő e háborúval nem ért egyet és megjósolta, hogy Románia vereséget fog szenvedni.

Carnak őszinte, Románia jövőjét tisztán látó és az orosz veszedelmet fejtegető beszéde miatt később sok üldöztetésben volt része. A háború neki adott igazat: Románia tényleg vereséget szenvedett és jóslatának csak a szláv veszedelemre vonatkozó része nem teljesedett még be. De az bizonyos, hogy előbb, vagy utóbb ez is valóra fog még válni!

A koronatanács délután 1 órakor végződött és a háború mellett döntött. Délután 4 órakor megjelentek a mozgósítási hirdetmények Bukarest falain és már este 9 órakor átadta a bécsi román követ az osztrák-magyar külügyminiszternek, báró Buriánnak Románia hadüzenetét. (11. melléklet)

Románia hadüzeneife. Falkenhayn távozása a vezérkari főnöki állásból.

Románia 1916 augusztus 27-én a háborút Ausztria-Magyarországnak azzal az indokolással izente meg, hogy kénytelen azon hatalmi csoporthoz csatlakozni, amelynek oldalán nemzeti érdekeit legbiztosabban megóvhatja. Ugyanekkor adta át az olasz nagykövet a német kormánynak Olaszország hadüzenetét.

A román hadüzenet különösen a német hadvezetőséget lepte meg és talán ez a meglepetés okozta jórészt azt, hogy a német császár Falkenhaynt fölmentette a német haderő vezérkari főnökségtől és helyére 1916 augusztus 28-án Hindenburgot és Ludendorffot állította, Falkenhaynt pedig a 9. hadsereg parancsnokává nevezte ki, amely arra volt hivatva, hogy az 1. osztrák-magyar hadsereg oldalán a románokkal szembeszálljon és Erdélyt felszabadítsa.

A románok felvonulási csoportosítása. (3. melléklet.)

Szükséges ezzel a kérdéssel egy kissé bővebben foglalkozni, mert a román hadsereg vereségének eredendő oka jórészt ebben

az első felvonulási csoportosításban rejlik és ebből is világosan látni lehet azt, hogy elhibázott alapból nehezen lehet valami jót kihozni és mennyire fontos az, hogy valamely hadműveletnél az alapcsoportosítás helyes, a viszonyoknak teljesen megfelelő és rugalmas legyen, mert különben az erre alapított egész hadművelet kártyavárként omlik össze.

A román hadsereg csoportosítása a határ átlépése előtt a következő volt (lásd a 3. mellékletet is):

Erdély felé vonult fel a román hadsereg zöme.

A felvonulás a határon át vezető közlekedési vonaloknak megfelelően több csoportban történt.

4. (északi) *hadsereg*: 3 gyaloghadosztályt (7., 8. és 14.) Piatra-Ocna területén, a 2. lovashadosztályt Onestinél vonták össze szoros csatlakozásban az oroszok déli szárnyával.

Ettől délre a 2. *hadsereg* 4 gyaloghadosztállyal (3., 4., 5. és 6.) a Focsani és Campulung között vonult fel. Hadseregtartalék a 21. és 22. gyaloghadosztály.

Az *j\ hadseregből* a vöröstoronyi szorossal szemben 2 hadosztály (23. és 13.), a szurduki szorosnál és Vulkánhágóíál 1 hadosztály (11.), Orsovával szemben szintén 1 hadosztály (1.) állott. Az 1. hadsereg tartalékát a 2. és 12. hadosztály képezte.

A Duna mentén Calafat és Turnu Magurele között az 1. hadseregnek alárendelt 20. gyaloghadosztály, ehhez csatlakozva Oltenitá-ig zömével Bukaresttől délre a 16. 18 gyaloghadosztály és a 44. gyalogdandár biztosította a határt.

A 3. *hadsereg* Dobrudzsában Tutrakán—Balóic és Silistria területén: a 17. 9. és 19. román gyaloghadosztály és 1 lovasdandár. Ezenkívül idejött még 2 orosz gyalog és 1 orosz lovas-hadosztály.

Mint általános tartalék Bukaresttől északnyugatra a 10. és 15. gyaloghadosztály.

A kárpáti arcvonalon az 1. hadseregnek (Culcer tábornok) a a Zsil és az Olt völgyi átjárókat kellett elfoglalnia és a Kárpátonkon át vezető szorosok és hágók északi kijáratain túl a hátszegi és szebeni medencét kellett volna elérnie, hogy azután ott megállva szilárd sarkpontját képezze a haderő felkanyarodásának a Maros télé. Ezalatt a 2. (Avarescu) és 4. (Prezán) hadseregnek északi, illetőleg nyugati irányban kellett előnyomulni a Maros völgyének vonaláig. — A főparancsnokságot Ferdinánd király vette át, vezérkari főnöke Iliescu tábornok volt.

A román felvonulás bírálata.

Ha Romániának Magyarország és Bulgária közé való beéke-
lődött helyzetét tekintjük, csak úgy tudjuk azt elképzelni, hogy
Románia a monarchia ellen háborút mert kezdeni, hogy Románia?
számított azzal, hogy Bulgária teljesen le van kötve a macedóniai¹
arcvonalon és azzal, hogy a központi hatalmak sem lesznek abban
a helyzetben, hogy a többi arcvonalokról csapatokat elvonva, azo-
kat rövid időn belül a román hadsereggel szembe állíthassák, mert
a románok támadásával egyidejűleg az oroszoknak is erélyesen
támadniok kellett. Így aztán Románia azt hihette, hogy teljesen
biztos játékba kezdett. Az általános helyzet, de talán még ennél is
inkább a románoknak Erdély megszerzésére irányuló törekvései
döntötték el azt, hogy a főerőnek Erdély ellen kell felvonulnia
és aránylag kisebb csoporttal kell az ország hátát Bulgáriával
szemben biztosítani.

Ha a román felvonulási csoportosítást vizsgáljuk, abban a
nagy hadműveleti gondolatot sem északon sem délen felfedezni
nem lehet. Az Orsovától a bukovinai határig terjedő mintegy 500
km. hosszú határvonal mentén csapatokat úgy osztották el, hogy
döntő túlerő tulajdonképpen sehol sem volt. Az egész csoportosí-
tásból és a további előnyomulás módjából is csak az látszik, hogy
a román hadseregnek az orosz hadsereggel való együttműködése
egyéltalában nem volt pontosan szabályozva és a román hadsereg
is teljesen tervszerűtlenül indult neki a határnak. A románok ugya-
nis főerejükkel riēm o^a törekedtek,^ ahol a mi 7. hadseregünk
déli ^zárnyát találhatták volna^ hanem úgylátszik mindenekelőtt
olcsó sikereket akartak elérni és Erdélyt akarták megszállani, ahol
tudomásuk szerint alig volt katona, aki velük szembeszállhatott
volna.

Így azon meggyőződésre kell jutnunk, hogy háborút ilyen
könnyelműen és terv nélkül még soha nem vezettek, mint azt a
román hadvezetőség tette, bár a világtörténelemben nincsen arra
példa, hogy egy ország olyan kedvező körülmények között és a
sikerre olyan biztos kilátásokkal kezdhetett volna meg egy hábo-
rút, mint Románia. Csak Olaszország volt még 1915. májusában
hasonló helyzetben. Még nincsen arra példa, hogy valaki 4 egész
hétig, teljesen szabadon, számottevő ellenfél nélkül cselekedhetett
volna és azt az időt annyira kihatálatlanul hagyta volna, mint
Románia. A román katonai történetírók igyekeznek ezt valahogyan
kimagyarázni, az azonban bizonyos, hogy amilyen ügyes és ravasz

volt a román diplomácia a központi hatalmak hitegetésében és a támadás időpontjának leplezésében, épen olyan gyenge és tapasztalatlan volt a román hadvezetés.

A Bulgária elleni felvonulást elhibázni nem lehetett, ott más hely mint a Duna és a Fekete-tenger közötti terület rendelkezésre nem állott. Itt eltekintve attól, hogy a román hadosztályoknak három, egymástól több napi menetre levő csoportba való állítása teljesen hibás volt, még az is vitatható, hogy célszerű volt e itt a támadó szándék és nem lett volna-e ajánlatosabb azon megerősített vonalban állítani fel az ezen arcvonalra szánt hadosztályokat, amelyet már a háború előtt védelemre is teljesen berendeztek. Az Oltina—Capodinu—Tuzla vonalában felvonult erőkkel mindenesetre jobban lehetett volna a Dobrudzsa ellen esetleg támadó bolgár erőket feltartóztatni, mint a határ mentén.

A Magyarország délkeleti határa mentén alkalmazott román haderők az erdélyi határ vonalának húzódása következtében általában két arcvonalban vonultak fel. 3 gyalog és 1 lovashadosztály Moldvában, a hadsereg zöme, 12 hadosztály pedig 4 csoportban: főerejével a Brassói medence felé vezető útvonalak mentén.

Úgy látszik, hogy a román hadvezetőségnek itt az volt a szándéka, hogy a haderők zöme az orosz hadsereg bal szárnyával szoros összeköttetésben, déli szárnyával általában ^Fa Kárpátok gerincére támaszkodva, egyenesen nyugati irányban támadjon. A déli szárny ugyanis mindaddig biztosítva van, amíg a petrozsényi medence vonalát el nem hagyja. Innen kezdve az arcvonal meghosszabbodik és már a Dunára kell támaszkodnia. Ez az a pillanat, amikor a hadsereg arcvonalának meghosszabbodása következtében a helyzet ellentámadás esetén kritikussá válhat.

Miután azonban a keleti határon át kevés út áll rendelkezésre (Gyimesnél vezet be Erdélybe 1 vasúti vonal), majd pedig a Hargita és a Görgényi havasok állottak útjában nagyobb erők keleti irányból való előnyomulásának, ezért a román 2. hadsereg — 6 hadosztály — a Magyarország délkeleti sarkán levő horpadást használja fel és ezen a horpadáson át vezető 4 műútnak megfelelően Brassótól általában délre és délkeletre vonult fel, látszólag azzal a további szándékkal, hogy talán Fogarast képzelve sarkpontnak, nyugat felé felkanyarodik. Az így felkanyarodó 2. és a kelet felől előnyomuló 4. hadsereg között az összeköttetést egyelőre a lovasság (2. hadosztály) tartja fenn.

Erre lehet következtetni abból is, a 2. hadseregnek Fogarasig előnyomult csoportja a hadműveletek során nem folytatta előnyomulását tovább kelet felé, hanem megállott és csak akkor indult támadásra szeptember 27-én, amidőn e hadsereg zöme nyugat felé már eléggé felkanyarodott.

A nagyszebeni, petrozsényi és orsovai medencékben előnyomuló erőknek természetesen csak a zöm nyugat felé való térnyerésének megfelelően lehetett volna csatlakozniuk az egész haderő előnyomulásához. Az erőelosztás ezen a szakaszon is nagyon egyenletes volt. (2 hadosztály a Vöröstoronyi szorosától délre, 1 a Zsil völgyében, 1 Orsovával szemben és 2 hadosztály hadseregtartalék.)

Ha a részletes csoportosítástól egyelőre eltekintünk, a felvonulási tervet — a balszárny felé való fokozatos csatlakozást — alapján véve helyeselni lehet, mert így a románok számoltak a határon át vezető közlekedési vonalak számával, amelyek csak a 2. hadsereg a nyugat felé irányuló felkanyarodását tették szükségessé. Ezen egyenesen nyugati irányban való előnyomulónak az volt a nagy előnye, hogy a déli szárny a Petrozsényi medencéig az átkarolás veszélyének nem volt kitéve. Egyik nagy hátránya az, hogy a hadsereg összeköttetéseit nem a hadsereg mögött, hanem a hadsereg déli szárnya felől a Brassón és a Nagyszebenen keresztül futó vonalakon kellett lebonyolítani. A siker mindenesetre a végrehajtás módjától függött és céltudatos, ügyes, erős kezű vezetőket kívánt volna meg.

Az orsovai, petrozsényi és a nagyszebeni csoportnak semmi esetre sem szabad ilyen, általában kelet-nyugati irányú támadási iránynál az előnyomulást a határon át a hadsereg többi részeivel *egyidejűleg* megkezdenie, mert különben ezen részek abba a helyzetbe kerülnek, amibe az események fejlődése során tényleg kerültek is, hogy t. i. egymás után szenvednek vereséget, még mielőtt a zöm támogató közbelépésére számíthatnak. Ha már ezen csoportoknak a gyors siker érdekében mégis korábban kell elindulniuk, akkor ezen erőket nem szabad az egyes előnyomulási irányokra egyenletesen elosztani, hanem a vöröstoronyi szoroson át indítandó csoportnak olyan erősnek kell lennie, hogy az minden ellenséges támadással szemben helyt tudjon legalább is addig állani, amíg a 2. hadsereg felkanyarodása végre nincsen hajtva. A Szurdukon és a Vulkán hágón, valamint Orsovánál 1 — 1 hadosztálynak alkalmazása azonban elhibázott és a Maros előtt esetleg várható harcokra nézve teljesen elveszett erő.

A sikernek alapfeltétele az, hogy a 2. hadsereg előnyomulását a határon át azonnal *egyhuzamban* mindaddig folytassa, míg a nagyszebeni csoporttal egy magasságba nem kerül. Ha az egyes hadseregcsoportok által a határ átlépése után a Maros vonaláig megteendő utakat szemléljük, azt látjuk, hogy a legnagyobb utat a 2. hadseregnek kell megtennie Predeáltól Székely-Kocsárdig 9 napi menettel; a 4. hadsereg északi szárnyára Tölgyestől Szászrégenig 4 napi menet, déli szárnyára Gyimestől Marosvásárhelyig pedig 7 napi menet vár. Ha tehát a román hadsereg előnyomulását egyelőre a 2. hadsereggel kezdi csak meg és ennek térnyeréséhez képest megfelelően csatlakoznak hozzá a 4. és az 1. hadsereg részei is, szeptember közepéig legalább is a Maros vonalát érthették volna el. A nagyszebeni csoportnak későbbi megindításával pedig elkerülhető lett volna ennek elszigetelése és a veszély, hogy vereséget szenved még mielőtt a 2. hadsereggel egyesülhetne.

A román hadvezetőség azonban a lassú előnyomulással és a 2. hadsereg felkanyarításával annyi időt vesztett, hogy alkalom nyílt arra, hogy a határon át egymástól nehezen járható hegyvidékek által elválasztott egyes oszlopokat külön-külön megtámadhassuk és megverjük és így végeredményében az egész román hadsereget Erdély kiűritésére kényszerítsük.

Ha tehát elismerjük is azt, hogy a román hadsereg ezen terv alapján is eredményesen működhetett volna, ki kell jelteni azt, hogy a nagy hadműveleti gondolatnak megvalósításában a románok úgy látszik teljesen járatlanok voltak, de az orosz hadsereggel való együttműködés se lehetett kellően szabályozva, mert ha ez megtörtént volna, a román hadsereg ilyen lehetetlen helyzetbe sohasem kerülhetett volna.

Minden hadműveleti tervnek alapját annak megállapítása képezi, hogy a hadművelettel mit akarunk elérni, vagyis *mi a hadműveleti cél*. Ezen hadműveleti cél érdekében azután a közlekedési és a terepviszonyok, valamint a *várhaló ellenséges hálás figyelembevételével* kell az erőket felvonultatni és az előnyomulás közben mozgatni.

A román hadseregnek egyedüli és legközelebbi hadműveleti célja az lehetett, hogy támadásaival a központi hatalmakat keleti arcvonalán megingassa és a bukovinai határon álló 7. hadsereget megkerülve, azt visszavonulásra kényszerítse. Ezáltal lehetővé kellett tennie azt, hogy az orosz hadsereg az Erdőskárpátokon át

Magyarországba betörhessen és a román hadsereggel kezét fogva, az előnyomulást Budapest felé folytassa, hogy ezáltal a Balkánra vezető összeköttetési vonalakat elvágják és Magyarország nagy termő területének megszállása által a központi hatalmakat a további küzdelemre képtelenné tegyék.

A döntés Erdély északi, illetőleg északnyugati területén fog előreláthatóan megtörténni. A román hadseregnek zömével tehát általában a Marosujvár—Nagyvárad és a Szászrégen—Beszterce—Nagybánya vonala által határolt területen kell majd előnyomulnia a Maros völgyének egy Arad felől várható ellentámadással szembeni megfelelő elzárása mellett.

A haderőnek ehhez kb. az alábbi csoportosításban lehet a Maros vonalát átlépnie:

(Brassótól délre a 2. r. hadseregnél a vázlaton 6 gy. 8 gy.-ra, az Olt mentén felvonult román erőknél 3 gy. 4 gy. ho.-ra helyesbitendő.)

1. vázlat. A román erők kívánatos csoportosítása.

A felvonulási csoportosításnak tehát olyannak kell lennie, hogy abból ezen vázlat szerinti helyzetbe minden nagyobb súrlódás és idővesztés, valamint részleges megveretés veszélye nélkül lehessen előnyomulni.

A fenti csoportosításba vagy úgy jutunk el, hogy a főerő Erdély déli határa, vagy pedig a keleti határ mentén vonul fel. Az első felvonulási módnál kellemetlen az, hogy Bulgária a had-

sereg hálát veszélyeztetheti, míg a felvonulás biztosabb, mert közvetlenül az orosz hadseregre támaszkodik. Ez utóbbi mód a románok tényleg végrehajtott felvonulásának felel meg, vagyis a zömmel általában Campulung—Piatra között. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy a keleti határon át csupán a tölgyesi, gyimesi és az ojtózi szoroson át vezetnek utak, az egyetlen vasútvonal pedig Gyimesen át nagyon könnyen megrongálható, le kell számolni azzal a kellemetlen érzéssel, amelyet Bulgária fekvése okoz annál is inkább, mert a Duna védelme könnyű és így a Romániából észak felé előnyomuló hadsereg háta könnyen biztosítható.

A keleti határgerincen és később a Görgényi havasokon és a Hargitán át vezető közlekedési viszonyokra, valamint a déli határon át vezető két vasútvonalra való tekintettel a zömmel általában az erdélyi déli határ mentén kell tehát felvonulni.

Ennek eldöntése után azt kell most megállapítani, hogy a zöm milyen csoportosítást vegyen fel az előnyomuláshoz, mindig szem előtt tartva azt, hogy a hadsereg zömével a Szilágyságra akarunk jutni és hogy a Maros völgyében erős oldalbiztosító csoportnak kell visszamaradnia.

A határon át, mint előnyomulási vonalak a következő fő útvonalak jönnek tekintetbe (lásd a földrajzi részt tárgyaló 12. mellékletet is.)

1. Buzău—Bodzái szoros—Sepsiszentgyörgy—Bárót—Székelyudvarhely—Parajd—Szászrégen. (12 menet.)

2. Ploesti—Tatárhavas—Prázmár—Miklósvár—Alsórákos—Székelykeresztúr—Balasavásár—Marosvásárhely. (13 menet.)

3. Ploesti -Tömösi szoros—Brassó—Szászmagyarós—Hévíz—Kőhalom—Segesvár—Bonyha—Marosvásárhely. (11 menet.)

4. Cimpulung—Törösvári szoros—Zernest—Sárkány—Fogaras—Hegen (Hendorf)—Medgyes—Dicsőszentmárton—Marosbogát. (10 menet.)

5. Vöröstorony—Nagyszeben—Kiskapus- Balázsfalva—Marosujvár. (6—7 menet.)

6. Vöröstorony—Nagyszeben—Szászsebes—Gyulafehérvár. (6 menet.)

7. Szurduk (Vulkánhágó)—Petrozsény—Hátszeg—Piski. (4 menet.)

8. Orsova—Mehádia—Lúgos—Karánsebes—Temesvár. (8—9 menet.)

A keleti határon át:

1. Piatra—Tölgyes—Oláhtoplica (Maroshéviz)—Szászrégen. (8 menet.)
2. Tölgyes—Gyergyóalfalu—Parajd—Gernyeszeg. (6 menet.)
3. Ocna — Gyimes — Csíkszereda — Székelyudvarhely—Erdő-szentgyörgy—Marosvásárhely. (8 menet.)
4. Ocna—Sósmező - Kézdivásárhely— Bárót— Székelyudvarhely—Marosvásárhely. (8 menet.)

Ha az egész román hadseregnek 23 gyalog- és 2 lovashadosztályából 3 hadosztály megyén a Dobrudzsába, 2 marad a Duna mentén annak biztosítására, 3 pedig Bukarestnél, mint általános tartaték, akkor az Erdély ellen szánt 15 gyalog- és 2 lovashadosztály a következő csoportosításban vonulhatna fel:

Piatra-Ocna területén 2 gyaloghadosztály.

Buzău—Ploesti—Cîmpolung területén 8 gyalog- és 1 lovashadosztály.

A vöröstoronyi szorossal szemben 4 gyalog- és 1 lovashadosztály.

A szurduki szorosnál (Vulkán-hágó) és Orsovával szemben *mindössze* legfeljebb 1 hadosztály.

Miután a déli erdélyi határon át való előnyomulásnál a román hadsereg nyugati oldala veszélyeztetve van, ezért a vöröstoronyi szoroson át, továbbá a hátszegi medence felé irányított «erőknek előnyomulásukat csakis a Brassó felől előnyomuló zömnek térnyerésével összhangban szabad megkezdeniük és a további előnyomulás során erre az 5 gyalog- és a 2 lovashadosztályra hárul a feladat, hogy a Szilágyságon át támadó zömöt a Maros völgyében várható esetleges támadással szemben biztosítsa.

Az egyes csoportok előnyomulásában az összhang a következőképp szabályozható:

Mindenekelőtt a főkövetelmény, hogy a brassói medence felől előnyomuló zöm, előnyomulását a határon át lehetőleg fennakadás nélkül *egyhuzamban* a Marosig folytassa és előrejutásának mérvéhez képest csatlakozzanak hozzá a többi csoportok is. Ezek szerint *augusztus 28-án*

8 gyalog és 1 lovashadosztály Erdély délkeleti sarkán átlépi a határt, a többi csoportok még egyelőre csak a határgerincet kerítik mindenütt birtokukba.

Szeptember 1-én ezen csoport elérheti Fogaras— Bárót vona-

lát. Ekkor lépi át a határt a piatra—ocnai csoport is és 3-ig elérheti a gyergyói és csiki medencéket.

Szeptember 1-én indul meg a vöröstoronyi csoport is és szeptember 3-ig legalább is az 1 lovas- és 4 gyaloghadosztállyal eléri Nagyszebeni. Szeptember 5-éig ez az egész csoport Nagyszebennél felzárkózik.

Szeptember 5-ig a brassói csoport elérheti Medgyes-Székelyudvarhely, a keleti csoport Parajd—Mesterháza vonalát.

Szeptember 6-án indul meg a hátszegi csoport és legfeljebb 4—5 napi menettel elérheti a Vaskapu (Hátszegtől nyugatra) Vajdahunyad—Piski vonalát. Erre az időre Nagyszeben felől előnyomuló erőkből is itt lehet az oldalbiztosításra kiszemelt rész. A zöm legkésőbb szeptember 12—15-én eléri a Maros vonalát. 2 gyaloghadosztály egyelőre tartalékban Gyulafehérvár környékét.

Ezen megoldás természetesen csak egyik a sok más lehetőség között. Ezzel nem akarom azt mondani, hogy a románoknak így kellett volna felvonulniuk és akkor nem szenvedtek volna vereséget, hanem csak azt akarom igazolni, hogy a román felvonulási terv végrehajtásának abszolút gyengesége volt nagy részben az oka a román hadsereg vereségének.

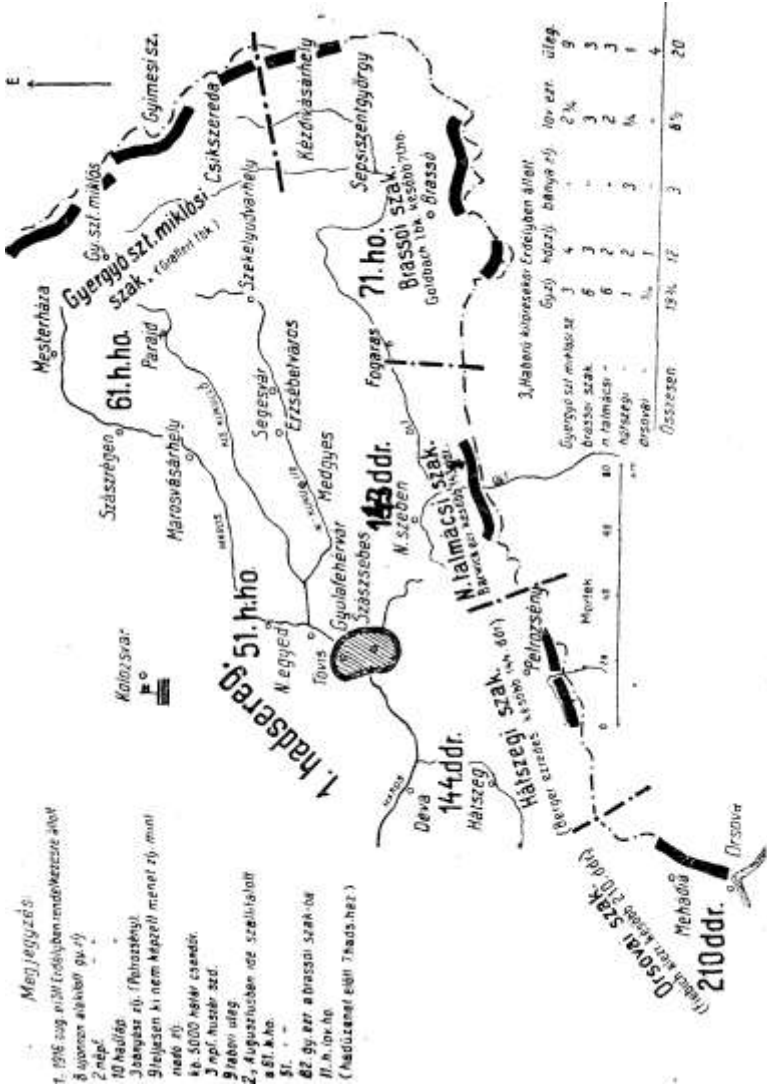
Az 1. hadsereg csoportosítása és erőviszonyai.

A román támadás megindulásakor az augusztus közepén megalakult 1. hadseregpáncsnokságnak alárendelt erők helyzete nagy vonásokban a következő volt:

A bukovinai arcvonalon álló 7. hadsereg déli szárnyához csatlakozva a Határköig a Ziegler-csendőrzászlóalj által megerősített *16. honvédhegyidandár* — a 17. és a 29. népfelkelő gyalogezred; — ettől délre a Nemeréig a *19. népfelkelő hegyi dandár* biztosította a határt. E két dandár alkotta a 61. honvéd hadosztályt Grallert tábornok parancsnoksága alatt. Tekintettel arra, hogy a 51. hadosztály a Wolhyniában lefolyt harcokban úgyszólván teljesen megsemmisült és az időközben beérkezett pótlások dacára sem volt teljes hadiállománya, ezért az 1. hadseregpáncsnokság 5 hadtápszászlóaljjal erősítette azt meg, amelyek közül azonban a 408. és az 54. hadtápszászlóalj olyan állapotban volt, hogy harcra használni nem lehetett.

Brassótól délre és délkeletre a határon át vezető útvonalakat Goldbach tábornok parancsnoksága alatt a *11. hadosztály* védel-

mezte, amely 3 gyalogzászlóaljából, 4 hadtápszászlóaljából és a 82. székely gyalogezredből állott, amely a határon Brassótól délre állott őrt; ezen hadosztályhoz még egy huszárosztály és 3 üteg volt beosztva.

2. vázlat. Az Erdélyben levő osztrák-magyar erők helyzete 1916. VIII. második felében.
(A vázlaton a 184. ddr. 143.-ra helyesbítendő.)

A nagyalmacsi védőszakaszt a Barwik ezredes parancsnoksága alatt álló 143. dandár, — 8 zászlóalj, 2 lovasszázad és 3

üteg — a *hátszegi* szakaszt pedig a Berger ezredes parancsnoksága alatt álló *144. népfelkelő gyalogdandár* 1 gyalog-, 2 hadtáp-, 3 bányászászlóaljjal, ³*U* lovasszázaddal és 1 tábori ágyusüteggel (2 ágyú) védelmezte. *)

Az *Orsován* át vezető utvonalat, valamint a Dunát a *210*, később a *145. népfelkelő gyalogdandár* zárta el, melynek augusztus 28-án még csak 374, 1 hadtápszászlóalj és 4 üteg állott rendelkezésére.

Az 1. hadseregnek egyetlen tartaléka egyelőre csupán a vasúti szállítás alatt levő *51. hadosztály volt*, melynek csak első szállítmányai (2 gyalogezred) érkeztek meg a Maros völgyébe, Gyulafehérvárra és Szászsebesre.

Az 1. hadseregarancsnokságnak tehát a határbiztosító csendőrségen és pénzügyőrségen, valamint a bányászászlóaljakon kívül mindössze 3 gyenge gyaloghadosztály és 3 népfelkelő gyalogdandár állott ekkor rendelkezésére, melyek azonban még nem voltak a teljes hadiállományra kiegészítve. Hozzávetőleges számítás szerint, miután erre vonatkozólag még pontos adatok nem állnak rendelkezésre, — ezen erő nem volt több 32 zászlóaljnál, amely a Bukovinai határtól a Dunáig terjedő, mintegy 500 kilométer hosszú határt védelmezte. *Ezzel szemben a románok, hadereje 15 gyalog és 1 lovashadosztályból állóit*, hadosztályonként 12—20 gyalogzászlóaljjal, 1—2 lovasszázaddal és legalább is 12 üteggel. Ez összesen az egy lovashadosztályon kívül kb. 260—280 gyalogzászlóaljnak, 20—40 lovasszázadnak és 220—240 ütegnak felelt meg, 200—240.000 puskával. Ha tehát ezt a nagy állományt a mi 32 zászlóaljunk mintegy 25—30.000Q-nyi puskaállományával összehasonlítjuk, látjuk, hogy a románok 7—8 szoros túlerővel rendelkeztek.

Az nagyon természetes, hogy ilyen gyenge erővel a határon való átlépést nem lehetett megakadályozni és a románok már 27-én este a hadüzenet átadása után azonnal több helyen átlépheték a határt.

*) Az úgynevezett bányászászlóaljak a Petrozsényvidéki szénbányamunkásokból alakultak az utolsó pillanatban. Amidőn a románok hadüzenete ismeretese vált, a bányászászlóaljakba beosztott embereket a bányákból szőlítették fegyver alá és ezeket az alig és futólagosan kiképzett embereket alították géppuskák nélküli a jól felszerelt román csapatokkal szembe.

NYOLCADIK FEJEZET.

A veszélyeztetett területek kiürítése.

Vezetőink már júniusban tudták azt, hogy ha Románia támadni fog, a román csapatokat minden nagyobb ellenállás nélkül talán a Maros vonaláig beengedjük és mégsem történt tulajdonképpen semmi arra nézve, hogy azokat a javakat is amelyek feltűnés nélkül biztonságba helyezhetők lettek volna, már előre elszállítsuk. Czernin* szerint ezért a magyar kormányt is terheli felelősség, mert ez nem akarván pánikot okozni, tulajdonképpen tétlenül nézte azt, hogy a rohanó események miképpen döntötték halomra azon bizakodásunkat, hogy Románia nem „meri” a központi hatalmakat megtámadni. A pánik Erdélyben igazán csak akkor tört egész nagyságában ki, amidőn 191(J£?augusztus 27-én a román csapatok egészen váratlanul átlépték a határt.

A veszélyeztetett területek kiürítésére vonatkozó előkészületek katonai részről csak abból állottak, hogy a nagyszebeni katonai parancsnokság augusztus elején kiadott „Riadó intézkedéseivel” tett bizonyos előkészületeket egy váratlan román támadás esetére. Augusztus 6-án elrendelte ugyanis, hogy a Maroson inneni terület és Beszterce vidéke ellenséges támadás esetén kiürítendő. A tulajdonképeni kiürítési intézkedéseket azonban az 1. hadseregparancsnokság csak augusztus 25-én adta ki, amely természetesen már elkésett.

Az 1. hadseregparancsnokság augusztus közepe után kormánybiztosa útján a magyar kormányhoz fordult, hogy engedje meg a várható román támadásra való tekintettel a veszélyeztetett határterületeken a kényszervásárlásokat. A magyar kormány válasza az volt, hogy ilyen formában ezt el nem rendelheti, mert 8 nap múlva úgylis el fogja rendelni egész Magyarország területére a kényszervásárlásokat és ezt Erdélyben fogja megkezdeni. Ez gróf Tisza Istvánnak volt határozott kívánsága.**

Az 1. hadseregparancsnokság által augusztus 25-én kiadott kiürítési parancs főbb vonásaiban a következő volt:

1. A veszélyeztetett területről való visszahelyezésre tekintetbe jönnek:

*) Czemin: Im Weltkrieg.

**) Cs. és kir. hadseregparancsnokság: Az Erdélyi háború 1916. őszén. Anyagi rész. (Hadilevéltár.)

- a) a katonai parancsnokságok, intézetek, javak stb., beleértve a hadiszolgálati törvény hatálya alatt álló üzemeket.
- b) Vasúti anyag, beleértve a keskenyvágányú vasutakat is.
- c) Polgári állami és más nyilvános hivatalok, javak stb.
- d) Katonai, vagy állami beccsel bíró magán ingó vagyon.
- e) Polgári lakosság.

2.A szükséges előkészületeket megteszik;

ad a) A katonai és a honvédkerületi parancsnokságok.

ad b) A 11. és a 12. tábori szállításvezetőség.

ad c), d) és e) A m. kir. kormánybiztos az 1. hadseregparancsnokság szállásmesteri osztályával egyetértve.

Ezen előkészületek magukban foglalják:

Az eltolandó alakulások (személyek, lovak, járóművek és javak stb.) számára szükséges vasúti kocsiszükségletet, a berakás időtartamát, a vasúti kocsiszükséglet és a rendeltetési állomás bejelentését a tábori száll, vezetőségnél.

Amennyiben ezen előkészületeket még nem tették meg, a legsürgősebben meg kell tenni.

3. A kiürítésre vonatkozó parancsot szükség esetén az 1. hadsereg parancsnoksága táviratilag adja ki a katonai parancsnokságoknak és a honvéd kerületi parancsnokságoknak, a 11. és a 12. tábori szállításvezetőségnek a következő sürgönnyel: „10072. Q. op. szám szerinti rendelkezéseket végre kell hajtani. E parancsról a hadseregparancsnokságnak közvetlenül alárendelt magasabb parancsnokságokat táviratilag, a m. kir. kormánybiztost Írásban fogják értesíteni.

A határbiztosító szolgálatban álló magasabb parancsnokságok hirtelen és váratlan veszélyeztetés esetén a szükséges katonai kiürítést a szükséghez képest rendeljék el és az 1. hadseregnek egyidejűleg jelentsék azt be.

4. Alapelvek a katonai parancsnokságok, alakulatok, intézetek stb. kiürítésére.

a) A visszahelyezés csak a határmegyéből történik és pedig egyelőre a legközelebb befelé fekvő megyékbe.

b) Vasúton csak a javakat kell szállítani.

c) A csapatok stb. a visszahelyezést gyalogmenetekben hajtják végre.

Ennek megfelelően a katonai, illetőleg a honvéd kerületi parancsnokságoknak alárendelt valamennyi alakulatnak áthelyezését a következőképen kell előkészíteni:

Brassóból: a hadseregbeli póttestek Segesvárra, a honvédségbeliek Erzsébetváros környékére (Segesvártól nyugatra) kerülnek.

A gyalogmenetek a mőúton Földváron, Kőhalmon át.

A brassói tartalékkórház és élelmező raktárt vasúton Kolozsvárra kell szállítani.

Nagyszebenből: a hadseregbeli póttestek Medgyes, a honvédek Balázsfalva környékére jutnak.

Ezenkívül vasúttal szállítandók: A katonai parancsnokság, a tiszti családok, a 22. helyőrségi kórház, a katonai élelmező raktár, étkeзде és épületkezelőség Kolozsvárra, a szükség- és tartalékkórházak Tordára, esetleg Aranyos-Gyéresre, a betegek a szükséges ápolószeméllyel Pozsonyba, a hadapródiskola Budapestre.

Szászvárosról: a póttesteket Zalatnára, a tartalékkórházat Nagyenyedre kell küldeni.

Déváról a póttestek Brádra jutnak.

Az állami méntelep Homoródról és Sepsiszentgyörgyről Mezőhegyesre kerül.

A többi, itt fel nem említett alakulatok számára, melyek a nagyszebeni katonai parancsnokságnak és a kolozsvári honvédkerületi parancsnokságnak vannak alárendelve, áthelyezési előkészületeket nem kell tenni.

A kolozsvári honvédkerületi parancsnokság önálló örkülönítményei helyükön maradnak és további parancsot kapnak:

a csíkszeredai örkülönítmény a gyergyószentmiklósi,

a kőzdivásárhelyi örkülönítmény a brassói,

a fogarasi örkülönítmény a nagyszebeni,

a dévai örkülönítmény a b átszegi védőszakasz parancsnokságtól.

5. A temesvári katonai parancsnokság területén a hátrahehelyezést csak a határ és a Lúgos—Resicabánya—Újmoldova (e három helységet bele nem értve) vonala közötti területen kell végrehajtani és általában nem hátrább Arad—Temesvár—Nagybecskerek területénél.

6. A vasúti anyagnak mentését a 11. és a 12. tábori szállításvezetőségek készítik elő a vasúti hatóságoknak hozzájuk intézett utasításai alapján.

Általában csak a határ és a következő vasúti állomások közötti vonalak jönnek tekintetbe: Szászrégen—Farajd—Szekelyud-

varhely—Homoród—Új egyház—Vízakna— Hátszeg — Karánsebes—
Resicabánya—Báziás.

Az előbb említett vasúti állomásokon kiürítési munkálatokra szükség nincsen.

Valamennyi, a fenti területen belül fekvő erdei és iparvasut-vonalakról a mozdonyokat és az egész szerelvénykészletet az állomásberendezéseket stb. el kell szállítani.

7. A polgári állami hivatalok stb. és a magán ingó vagyon elszállítására nézve, amennyiben annak katonai vagy állami okokból értéke van, a szükséges megállapítások a m. kir. kormánybiztos által folynak. Az ezen adatok alapján kiadandó intézkedéseket a katonai és a honvéd kerületi parancsnokságok, valamint az 1. hadsereg magasabb parancsnokságai fogják megkapni.

Minden katonai hatóság köteles kiürítés esetén a polgári hatóságokat stb., amennyire ezt a katonai viszonyok megengedik, támogatni, nehogy értékes vagyon ellenséges kézbe kerüljön.

8. A polgári lakosság kiürítése tárgyában a m. kir. belügyminister 4340. res. számú 1916. augusztus 15-én keltrendeletével úgy intézkedett, hogy a polgári lakosságot kiürítésre általában nem kell utasítani, hogy azonban azokat, akik lakhelyükről mégis távozni akarnak, ebben nem kell megakadályozni.

Általános irány elvképen a belügyminister elrendelte, hogy a kiürítendő polgári lakosság a következő helyekre kerüljön:

Máramarosmegyéből . . .	Szatmár,
Csikmegyéből . . .	Marostorda és M.-vásárhely,
Háromszékmegyéből . .	Udvarhely,
Brassómegyéből . . .	Nagy- és Kisküküllő,
Fogarasmegyéből . . .	Nagyküküllő,
Szebenmegyéből . . .	Nagyküküllő és Alsófehér,
Hunyadmegyéből . . .	Tordaaranyos és Arad,
Krassószörény- megyéből . . .	Arad,
Besztercenaszód- megyéből . . .	Szolnokdoboka és Kolozsmegyébe.

9. A m. kir. belügyminister fenti rendeletében a további intézkedéseket a polgári lakosság azon részének kiürítésére vonatkozólag is kilátásba helyezi, melyet katonai okokból kell elszállítani. Ennek sürgős kiadását a hadseregparancsnokság kérte.. Ezen intézkedést majd közölni fogom az alárendelt parancsnokságokkal.

10. A vágóállatok visszavonására a m. kir földművelésügyi-minister fog intézkedni. Ennek a rendeletnek megjelenéséig valamennyi katonai parancsnokság a polgári hatóságokat és a polgári lakosságot úgy a vágóállatok visszaterelésében, mint az aratási felesleges elrejtésében támogassa. E tekintetben a határbiztosítási szolgálatban álló magasabb parancsnokságok haladéktalanul lépjenek érintkezésbe a politikai hatóságokkal. Eredményt ezen parancsnokságok ide (1. hadseregparancsnokság) sürgősen jelentsék.

Elvileg a szarvasmarhákat is gyalog hajtva kell hátraterelni. A gabonakészletek visszaszállítására a körülbelüli vasúti kocsiszükségletet és a berakási állomásokat a magasabb parancsnokságok azonnal jelentsék.

A 8. pontban a kiürítésre adott irányelvek értelemszerűen a szarvasmarhákra is vonatkoznak

A meglepetésszerű hadüzenet következtében (augusztus 27-én, 9 órakor este) ezen parancs már későn érkezett meg ahhoz, hogy a tervezett intézkedéseket tervszerűen végre lehetett volna hajtani. De mégis, legalább félig-meddig idejekorán irányelvekkel szolgált a román háború kitörésének első időszakára. A megelőző szóbeli megbeszélések különben is a legfontosabb helyeken már bizonyos mértékben előkészítették ezeket.

Amint látjuk, az 1. hadsereg parancsnoksága igyekezett pótolni az elmulasztottakat, az események azonban halomra döntötték a terveket, miután a kiürítésre szükséges és elrendelt előkészületeket már megtenni nem lehetett. A kiürítés csak azon esetben lett volna rendszeresen és nagyobb súrlódások nélkül végrehajtható, ha az a tekintetbe jöhető területek katonai és polgári hatóságai részéről is nemcsak papiros rendeletek, hanem a való élet és a kiürítéssel járó nehézségek figyelembe vételével legalább is főbb vonásaiban úgy elő lett volna készítve, mint egy mozgósítás. Igaz, hogy ehhez sok időre lett volna szükség, de ez rendelkezésre is állott volna, ha már július elején megtörténik a magyar kormány részéről a kiürítés által érintett kormányhatóságok megfelelő mérvű és alapos tájékoztatása.

KILENCEDIK FEJEZET.

A románok előnyomulása augusztus 28-tól szép fember 18-ig, a 9. hadsereg megalakulásáig.

(4., 5. és 12. mell.)

A románok ellen Erdélyben folytatott harcok két nagy fejezetre oszthatók. Az első időszakot az 1. hadseregnek védekező harcai töltik ki augusztus 28-tól szeptember 18-ig, amidőn a 9. hadsereg Falkenhayn tábornok vezetése alatt megalakult. Ezt követte az a néhány napos időszak, amely alatt a 9. hadsereg a támadás megindításához szükséges csoportosítását befejezte szeptember 25-ig. Szeptember 26-án vette kezdetét a második időszakban a román hadsereg zöme elleni támadás a 9. hadseregnek Nagyszebennél megindított harcaival, melyet azután nyomon követett a 9. hadsereg támadó előnyomulása a 2. román hadsereg ellen, melynek során a brassói nagy győzelemmel a 9. hadsereg tulajdonképpen eldöntötte az erdélyi hadjáratot. A nagyszebeni csatát követő üldözésbe kapcsolódik azután bele az 1. hadseregnek támadása a 4. román hadsereg ellen.

Az 1. hadsereg helyzete a 9. hadsereg támadásának megindulásáig terjedő időszak alatt állandóan igen súlyos és válságos volt és védekezésének sikerétől függött az, hogy a 9. hadsereg hol vonulhat fel és hogy az általános ellentámadás hol és milyen előfeltételek között indítható meg. Ha tehát azt megállapíthatjuk, hogy az erdélyi hadjárat sikerét a 9. hadsereg erélyes és céltudatos hadműveletei hozták meg, azt is le kell szögeznünk, hogy ezen sikerekhez az alapot az 1. hadseregnek önfeláldozó és szívós védekezése teremtette meg. A dobrudzsai eseményeknek a román főparancsnokságra gyakorolt hatása mellett csakis az 1. hadsereg szívós kitartásának köszönhető, hogy a románok túlerejük dacára sem tudtak a Maros vonaláig előrejutni és így lehetővé vált, hogy az ellentámadás a Maroson innen, a legkedvezőbb feltételek között indulhatott meg akkor, amidőn a román csoportok még nem egyesültek.

A románok orvul megindított támadása bombaképpen csapott le a mitsem sejtő határmenti magyar és szász lakosságra, amelynek még élénk emlékezetében éltek azok a rém- és gonosztettek, amelyeket az erdélyi román lakosság 1848-ban a védtelen magyar lakossággal szemben elkövetett. Még nem mentek feledésbe az abrudbányai, zalatnai és nagyenyedi rémnapok. Így elképzelhető az a leírhatatlan rémület, amely jobbára aggokból, nőkből és

gyermekekből álló határmenti magyarságot elfogta a váratlan román hadüzenet hírére, amely mindenfelé futótűzként terjedt tovább.

Egész népvándorlás indult meg erre a Székelyföldről és a szászok lakta vidékekről Erdély belsejébe és a Nagy-Magyaralföld felé.

„Az 1. hadsereg és a magyar kormány hatóságok nehéz feladat előtt állottak. A Marostól nyugatra fekvő területeknek részben a felvonuló csapatok által való elfoglaltságára, részben a hegyvidéki (Erdélyi érchegység) kedvezőtlen elhelyezési viszonyokra való tekintettel nem maradt más hátra, mint a kelet felől jövő és nyugati irányban menekülő lakosságot gyalog a magyar Alföld felé irányítani. Ezen karavánoknak vasúton való szállítása teljességgel lehetetlen lett volna. A népvándorlás képe és zavaros ideje ismétlődött meg korunkban. E karavánok állataikkal és kocsikra rakott elmozdítható és értékesnek vélt ingóságokkal beláthatatlan hosszú, néhol kettős és hármas kocsisorokban vonultak minden valamire való úton nyugat felé.

A jó őszi időjárás és a jó termés megkönnyítette ezen embertömegek mozgását. Az pedig, hogy az emberek az élelmet, a maguk és állataik számára is többnyire magukkal hozták és hogy nem hagyták el még éjjel sem kocsijaikat, sok gondtól mentesítette az 1. hadsereg parancsnokságot.

A románoktól félelem folytán a veszélyeztetett területeken lakó magyarok (székelyek) és szászok egy része elmenekült. A karavánok aggokból, nőkből és gyermekekből állottak. A menekülők száma nem ismeretes és ismeretlen marad örökké. Az akkori becslések is nagyon különbözőek voltak. Az 1. hadsereg magyar kormánybiztosa (Betegh) a menekülők számát 1 millióra, az akkori belügyminister, Sándor János 4—500.000-re, az 1. hadsergparancsnokság pedig 1—200.000-re becsülte.”*

A határon álló csapatok ellenállásának szívósságát mutatja az is, hogy Brassót a románok csak 29-én szállották meg, holott ezen város a határtól mindössze 15 kilométernyire fekszik. Ugyanezen napon szállották meg a románok Petrozsónyt is. Csapataink mindenütt csak lépésről-lépésre hátráltak és állásaikat csak akkor adták fel, amidőn az ellenséges megkerülő oszlopok már a hátu-

*) 1. hadsergparancsnokság: Az erdélyi hadjárat 1916. őszén. Anyagi rész. (Hadtörténelmi levéltár.)

kat veszélyeztették. A románok mindenütt félénken és tapogatózva nyomultak előre és a legkisebb ellentámadásra annyira érzékenyek voltak, hogy sokszor napokig nem mertek előrehaladni.

A keleti arcvonalon álló 61. honvédhadosztály csapatai is kénytelenek voltak engedni a túlerő nyomásának és 29-én visszavonulóban voltak a gyergyói, csiki és háromszéki medencéket nyugat felől övező magaslatokon levő állások felé.

E harcoknak és derék magyar csapataink bátor és önfeláldozó magatartásának jellemzésére és a román csapatok lassú előnyomulásának megértésére az alábbi kis epizódot említem meg a 19. népfelkelő hegyidandár harcaiból.

Amidőn az ellenség a Gyimesi szoroson át előnyomulva már Csikszereda felé közeledett, Czékus tüzérszázados ütegének egy lövegével a csikszereda-szépvízi országúton elindult Csikszeredáról a románok felé. A löveg szénával volt eltakarva és úgy nézett ki, mintha szénásszekér lett volna, úgy hogy egyáltalában nem lehetett a távoból megállapítani, hogy a Csiktaplócáról lassan előre-mozgó jármű micsoda.

Amint a szénás jármű a Csiktaplócától északra levő síkságon a románok vonalai felé közeledett, egyszerre csak elakadt. A mellette haladó emberek egy pillanat alatt ledobálták az ágyúról a szénát és a szénásszekér a leghatásosabb lőtávolságról löni kezdte a román csapatokat. A meglepetés és a tüzérségi tűz hatása alatt a románoknál olyan nagy zűrzavar keletkezett, hogy azok állásaikat otthagyva rendetlenül vonultak vissza Csikszép-viz felé.

Csikszentmártonnál ugyanezen üteg 2 lövege és 1 gyalogszakasz egy egész román zászlóaljat ugrasztott szét.

Csik Zsögödnél szeptember 6 án egy szakasz az ellene támadó 1 zászlóalj, 1 lovasszázad és 1 üteg erejű román csoportot fél órai harc után visszavonulásra kényszeríti. A románok nagy veszteséget szenvedtek és Csikszentmárton felé húzódtak vissza.

A 11/12. és a III/17. zászlóaljak több zászlóaljjal és tüzérséggel támadó román erőket önfeláldozó karcokban augusztus 28-tól szeptember 3-ig tartóztatnak fel a Putna-patak völgyében, a Gyilkos-tónál és az Olttól keletre levő magaslatokon.

A *nagyszebeni* szakaszban levő 143. dandárt az 1. hadseregparancsnokság az 51. hadosztály éldandárával — 300. és 301. honvédgyalozezred — erősítette meg, miután a keleti és délkeleti

arcvonalon küzdő 71. és 61. hadosztály visszavonulását a Küküllő és a Marosmenti állások felé a Nagyszeben felé előnyomulóban levő román csoport esetleges túlgyors térnyerése veszélyeztethette volna. A Nagyszebentől délre vívott harcok után ezen csoport augusztus 30-án kénytelen volt a Nagyszebentől északra levő magaslatokra vonulni. A románok sehol sem követték nagy erővel a visszavonuló csapatokat és így ezek mindenütt teljes rendben szállhattak meg a már előre elkészített állásokat.

Események szeptember 1—6-ig.

Szeptember 1-én a románok az orsovai szakaszban értek el kisebb sikert, amennyiben a 145. dandár csapatait a Cserna keleti partjáról annak nyugati partján emelkedő magaslatokra való visszavonulásra kényszerítették.

Hátszegnél a románok a 144. dandárral szemben a Vrf. Muncelului, Dealulbabi ✧ 934 vonalában megállottak és ott beásták magukat

Nagyszebennél az 51. honvédhadosztály 2 ezrede: a 300. és a 301., valamint a 143. népf. gyalogdandár, Nagyszebentől északnyugatra, Kosszcsür és Nagycsür vonalában állott meg.

Az 1. román hadsereg zöme az Olt völgye mentén indult meg Nagyszeben felé. A felvonulás idejében az Olt két oldalán az Olt—Lotru biztosító csapat állott itt, majd újabb erősítések beérkezése után itt a 13. és 23. hadosztályból és egy calarasi lovasdandárból álló I. hadtest alakult volt meg Popovici tbk. vezetése alatt. E csoportnak az volt a feladata, hogy a vöröstoronyi szorost és a szebeni medencét kerítse birtokába foglaljon ott védőállást. Az általános terv szerint az I. román hadtestnek kellett képeznie az Erdélyben folyó román hadműveletek sarkpontját.

A románok itt aug. 28-áról 29-ére virradó éjjel indultak támadásra a határt védő 143. népfelkelő dandár ellen.

Amidőn a Fogarasi havasokon átkelt 1. granicsári ezred Porcest-et megszállotta, a 143. dandár kénytelen volt a határmenti állásokat feladni és így az Olt szorulat megnyílt a román oszlopok számára.

Ezalatt a Mosoiu ezredes parancsnoksága alatt álló 2. ezred és az 5. vadászrezred a Lotru völgye felől a Sadul völgyébe nyomultak be Szebentől délnyugatra jutottak ki a medencébe.

Szeptember 1-én megindultak a románok Szeben felé. Középen a 44. gyalogezred Vesztenytől és Brádtól, a jobb szárnyon az

1. grancsári ezred elfoglalta Szakadátot, a bal szárnyon a 2. és 5. vadászrezred Nagyszebenéket.

A románoknak a főparancsnokság intézkedései szerint Nagyszebenről északra kellett volna megállniuk. Culcer tábornok, az 1. román hadsereg parancsnoka azonban itt sem merete ezt megtenni, hanem ép úgy, mint Petrozsénynél, nem mert Hátszegig nyomulni, itt is jobbnak látta Nagyszebenről délre megállni. Az I. hadtest vonala az Orláttól délre levő magaslatoktól, a Czibin patak völgye mentén, Nagyszebenről délre a temetőt és a gyakorlóteret érintve északról megkerülte a Türkenhügel magaslatot, itt sarkot képezett északkelet felé a Gusterica hegy közelében átszelte a Gregori hegyet és a Kaltenbrunnen-i erdőt, innen nagy ívben délkelet felé fordult Dálja—Glimboka irányában a két Porumbák felé és jobb szárnyával a fogarasi havasokra támaszkodott. Nagyszeben városa így a két ív között maradt.

A Brassó környékéről visszavonuló 71. *gyaloghadosztályt* az ellenség nem követte, így ez zavartalanul megszánhatta Halmágy—Homoród Oklánd vonalát.

A 61. *konvédhadosztály*nál a 16. honvédhegyidandár Oláh-toplicánál, a 19. nópfi. hegyidandár pedig Csíkszeredától keletre levő magaslatokat tartotta még megszállva.

A románok teljesen passzív magatartását a legjobban jellemzi az, hogy Nagyszebeni még mindig nem szállották meg és *szep-tember 4 én* csak Kesinár—Moh—Fenyőfalva vonaláig tolták előre osztagaikat, mire a mi felderítő különítményeink újra megszállották Nagyszebeni, sőt még a várostól délre levő területen is újra* befészkeltek magukat. A 61. hadosztály szakaszán 4-ig Csíkszentgyörgy—Havastető—Pogányhavas—Lóvész, tovább északra a Gyergyószentmiklóstól és Ditrótól keletre magaslatokon, valamint a 16» honvédhegyidandárnak Oláh-toplicánál levő csoportjával szemben beásták magukat, ahelyett, hogy erélyes támadással igyekeztek volna minél előbb nyugat felé tért nyerni. Különösen érthetetlen a brassói csoportnak hosszas készülődése, ez ugyanis ekkor még mindig csak Zernyest—Otohán—Volkány—Feketehalom—Veresmart vonaláig jutott előre és csak felderítő osztagait küldte az apácai és persányi hegységen át nyugat felé.

Szeptember 6-án a Hátszeg felé előnyomuló román erők a 144. dandárnak Nagybárnál levő állásaiba a Sztrigy völgye mentén betörték és azt Ponorig szorították vissza. Az 1. hadseregparancsnokságnak tehát attól kellett tartania, hogy a különben is

csak népfelkelő csapatokból összeállított 144. dandár nem lesz képes a románok erélyes előretörését megállítani és a marosvölgyi összeköttetések is veszélybe kerülhetnek, másrésről azonban fel kellett használni az egyes román oszlopoknak, de különösen a hátszeginek elszigetelt helyzetét, hogy a későbbi hadműveletekhez a hadsereg jobb oldala biztosítva legyen. Ezért az 1. hadseregparancsnokság az Erdélybe már beérkezőben levő 187. német hadosztály zömét és a bajor alpesi hadosztály 3 zászlóalját a 144. dandár támogatására és az ellentámadásra Hátszeg felé irányította. A 187. hadosztály beérkezéséig, szeptember 10-ig azonban a 144. dandárra hárult az itt előretörő román erők feltartóztatása. Az 1. hadseregparancsnokságnak nem lehetett tudomása arról, hogy a 11. román hadosztálynak nincsenek ilyen veszélyes szándékai és hogy e hadosztályt az 1. román hadsereg parancsnoka még az eredeti parancsban megjelölt szakaszig, a hátszegi medencéig sem akarja előreküldeni.

A nagyszebeni és a brassói román csoportok tétlenségével ellentétben a 4. román hadsereg már sokkal tevékenyebb volt. Különösen annak északi szárnyán levő erők léptek fel a románoknál eddig még nem tapasztalt eréllyel a 16. honvédegyidandár Oláhtoplicánál levő csapataival szemben és azokat szeptember 6-án mindkét szárnyukon átkarolván, visszavonulásra kényszerítették. A 16. dandár Gödé—Mesterháza vonalában foglalt újra állást. A románok Oláhtoplicáig követték a visszavonulókat mintegy 6—8 zászlóaljjal. A Gyergyószentmiklóson és Remetén át visszavonuló zászlóaljak (11/17, $\frac{1}{2}$ II/12) a görgényi havasok keleti lejtőin foglaltak újra állást. A 19. dandár ezalatt kiűrtette a Csiki-medencét, a Tolvajos-nyergen és attól kétoldalt foglalt állást.

Az erdélyben felvonuló szövetséges erők és azok csoportosítása.

A helyzet szeptember 7-én.

A szövetséges hadvezetőségek a románok elleni hadműveletekre szánt erőket ezalatt a különböző hadszínterekről elindították és ezek egymásután érkeztek meg Erdélybe, a Maros vonalára. Addig is, míg ezen erők felvonulásukat befejezik és a 9. hadseregparancsnokság is megkezdheti működését, a beérkező csapatokat egyelőre az 1. hadseregparancsnokságnak rendelték alá. Erdély felé szállítás alatt voltak ekkor a következő seregtestek:

a 187. német gyaloghadosztály Elzászból,
 a bajor alpesi hadosztály Verdimtől,
 a 89. német gyaloghadosztály Kurlandból,
 a 39. honvédgyaloghadosztály,
 a 72. gyaloghadosztály és
 a 37. honvédgyaloghadosztály Podoliából,
 a 76. német tartalék gyaloghadosztály Litvániából;
 az 1. népf. lovasdandár Podoliából, továbbá
 a 3. német és az 1. osztrák-magyar lovashadosztály (később Schmettow lovashadtest).

A Falkenhayn tábornok vezetése alatt megalakítandó 9. hadsereg felállításáig az 1. hadseregpáncsnokság a neki alárendelt erőket két csoportra osztotta. (4. mell.)

I. *Az északkeleti csoport* az I. német tartalékhadtest parancsnokának, *Morgen altábornagynak* vezetése alatt a 61. és a 71. gyaloghadosztályból, valamint a 61. hadosztály mögött tartalékban levő 1. népfölkelő lovasdandárból alakult. E csoporthoz volt beérkezőben Szászrégenre a 39. honvédgyalog- és a 72. közös gyaloghadosztály, Marosvásárhelyre a 89. német gyaloghadosztály, továbbá a Besztercztől délnyugatra eső területre a 37. honvédhadosztály.

II. *A délnyugati csoport* a XXXIX. német tartalékhadtest parancsnokának, Staabs, altábornagynak vezetése alatt a hadműveleti helyzetnek megfelelően több alcsoportból állott.

a) *Schmettow altábornagynak* volt alárendelve az 1. és a 3. lovashadosztályból álló lovashadtest, az 51. honvédhadosztály és a 187. hadosztálynak egy ezrede, valamint ennek 7 ütege (ez egyelőre hadtesttartalók); a 143. dandárt szeptember 8-án az arcvonalból kivonták és az 1. hadsereg balszárnya mögé tolták.

b) *A hátszegi csoportot* a 144. népfölkelő gyalogdandár, a 187. hadosztály zöme és az alpesi hadosztály 3 zászlóalja alkotta Sunkel tábornok parancsnoksága alatt.

c) Végül ide tartozott még az *Orsómnál* álló 145. népfölkelő gyalogdandár.

A délnyugati csoporthoz volt beérkezőben az alpesi hadosztály és a 76. német tartalékhadosztály.

Az egész 1. hadsereg ereje a német csapatok beérkezése előtt szeptember 7-én a következő volt:

<i>Északkeleti csoport:</i>			
61. honvéddadosztály	17 zászlóalj	4 lovasszászad	10 üteg
71. hadosztály	12 „	3 „	7 „
1. népfelkelő lovasdandár	1*) „	4 „	— „
Összesen ... 30 zászlóalj 11 lovasszászad 17 üteg			
<i>Délnyugati csoport:</i>			
143. dandár és 51. honvéddadosztály	14 zászlóalj	3 lovasszászad	8 üteg
144. népfelkelő gyalogdandár	9**) „	1 1/4 „	4 „
145. „	7 „	1 „	6 „
Összesen ... 30 zászlóalj 5 1/4 lov. szd. 18 üteg.			
Hadseregirtartalék a 29. hadosztály	8 „	2 „	12 „
Mindössze ... 68 zászlóalj 18 1/4 lov. szd. 47 üteg.			

Ezen erőkhöz a szállítás alatt levő, előbb is említett hadosztályokat is hozzászámítva, melyeknek ereje körülbelül 60 zászlóaljat, 6 lovasszászadot és 70 üteget tehetett ki, az Erdélyben összpontosítandó szövetséges haderő a felvonulás befejezése után 9 gyaloghadosztályból, 3 népfelkelő gyalogdandárból, 2 lovashadosztályból és 1 népfelkelő lovasdandárból állott. Ennek ereje összesen körülbelül 128 zászlóaljat, 22, hadosztály-kötelékben levő, lovasszászadot és 117 üteget tett ki, melyhez még hozzászámítandó az 1. cs. és kir. és a 3. német lovashadosztálynál, összesen 7 lovasezred és megfelelő tüzérség. Az itt említett erőkhöz még szeptember végére volt várható a 2. cs. és kir. hegyidandárnak és október elejére a 10. hegyidandárnak beérkezése is az olasz arcvonalról.

Események szeptember 9—11-ig

Szeptember 9-én a 187. német hadosztályból 2 gyalogezred — a 188. és a 189 — valamint a hadosztálynak 4 ütege a hátszegi szakaszba, a 187. gyalogezred és 7 üteg pedig a nagyszombeni csoport mögé tartalékként Szászsebesre beérkezett. Ugyanekkor érkezett meg a Schmettow lovas hadteste is *Szentágota—Szászhalom—Réten Bürkös és Ujgyháza* területére a 3. német és az 1. cs. és kir. lovashadosztállyal. (6. és 7. dandár.)

A 72. gyaloghadosztály vasúton eljutott Szamosujvárig, ahonnan Marosvásárhely felé való felvonulását gyalogmenetben kellett folytatnia, mert a Szamos völgyében futó vasúti vonalon a 10. bajor gyaloghadosztályt szállították.

*) 3 lövész szd.

**) Ezeknek több mint fele kb. 100 - 100 ember gp. nélkül.

A hátszegi szakaszban a 7-én elveszített állások visszafoglalására megindított ellentámadás már 8-án eredménnyel járt a Sztrigy völgyében, az 1. népfelkelő gyalogezred egy zászlóaljja visszafoglalja a D. Branut és egy ellentámadást visszaver, a románoknak azonban ugyanekkor sikerült a Custura és a Fagatel magaslatokat elfoglalniuk és ennek következtében a 144. dandár a Vrf. mare Δ 2463 — Δ 1843 — Borbátviz—Hobica vonalába volt kénytelen visszavonulni. A románok nyomása tehát ezen a szakaszon kezdett kellemetlenné válni és azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy a 144. dandár visszaszorítása után a Maros völgyében futó felvonulási vonal is veszedelembé kerül. A románok azonban már nem szándékoztak itt tovább nyomulni, mert az 1. hadseregparancsnokság utasítására védelmi állást kellett elfoglalniok, hogy a többi román csoport térdnyerését ott bevárják.

Nagyszebeninél a románok nem mozdultak.

A Schmettow lovashadtestnek az 51. és a 71. hadosztály közötti területre való beérkezése némileg csökkentette azt a veszélyt, hogy a románok a két hadosztály közötti, csak gyenge megfigyelőosztagok által elzárt területen akadálytalanul nyomulhatnak előre. A lovashadtest megérkezése után azonnal megkezdte az Olt völgye felé való előnyomulást. Járőrei már 8-án elérték az Oltot anélkül, hogy azon innen ellenségre találtak volna, csupán Oláhujfalznál, Alsóárpásnál és Alsóutcánál bukkantak román járőrökre. Megállapították, hogy Fogaras még nincsen megszállva, ellenben Mundránál, a Mgr. Voinii Δ 547 magaslaton, valamint Sárkánynál már erősebb román osztagok vannak, melyek ott fedezékeket építenek.

Az északkeleti csoportnál a 71. hadosztály az Olt nyugati partja mentén állott meg.

A 61. honvédhadosztálynál a románok a Tolvajos nyereg ellen intézett sikertelen támadás után 9-én este ismét támadtak. Ekkor a 19. népfelkelő hegyidandár vonalát északról a Borhegyese- Δ 1380 felől két zászlóaljjal megkerülték, mire az kénytelen volt Cifrabükk \odot 1012 vonalába visszavonulni. A Gyergyóvasláb—székelyudvarhelyi út mentén harcoló V2 1/4. zászlóalj szintén kénytelen volt a Libány t. -A- 1244 magaslatról Töröktelepre húzódni. A 11/17 zászlóaljat Alfalunál 3 román zászlóalj és 6 üteg tüzérség támadta meg mire ez a Tárvész havas \odot 1434 — 1277 magaslatok vonalába húzódott vissza. A Görgényi havasakon át vezető út mentén a III/17 zászlóaljat a románok túlereje Alsó-Fancsalig,

szorította vissza. A Maros völgyében a 16. honvédhegyidandárnál aránylag nyugalom volt azonban meg lehetett állapítani, hogy a románok előkészületeket tesznek a dandár mindkét szárnyának átkarolására.

Szeptember 10-én a Schmettow lovashadtestet erélyes előnyomulása következtében a románok kénytelenek voltak Szászfalu és Veresmart községeket kiüríteni, melyeket lovasságunk szállott meg. Az 1. hadsereg jobb szárnyával szemben a románok Brassó felől nagyobb erővel megkezdték az előnyomulást Ujsinkán és Vledényen át az Olt felé. Északi irányban azonban még nem indultak meg. Egy, a Bogátnyergén át a Bárcaság felé kiküldött felderítő különítményünk Szászmagyarosig jutott előre és 10-én még ott ellenséget nem talált, sőt ekkor még Miklósvár, Bárót és Bardóc vidéke is szabad volt. A Brassótól Fogaras felé előrenyomult román csapatok 10-én még a Mgra. Voinii Δ 547—Sárkány-Páró és Venice vonalában állottak és itt állásokat építettek, ahelyett, hogy erélyesen követték volna a 71. hadosztály visszavonuló osztagait.

A 4. román hadsereg 10-én tovább folytatta támadásait, de nem egységes terv szerint. A 4. román hadsereg parancsnokságja a rendelkezésére álló erőket úgyszólván minden előnyomulási vonalra egyenletesen osztotta el és az egyes csoportparancsnokok egymástól függetlenül igyekeztek nyugat felé tért nyerve a Görvényi havasokból és a Hargitából kibontakozni. A terepnek és a 2. román hadsereggel való együttműködésnek megfelelően a hadsereg déli szárnyán lehetett volna a hadsereg zömét összpontosítani és így a 61. hadosztálynak aránylag leggyöngébb pontján előretörve a 2. hadsereggel szoros együttműködésben gyors ütemben nyomulni a Maros felé.

Ha viszont az 1. hadseregparancsnokságnak már ekkor rendelkezésére állottak volna a később beérkezett 39., 72., 37. és 89. hadosztályok igen könnyen meglehetett volna a 4. román hadsereget verni, miután annak egyes oszlopai nem lettek volna képesek egymást támogatni. Ekkor azonban még csak az 1. népfelkelő lovasdandár volt kéznél Parajd környékén, amely nem volt olyan erős, hogy a román gyalogoszlopok ellen erélyes ellentámadást hajthatott volna végre, így az I. tartalékhadtest parancsnoksága arra használta fel, hogy a Gyergyó felől hátráló III/17 és H/12 zászlóaljkat Parajd környékén új állásokban felvegye. A 19. dan-

dár Lövete—Szentegyházás Oláhfalú—Oltárkö Δ 1356 vonalában állott meg.

A III/10 zászlóalj Fancsal-ig vonult vissza.

A 16. dandár ellen megindult a román támadás annak déli szárnyát Negra-ig szorította vissza.

Szeptember 11-én a románok Nagyszebennél is megindultak, de még mindig csak kisebb helyi sikereket igyekeztek elérni, miután ez a csoport az általános helyzetre és a 2. román hadseregrel való tekintettel nem kezdhetette meg az előnyomulást. A románok a nagyszebeni medencéből való kibontakozáshoz a Nagyszebeni környező magaslatok elfoglalására törekedtek. Ezért 11-ére virradó éjjel folyamán nagyobb erők támadták meg az 51. honvédhadosztálynak Orláttól északnyugatra az Óriás hegyen (Riesen B. Δ 618) levő jobb szárnyát és ezt a magaslatot el is foglalták. 11-én a támadást folytatták és a Szecseltől keletre levő magaslatokat is sikerült elfoglalniuk. Balsikereken felbuzdulva a délután folyamán még 2—3 zászlóaljat indítottak el Szelistye felé. így a románok a Nagyszebentől nyugatra, a Cibin patak északi partján emelkedő Óriás hegy és a Szecseltől keletre levő magaslatok, valamint a Nagyszebentől keletre levő 598 Δ magaslat elfoglalása után abba a helyzetbe kerültek, hogy Nagyszeben kikerülésével az 51. honvédhadosztályt jobb szárnyának átkarolásával fenyegették.

A XXXIX. tartalékhadtest parancsnokság a románoknak nyugat felé és az 51. hadosztály jobb szárnya elleni előnyomulását megakadályozandó a hadtest tartalékát képező 187. német gyalogezredet és 7 üteget Szászsebesről Szelistye felé elindította. Ez a csoport estig Szerdahelyig jutott.

Ezalatt a Schmettow lovashadtest 3. lovashadosztálya megszállotta a Veresmarttól és Szászuj fal utói nyugatra emelkedő magaslatokat és közvetlen érintkezésbe jutott az 51. honvéd hadosztállal. Az 1. lovashadosztályhoz tartozó 7. lovasdandár pedig megszállotta Hortobágyfalva és Szent-Jánoshegy községeket.

Tekintettel arra, hogy a 71. hadosztály a határról való visszavonulás közben meglehetősen szétszakadt, az 1. hadseregpáncsnokság elrendelte, hogy a jelenlegi vonalban Halmágy- és Homoródoklánd között csak biztosító osztagokat kell visszahagyni, a hadosztály zöme pedig Szász-buda környékén gyülekezzen, hogy azután egységesen szállhasson szembe a Brassó felől előnyomuló román erőkkel. A 2. román hadsereg is befejezte a további elő-

nyomuláshoz szükséges csoportosítást és megkezdte az Olt mentén észak felé való előnyomulást is, de 11-én még csak Lüget és Szászmagyaros községig jutott.

A 61. hadosztály déli szárnyán a 19. népfelkelő honvéddandárnál, valamint a Parajdtól keletre álló 1. népfelkelő lovasdandárnál nem volt változás. A románok nagyobb erővel csupán a Maros völgyében a 16. dandár ellen léptek fel és azt északon és délen is átkarolva a Palota-Ilva melletti állásokba való visszavonulásra kényszerítették.

Az 1. hadsereg északi szárnyának megerősítésére a 39. honvédhadosztály 11-én Szászrégen és Radnótfája környékére érkezett, a 11. honvódgyalozegred és 1 *üteg* innen azonnal Köszvényesre irányítottatott.

A 72. gyalghadosztály Számosujvárról Szászlekenye környékére érkezett. A hadosztály parancsot kapott, hogy menetét azonnal folytassa Tekén át a Maros völgye felé, melyet szeptember 12-én élével el kell érnie. A 72. hadosztály ezen gyors előrevonásának oka a románoknak a 16. dandárral szembeni térnyerése volt. Attól kellett ugyanis tartani, hogy a 16. dandár kimerült csapatai nem lesznek képesek a Maros mentén előrenyomuló román erőket feltartóztatni. A szomszédos 7. hadsereg jobb szárnyának eddigi vonalában való megmaradása viszont az 1. hadsereg északi szárnyának eddigi magatartásától függött, ezért a legelőbb beérkező hadosztályok valamennyien az 1. hadsereg északi szárnya mögött vonultak fel. A 10. bajor hadosztályt a Számos völgyében a 7. hadsereg jobb szárnya mögé szállították, a 72. hadosztály Szászrégentől északra, a 39. honvédhadosztály pedig Szászrégentői délkeletre vonult fel. A 72. hadosztály 1 zászlóaljja és 1 ütege a Kelemen hegységben harcoló csendőrzászlóalj támogatására egyelőre Borgó Prundra került.

Ellentámadás lehetőségének kérdése szeptember közepén.

A 4. román hadsereg helyzete az 1. hadsereg északi csoportjával szemben az eddig elért sikerek dacára sem volt hadműveletileg kedvező és különösen veszedelmes volt az egymástól elszigetelten előrenyomuló oszlopok helyzete a 39. és 72. hadosztály beérkezése után.

A felderítés ugyanis egyelőre megállapította, hogy a 4. román hadsereg a következő csoportosításban nyomul előre:

a Maros völgyében	4 ezred	(14. hadosztály.)
a Görgény mentén	2 „	
Parajd felé	4—6 „	(8* „)
Székelyudvarhely felé	3—4 „	(7** „)

Arcvonalának szélessége körülbelül 100 kilométert tett ki. A 2. román hadsereg pedig ekkor még mindig nem bontakozott ki a Barcaságból, egy része már ugyan átkelt a Persányi hegységen és az Olt déli partján Fogarastól keletre gyülekezett a zöm azonban 11-én csak Szászmagyaros—Lüget vonaláig jutott és ennek következtében a két hadsereg között egy körülbelül 50—60 kilométer széles rés volt, amelyben még 11-én a felderítő osztagaink román csapatokat nem találtak.

Az 1. hadseregnek tehát módjában lett volna a szeptember 11—14 ig Szászrégen környékére beérkezett 39. és 72. hadosztállal ezen elszigetelten előrenyomuló román erők valamelyikét egységesen vezetett ellentámadással visszavetni és azután egy másik ellen fordulva esetleg az egész 4. hadsereg további előnyomulását megállítani.

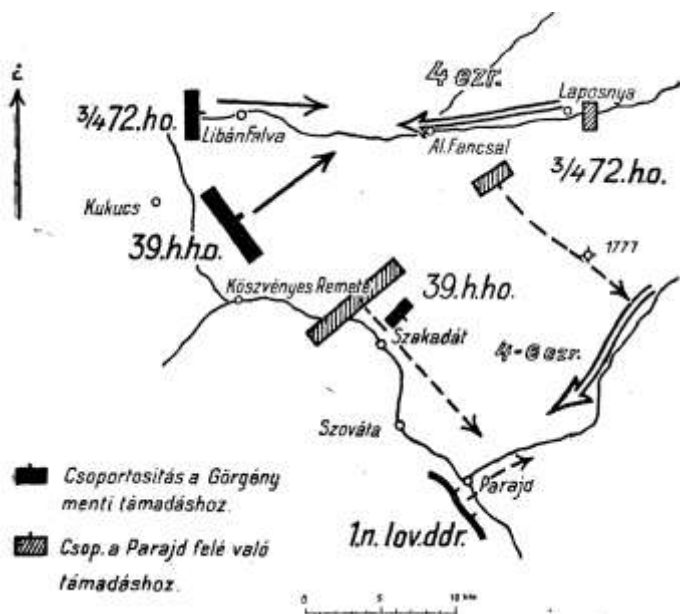
Az általános helyzetre való tekintettel és a 7. hadsereg déli szárnyának biztosítása érdekében a legkívánatosabb lett volna a Maros völgyében előnyomuló 14. román hadosztály visszaszorítása. A sűrű erdőségekkel borított hegyvidék azonban nagyobb erőknek gyors készenlétbe helyezésére sem a Marostól északra, sem attól közvetlenül délre nem alkalmas. A Székelyudvarhely felé előnyomulóban levő 7. román hadosztály elleni támadáshoz viszont az ellentámadásra szánt erőknek Szászrégentől még legalább is 4 napi menetet kellett volna végezniök, de különben is ezen oszlop megtámadása a 2. román hadsereg várható előrenyomulására való tekintettel nem is járt volna tartós eredménnyel. Az ellentámadás tehát a Görgény-patak völgyében és a Parajd felé támadó 8. román hadosztály ellen lett volna végrehajtandó. A két ellenséges csoport közül elsősorban az Alsó-Fancsal felé előnyomult románokat (2 ezred) kellett volna elintézni és ezen

*) A 8 román hadosztály 6 gyalogezredből, 2 vadászezredből, 3 tüzérezredből és calarasi dandárból állott. A jobb oszlopot a 37. dandár, a bal oszlopot a 16. dandár képezte, a 15. dandár az északi hadsereg tartaléka volt.

***) A 7. román hadosztály Csíkszeredán át Székelyudvarhely felé nyomult előre, attól délre a 2 lovashadosztály tartotta fenn az összeköttetést a 2. román hadsereggel.

oszlop visszaszorítása után azonnal Parajd felé lehetett volna fordulni.

Az ellentámadás terve a következő lehetett volna: A 72. hadosztály 1. ezrede, mint tartalék, a 16. dandár mögött visszamaradhatott volna Dédánál, mialatt a hadosztály zöme, valamint a 39. honvédhadosztály Libánfalva, Kőszvényes, Remete és Kukucs között csoportosul az ellentámadáshoz, nagyban az alábbi vázlat szerint:

3. vázlat.

A 4. román hadsereg elleni támadás alap gondolata.

Az nagyon valószínű, hogy egyik román csoport sem lett volna képes egy teljesen váratlanul végrehajtott, ily, túlerejű támadásnak ellenállani. E két oszlop visszavetése előreláthatólag megállította volna a 4. román hadsereg előnyomulását és ha talán nagyobb eredményt nem is ért volna el, de mindenesetre enyhítette volna a 7. hadsereg jobb szárnyát fenyegető veszélyt. Ezen

lépésre az 1. hadseregparancsnokság annál könnyebben rászánhatta volna magát, mert a 10. bajor hadosztály is ide vonult és a 37. honvédhadosztály is erre a területre volt már irányítva.

Az egységes ellentámadás helyett a 39. honvédhadosztálynak egy ezredét és 1 üteget azonnal Köszvényesre küldték, míg a hadosztály zöme Szászrégen és Radnótfája között maradt tartalékban, a 72. hadosztály 1 zászlóalját és 1 üteget Borgóprundra különített ki, mely onnan a Kelemen-hegységben harcoló csendőrzászlóalj támogatására sietett. A későbbi események következtében a két hadosztály egyik zászlóalját a másik után vetette be a harcba a 61. hadosztály csapatainak közvetlen támogatására, vagyis a foltózásra s így később nagyobb szabású ellentámadásra erő nem állott már a hadseregparancsnokság rendelkezésére. A hadsereg arcvonala pedig így is kénytelen volt a románok nyomásának engedve lépésről-lépésre hátrálni.

Morgen altábornagy, az I. tartalékhadtest parancsnoka, pedig két javaslatot is tett arra vonatkozólag, hogy a rendelkezésre álló erőkkel a 4. román hadsereget meg kellene támadni. Az egyik javaslat szerint Szászrégéntől északra kellett volna az ellentámadásra minden erőt összefogni és a Görgényi hegységből kibontakozó románok jobb oldalába kellett volna támadni. A második javaslat a 39. és 71. gyaloghadosztályt, valamint a Marosvásárhelynél és attól délre beérkezendő 89. német és alpesi hadosztályt óhajtotta az ellentámadásra olyan formában felhasználni, hogy a Nagy- és Kisküküllő völgyei mentén és az ezek között levő utakon kellett volna északkeleti irányban támadva a gyergyói medencébe betörni. — A Schmettow lovashadtestnek az Olt mentén kellett volna lepleznie ezen hadműveletet, mialatt a 61. 72. hadosztály Szászrégéntől északra kötötte volna le, az ott előnyomuló román erőket. Ezen javaslatokat az 1. hadsereg ugyan elfogadta, de nem nyerték el a legfelsőbb hadvezetőség jóváhagyását, miután ez az ellentámadást délen, a 9. hadsereggel egységesen óhajtotta végrehajtani.*)

Események szeptember 12—18-ig.

Szeptember 12-én a hátszegi szakaszban a 187. hadosztály felvonulása befejeződván, megindult az ellentámadás, melynek eredménye 13-án a Nagybárnál levő magaslatok elfoglalása volt.

*) Morgen: *Meiner Truppen Heldenkämpfe* 103. oldal.

Nagyszebennél az; ott álló erők felett Schmettow altábornagy vette át a parancsnokságot. E csoport helyzete a következő volt:

Szecselnél állott Gründell ezredes parancsnoksága alatt a 187. gyalogezred Ehhez csatlakozva Nagycsúrig az 51. honvédhadosztály, ettől keletre Dolmányig a 3. lovashadosztály, a Hortobágy-patak és az Olt között Hortobágyfalva és Szent Jánoshegy vonalában a 7. közös lovasdandár. (1. lovashadosztály”).

A románok az éj folyamán megkísérelték a 7. lovasdandár visszaszorítását, a támadásra rendelt 3 román zászlóaljat azonban visszaverték. A 13-án délelőtt folyamán megismételt támadást már tüzérségünk hiúsította meg.

A 71. hadosztály ezalatt folytatta gyülekezését Szászbudánál, míg biztosító osztagai az Olt mentén állottak. A románok itt még eddig nem is kísérelték meg nagyobb erőkkel az Oltón való átkelest, csupán Alsó-Veniczénél próbáltak előrejutni, de eredménytelenül. A fogarasi síkságon a románok (4. hadosztály) megszállták Rensor és Ilén községeket.

A 19. dandár Szentegyházás Oláhfalunál, az 1. η ép felkelő lovasdandár, melyet a hadseregparancsnokság a 4. kombinált bosnyák-hercegovinai ezreddel erősített meg, Parajdnál, a görény-völgyi csoport AL Fancsalnál, a 16. hegyidandár pedig Palota-Ilvánál több ellenséges támadást vert vissza és megtartotta állásait.

A 72. hadosztálynak Borgóprundra küldött zászlóaljja a Bistricoara Δ 1990 magaslatra vonult előre.

Szeptember 13-án a nagyszebeni csoportnál a szeptember 11-én elveszített Óriáshegyet és a Szecseltől keletre levő magaslatokat visszafoglaltuk

A 71. hadosztály zöme befejezte gyülekezését Szászbudánál Biztosító osztagai Halmágnál, Fogarasnál, továbbá Mátéfalvánál és Alsó-Rákosnál érintkezésben állottak a románok élosztagaival.

A 72. hadosztály 6 zászlóaljjal F.-Szakáll—Dealul negra, a 39. honvédhadosztály pedig Mikháza—Hódos —Hótbükk területén vonult fel.

Szeptember 14-én a hátszegi szakaszban a már szeptember 10. óta előkészített ellentámadás megindult és a 187. hadosztály a Sztrigy völgye mentén Petrozsénynél és az oláh Zsiltől északra emelkedő magaslatokat elfoglalta. A románoknak az elveszített

állások visszaszerzésére megindított ellentámadásai nem sikerültek.

Nagyszebennél a románok a 13. ánt elveszített Oriáshegyet akarták visszafoglalni és ezért hevesen támadták az 51. hadosztály jobbszárnyát. Ezzel egyidejűleg nagyobb erővel léptek fel a 7. lovasdandár ellen is Szent János-hegynél. Támadásaik azonban sehol sem sikerültek.

A 71. hadosztály szakaszában a románok még mindig nem lépték át az Oltót. A 71. hadosztály zöme Petek-Kányád és Ege közötti területre vonult.

Szeptember 15-én a 2. román hadsereg végre befejezte a felvonulást a lovashadtest balszárnyával és a 71. hadosztály biztosító Osztagaival szemben és éjjel 1 órakor megkezdte a támadást az Oltón keresztül. A román oszlopok Fogarastól nyugatra, Halm ágy-nál, Királyhalmánál és Ugránál átkeltek az Oltón. A cs. és kir. 6. lovasdandár a Kálbor felé előnyomuló román oszlopot megtámadta és visszavetette, a többi román oszlop azonban az Olt jobbpartján megvetette a lábát. A 71. hadosztály gyenge biztosító osztagai a Buchhorn Δ 656—Dósul pädurei magaslatok vonalában megállottak.

A 71. hadosztálynak Petek-Kányád és Ege között összehozott zöme erre Pálos irányában ellentámadásra indult és kemény küzdelemben a Pálostól délre levő magaslatokon megverte a 2. román hadsereg északi szárnyán előnyomuló 6. hadosztály jobb szárnycsoportját. E harcokban különösen a 82. székely gyalogzred tűnt ki.

Szeptember 16-án a 2. román hadsereg folytatta támadását és ezzel egyidejűleg a 4. hadsereg is újra megindította oszlopait az 1. hadsereg északkeleti csoportja ellen. Ezen támadások következtében a 71. hadosztály Szászkeresztur, a 19. dandár pedig Székelyudvarhely felé vonult vissza.

Szeptember 17-én a hátszegi csoportnál újabb sikereket arattunk, amennyiben a 187. hadosztály elfoglalja Krivádiát és a tőle északra és délre levő magaslatokat. Ezt követte 18-án a Tulisa, a Mte. Muncelului magaslatok és Dealul babi község elfoglalása. Erre a románok itt megkezdtek az általános visszavonulást. 18-án estig csapataink ♁ 659 — 693 — Lupény—Barbatyán vonalában állanak és 19-én Petrozsény is a mi birtokunkban van. Az ellenséget nyomon követő csapataink benyomulnak a szurduki szorosba is, míg a románok a határmenti állásokba vonultak vissza. Ezzel

a harcok itt egyelőre befejeződtek és a 187. hadosztály és az „Alpesi hadosztály” zászlóaljai más feladatok megoldására a vezetőségnek újra rendelkezésre állottak.

A 71. hadosztállyal szemben a 2. román hadsereg előnyomulását ismét beszüntette és 26-ig úgyszólván az egész vonalon csatározásoktól eltekintve, nagyobb harci események nem voltak.

Szeptember 18-án a 89. német hadosztály beérkezett Marosvásárhelyre, a 37. honvédhadosztály pedig Lekence környékére.

Szeptember 17-én este érkezett meg Falkenhayn a 9. hadseregparancsnokság törzsével Dévára és 18-án átvette az 1. hadsereg délnyugati csoportja felett a parancsnokságot, amely az ide irányított erőkkel kiegészítve 9. hadsereggé alakult át.

A szeptember 18-iki helyzet 4. mellékleten látható.

Az 1. hadsereg harcainak összefoglaló méltatása.

Amint láttuk, a szövetséges hadvezetőségek nem várták augusztus végére a román támadást. Azzal ugyan mindenki tisztában volt, hogy a románok hadüzenete már csak hetek kérdése, de a háború megindítását legrosszabb esetben is szeptember második felére várták. Ezért az 1. hadsereg csapatait is augusztus második felétől kezdve csak fokozatosan szállították Erdélybe. A hadosztályok már mind igen gyenge állományú, a harcokban megfogyatkozott kötelékekkel rendelkeztek s alacsony fegyveres állományok következtében, megfelelő pótlások nélkül igen csekély harcértékkel bírtak. Ehhez járult még az is, hogy a hadosztályok tüzéségét nem szállították azonnal a hadosztályok többi csapataival együtt Erdélybe, hanem a legtöbb esetben visszamaradt azon a harctéren, ahonnan a hadosztály elindult és csak később küldte a hadseregfőparancsnokság ezeket is utánuk. A 61. és 51. honvédhadosztálynak tüzésége például még nem volt a harcok megindulásakor Erdélyben, hanem az orosz arcvonalon maradt vissza. A gyenge állományokat e hadosztálynál a hirtelen oda beosztott hadtáp és egyéb népfelkelő zászlóaljakkal igyekeztek pótolni, ezeknek egy része azonban az arcvonalszolgálatra egyáltalában alkalmatlan emberekből állott. Ugyanilyenek voltak a 144/1. dandár kötelékébe tartozó bányász zászlóaljak is, melyeknek legénysége katonailag gyakorlatlan volt és úgyszólván egyenesen a bányákból kijöve, kellett fegyvert ragadva a rajvonalba beállania.

A hadosztályok még többheti pihenésre számítottak és megtették az előkészületeket a bevonulandó menetszázadok legénységének kiképzésére, különféle tanfolyamok felállítására. Ezen gyenge, a román támadással egyelőre nem számoló csapatokkal szemben pedig ott állott az aránylag jól ellátott román hadsereg 7—8-szoros túlerőben.

Ilyen körülmények között a határok tartása lehetetlen volt és csapataink, bár az arctámadásokat mindenütt fölényesen visszaverték, a megkerülés és a bekerítés veszélye elől azonban kénytelenek voltak lépésről lépésre hátrálni. Az 1. hadsereg csapatainak ezen önfeláldozó, éjjelt és nappalt nem ismerő kitartása eredménnyel is járt, mert az előnyomuló román erőket mindenütt teljes kifejlődésre kényszerítve, azoknak előnyomulását nagyon meglassította és csak harcok árán adta fel a hazai rögzöt, azzal a tudattal hátrált meg a túlerőben támadó románok elől, hogy még el kell jönnie a leszámolásnak.

Az 1. hadsereg ezen szívós védekezése a román vezetés erélytelenségével párosulva azt eredményezte, hogy a románok területi nyeresége alig volt számottevő, mert hiszen a 4. román hadsereg jobb szárnya például az első három hót leforgása alatt mindössze 60 kilométert, a 2. hadsereg pedig átlag 100 kilométert tett meg, a vöröstoronyi szoroson át előnyomult hadosztályok pedig néhány nem sikerült előretörés után a nagyszebeni medencében ragadtak és még a várost sem szállották meg. Hátszegnél teljesen kivonultak Magyarország területéről, Orsovánál viszont úgyszólván semmi tért sem nyertek nyugat felé.

Az eseményeknek ilyen alakulása és az I. hadsereg sikeres védekező harcai lehetővé tették, hogy a szövetséges hadvezetőségek az Erdélybe szánt erőket az 1. hadsereg bal szárnyának megerősítésén kívül a Maros előtt gyülekeztessék, hogy azután a Falkenhayn tábornok parancsnoksága alatt megalakított 9. hadsereg orkánszerű támadásával megindulhasson az a lavina, mely először a Nagyszebennél álló román erőket semmisítette meg, azután kisöpörte maga előtt az Erdélybe betolakodott összes román erőket.

Az 1. hadsereg nehéz feladat elé állítva, súlyos harcokat viva kénytelen volt ugyan állandóan hátrálni a román túlerő elől, ezt azonban csak ott és csak olyan mértékben tette, amennyire ez okvetlenül szükséges volt, úgyannyira, hogy amint később látni fogjuk, akkor, amidőn a nagyszebeni csatával, szeptember 26-án

:az ellentámadó hadműveletek megkezdődtek, csupán a balszárnyon harcoló csapatok kerültek a Marosmenti előkészített állások körletébe, egyébként mindenütt általában azok előtt állottak.

TIZEDIK FEJEZET.

A dobrudzsai harcok.

A kölcsönös helyzet.

Mialatt a román haderők zöme átlépte Erdély határát, Dobrudzsa felől Mackensen hadserege indult támadásra.

Mackensen augusztus 28-án vette át a Duna mentén és az északi Bulgáriában álló erők felett a parancsnokságot. Hadereje ekkor a következő volt:

Toschew tábornok parancsnoksága alatt álló 3. bolgár hadsereg (1., 4. és 6. gyalog és 1. bolgár lovashadosztály) a dobrudzsai határ mentén vonult fel. Ezenkívül rendelkezésére állott az osztrák-magyar dunai flottilla Orsovától nyugatra, a Duna mentén álló bolgár népfelkelő osztagokból alakított őrségek és a 12. bolgár hadosztály egy Bode ezredes parancsnoksága alatt álló, a macedóniai német csapatokból (101. hadosztály) kivont vegyes fegyvernemű különítmény Ruszcsuknál, ezenkívül még szállítás alatt volt két török hadosztály (a 15. és 25. hadosztály Hilmi pasa vezetése alatt) és néhány nehéz német üteg. Sistovnál az osztrák-magyar nehéz hídanyag volt készenlétbe helyezve.

Ezen hadsereg támadása november 2-án indult meg.

A Dobrudzsában és általában a déli arcvonalon felvonult 3. román hadsereg (Asian tábornok parancsnoksága alatt) a következőképpen volt „csoportosítva: A Duna mentén az Olt torkolatától Oltenitá-ig a 16. és 18. román gyalog és az 1. lovashadosztály volt felállítva, az Olt torkolata feletti Duna-szakaszban az 1. hadsereghez tartozó 20. gyaloghadosztály volt beosztva. A 3. román hadsereg zöme a dobrudzsai bulgár határ mentén vonult fel. Tutrakánnál állott a 17. hadosztály, Silistriánái a 9. és Bazarciknál a 19. hadosztály (összesen 72000 ember), a románok támogatására küldött 2 orosz gyalog (61. és egy szerb) és a 3. kozák lovashadosztály Zaioncikovszki tábornok parancsnoksága alatt Cobadinu felé volt előnyomulóban, Medzsidjétől délre. A Bazarciknél levő 19. román hadosztály az orosz hadosztályokkal együtt a keleti hadtestet képezte, míg a 17. és „ 9. hadosztálynak a tutrakáni és silistriai hídfőket kellett biztosítania

A 3. román hadser *egparancsnokság* a hadműveleteket akként akarta vezetni, hogy az orosz csapatoknak Cernavoda—Medzsidje—Constanza vonalától délre való felvonulásának és csoportosulásának befejezéséig védekezni fog, az oroszok beérkezése után azonban támad, hogy Euscuk—Sumla—Várna vonalát elfoglalja.

Ehhez azonban a rendelkezésére álló három oláh hadosztályt egyáltalában nem úgy csoportosította, ami ezen tervnek megfelelt volna. A három hadosztály három egymástól 60—90 kilométer távol levő csoportban állott Asian tábornok a 17. hadosztállyal megszállotta Tutrakán erődítményeit, a 19. hadosztályt Silistriánál tartotta vissza, mintegy 60 kilométerre Tutrakán alatt. A román, vezérkar tervei szerint Tutrakánnak, mint támadó hídfőnek kellett volna szerepelnie. Itt ugyan híd nem volt a Dunán, a felvonulás alatt kellett volna megépülnie. Azt tervezték, hogy ha a bulgárok betörnek a Dobrudzsába, Tutrakánon keresztül oldalba fogják a bulgár hadiöket, melyek a Duna és a Fekete tenger között észak felé előnyomulnak.

Ezt a tervet azonban meghiúsította Mackensen gyors és érelyes támadása, mely éppen Tutrakán ellen irányult, miután a cernavoda—constanzai vasútvonal felé való előny ömulást csakis akkor lehet végrehajtani, ha Tutrakán felőli oldaltámadás lehetetlenné van téve.

Tutrakán elfoglalása.

A Tutrakán elleni támadást Kisseloif, bulgár tábornok, parancsnoksága alatt a 4. bulgár hadosztály (17 zászlóalj) és az 1. hadosztály 1. dandára (8 zászlóalj) továbbá Hammerstein őrnagy 5 zászlóaljból álló vegyes különítménye hajtotta végre 22 tábori ágyús, 5 tábori tarackos és 7 nehéz üteggel (132 löveg), 5 lovaszázaddal.

A harc megindulásakor a támadó 31 zászlóaljjával szemben 19 román zászlóalj állott.

A 3. román hadsereg parancsnoksága, mely Bukarestben volt, elbizakodottan jelentette ki, hogy Tutrakán az oláhok Verdunja, az ellenség ezt sem tudja egyhamar elfoglalni. Szeptember 2-án és 3-án a bevezető harcok alatt a bulgárok egyelőre a biztosító csapatokat szorították vissza a várövhöz és megtették az előkészületeket az erődítmények megtámadásához. A tulajdonképeni támadás az erődvonal déli arcvonala ellen szeptember 4-én indult meg.

A vár parancsnoka, Teodorescu tábornok már szeptember 3-án támogatást kért a 3. hadseregpáncsnokságtól, mely csak akkor indította útba Oltenitára a Bukarestnél főtartalékban álló 10. és 15. hadosztályokat, amikor Teodorescu jelentette, hogy tartalékai már nincsenek és sokáig nem tudja magát tartani. A 10. hadosztályt erre Gyurgyevohoz küldték a Duna biztosítására, míg a 15. hadosztályt Tutrakánra irányították mindenféle szállítóeszköz felhasználásával.

Szeptember 4-én reggel 6 órakor két óráig tartó hatalmas tüzéroségi előkészítés után 8 órakor vette kezdetét az általános támadás, már 1 órakor délután 4 erőd a bulgárok kezében van. Az oláh 79. gyalogezred ugyan megkísérli az ellentámadást, de sikertelenül. Az erődvonal áttörése után a bulgárok a szomszédos szakaszok ellen fordulnak. A vár parancsnoka ekkor ahelyett, hogy a meg nem támadott keleti arcvonalon át kitörve megkísérelte volna a Silistria felé való visszavonulást, a magerősítési vonalra való visszavonulást rendelte el. Időközben beérkezett a 15. román hadosztály is, de már későn és ahelyett, hogy a váron kívül egységes támadással északkelet felől igyekezett volna könnyíteni a 17. hadosztályon bement a várba és maga is ott vérzett el. A vezetők teljesen elvesztették fejüket, a várparancsnok, Teodorescu tábornok egyszerűen faképnél hagyta csapatait és a Dunán átkelve elmenekült, a csapatok között pánik tört ki, fejvesztett gyáva tömeggé változott az egész védőség. 5-én délután 4 óra 30 perckor a tisztikar Marasescu ezredessel az élén, aki időközben átvette a páncsnokságot, elhatározta, hogy megadja magát.

Asian tábornok utasítására a Silistriában levő 9. oláh hadosztály megindult, hogy a 17. és 15. hadosztályt támogassa/5-én azonban Sarsanlarnál a bulgárok feltartóztatták és visszaverték s így Tutrakgn kapitulációját megakadályozni nem lehetett.

A 14. és 17. hadosztály 25000 embere, 462 tiszttel, több mint 100 löveg és 62 géppuska került a győzők kezébe. 172 tiszt és 7742 ember elesett és eltűnt. E csúfos vereség Kiritescu* szerint befolyással volt a háború további fejlődésére is. Ez az eredendő oka az ezután bekövetkezett szerencsétlenségeknek és vereségeknek.

Teljesen érthetetlen az az elhatározás, hogy már a felvonulás alkalmával egy teljes hadosztályt állítottak bele egy olyan

* Kiritescu: Isloria rasboiului 189 oldal.

hídfőbe, ahol nem volt híd és ahol az összeköttetés a két part között egyáltalában nem volt megszervezve.

De a vezérkar terve is hibás volt, mert semmi értelme nem volt itt a támadó hídfőnek. Tutrakán erődítményeit legfeljebb a határvédelem jobb szárnyának biztosítására kellett volna felhasználni, a végsőkig való tartásuk céltalan és felesleges volt. Nagy hiba volt a 15. hadosztálynak Tutrakánba való beküldése is, mert ott, a már demoralizált 17. hadosztály csapatai között maga is demoralizálódott. Mindezekhez még hozzájárult a vezetők teljes tudatlansága és erélytelensége.

Ugyanekkor egy bolgár csoport Dobric ellen támadt és ezt szeptember 4-én el is foglalta.

A tutrakani sikert felhasználva a Dunà mentén előnyomuló zöm november 9-ön elfoglalta Silistriát. A keleti csoportnak Dobric-on túl való előnyomulását az ott harcban vetett 2 orosz hadosztály, melyek közül az egyik szerb és horvát nemzetiségű osztrák, magyar hadifoglyokból állott, megakadályozta.

A románok és oroszok ezen vereségek után a Kara Omer (Dobric-tól 10 kilométerre északra) és az Oltina-tó vonalában ismét gyülekeztek; Mackensen ezalatt a Duna mentén tört előre, hogy a románokat a Fekete-tenger felé szorítva minél előbb' elfoglalja Cernavodát és így a románok visszavonulását az egyetlen dunai hidon át megghiúsítsa és erősítések ideszállítását megakadályozza.

Szeptember 15-én Mackensen csapatai a románoknak az előbb említett vonalban levő állásait is áttörték, miután azonban a bolgárok nem voltak azonnal kéznél, a győzelmet nem lehetett kihasználni. A románok rendben vonultak vissza és a már békében elkészült és műszakilag is jó berendezett rasova—cobadinu—tuzlai védelmi vonalban állottak meg. Mackensen csapatai megpróbálták ugyan ezt az állást is rohammal gyorsan elfoglalni, ez azonban már nem sikerült. A támadásra alaposabban elő kellett készülni. A rendelkezésre álló erőket a hadseregarancsnokság a jól megerősített állás elleni támadásra túlgyengéknek és gyakorlatlanoknak vélte és ezért Mackensen egy német hadosztály ideszállítását is kérte a német legfelsőbb hadvezetőségtől.

A dobrudzsai események hatása a román hadvezetőségre.

A dobrudzsai események teljesen megzavarták a román főparancsnokságot. A nagy lelkesedés és a vérmes győzelmi remények egyszerre széteszlottak, a rideg valóság lehűtötte az eddigi könnyű előnyomulástól elvakult vezetőket, látniok és saját bőrükön kellett tapasztalniuk, hogy a háború nem játék, hanem komoly, véres áldozatokkal járó küzdelem, ahol az ellenség nem ijed meg a hangos szótól és az oláh hadsereg világgá kürtölt, felfujt dicsőségétől. A háború nemcsak lelkiismeretes előkészítést, hanem cél tudatos, erélyes vezetést és legfőképpen tanult, képzett és önfeláldozó vezetőket is kíván.

Tutrákán elvesztése és két hadosztálynak (17. és 15.) megsemmisülése nagy fejvesztettséget okozott az oláh főhadiszálláson. Attól tartottak ugyanis, hogy Mackensen azonnal át fog kelni a Dunán és Bukarest ellen fog nyomulni.

Az oláh főparancsnokság az első ijedelem után kissé megnyugodott, amidőn látta, hogy Mackensen tovább nyomul a Duna és a Fekete-tenger között észak felé és egyelőre megelégedett Óltenita lövetésével, ahonnan erre a lakosság Bukarestbe menekült. Három hadosztályt azonban minden eshetőségre készen Bukaresttől délre állították fel, az 5. hadosztályt pedig egyenesen Dobrudzsába küldték a 9. hadosztály támogatására.

Az oláh főparancsnokság nem tudván, hogy mit csináljon, Joífrehez fordult tanácsért és utasításért, a saját fejével úgy látzik nem tudott már gondolkozni, vagy a balsikerek után már nem mert önállóan cselekedni. *)

Joífre szeptember 11-én megadott távirati válaszában maga is elismerte, hogy az oláhok számára a Dunán tul eső Dobrudzsá lett a háború központjává és hogy az a veszély, mely Dobrudzsában fenyeget azt követeli, hogy mindenek előtt meg kell erősíteni a Dobrudzsában levő csapatokat, hogy kétségtelen számbeli fölényt érjenek el. — Ezenkívül Joffre azt is közölte az oláhokkal, hogy felszólította Sarraíl tábornokot, hogy a bulgárok lekötésére azonnal kezdje meg a támadást és Alexejewet is felkérte, hogy újabb erőkkel támogassa Dobrudzsában az oláhokat. Joffre kijelentette azt is, hogy a csapatoknak Dobrudzsában való megerősítése hátrányosan fogja befolyásolni az erdélyi hadműveleteket és azt taná-

*) Kiritescu: Istoria Rasboiului 205. oldal.

csolta, hogy mihelyt a helyzet Dobrudzsában tisztázódik, az eredeti hadműveleti terv szerint folytatni kell a támadást Erdélyben. Joffre közbelépésére Sarraill tényleg meg is kezdte a támadást Macedóniában, melynek eredménye Monastir elfoglalása volt. A dobrudzsai eseményekre e támadásnak semmi hatása nem volt mert a bulgárok onnan csapatokat nem vontak el, Mackensen ennek dacára tovább folytatta a hadműveleteket. Az oroszok Joffrenak azon kérelmét, hogy az oláhokat 200.000 emberrel támogassák Dobrudzsában úgy teljesítették, hogy mindössze a 115. hadosztályt küldték el, ez is akkor érkezett meg, amidőn már a harcokban szept. közepén szünet állott be.

Az oláhok megváltoztatják eredeti haditervüket.

A 3. hadsereg támogatására a románok négy hadosztályt küldtek, valamennyit az erdélyi arcvonalról. A 2 és 12. hadosztályt az 1. hadseregtől, az 5-iket a 2-től vonták el, a 15. hadosztályt, mély Tutrakánnál úgyszólván megsemmisült, újra kiegészítették és úgy küldték Dobrudzsába. Ezen erők beérkezése után az oláh-orosz erők 6 oláh gyalog, 3 orosz gyaloghadosztályból, egy calarasi dandárból és a 3. kozák hadosztályból állottak.

Szeptember 16-án az oláh főhadiszálláson, Perisben a hadseregparancsnokok részvételével haditanács ült össze, hogy megállapítsák a helyzetet és a további magatartás tekintetében döntenek. Avarescu tbk., a 2. hadsereg parancsnoka, határozottan kijelentette, hogy meg kell változtatni a haditervet, be kell szüntetni északon a támadást, az egész haderőt átcsoportosítva délen Mackensen ellen kell támadni. Prezán tbk. a 4. hadsereg parancsnoka viszont azt vitatta, hogy az eredeti terv szerint erélyesen folytatni kell a támadást és az ellenséget arra kell kényszeríteni, hogy a Maros mögé visszavonuljon.

Végül úgy döntöttek, hogy folytatni fogják a támadást Erdélyben, az ott maradt erőkkel is, a dobrudzsai arcvonalon viszont ellenállást fejtenek ki és ezzel egyidejűleg támadnak a Dunán át Mackensen oldala ellen. A dobrudzsai oláh és orosz hadosztályokat Zaiioncikowski orosz tábornoknak rendelték alá, a 3. hadsereg parancsnokát Asian tábornokot elcsapták állásából és a Dunán át támadásra rendelt „déli hadseregcsoport” parancsnokságával Avarescu tábornokot bizták meg.

Megjegyzések.

Az oláh hadvezetőség ezzel az elhatározásával is csak azt bizonyította be, hogy teljes elhatározásra jutni nem tud. Ez félel-határozás volt, mert míg egyfelől Erdélyben a négy hadosztállal meggyengített haderőktől ugyanazt kívánta, amit az első haditerv megalkotásánál, addig délen sem végzett teljes munkát, mert a dobrudzsai arcvonatra küldött erősítésekkel célszerűbb lett volna Oltenita és Giurgiu között összevonva egységesen, minden erővel a Dunán át támadni Mackensen oldala ellen. A Dobrudzsában a 9., 19. oláh és a 61. orosz és a szerb orosz hadosztály jplegendő lett volna a védelemre, a 2., 12, 5., 15., 16. és 18. hadosztály^ valamint az újonnan beérkezett 115. orosz hadosztállal lehetett volna végrehajtani azt a támadást, melyet Avarescu ajánlott.

Most utólag, amidőn tudjuk azt, hogy a szövetséges haderők-
kel szemben Erdélyben hagyott oláh haderők még mindig na^y
számbeli fölényrel rendelkeztek, megállapíthatjuk, hogy a táma-
dás erélyes folytatása Erdélyben nagy eredménnyel járhatott volna,
mert a nagyszebeni csatára talán nem is került volna a sor, mi-
után a 9. hadsereg ekkor még nem alakult volt meg, csupán az
élhadosztályok első szállítmányai voltak beérkezőben.

Vita tárgyát képezheti azonban az, hogy egyáltalában szük-
ség volt-e úgy megjedni, hogy az eredetileg mellékesnek tekintett
Dobrudzsát egyszerre főhadszíntérré léptették elő és megfelede-
tek arról, hogy a háború sorsát nem Dobrudzsában, hanem Erdély-
ben kell eldönteniök. Az erdélyi hadseregek gyengítése pedig a
lehető legalkalmatlanabb időben történt, akkor t. i. amikor már
megjelentek Erdélyben a támogató erők első szállítmányai. Meg
kell állapítani azt, hogy Prezán javaslata lehetett az egyedül helyes,
mért az Erdélyben akarta döntésre vinni a háborút és nem
engedte magát befolyásoltatni a dobrudzsai események által. A
délen való támadás gondolata Joffre tanácsának hatása alatt szü-
letett meg. A későbbi események megmutatták, hogy szerencsétlen
tanács volt.

Az oláhok ellentámadása Rahovónál a Dunán át.

Az oláh hadvezetőség a szeptember 16-iki elhatározásnak megfe-
lelően megtette az előkészületeket Mackensen sikeres előnyomulásá-
nak ellensúlyozására. Az eredetileg 3 oláh és 2 orosz gyaloghadosz-
tályból, 1 oláh lovasdandárból és 1 orosz lovashadosztályból álló
3. oláh hadsereget a gyorsán odaszállított erőkkel úgy megerősí-

tették, hogy a tervbevett ellentámadáshoz nem kevesebb, mint 17 hadosztályt állított készenlétbe. Ebből 10 hadosztály (6 oláh és 4 orosz) képezte a dobrudzsai és 7 hadosztály a 3. (dunai) hadsereget.

Avarescu tábornok terve szerint a dobrudzsai hadseregnek arcban kellett támadnia, hogy a bulgár német haderőt lekösse, ezalatt a 3. hadsereg Bukaresttől délre Flamandánál átkel a Dunán és hátbatámadja Mackensen hadseregét. A 3. hadsereg a 10., 21., 22., 16., 18., 23. gyalog és 1. lovashadosztályból alakult meg.

12. napig tartó előkészület után október 2-án reggel, a Dobrudzsában megindított támadással egyidejűleg Flamandánál megkezdik a 10. és a $\frac{1}{2}$ 21. oláh hadosztály az átkelést, este 7 óráig a hid is készen van. Az oláh csapatok elöl a gyenge bulgár parti Őrségek visszavonulnak, az oláhok megszállják Kahovót és a hid-főállás berendezését kezdik meg.

Az oláhok azt hitték, hogy sikerülni fog Maekensen hadseregét megsemmisíteni és már előre örömmámorban úszott egész Bukarest. Az öröm azonban nagyon is korai volt, mert a támadást egyrészt a Duna áradása, másrészt az időközben válságossá lett erdélyi helyzet miatt nem lehetett végrehajtani. A 3. hadsereg többi részét már nem is küldték át a Duna jobb partjára, mert az oláh főparancsnokság most már a nagyszebeni vereség hatása alatt úgy határozott, hogy itt nem folytatja az átkelést és a 3. hadsereg hadosztályait Erdélybe szállítja.

A Duna déli partján maradt oláh erőket a Ruszcsukból és Tutrakánból ideirányított szövetséges csapatok megtámadták és a Dunán átkergették.

Akárhogyan is szépítik az oláhok a rahovói kalandot, ez mégis csak nagy felsülés volt és csak azt igazolta, hogy a hadvezetéshez nem értenek, hogy idegeiket Tutrakan és Nagyszeben nagyon megviselte, hogy képtelenek egy nagy vezető gondolat mellett következetesen kitartani, hanem terv és fej nélkül mindig a legutolsó részletesemények katása alatt cselekszenek.

A Dobrudzsában október 8-án a keleti szárnyon megindított ellentámadás kezdetben kisebb sikereket ért el, de a bulgárok ellentámadással újra visszavetették a támadókat, akik óriási veszteségeket szenvedtek.

Az erdélyi események hatása alatt a 12. és 15. oláh hadosztályt kivonták, helyüket a 115. és 3. szibériai hadosztály foglalta el.

Az oláhok*) azzal vigasztalják magukat, hogy még szerencse, hogy Mackensen visszaverte őket, mert ha sikerült volna a dunai átkelés és a dobrudzsai előnyomulás, nem tudták volna hadosztályaikat idejekorán Brassóhoz és a kárpátok védelmére visszaszállítani. Hát ez bizony sovány vigasztalás!

Mackensen hadseregének váratlan támadása és nagy sikerei bénítólag hatottak az Erdélyben előnyomuló román zöm működésére és nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy annak előnyomulása olyan lassú volt.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

A 9. hadsereg megalakulása* Falkenhayn támadási terve.

A vezetés kérdése.

A német és osztrák-magyar hadvezetőség tervei szerint Erdélyben az eddigi 1. hadsereg délnyugati csoportjából és a még ide szállítandó erőkből a 9. hadsereg felállítása is el volt határolva. Míg az 1. hadsereggel a hadseregfőparancsnokság, addig a nagy részben német csapatokból alakuló 9. hadsereggel a német legfelsőbb hadvezetőség rendelkezett.

Az Erdélyben működő két hadsereg tehát nem állott egységes vezetés alatt. Ebben a kérdésben a két hadvezetőség között hosszas tárgyalások folytak, végül úgy oldották azt meg, hogy az Erdélyben levő összes szövetséges csapatok felett később Károly főherceg vette át, mint hadseregcsoporthadparancsnok, a vezetést. E parancsnokság felállításáig, november 13-ig, a Duna- (Mackensen) és a 9. hadsereg hadműveleteit a német legfelsőbb hadvezetőség, az 1. hadsereget pedig a hadseregfőparancsnokság irányította.

Ennek a huzavonának volt azután a következménye az, hogy a 9. hadsereg parancsnoka szeptember 6-án csupán a kinevezéséről szóló táviratot kapta meg Berlinben, további részletes parancsokat a 9. hadsereg tagozását, alárendeltségét és feladatát illetően még ekkor nem kapott. Az első hadműveleti parancsot Falkenhayn szeptember 19-én vette kézhez Déván, de még ekkor sem volt az megállapítva, hogy a 9. hadsereg kinek van tulajdonképpen alárendelve.

* Kiritescu: Istoria rasboiului. 226. old.

Az lett volna a legcélszerűbb, hogy a román hadlüznet után, mihelyt abban megállapodtak, hogy Erdélyben két hadsereget állítanak fel, ezek fölé egy, a harctérhez közelebb levő parancsnokságot bíznak meg a hadműveletek közvetlen vezetésével, amint ez azután később, október 13-án meg is történt. Az erdélyi hadműveleteket sem Teschenből, sem Plessből vezetni nem lehetett, mert hiszen a vezetőnek sokszor a pillanatnyi harchelyzet alapján kell elhatároznia, hogy a rendelkezésre álló csekély erőt hogyan alkalmazza. Hiba azonban, ha egy, aránylag kis harctéren, nem egy akarat érvényesül, mert a két egymás mellett álló hadseregparancsnokság, ha még olyan jó viszonyban is vannak, mint Arz és Falkenhayn, sohasem tud azonnal megegyezni, hanem sokszor mégis felelős vezetőseiknek kell életbevágó és gyors elhatározást igénylő kérdésekben tárgyalniuk, amíg végre valami, rendszert főlintézkedés megszületik.

Falkenhayn, a 9. hadsereg parancsnokává való kinevezése után nem ment a német főhad szállásra, hogy a 9. hadsereg további feladatáról és egyéb részletekről személyesen tájékozódjék, pedig ezzel nagyon sok későbbi huzavonának is elejét vehette volna. Falkenhayn szeptember 15-én indult el Berlinből vezérkari főnökével és törzsének néhány tagjával. Ekkor még csak annyit tudott a 9. hadseregről, hogy az Erdélyben a románok ellen fog működni és csak Budapesten tudta meg, hogy a 9. hadseregparancsnokságot Dévára fogják szállítani, hogy Erdély felé még német csapatok, — így alpesi hadosztály is, — szállítás alatt vannak, állítólag Hátszeg felé. így tehát, — mint Falkenhayn maga is mondja — teljesen tájékozatlanul csöppent bele az események forgatagába. Falkenhayn helyzete azonban annyiban nem volt nehéz, amennyiben a Románia elleni nagy tervek előtte ismeretesekek voltak.

A 9. hadsereg alkalmazásának tervét Falkenhayn a vasúton Arad felé utaztában állapította meg nagy vonásokban. Erre vonatkozólag „Der Feldzug der 9. Armee gegen die Rumänen und Russen 1916/17. I. Teil” című munkájában a következőket mondja:*)

„Dacára annak, hogy teljesen tájékozatlan voltam arra nézve, hogy a hadsereggel szemben mi áll, az utazást arra használtam fel, hogy kíséretemmel a jövő eshetőségeit alaposan megvitassam.

*) 10. oldal.

Azon megbeszélések szellemében, amelyeket én még mint a hadsereg vezérkarának főnöke Plessben és Budapesten a szövetséges hadseregek élén [álló kollégáimmal folytattam, valamennyien egyetértettünk abban, hogy Németország és Ausztria-Magyarország a franciaországi, galíciai és az olaszországi feszült helyzetre való tekintettel, nem lesz arra képes, hogy csapatokat adjon ide azon célból, hogy a románoknak előnyomulását az erdélyi arcvonalon kb. 400 km. szélességben tisztán védelemmel megakadályozza. E feladatot csak támadó szellemben lehetett megoldani, oly módon, hogy az ellenséges oszlopokat megverjük, még mielőtt a határhegységek átlépése folytán beállott elszigeteltségük megszűnik. A 9. hadsereg jelszava tehát a leggyorsabb és a legkíméletlenebb támadás volt, tekintet nélkül arra, hogy milyen erős lesz.

Az természetes, hogy e támadásnak a román nyugati szárny ellen kellett megindulnia. Minden más esetben a hadsereg azon veszélynek lett volna kitéve, hogy két tűz közé kerül. Azt a gondolatot, hogy az első lökést a Dunán innen levő, legdélibb ellenséges csoport ellen intézem, azok után, amiket az utazás alatt a Temesvár—Lúgos—Karánsebes—orsovai vasútvonallról, továbbá a Dunának, mint utánszállítási vonalnak kihasználásáról, valamint a Felső-Temes és a Cserna közötti terület járhatósági viszonyairól megtudtam, le kellett mondanom. Az első csapást tehát azon ellenségre kellett mérni, amely a Vulkánhágón és a Szurduk-szoroson át volt előnyomulóban. Ezt kellett a 9. hadseregnek elintéznie, mert mindaddig, amíg ezen csoport elintézve nincsen, a hadsereg éltető ere, az arad—kolozsvári vasútvonal állandóan nagy veszélyben forog. Ha pedig a közlekedés ezen a vonalon lehetetlenné válik, akkor egyáltalában nem lehetett tudni, hogy Erdélynek csak egy része is megtartható-e?”

A támadás végrehajtásának ezt, a Falkenhayn által is említett első részét az 1. hadseregpáncsnokság már meg is kezdte akkor, amidőn szeptember 12-éig a Hátszegnél harcoló 144. dandárt megerősítette a 187. hadosztály zömével és az alpesi hadosztály 3 zászlóaljával és a felvonulás befejezése után a támadást szeptember 14-én azonnal megkezdte. Falkenhayn tehát itt már tisztá helyzetet látott.

Ludendorff a románok elleni hadműveleteket úgy tervezte, hogy az 1. hadsereg a Segesvártól északra egyenesen keleti

irányban, a 9. hadsereg pedig, amely tulajdonképpen a fő lökőerőt képezte, ettől délre Nagyszebenen és Brassón át, általában a Fogarasi havasok északi lába mentén nyomuljon előre, hogy az Erdélybe betört román haderőknek Romániával való összeköttetéseit megszakítsa. Ezt a tervet foglalta magában a 9. hadsereg számára kiadott első hadműveleti utasítás, amely a 9. hadseregparancsnoksághoz csak szeptember 19-én érkezett meg.

Falkenhayn megérkezik Dévára.

Falkenhayn ezen időpontig, mint láttuk teljesen tájékozatlan volt a 9. hadseregre vonatkozó felsőbb terveket illetően, így neki kellett eldöntenie, hogy az alárendelt haderőket hogyan alkalmazza. A válságos helyzet nem engedett sok időt a tétlen gondolkodásra. Falkenhayn szeptember 17-én este érkezik meg Dévára a hadseregparancsnokság törzsével. Ekkor még nem tudja, hogy a legfőbb hadvezetőség minő szerepet szánt a 9. hadseregnek, nem tudja, hogy mi áll vele szemben és hogy mikor fognak a 9. hadsereg hadosztályai beérkezni, hogy a támadást az ellenség ellen megkezdhesse. Ekkor még csak azt tudja, *hogy a románokat csak támadással lehet Erdélyből kiverni, már él benne az az elhatározás, hogy mindenekelőtt a Hátszeg felé előretörő ellenséggel kell végezni és csak azután lehet a nagyszebeni ellenséget is megsemmisíteni.* Ahhoz azonban, hogy a szükséges intézkedéseket ki lehessen adni, tisztába kellett jönnie mindenekelőtt az ellenség erőviszonyaival és a saját csapatok helyzetével. Gyorsan kellett cselekedni, mert minden perc, amely a románok jelenlegi, egymástól elszigetelt helyzetét kihasználatlanul hagyja elröppeni, többé vissza nem tér. Sietni kell, nehogy a Vöröstoronyon át betört ellenséges csoport a Brassó felől előnyomulóban levővel egyesüljön és így a győzelemre való kilátás napról-napra kisebb legyen. Ezért Falkenhayn személyesen megy a csapatokhoz szeptember 18-án tájékozódni. Először is az Alvincen kirakodóban levő alpesi hadosztály parancsnokát keresi fel. E hadosztály parancsnoka azonban sok felvilágosítást adni nem tud, mert Krafft von Dellmensingen tábornok is csak néhány órával azelőtt érkezett meg Alvincre. A hadosztály parancsnokának Falkenhayn egyelőre csak azon. utasítást adja, hogy legyen hadosztálya minél előbb menetkész és szemrevételeztesse a szebeni havasokon át Romania és a vöröstoronyi szoros felé vezető utakat. Falkenhayn tehát már ekkor foglalkozott azzal a gondolattal, hogy a Nagyszeben-

nél álló román haderőt meglepőleg a hátában is meg fogja támadni.

Alvincről Falkenhayn Gyulafehérvárra sietett, ahol a XXXIX. tártá ékhadtest, egyúttal az 1. hadsereg délnyugati csoportjának parancsnoka, Staabs altábornagy tartózkodott. Tőle nyerte Falkenhayn az arcvonalon eddig történt eseményekről és a saját erők helyzetéről azt a tájékoztatást, amelyek alapján azután megalkothatta a továbbiakra vonatkozó terveket és megtehetette az első intézkedéseket is

Helyzet szeptember 18-án. A 9. hadsereg megalakulása. (4. melléklet)

Staabs tábornok szerint a románok és a velük szemben álló szövetséges csapatok helyzete a következő volt:

1. *A román 4. hadsereg* (északi) Presan tábornok parancsnoksága alatt a 7., 8. és a 14. tartalékadosztály, élével elérte *Gödé Mesterházát* és a Kelemen hegységben érintkezésben állott az oroszok déli szárnyával. Odább délre a Görgényi havasokon áthaladva elérte annak nyugati lejtőjén *Libánfalvát*, a Kisküküllő völgyében *Paraj dot*, a Nagyküküllő völgyében pedig *Székelyudvarhelyt*.

2. *A 2. román hadsereg* Grainiceanu tábornok parancsnoksága alatt a 3., 4., 5. és a 6. hadosztály, összesen körülbelül 49 zászlóalj, a háromszéki medencének és a Bárcaságnak elfoglalása után élével elérte az Apácai hegység (Geisterwald) nyugoti lejtőjét és az Oltót, bal szárnya körülbelül Fogaras vidékéig jutott előre.

E két hadsereggel szemben az *1. hadsereg* északkeleti csoportja, Morgen tábornok parancsnoksága alatt, folytonos harcok között lassan visszavonul. És pedig a Maros felső völgyében a 16. honvédgyalogdandár, Libánfalvával szemben a 61. és a 39. honvédhadosztály részei, a Kisküküllő mindkét oldalán az 1. népfőlkelő lovasdandár, a Nagyküküllő völgyében a 61. honvédhadosztály 19. dandára és végül a Segesvár—brassói vasútvonal mentén a 71. közös hadosztály.

3. Az *1. román hadsereg* három csoportban tört be Erdélybe Culcer tábornok vezetése alatt.

a) A vöröstoronyi szoroson át a 13. és a 23. hadosztály (40 zászlóalja. Ezen csoport közvetlenül Nagyszebenig nyomult előre, Guraró—Schellenberk—Felek vonalát szállotta meg. Nagyszeben-

ben azonban még mindig a mi osztagaink állanak. Azt, hogy az összeköttetést az Olt völgyében a Fogarasnál álló román csoportjal felvette e már, még nem lehetett megállapítani

E hadsereggel és a román 2. hadsereg bal szárnyával szemben állottak Schmettow gróf altábornagy, a 3. német lovashadosztály parancsnokának vezetése alatt: az 1. közös lovashadosztály (4 gyenge ezred) Nagysárosnál (Fogarastól északra) — a Bohr Bachtól és a Schenker Bachtól délre levő magaslatokon — az Olt északi partján levő magaslatokon Glimbokáig; innen a hadosztály vonalai Hortobágyfalva (Cornitzel) felé kanyarodtak vissza.

Az 1. lovashadosztályhoz csatlakozva állott a 3. német lovashadosztály (3 gyenge lovasezreddel) Hortobágyfalvától Nagy-«zebenig.

Tőle nyugatra a Nagyszeben körül a Cibin patak bal partján levő magaslatokon az 51. honvédhadosztály körülbelül 9 zászlóaljjal és a 187. hadosztályhoz tartozó 187. gyalogezred 3 zászlóaljával.

b) Az /. román hadsereg 11. hadosztálya a Szurdukon és a Vulkán-hágón előnyomulva a vele szemben álló 144. gyalogdandár 7 zászlóalját Pujig szorította volt vissza. E dandár megerősítésére a 187. német gyaloghadosztály zömét (6 zászlóalj és tüzérség) és az Alpesi hadosztály 3 zászlóalját vetették be a harcokba és ezen erőknél sikerült már Petrozsényig előrejutniuk.

c) Végül Orsovánál az 1. román hadosztály elérte az alsó Cserna szakaszt a Duna közelében. Ezzel szemben állott Fiebich-Rippke ezredes parancsnoksága alatt a 145. cs. és kir. dandár 8¹A zászlóaljjal és ö—7 üteggel, továbbá a dunai csoport Knechtl alezredes parancsnoksága alatt 5 századdal.

Az eddig említett csapatok az első vonalban harcban állottak. A hadsereg tartalékát képezték a beérkezőben levő hadosztályok és pedig:

a 72. közös hadosztály Szászrégnél,

a 89. német gyaloghadosztály, mely Marosvásárhelynél már kirakott,

a 76. német tartalék gyaloghadosztály vasúton szállítás alatt Gyulafehérvár felé.

Az Alpenkorps (tulajdonképpen csak 1 hadosztály) Alvincnél kirakodóban volt.

Staabs altábornagy szerint az 1. hadsereg parancsnokságnak akkor még az volt a szándéka, hogy az 1. hadsereg az ellenség nyomása elől lassanként a Felső-Maros, Kisküküllő és a Közép-Maros vonala mögötti előkészített állásokba vonuljon vissza.

Falkenhayn Gyulafehérvárról Pujra utazik és még 18-án felkeresi ott a 187. német gyaloghadosztály parancsnokát, Sunkel tábornokot. Ezen szakaszban a 11. román hadosztály már megverve a határ felé visszavonulóban volt. Csapataink Petrozsényt 18-án elfoglalták.

A gyimesi szoros.

18-án este Falkenhayn ismét Déván van és most már személyes tapasztalatai alapján tisztábban látva a helyzetet, kialakul a végleges támadási terv. A románok előnyomulási csoportosítása, a nyugati szárny előretolt helyzete, illetőleg a 2. hadsereg visszamaradása mintegy felkínálta a nyugati csoportok megtámadásának eszméjét. Falkenhayn választhatott az orsovai, petrozsényi vagy a nagyszebeni román csoportok megtámadása között. Falkenhayn a Nagyszebennél álló 28. és 13. román hadosztályból álló román csoport* megtámadását választotta, miután sem a Mehádiánál, sem a Hátszegnél való támadás az erdélyi hadműveletekre döntő be-

* I. román hadtest Popovici tábornok vezetése alatt

folyással nem bírt volna és különösen Hátszegnél a további előnyomuláshoz a határon át nagyobb és hosszabb ideig tartó előkészületekre lett volna szükség, amire most már nem volt időnk, de egy a határon át Eománia belseje felé való előnyomulástól akkor, amidőn a 2. és 4. román hadsereg ezalatt tovább folytatva támadását az 1. hadsereg ellen, ennek előrelátható további visszaszorítása után a 9. hadsereg hátát veszélyeztette volna, nagy hadműveleti eredményt várni sem lehetett.

Ezen tervekre vonatkozólag Falkenhayn ezt mondja:*

„Azt, hogy Nagyszebennél a csapást hogyan kell majd mérni, akkor még nem lehetett elhatározni. Az ottani ellenséges csoport, 40 teljes hadiállományú zászlóaljával — tehát 40000 emberével — még ha a 76. tartalékhadosztály is beérkezik és a hátszegi szakaszból is minden ott nélkülözhető embert elvonunk — a rendelkezésre álló legfeljebb 32 zászlóaljjal (á 600 fő = körülbelül 20000 ember) olyan nagy túlerőben volt, hogy az egész arcvonalon való támadás nem sok reménnyel biztatott. Azon esetre, ha az „Alpesi hadosztály” szemrevételezései kedvezőtlen eredménnyel járnak a Szebeni havasok járhatósági viszonyait illetőleg, azt terveztem, hogy az ellenség tulajdonképeni arcvonalán csak gyenge erővel támadok, ellenben két, lehetőleg erős támadó csoporttal azon pontok ellen török előre, ahol a román arcvonal a hegyvonulatra támaszkodik, részben már a völgyben, részben pedig hegy lába mentén. Ha ezen hadműveleteket kíméletlenül végrehajtom, reméltem azt, hogy ezáltal vagy azonnal, vagy pedig a saját szárnyamnak a hegységbe való kiterjesztése által mégis a sikeresen előrehaladó harcokban lassankint a románok oldalainak kettős átkarolásához jutok, miután nem tétélezhettem fel, hogy az ellenségnek sikerülni fog gyorsan elég erőt a veszélyeztetett helyekre vetnie. Ezenkívül Sunkel előadása után nem hittem, hogy az ellenségnek még lenne bátorsága arra, hogy meggyengített közepem ellen áttörést kíséreljen meg, ha én nem cselekedném elég gyorsan. Úgy látszott, hogy a kettős átkarolásra azért van szükség, mert nem volt valószínű az, hogy e nélkül az ellenség teljesen ártalmatlanná tehető. Ez viszont a hadműveleteknek az odább keletre lévő ellenséges csoportok ellen való folytatásához nagyon is ki-

* Der Feldzug der 9. Arme gegen die Rumänen und Russen
23. oldal.

vánatos volt. Az természetesen nyílt kérdés maradt, hogy a lökés a nagyszebeni ellenséges csoportnak a Fogarasi havasokra támaszkodó keleti szárnya ellen a brassói csoport nyugati szárnyának közelségére való tekintettel, amely mint már említettem, Fogaras környékén állott, egyáltalában végrehajtható-e?”

Azon esetben, ha a szebeni havasok járhatók, ezen terv annyiban módosult, hogy az Alpesi hadosztály ennek gerince mentén a vöröstoronyi szorosig nyomul elő, ott megszakítja a nagyszebeni román csoportnak a Romániával való összeköttetéseit és elvágja az egyetlen, kocsikkal is járható visszavonulási utat.

Események szeptember J9-én.

Szeptember 19-én a helyzet annyiban tisztázódott, hogy az „Alpesi hadosztály” jelentette, hogy a szebeni havasokon a vöröstoronyi-szoros felé Zsinnáról a Cindrerul gerincen csapatokkal előre lehet jutni, tehát a vöröstoronyi-szoros elzárása végrehajtható.

A hátszegi csoportnak ezalatt sikerült az ellenséget annyira visszaszorítania, hogy saját csapataink a Szurdukba is benyomultak és román területre is behatoltak, az ellenség még csak a Vulkan hágón tartotta magát. Tekintettel azonban arra, hogy a lovaságtól az a jelentés érkezett be, hogy a fogarasi ellenséges csoport Nagyszeben felé megindult, a nagyszebeni ellenségnek kelet felől való átkarolása már nem látszott keresztülvihetőnek, mert ezáltal az amúgy is csak 40 kilométeres térköz a nagyszebeni és fogarasi román csoportok között úgy megszűkül, hogy ebbe a területbe csak nagyobb erővel lehet eredménnyel való kilátással beletámadni, miután előrelátható volt, hogy ezen esetben az ellenség Fogaras felől is erősebb nyomást fog kifejteni. Így tehát a kelet felőli átkarolás tervét egyelőre el kell ejteni és erre csak akkor lehet ismét gondolni, amikor a harcok megindulása után a fogarasi ellenséges csoport (4. hadosztály) teljesen tétlen magatartása következtében a végrehajtás elé nagyobb akadályok nem gördülnek.

Ezzel szemben azonban az „Alpesi hadosztálynak” a Szebeni-havasok járhatóságára vonatkozó jelentése azt a végleges elhatározást érlelte meg Falkenhaynban, hogy a vöröstoronyi-szoros elzárásának tervét végrehajtja és a rendelkezésére álló többi erőnek zömével általában a szebeni havasok északi lejtője

és Nagyszeben közötti területen kísérli meg az ellenség megsemmisítését.

Számolnia kellett azonban Falkenhaynnak a balsikerrel is, bár az ellenségnek az oldalak veszélyeztetésével szemben már eddig is tanúsított érzékenysége erre talán nem is adott elég alapot. Az Alpesi hadosztályt a síkságon — a nagyszebeni medencében — végrehajtandó támadásnál nélkülözni lehetett, mert hiszen ennek itt levő 6 zászlóalja a völgyben amúgy sem lett volna elégséges arra, hogy ha a XXXIX. hadtest támadása lenn nem sikerül, ott döntőleg közbe tudott volna lépni. Ezzel szemben az ellenség visszavonulási vonala ellen előnyomuló 6 zászlóalj és 4 üteg[^] már a támadás irányára való tekintettel is olyan hatásosnak ígérkezett, hogy bizton lehetett arra számítani, hogy a siker el nem maradhat.*

A 9. hadsereg parancsnoksága szeptember 19-én adta ki az első intézkedéseket a nagyszebeni csatához való előkészületekre. Mindenekelőtt jelrendelte, hogy az Alpesi hadosztályt Polján és Zsinna környékén kell összevonni és hogy ezen hadosztálynak a hátszegi csoportnál levő részei is ide azonnal induljanak el.

A 76. *német tartalékhadosztályt* — amely még ekkor vasúton volt Kiskapuson át Nagyselykre vonatta. (Nagyszebentől északra.)

Ezen intézkedések kiadásával egyidejűleg vette át a 9. hadsereg parancsnokság az 1. hadsereg déli csoportja felett a vezetést.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

A nagyszebeni csata előzményei.

A német legfelsőbb hadvezetőség intézkedése a támadás megindítására.

A 9. hadsereg parancsnoksága az első intézkedéseket a támadáshoz való csoportosításhoz már kiadta, amidőn a német legfelsőbb hadvezetőségnek a hadműveletekre vonatkozó általános utasítása Dévára szeptember 19-én este megérkezett.

* Falkenhayn: Der Feldzug der 9. Armee gegen die Rumänen und Russen. I. rész, 29. oldal.

Ezen intézkedés a következőképpen hangzott*:

„A 3. hadsereg legközelebbi feladatai a következők: A 9. hadsereg az 1. hadsereggel együttműködve verje meg az Erdélybe betört ellenséget.

Az 1. hadseregnek feladata egyelőre az ellenség előnyomulásának késleltetése és a^ hadsereggel érintkezésben a Küküllő és a Maros-menti állás tartása, a Görgény-hegységből egymástól szétválva előnyomuló ellenséges oszlopok ellen készentartott erős tartalékokkal helyi támadások végrehajtása is tervbe veendő.

Hadsereghatár: Báránykút— (Bekokten) —Jakabfalva (Jakobsdorf), (a helységek az 1. hadseregéi) — Erzsébetváros (a 9. hadseregé) — Mikefalva—Radnót—Marosludas—Gerend—Torda. (A helységek az 1. hadseregéi.)

A 9. hadsereg minkenekelőtt a szurduki szoroson át betört ellenséget üzze vissza, azután a Szurdukot és a Vulkán hágót biztosítva, egyesített erővel a Nagyszébenen át előnyomult ellenséget kettős átkarolással verje meg.

Az 1. hadsereg 89. hadosztályának e támadáshoz való felhasználása megfontolás tárgyát képezi.

A 9. hadsereg jobb szárnycsoportja akadályozza meg az ellenségnek Orsován és különösen Mehádián át való előnyomulását.

A 9. hadsereg bal szárnya szükség esetén túlerejű ellenség nyomása elöl az 1. hadsereggel érintkezésben maradv Medgyesen keresztül a Küküllőig Dicsőszentmártonhoz hátrálhat.

v. Hindenburg.”

Egyidejűleg Teschenbe a következő utasítás ment v. *Cramon tábornoknak Conrad tábornok értesítése céljából:*

A Hátszegtől délre eredményesen fejlődő harcok biztosítanak arról, hogy e támadás a Szurduk szoros elfoglalásával hamarosan befejeződik. Felkérem, hogy Staabs tábornokot és a 9. hadsereg paroncsnokságát arra utasítsa, hogy a hágók elfoglalása után megfelelő cs. és kir. csapatoknak és egy 1—0—1 erejű német különítménynek visszahagyása után az Alpesi hadosztályt Szászsebesről délre, a 187. hadosztályt Szászsebesnél és attól keletre mielőbb gyülekezesse.

* Falkenhayn: Der Feldzug der 9. Armee gegen die Rumänen u. Russen. I. rész. 30-31. oldal.

A szállítás* alatt levő 76. tartalékhadosztály harcoló csapatait ki kell Kiskapuson és Tövisen rakni, hogy onnan a 9. hadsereg többi részével együtt a támadásban részt vehessenek.

v. Hindenburg.”

„Ezen utasítások, — mondja Falkenhayn* — sajnos teljesen kétségben hagytak, hogy a 9. hadsereg a cs. és kir., vagy pedig a német legfelsőbb hadvezetőségnek van-e alárendelve hadműveleti tekintetben. Nem vették figyelembe, hogy a parancsnokságot időközben már átvehettem és így a cs. és kir. legfelsőbb hadvezetőségnek már nem lehetett Staabs tábornok számára utasításokat közvetlenül kiadnia.

Ez az utasításoknak annyiban egészen új módja volt, amennyiben nem elégedett meg azzal, hogy az ellenség előtt álló vezetőnek megadja a feladatot és a hozzá való eszközöket, hanem megpróbált irányelveket is adni a megoldás módját illetőleg. „

Ebből is látható, hogy mennyire hátrányos volt az, hogy parancsnoklási viszonyok, de legfőképpen a 9. hadsereg helyzete nem volt előre, minden kételyt kizáró módon szabályozva. Ebből talán nagyobb bajok csak azért nem származtak, mert Falkenhayn öntevékenyen és minden utasítás bevárása nélkül tette meg intézkedéseit azon helyzetkép alapján, amelyet az elől levő csapatoknál gyors tájékozódás alapján november 18-án nyert. Másrésről azonban azt kell megállapítanunk, hogy Hindenburg előbbi utasításának egy kissé szokatlan fogalmazása is érthető, mert hiszen a 9. hadsereg parancsnoka még addig semmiféle részletes parancsot nem kapott, az ellenséges nagy csoportosításról és annak várható további magatartásáról, pedig tiszta képet csak a legfelsőbb vezetőségek alkothattak maguknak és ezért, hogy a 9. hadsereg parancsnoka a nagy helyzetbe gyorsabban beleélhesse magát, annak feladatait részletesebben meghatározta, amire talán más körülmények között nem lett volna szükség.

Szeptember 20. A 9. hadsereg csoportosítása a nagy-szebeni támadáshoz.

Szeptember 20-án Falkenhayn Gyulafehérvárott Schmettow gf. altábornaggyal, a nagyszebeni csoport parancsnokával és Krafft v. Dellmensingen tábornokkal, az Alpesi hadosztályparancsnokával személyesen közölte további szándékait.

* Falkenhayn: Der Feldzug der 9. Armee. 31—34. oldal.

E szerint a hátszegi szakaszban a es. és kir. 144. dandár, a 187. német hadosztály és az Alpesi hadosztály 1—1 zászlóalj, továbbá a 187. hadosztály 2 ütege marad vissza Berger ezredes parancsnoksága alatt. A Nagyszebennél végrehajtandó támadáshoz a 9. hadsereg többi része pedig 3 csoportot fog alakítani:

1. *Megkerülő csoport* Krafft v. Dellmensingen tábornok parancsnoksága alatt az Alpesi hadosztály (a Hátszegnél visszamaradó 1 zászlóalj kivételével), két osztrák-magyar hegyi üteg és a 3. német hegyi ágyús osztály. Ezen csoport szeptember 25 én Vf. mare ☼ 2063, Prejba A 1745, Gyhan 1411 vonalában a további előnyomulásra készen áll és innen majd a vöröstoronyi szoros felé támad, hogy az ellenségnek visszavonulását a hegységen át megakadályozza.

2. *Staabs tábornok csoportja* az 51. honvédhadosztály és a 187. német gyaloghadosztály (1 zászlóalj és 2 táborig üteg kivételével, mely a hátszegi csoportnál marad), az eddig Hátszegnél alkalmazott nehéz tüzérség, az Alpesi hadosztály táborig tüzérsége (a 10 centiméteres üteg kivételével, mely a Schmettow csoporthoz kerül), a támadást erős jobb szárnyal délkeleti irányban fogja megkezdeni és mindenekelőtt a Guraró—Poplaka vonalától délre levő magaslatokat kell majd elfoglalnia.

3. *Schmettow tábornok csoportja* a 3. mozsárüteggel megerősített 76. hadosztállyal, a 3. német és az 1, cs. és kir. lovashadosztállyal továbbá az Alpesi hadosztály 10 cm.-es ágyús ütegeivel a Felektől északra levő magaslatokat foglalja el és azután az Olt mindkét oldalán déli irányban tör előre.

Az általános támadás 26-án indul meg. A támadási tervet a 4. vázlat mutatja.

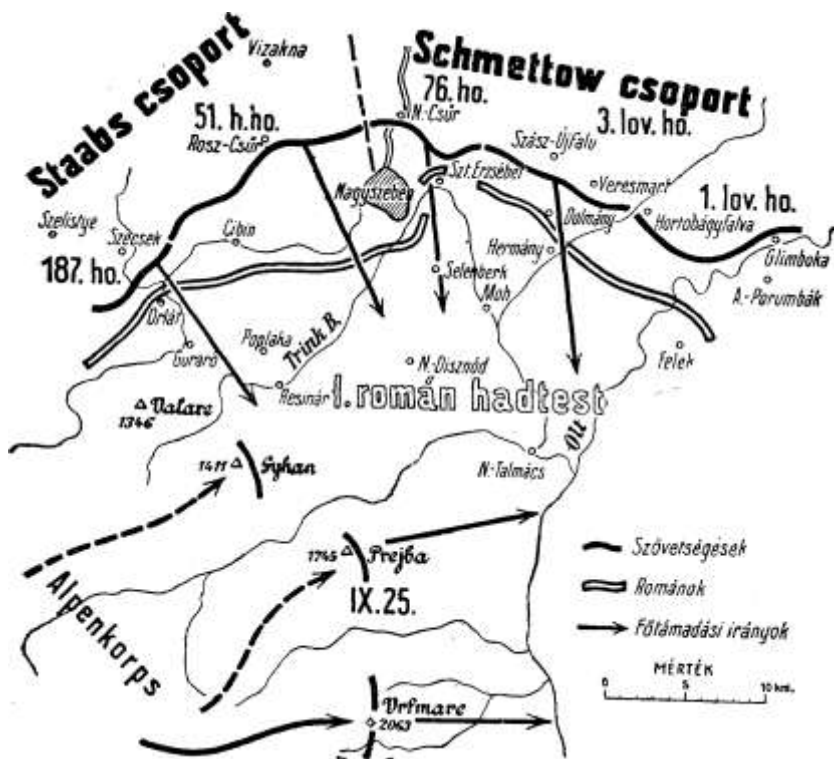
Általános helyzet Erdélyben szeptember 20. körül.

Az általános helyzet Erdélyben annyiban nem kedvezett a 9. hadsereg támadó szándékainak, amennyiben a hátszegi szakaszban az ellenség ellenállása a Vulkán hágón még mindig nem törött meg és számolni kellett azzal, hogy ott a helyzet ismét kedvezőtlenül fog alakulni, mintán a 187. hadosztályt, valamint az Alpesi hadosztály alakulásait is el kellett onnan vonni, hogy a támadás Nagyszebennél a tervezett csoportosításban és a megállapított időpontban tényleg meg is indulhasson, mielőtt az Alpesi hadosztály a vöröstoronyi szoroshoz megfelelő közelségbe érkezik.

Az osztrák-magyar 1. hadsereg az ellenséges 4. hadsereg é» a 2. hadsereg jobb szárny csoportja elől állandó lassú visszavonulásban volt a Maros és a Küküllő menti állások felé. A támadás-sikere, de még a csoportosítás felvételének lehetősége is attól függött, hogy az 1. hadsereg jobb szárnya (71. hadosztály és 19. népfelkelő dandár) kitart-e jelenlegi állásaiban Erked—Nagysáros vonalában, vagy csak nagyon lassan vonul vissza Segesvár—Hegen—Szentágota felé. A 71. hadosztály és 19. népfelkelő dandár azonban nagyon gyenge volt a 4. és a 2. román hadsereg nagy számbeli fölényével szemben, miután ezen szárny ellen kb. 4 hadosztály volt előnyomulóban. A 9. hadsereg felvonulásával tehát sietni kellett, nehogy a nagyszebeni román csoport elszigeteltsége kiaknázatlanul maradjon, mert a további hadműveletek sorsa tisztán attól függött, hogy a támadást meg tudjuk-e kezdeni még a nagyszebeni és fogarasi román csoportok egyesülése, illetőleg a 2. román hadseregnek a 4-ikkel egy magasságba való előnyomulása után várható általános román támadás megindulása előtt. Ha a 2. román hadsereg 26-ig elérheti Segesvár—Szentágota vonalát, a nagyszebeni román csoportra nézve ez a veszély megszünt és akkor a támadás Nagyszebennél csak a határhegység é& Nagyszeben közötti területen lett volna a hátbatámadás veszélye nélkül végrehajtható. Ennek eredménye azonban a terep nehézségeire való tekintettel, semmiesetre sem volt biztos és valószínűleg nagyobb veszteségekkel járt volna, mint a Nagyszeben mindkét oldalán N.-Talmács felé való támadás.

A nagyszebeni medencében álló románok is mintha megérezték volna a közlgő véget, szeptember 21-éről 22-re virradó éjjel Nagyszeben két oldalán támadást kezdtek állásaink ellen. Ezen harcok 22-én egész napon át tartottak, a románok azonban semmiféle döntő eredményt elérni nem tudtak. A jobbszárnyunkon álló 187. német gyalogezrednek a Kákovától északkeletre levő Óriáshegyen (Riesenberg Δ 618) és az 51. honvédhadosztálynak Nagyszeben körül az 598 Δ -ig terjedő állásai ellen intézeti román támadásokat esapataink mindenütt véresen visszaverték. Nyugaton a 23., keleten, a 13. román hadosztály zöme támadt. Az ellenség igen nagy veszteségeket szenvedett. Sikertelenek voltak a románok rohamai a 3. német lovashadosztálynak Veresmarttól délre levő állásai ellen is. A hadosztály jobbszárnyán elért kisebb helyi sikereket az 51. honvédhadosztály és a 3. német lovashadosztály által tervszerűen vezetett ellentámadás ismét kiegyenlítette.

A 3. lovashadosztályhoz csatlakozva, az 1. lovashadosztály 7. dandára is keményen tartotta állásait, mindaddig, amíg egy erősebb román osztagnak nem sikerült Glimbokánál az Oltón átkelve, a 7. dandár hátát veszélyeztetnie. Erre a 7. lovasdandár kénytelen volt a mintegy β kilométerrel hátrább levő Holcmány-(Holzmengen)-Stein B. Δ 523 vonalába húzódni vissza A 3. lovashadosztály

4. vázlat.

Támadási terv és intézkedések szeptember 20-án.

ennek dacára megmaradt a Veresmarttól délre levő állásokban, csupán a Hortobágy-patak (Haar Bach) mentén kanyarította vissza állásait.

Igaz ugyan, hogy a Nagyszebentől északra levő Gregoriberg a románok kezébe került, de a keleti szárnyon elért sikereik helyzetüket tulajdonképpen nem javították, mert védővonaluk meghosszabbodott.

A románoknak ezen támadása a Nagyszebennél tervbe vett támadásra csak akkor válhatott volna veszedelmessé, ha sikerült

volna az 1. lovashadosztályt, vagyis a 9. hadsereg balszárnyát az Olt mellől teljesen visszaszorítani és így az összeköttetést a Fogarasnál álló román erőkkal megteremteni. Addig ugyanis, míg mi a Kukkor és Kolun közötti magaslatokon az Olt északi partján állottunk, Fogaras felől minden csapatmozgásnak az ezen állások előtt alig 7₂— 2 kilométer távolságban futó országúton, az egyetlen jó közlekedési vonalon, kellett volna történnie. Amíg tehát mi az északi partról ezt az utat tűz alatt tarthattuk, Fogaras felől nagyobb erősítéseket Nagyszebenhez küldeni nem igen lehetett. Ezért a 9. hadseregparancsnokságnak el kellett követnie mindent, hogy az Olt menti állások el ne vesszenek.

A lovashadosztály jobbszárnyának Holcmány felé való visszavonulása a további eseményekre kedvezőtlen befolyással nem bírhatott, sőt reánk nézve épen kívánatos lett volna az, hogy a románok minél több erőt vonjanak el a Cibin-patak és az Olt közötti területről, mert így épen ott, ahol a 9. hadsereg főtámadása volt tervezve — az Orlát—Nagyszeben közötti szakaszban — annál nagyobb kilátás volt a sikerre. Az ide tolt román erőknél a balszárnyra való átvezetése ugyanis csak nehezen és súrlódásokkal lett volna végrehajtható.

Ezért Falkenhayn Schmeftow tábornoknak, a keleti csoport parancsnokának azon parancsot adta, hogy az Olt menti állásokat feltétlenül tartania kell, jobbszárnyát ellenben esetleg tovább is visszavonhatja. Miután azonban a lovashadtest csak 7 lovasezreddel egy körülbelül 65 km széles arcvonalon állott és szükség volt arra, hogy ezen két hadosztály mögött megfelelő tartalék is álljon rendelkezésre, nehogy az ellenség az 1. és a 9. hadsereg közé nagyobb erővel benyomulhasson. Falkenhayn felszólította az 1. hadseregparancsnokságot arra, hogy az időközben Marosvásárhelyen kirakott 89. német gyaloghadosztályt Segesvár környékén bocsássa a 9. hadseregparancsnokság rendelkezésére. Ezt a kérelmet az 1. hadseregparancsnokság azzal az indokolással utasította el, hogy tekintettel arra, hogy az ellenségnek előnyomulása következtében az 1. hadsereg balszárnya és közepe is állandó visszavonulásban van, a 89. hadosztályt nem nélkülözheti. Ezen álláspontját még a 9. hadseregparancsnokságnak azon érvelésére sem adta fel, hogy a helyzet súlypontja most már a 9. hadseregénél van és lehetőleg minden rendelkezésre álló erőt ott kell egyesíteni.

Itt tehát ismét látjuk annak hátrányos következményeit, hogy

az egész erdélyi arcvonal nem állott egységes vezetés alatt. A 89. hadosztályt csak később, 5 nap múlva (szeptember 25-én) akkor rendelték alá a 9. hadseregnek, amidőn Falkenhayn ebben a kérdésben a német legfelsőbb hadvezetőség nyomását is igénybe vette.

Az 1. hadsereg helyzete.

Az 1. hadseregparancsnokság magatartása a maga szempont-jából érthető, ha a szeptember eleje óta ezen hadseregnél lezajlott eseményeket is figyelembe vesszük. Az 1. hadsereg körülbelül 180 kilométer hosszú arcvonalán, mint már láttuk, a 61. honvéd, a 71. közös hadosztály és az 1. népfelkelő lovasdandár állott, melyhez szeptember 11. és 12-én a 39. honvéd és a 72. közös hadosztály jött, a 4. román hadseregnek mintegy 60—80 zászló-aljával szemben. Ezen erőkön kívül még a 2. román hadseregnek a brassó—segesvári vasútvonal mentén előnyomuló részei is (6. hadosztály) ezt a hadsereget támadták. A nagyszebeni román hadseregcsoport viszont eddig tétlenül állott, tehát tulajdonképen az ellenségnek nyomása mintegy 180 kilométeres arcvonalon teljes erejével az 1. hadseregre nehezedett, amelynek nemcsak azt kellett szem előtt tartania, hogy visszavonulása a 9. hadsereg felvonulását és tervbevett támadását is megghiúsíthatja, hanem azzal is számolnia kellett, hogy északi szárnyát is csak oly mértékben szabad visszavonnia, hogy a Kárpátokra támaszkodó 7. osztrák-magyar hadsereg déli szárnyán álló XI. hadtest eddigi állásaiban megmaradhasson. A harci események további fejlődésére és általában a háború, sorsára is döntő befolyással bírt az 1. hadsereg magatartása, mert hiszen minden szép terv dugába dőlt volna, ha az 1. hadsereg enged az ellenség nyomásának. A későbbi sikerekben tehát, amelyeket a 9. hadsereg Nagyszebennél és Brassónál kivívott, közvetve nagy érdemei vannak az 1. hadsereg derék magyar csapatainak is. A német vezérkar „Die Befreiung Siebenbürgens und die Schlachten bei Targu Jiu und am Arges*” című munkájában Vogel százados így jellemzi az 1. hadsereg magatartását:*

„A védelmi harcoknak egész sorozatában az osztrák-magyar kötelékek megálltak helyüket. A vezetők és a csapatok teljes tudatával bírtak azon felelősségteljes feladatnak, hogy nekik kell a gránitoszlopot alkotniok a Falkenhayn tábornok

* „Der grosse Krieg“ 33. füzet.

által a rabló ellenség ellen megindítandó első támadáshoz. Merre védelemben ezt a feladatot megoldani nem lehetett volna, ahol csak arra alkalom nyílott, Morgen altábornagy a rövid ellentámadást elrendelte.” (De megtették ezt a csapatok önállóan is mindenütt.)

Így szeptember 15-én a Goldbach tábornok parancsnoksága alatt álló cs. és kir. 71. gyaloghadosztály friss lendülettel támadta meg az ellenséget Pálos környékén (Kőhalomtól északra). Órákon keresztül hullámozott a kemény harc a helységiül délre húzódó magaslatokon. A 82. székely gyalogezred önfeláldozó rohamával erélyesen védelmezte a betolakodókkal szemben szülőföldjét, a vitéz magyar határőr-lakosság által évszázadokon át védelmezett Székelyföldet. Ezeknek a részlettámadásoknak nagy eredménye volt. Az ellenség egy teljes héten át nem mert itt előre egy lépést sem tenni.”

Ezen harcokról csak akkor leszünk képesek teljesen tiszta képet alkotni és csak akkor fogjuk méltányolni tudni a derék, sok esetben öreg népfelkelőkből álló, magyar zászlóaljok hősiességét, ha majd az ezekre vonatkozó hiteles adatok alapján részleteiben is megírják ennek a háborúnak a történetét. E küzdelmek arany betűkkel lesznek beírva a hősiessen harcoló 61., 39., 37. és 51. honvédhadosztályok, a 71. közöshadosztály, az 1. népfelkelő lovasdandár történetébe. Például a 61. honvédhadosztály ellenállásának volt köszönhető az, hogy a román 4. hadsereg nagy túlereje dacára csak tapogatózva mert eddig is előnyomulni ügyannyira, hogy szeptember 22-ig csak Parajd—Székelyudvarhely vonaláig tudott előrejutni. (26 nap alatt a balszárnyon Gyimestől 80 km., Tölgyes—Déda 80 km., ami átlagosan napi 3 kilométernek felel meg.)

A románok állandóan erősödő nyomása elől azonban csapataink a hősiesség ellenállás dacára is lassanként hátrálni voltak kénytelenek és az 1. had seregpáncsnokság arra a meggyőződésre jutott, hogy a felső Maros völgyében és a Küküllő mentén levő jelenlegi állásokat nem fogja sokáig tarthatni és kénytelen lesz a 7. hadsereg déli szárnyával összeköttetésben maradva, a Maros- és Küküllő menti előkészített állásokba vonni vissza csapatait. Ez az állás Szászrégennél és Marosvásárhelynél hidfőszerte a Maros jobbpartján volt kiépítve. Számolni kellett azzal is, hogy a déli szárnyon harcoló 71. hadosztály is kénytelen lesz hátrább húzódni.

Ezekre az eshetőségekre számítva, az 1. hadseregparancsnokság felszólította a 9. hadsereg parancsnokságát, hogy ha ez bekövetkezik, a 9. hadsereg északi szárnyát az 1. hadsereg déli szárnyával összhangban Medgyes felé szintén vonja vissza. Ezt azonban meg kellett előzni a nagyszebeni támadással. Viszont bármennyire kívánatos is volt az, hogy az 1. hadsereg helyzetére való tekintettel a támadás Nagyszebennél minél előbb megkezdődjék, Falkenhayn az elrendelt csoportosítás felvétele előtt nem indulhatott támadásra. Az *1. hadseregnek tehát még ki kellett tartania.*

A

A 9. hadsereg intézkedései szeptember 12-én.

Másrészt előrelátható volt, hogy a Hátszegtől délre a határig előrejutott 144. dandár ellen a románok friss erővel ismét meg fogják kezdeni támadásaikat. A 9. hadseregparancsnokságnak azonban nem volt szabad ide most már erőket küldenie még akkor sem, ha a harcok ránk nézve itt kedvezőtlenül alakulnak, dacára annak, hogy tartani lehetett attól, hogy ha a románok az ott levő gyenge dandárt viaszoríthatják, esetleg elvághatják a Maros völgyében futó vasútvonalat is. Nagy érdeme az a 9. hadsereg parancsnokának, hogy az 1. hadsereg és a 144. dandár ilyen bizonytalan helyzete dacára sem tért el eredeti tervétől és már 22-én este kiadta az intézkedéseket a 26-án megkezdendő támadáshoz szükséges csoportosítás felvételére.

Ezek az intézkedések röviden összefoglalva a következők Toltak: (Lásd a szeptember 20-án a parancsnokokkal közölt előzetes tervet is.)

Szeptember 25-ig a 187. gyaloghadosztály Nagyszebentől nyugatra, az 51. honvédhadosztály attól északnyugatra a 76. tartalékhadosztály pedig északkeletre álljon készen a támadáshoz. Ezalatt az alpesi hadosztály a Szebeni havasokon át férközzék a vöröstoronyi szoros közelébe. Szeptember 26-án indul meg a támadás, melynél az alpesi hadosztály a vöröstoronyi szoros irányában, a 187. és 51. honvéd- és a 76. tartalékhadosztály Nagyszeben két oldalán a szoros északibejárata irányában törjön előre.

Schmeltow lovas hadteste (a 3. és az 1. lovashadosztály 7 ezreddel) jobb szárnyával esetleg engedhet az ellenség nyomásának, közepe azonban feltétlenül tartson ki az Olt mellett. Az Olt-ótól délre levő terepszakaszt egyelőre csak tűzzel, később pedig az Olton átkelve, támadással zárja le kelet felé.

Események szeptember 23-án.

Szeptember 23-án a románok nem folytatták az 1. lovashadosztály jobb szárnya ellen a 21-ről 22-ikére virradó éjjel megkezdett támadást, sőt a 7. lovasdandár elől is visszahúzódtak, Glimbokánál pedig az Olt déli partjára vonultak vissza. A fogarasi román erőkkel való összeköttetés felvételére nem tettek semmit sem. Ez csak azzal magyarázható, hogy a Nagyszebentől nyugatra megindított támadás nem sikerült és úgy látszik, hogy a románok attól tartottak, hogy mi esetleg azonnal támadni fogunk, tehát nem látták tanácsosnak sok erőt vetni be Nagyszebentől északkeletre. Pedig akkor a Hortobágy-patakon át általában Veresmart—Nagycsűr—Vízakna felé a 2. hadsereg egyidejű előnyomulásával összhangban vezetett erőteljes támadás esetleg teljesen meghiúsíthatta volna a 9. hadsereg tervezett felvonulását. Az 1. román hadsereg parancsnoksága azonban nem tudott a nagyszebeni katalanból kiszabadulni, benne maradt az egérfogóban, pedig a 22-iki siker kihasználásával erre még alkalma lett volna. A nagyszebeni románok tétlensége következtében az alpesi hadosztály egészen nyugodtan megtehetette az előkészületeket a Szebeni havasok megmászására, a 76. tartalékhadosztály is kirakodhatott Nagyselyknél és megkezdhette felvonulását az 51. honvédhadosztálynak Nagyszebentől északkeletre levő állásai felé.

Az Alpesi hadosztály előnyomulása a vörösforonyi szoros felé

Az ellenség megkerülésére kiszemelt alpesi hadosztályt szeptember 22-ig Poján Zsinna területén vonták össze. 6 zászlóalj és 5 üteg tette meg itt az előkészületeket a Szebeni havasokon át vezető előnyomuláshoz. A csoportnak már 22-én el kellett indulnia, hogy a 9. hadseregparancsnokság kívánságának megfelelően és szeptember 24-éig a már említett Vrf. mare ☼ 2063 — Prajba Λ 1745 — Gyhan Λ 1411 vonalát elérhesse, hogy azután e vonalból az általános támadás megindulásának napján, szeptember 26-án, megkezdhesse a vörösforonyi szoros lezárását célzó hadműveleteket. Az előnyomulás nehézségeinek és a csapatok kiváló teljesítményének megvilágítása érdekében idézem a német vezérkarnak adatai alapján Vogel százados által összeállított „Die Befreiung Siebenbürgens” című művet, mely az alpesi hadosztály előnyomulását a következőképpen jellemzi:

„Az út eleinte déli irányban vezetett a Szebeni havasok közé az 1. román hadsereg két csoportja (a nagyszebeni és a vulkán—szurduki) közötti területen át. Ezen a hegységen át nincsenek sem hágók, sem műutak, a mély szakadékokon át csak ösvények vezetnek oromról-oromra. A hegyhátak hosszában kopasz sziklafalak húzódnak számtalan kanyarulattal. A szálas erdőkkel borított övben dúsan tenyésző aljfás részek és szétdöntések zárják el a keskeny, sikamlós ösvényeket. 1200 méter magasságig pompás, őserdőszerű bükkösök borítják a lejteket. Az 1700 méter magasságig terjedő fenyőerdőségek a hegygerinceken alacsony bozóttá törpülnek. Jéghideg vihar zúg végig a tetőkön, mellyel szemben az emberek csak nehezen tudnak előrejutni. Nincsen ház, mely az erősen kimerült csapatoknak a fagyos éjszakában oltalmat tudna nyújtani; a bozóton és a szakadékokban a kemény kövön az embereknek szorosan egymáshoz simulva kell feküdniök, hogy meg ne fagyjanak. Csak edzett, hegyekhez szokott, hegyi felszereléssel ellátott csapatok tudtak a mindegyre feltornyosuló akadályokkal és nehézségekkel megküzdeni. Az összes német tartományokból származó derék vadászok, bajor testőrezred gyalogsága, német és osztrák-magyar hegyitüzérség alkották az alpesi hadosztály válogatott csapatait. A magas hegységben kipróbált, viharedzett csapat vitte előre fegyvereit a határhegységen keresztül a vöröstoronyi szoros felé; fürge málhásállat oszlopok löszert és élelmet, egészségügyi anyagot és gépfegyvereket vittek utánuk. Az óriási nehézségek dacára az alpesi hadosztály előnyomulása a legnagyobb pontossággal folyt le. 24-ike Tutschek megerősített dandárát 2000 méternél is magasabb hegyek megmászása után a Vrf. Negovanul mr. környékén találja. A biztosító osztagok a menház (Schutzhütte) felé voltak előretolva és oda délután 11 óra 30 perckor érkeztek meg. Az ellenség kevéssel azelőtt hagyhatta el a menházat, a lámpa még égett a házban és az ott talált felszerelési tárgyak a fejetlen menekülésre mutattak. Különben ellenséget sehol sem lehetett látni.”

„25-én Tutschek vezérőrnagy csapatai Vrf. mare—Prejbe vonalában felfejlődtek a szoros felé való előnyomuláshoz. Egyidejűleg biztosító osztagokat toltak ki dél felé az onnan várható ellenséges támadások felfogására. Még ezen éjszaka folyamán egy osztag a D. Vadului-on keresztül a szorosban vezető út és vasút felé tört előre.”

„A hadseregparancsnoksággal az összeköttetést sikerült állandóan fenntartani.”

Az alpesi hadosztálynak a Szebeni havasokon át való előnyomulása és az I. román hadtest hátában való megjelenése csak *úgy* volt lehetséges, hogy annak parancsnoksága sem a felderítésről, sem pedig a szárnyak biztosításáról nem gondoskodott. Így azután a hátát fenyegető veszélyről csak akkor szerzett tudomást, amidőn a bajorok a menháznál megjelentek. Arról azonban, hogy jtt mekkora erő nyomult előre, fogalma nem volt.

Culcer tábornok, az I. román hadosztály parancsnoka Popovici tábornokot, az I. hadtest parancsnokát okolja az eseményekért és azt állítja, hogy az I. hadtestparancsnokság elmulasztotta a Sadul és Lotrul völgyek lezárását és a Szebeni havasokon át vezető utak felderítését.

Popovici tbk. viszont a felelősséget a hadseregparancsnokságra hárítja, miután szerinte az I. hadtestet nem harcászati, hanem hadászati meglepetés érte és az Olt és a Zsil közötti terület felderítése a hadseregparancsnokság kötelessége lett volna.*)

Akár az I. hadtestet, akár pedig az I. hadseregparancsnokságot okolják ezzel, az bizonyos, hogy az I. hadtest előnyomulása és irányítása nagy felületességgel és bűnös gondatlansággal történt, amit csak azzal lehet megmagyarázni, hogy a meglepő ortvátadás első sikerei győzelmi mámorba ringatták a vezetőket.

A hátszegi csoportnál a románok már 23-án újból megkezdtek támadásaikat, de ekkor még sikert elérni nem tudtak. Szeptember 24-én a támadásokat, úgy látszik, a nagyszebeni harcokkal kapcsolatban folytatták.

Szeptember 25. — 9. hadsereg harcintézkedései.

Szeptember 25-én adta ki a 9. hadseregparancsnokság a 26-iki támadáshoz a harcintézkedéseket, melyek az egyes harccsoportok közelebbi feladatait állapították meg.

Ezek szerint

az *alpesi hadosztály* a Vrf. Mare—Prejbe—Gyhan vonalából magát dél felé biztosítva a vöröstoronyi szorosban vezető út felé nyomul előre és megszállja a szoros túlsó oldalán levő magaslatokat is;

a *XXXIX. tartalékhadtest* a 187. hadosztállyal Orláttól álta-

* Kiritescu: Istoría rasboiului 1916—1919. 252—253. oldal.

lában a hegy lába mentén, az 51. honvédhadosztállyal Nagyszebenről nyugatra, a 76. tartalékhadosztállyal pedig attól keletre nyomul elő.

Ezen hadosztályok támadási iránya Talmács, a vöröstoronyi szoros északi bejáratánál.

Az alpesi hadosztály tábori tüzérségét a 10.5 cm-es ágyús üteg kivételével a XXXIX. hadtesthez osztották be, ez a Schmettow lovashadtesthez került, hogy a 01. Újfalunál, (Hochneudorf-nál) levő magaslatokról az Olt völgyét tüzzel zárja el.

A *lovashadtest* feladata egyrészt a 76. tartalékhadosztály bal oldalának, másrészt általában a 9. hadseregnek, a 2. román hadsereg felé való biztosítása volt. Meg kellett akadályoznia, hogy a fogarasi ellenséges csoport a nagyszebenivel a közvetlen érintkezést felvehesse és készen kellett állania arra, hogy egy erős és válogatott csoporttal az Oltón átkelve szintén a vöröstoronyi szoros felé támadjon. Ezt azonban csak akkor hajthatja végre, ha a 76. hadosztály is előbbre jutott.

Ennek az intézkedésnek alapján a XXXIX. tartalékhadtest parancsnoksága a nagyszebeni csatához szeptember 25-én a következő intézkedést adta ki:*)

„1. Az *ellenség* részben beásva kb. Guraro—Poplaka—Dreisplitzwald — Ochsenweg— Sellenberk—Gregori Warte—Dolmány vonalában és attól keletre áll.

Hátsó állásokat Poplakától keletre, Auf der Auenél és a Schuppich Waldnál állapítottak meg.

2. A 9. *hadsereg* 1916 szeptember 26-án az ellenséget megtámadja.

Az *alpesi hadosztály* szeptember 26-án reggel a Vrf Mare (2063)—Prejba (1745)—Gyhan (1441) vonalában készen áll arra, hogy a vöröstoronyi szoros felé előnyomuljon, hogy az ellenségnek a hegységen át való visszavonulását megakadályozza.

A *Schmettow* lovashadtest jobb szárnyával az ellenséget le fogja kötni.

3. A XXXIX. *hadtest* (187. hadosztály, 51. honvédhadosztály és 76. tartalékhadosztály) az ellenséget a hegység lába mentén Orláttól délre a Schmettow lovashadtesttel együttműködve meg fogja támadni.

4. *Harcterületek* határvonala:

*) 51. honvédhadosztály hadműveleti iratai. Hadilevéltár.

a) 187. *hadosztály*: balról Orlát északi szegélye patakát-eresz az úton levő 475. pontnál (Poplakától kb. 2 km-re északra)—Nagydisznód északi sarka—391 kápolna (Vesztenytől 1 km-re délre).

b) 51. *honvédhadosztály*: jobbról Kereszténysziget délnyugati kijárata—Dreisplitzenwald déli sarka, innen a 187. *hadosztály* északi határa.

Balról: Nagyszeben baloldali szegélye—Sellenberk keleti szegélye.

c) 76. *tartalékhadosztály* jobbról: Alter Berg—Bongard.

5. A támadást a jobb szárnyról fokozatosan kell végrehajtani.

Feladatok:

a) A 187. *hadosztálynál* arról van szó, hogy a hegység északi lejtőin álló ellenséget minél előbb és oly messzire, amennyire csak lehetséges, fel kell sodritani és ehhez a hegységbe, csak annyira kell kiterjeszkedni, amennyire ezt a feladat és a szükséges szárnybiztosítás megköveteli.

A tüzérség tüzet megnyitja, mihelyt a megfigyelés lehetséges.

A gyalogsági támadás kezdete saját belátás szerint.

b) Az 51. *honvédhadosztály* mindenekelőtt jobb szárnyával a harcterületén belül fekvő és Nagyszebentől délre levő ellenséges állásokat foglalja el. Ehhez a tüzérség a tüzet megnyitja, mihelyt a látás lehetséges, hogy mindenekelőtt a Dreispitzenwald két oldalán levő ellenséges állásokat löjje rohaméretté. A gyalogsági támadás megindítását a hadtestparanesnokság a 187. *hadosztály* támadásának előrehaladásához mérten el fogja rendelni.

c) A 76. *tartalékhadosztály*, egy zászlóalj kivételével, mely hadtesttartalék, gyalogságát úgy csoportosítja, hogy már az éj folyamán képes legyen az ellenségnek még az éj folyamán Szentersébet felől Nagyszeben felé bekövetkező előretörését megakadályozni.

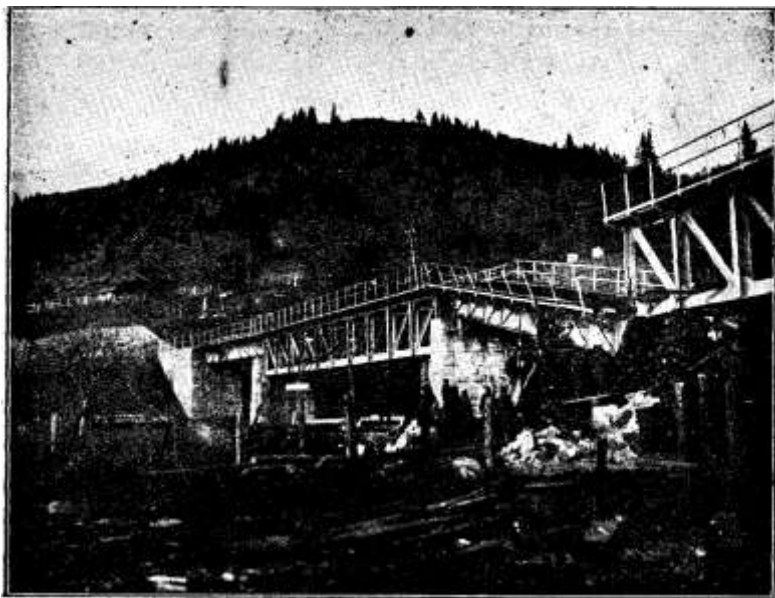
Egyébként szeptember 26-án reggel erős bal szárnyal foglalja el a Gregori B.—Steinweg vonalát, amelyet egyelőre ne lépjen át. A tüzérségi tüzet saját belátás szerint kell megnyitni.

6. Mint *hadtesttartalékot* szeptember 26-án reggel helyezze készenlétbe: az 51. *hadosztály* a 302. gyalogezred parancsnok-

ságát, I. és II. zászlóalját Kiscsümél, parancsátvevővel a vízaknai távbeszélő állomáson; a 76. tartalékhadosztály egy zászlóaljat Nagycsürön. E zászlóalj számára a 76. hadosztály közvetít.

Ezenkívül a hadtestparancsnokság rendelkezésére áll a 204. tüzérezred III. osztálya, a 76. tartalékhadosztály egy mozsár ütege és egy cs. és kir. 10 cm.-es ágyús üteg Nagyszébenben.

7. A hadtestparancsnokság szeptember 25-ön délután 7 órától fogva Szerdahelyen. v. Slaabs.”

A felrobbantott gyimesi határhíd.

Szeptember 25-én az intézkedések kiadása után a 9. hadseregparancsnokság Déváról Szászsebesre költözött át, hogy a harcok színhelyéhez közelebb” legyen.

Ez alatt a helyzet a hátszegi csoportnál válságosra fordult, amennyiben a románok a 23-án megkezdett támadásukat folytatva a 144. dandár gyenge csapataival szemben végre mégis eredményt értek el és szeptember 25-én Petrozsény ismét kezükbe került. A románoknak ez az előnyomulása kellemetlen volt, miután iiz ellenség azon esetben, ha a 144. dandár az ellenség nyomásának nem tud már ellenállani, az 4—6 napi menettel, kisebb részeivel esetleg még koráin is elérheti a Maros völgyét E cso-

port ellen most semmit sem lehetett küldeni, mert az amúgy sem túlerős XXXIX. hadtestet gyengíteni nem lehetett, tartalék pedig egyelőre még nem állott a 9. hadseregparancsnokság rendelkezésére. Bele kellett törödni abba, hogy ezzel az ellenséges csoporttal végleg majd csak akkor számol le, ha a nagyszebeni ellenséges haderő már el van intézve. A hátszegi események hatásukat Nagyszebennél még egyelőre amúgy sem éreztették, az itt előnyomulóban levő ellenségnek ugyanis legalább is 7—8 napra lett volna még szüksége, hogy Nagyszebennél közbeléphessen. Berger ezredes támogatására egyelőre csak egy zászlóaljat szállítottak vasúton Mehádiáról Hátszegre, az Erdély felé szállítás alatt levő cs. és kir. 2. hegyidandárt pedig, amely körülbelül 28-íla körül fog Erdélybe beérkezni, szintén Hátszegre irányították, ennek beérkezte után az egész csoport felett a 301. német hadosztályparancsnokság (csapatai nem voltak) veszi át a parancsnokságot.

A román ellenintézkedések.

A nagyszebeni román csoport a nagyszebeni lakosság útján tudomást szerzett a 9. hadsereg támadási előkészületeiről és 25-én jelentést kapott arról is, hogy ellenség nyomul a Szebeni havason keresztül a vöröstoronyi szoros felé. Az 1. román hadseregparancsnokság erre elrendelte, hogy a 20. hadosztály egy részét, a hadosztályparancsnok vezetése alatt a Duna mellől vasúton Ramnicul Valceara szállítsák. A román hadseregparancsnokság, viszont parancsot adott a 2. hadseregnek, hogy a Fogaras környékén levő 4. hadosztály támadja meg a Nagyszebennél álló ellenség bal oldalát. Ezek az intézkedések azonban már megkéstek, mert 25-én már megindult a XXXIX. tartalékhadtest támadása. Amidőn ugyanis a Nagyszeben körül álló csapataink észrevették, hogy a románok a vöröstoronyi szoros felé mozognak és lakosok is azt a hírt hozták, hogy az Olt völgyében már tüzérséget küldtek vissza Románia felé, a XXXIX. hadtest parancsnoksága elrendelte a támadás azonnali megkezdését. A hamarosan beköszöntött sötétség miatt azonban a 187. hadosztály csapatai csupán G-uraróig jutottak el és Orlátnál átlépték a Cibin patakot. A támadás folytatását tehát másnapra kellett halasztani.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

A nagyszebeni csata. (Hozzá a 6. számú melléklet.)

Események szeptember 26-án.

A XXXIX. tartalékhadtest parancsnokság vezetése alatt álló 187-, 51. honvéd és a 76. német tartalékhadosztály szeptember 26-án reggel megkezdte a támadást. A döntő csoportot az arcvonal jobb szárnyán támadó 187. hadosztály és az 51. honvédhadosztály jobb szárnya képezte.

A 187. és az 51. honvédhadosztály jobb szárnya által végrehajtott támadás szemtanuk állítása szerint felséges látvány volt. Az aránylag rövid, de azért erőteljes tüzérségi előkészítés után egy emberként pattant ki állásából és rohant előre az egész támadó csoport. Nyíltan, vágásban állásba előrevonuló ütegeket lehetett látni.

A 23. hadosztálynak 5. és 2. vadászereze az Oncescii Δ 1714—Valare 1346, Guraro—Poplaka vonalában erősen kiépített állásban várta be csapatainkat. A 187. hadosztály estig Guraró és Poplaka községeket rohammal elfoglalta mire a románok a Valare Δ 1346 és a D. Cioara Δ 957 magaslatoakra vonultak vissza.

Az 51. honvédhadosztály többi részének támadása nem fejlődött ki teljes mértékben, miután Nagyszebentől délkeletre húzódó sík területen előnyomulnia addig nem lehetett, amíg a 187. hadosztály délkelet felé tért nem nyert és Poplakát el nem foglalta. E hadosztály előnyomulásának teljes összhangban kellett történnie a 187. hadosztály támadásával.

A 76. tartalékhadosztály Nagyszebentől keletre indult támadásra. A nagyon átszegdelt terepen azonban messze előrejutni e napon még nem tudott.

A 9. hadseregparancsnokság felfogása szerint az első csatának aránylag csekély eredménye annak volt következménye, hogy a tüzérség nem volt eléggé jól csoportosítva és annak tűzhatása szétforgácsolódott. Ezért a XXXIX. tartalékhadtestparancsnokság azt az utasítást kapta, hogy a tüzérséget még a másnapi támadás megindulásáig megfelelőbben helyezze el. Az alpesi hadosztálynak a hátszegi szakaszból Szelistyőre időközben beérkezett részei — kb. 2 zászlóalj, melyet még 25-én Orlátra vontak

előre, — azon parancsot kapták, hogy a 187. hadosztálynak a Valare Δ 1376 magaslat elleni támadásnál átkarolólag szintén közreműködjenek.

Az alpesi hadosztálynak a Szebeni havasokon át az ellenség megkerülésére kiküldött részei 26-án szintén megkezdték a támadást a vöröstoronyi szoros ellen. Előretolt osztagai már a kora reggeli órákban elérték a völgyet Vörestoronynál, a Császárkútnál (Kaiserbrunnen) és Caineninél. Ide Henrik bajor királyi herceg vezetése alatt I bajor testőr gyalogzászlóalj tört előre, felrobbantotta a vasúti vonalat, megszállotta a vasúti állomást és több déli irányból Cainenit visszafoglalására rendelt román csoportot visszavert.

I zászlóalj a határ mentén Riu Vaduluig tört előre; a Prejba Δ 1745 hegyen visszamaradt zászlóalj egy százada pedig a szoros északi bejáratánál érte el a völgyet. Az Alpesi hadosztály többi része egyelőre az Olt nyugati partján emelkedő magaslatokon tartalékban állott, hogy a nagyszebeni medencéből esetleg erre visszavonulni akaró románokat visszavethesse, másrészt pedig, hogy a délről várható ellenséges támadásokkal is szembeállhasson. A déli oldal biztosítására kirendelt csoport a Robul és Murgosu hegyet szállotta meg.

Sokkal nagyobb eredménye lett volna az Alpesi hadosztály váratlan fellépésének, ha a völgyet elzáró csoportok erősebbek lehettek volna és azonnal nagyobb osztagok szállhattak volna meg az Olt keleti partján emelkedő magaslatokat is és elállhatták volna ott, a szoros kikerülésével Románia felé vezető utakat. A sok feladat megoldására azonban csak 6 zászlóalj állott rendelkezésre, melyekkel mindent elvégezni: észak és dél felé is egyidejűleg az Olt mindkét partján állást foglalni a Vrf. mare 2073 és a Sural 2288 közötti vonalban nem lehetett. Ehhez legalább is még egyszer ennyi erőre lett volna szükség.

Az Alpesi hadosztály fellépése a vöröstoronyi szorosnál így is nagy zavarba hozta a Nagyszebennél álló I. román hadtestet és e csoport kiváló és önfeláldozó magatartásának volt végeredményében köszönhető, hogy a nagyszebeni csata reánk nézve olyan nagy és szép eredménnyel végződött.

A bajoroknak a vöröstoronyi szorosban való hirtelen megjelenése következtében a szoroson át Nagyszeben felé vezető minden összeköttetés megszakadt. A románok azonnal megtették mindent, hogy az Alpesi hadosztály csapatait visszaszorítsák és az

utat ismét szabaddá tegyék. Különösen Caineninél fejlődtek heves faarcok. A bajorok azonban egyelőre minden támadást visszavertek, a románok súlyos veszteségeket szenvedtek. Ezen támadásoknál a bajorok három különböző román ezredből ejtettek foglyokat.

Ezalatt szeptember 26-án Schmettow lovashadteste is megkezdte a támadást. A 3. német lovashadosztály egy erősebb különítménye tüzésséggel Kerenél még átkelt az Oltón és Felek-Porumbák vonaláig jutott, miközben hátát Fogaras felé biztosította. Az Alpesi hadosztálynak a lovassághoz beosztott 10 cm.-es nehéz ágyús ütege Kercnél foglalt állást és onnan tüzével megakadályozta a Fogaras felől előnyomuló román lovasság továbbjutását. Ez a Nagy-Árpás pataknál megfordult és kelet felé tűnt ismét el. A nagyszebeni román csoportnak F. Porumbáknál álló lovassága pedig rövid harc után nyugat felé húzódott vissza.

A románok látva, hogy minden oldalról körül vannak véve, már 26-án délelőtt megkezdték Nagyszebentől egyes részeiknek Románia felé való visszairányítását abban a hitben, hogy a vöröstoronyi szorosát még nincsen az ellenség kezében. Egy román oszlop (az I. hadtest, tartalékát képező 48. gyalogezred) a délelőtt folyamán bevonult a szorosba. A teljesen gyanútlanul meneteld oszlop egészen váratlanul a völgyet elzáró németek puska-, géppuska- és ágyútüzébe került. A román oszlopnál erre teljes zűrzavar keletkezett, mindenki menekülni próbált, de csak egy igen kis résznek sikerült vad futásban észak felé elmenekülnie, a többi ott veszett, vagy a biztosan találó német fegyverek tüzében pusztult el, vagy pedig a megáradt Olt rohanó vizében lelte halálát. A Fogaras felé való menekülést viszont a Schmettow lovasai akadályozták meg.

Intézkedések szeptember 27-ére.

Események szeptember 27-én.

A román lovasságnak Fogaras felől való megjelenése gondolkodóba ejtette a 9. hadsereg parancsnokát. Számolnia kellett ugyanis azzal, hogy a mi nagyszebeni támadásunk hírére a 2. román hadsereg is megkezdte előnyomulását Annál is inkább sietni kellett a nagyszebeni csoport megsemmisítésével, mert nem volt «zabád a románoknak időt adni arra, hogy az Olttól keletre vezető hegyi utakon, amelyeket az Alpesi hadosztály még nem zár-

hatott le, a nagyszebeni csapdából kiszökjenek. Ezért a 9. hadseregpáncsnokság 27-ére elrendelte, hogy a XXXIX. tartalék-hadtest támadását erélyesen folytassa, az Alpesi hadosztály pedig parancsot kapott, hogy a szoros keleti oldalára is küldjön csapatokat. A lovashadtest csapatainak viszont a szoros északi bejárata irányában kellett támadniok.

Hadseregparancsnokság által Segesvárra tolt 89. német hadosztály 1 ezredét (8. Landwehr) és az L tábori tarackosztályt vasúton Vízaknára szállították.

Szeptember 27-én a támadás újra megindult. Mindenekelőtt a 187. hadosztály jobb szárnyán harcoló csapatoknak sikerült az Alpesi hadosztály délnyugatról és északnyugatról támadó és előzőnapon Szelistyére beérkezett osztagainak támogatása mellett az Oncescii Δ 1714 hegyet elfoglalniuk; a 23. román hadosztály erre a Valareról és a D. Cioaráról is visszavonult. Resinárt rohammal, foglaltuk el. A 187. hadosztály délig a Trink Bachot érte el. Az 51. honvédhadosztálynak sikerült az ellenséget állásaiból kivetnie és délig ennek csapatai is eljutottak a Trink Bachig. A jobb szárny pedig Nagyszeben és Sellenberk közé érkezett, amidőn a románok a hadosztály ellen támadásra indultak. E támadás azonban már részben tüzérségünk tüzének hatása következtében nem tudott előrejutni; a románok már a középtávolságokról kénytelenek voltak gyalogsági tüzünkben visszafordulni.

A 76. hadosztály is lépésről-lépésre szorította vissza a 13. román hadosztályt, mely vele szemben nem tudott sehol sem megállani.

Estig a 187. hadosztály Kisdisznódnál, az 51. honvédhadosztály a Nagydisznód előtti magaslatokon és Sellenberk déli szegélyén állott, a 76. tartalékadosztály pedig Sellenberk—Hermány vonalába jutott.

Ezalatt az alpesi hadosztály igen nehéz harcot vívott az északról és délről is mind nagyobb és nagyobb erővel támadó románokkal. A román I. hadseregpáncsnokság ugyanis felismerte a nagyszebeni csoportot fenyegető veszedelmet és azonnal vasúton szállította a 20. hadosztály zömét Cainenin felé, hogy a vörötoronyi szorost szabaddá tegye. Az egymásután érkező vonatkból gyalogság és tüzérség rakodott sietve ki és sűrű vonalakban indult azonnal támadásra részben Cainenin, részben pedig a szoros-, tói nyugatra emelkedő magaslatok ellen. Ezen támadásokat azonban Caineninél Henrik bajor herceg zászlóalja, a Murgosu

1763 és a Mte Robu 1911 magaslatokon pedig a gyorsan odavetett erők visszaverték. Az ellenség mindenütt nagyon súlyos veszteséget szenvedett. Támadásait azonban ennek dacára többször megismételte. Különösen nagy erővel támadta a Cainenit tartó bajor testőrzászlóaljkat és a Riu Vadulaira előretolt századot, melyek a túlerő elől kénytelenek voltak a délután folyamán nyugat felé a hegyek lejtőire húzódni és onnan, amennyire lehetett, tűzzel zárni el a völgyet.

A Vöröstoronyra előretört 10. vadászászlóaljnak is erős támadásokat kellett visszavernie.

Mialatt a délről támadó román csapatok a szorost ismét szabaddá igyekeztek tenni, nagyszebeni román csoport a végveszedelembé jutott ember kétségbeesésével észak felől kísérelte meg a zárógyűrűnek szétfeszítését. Amidőn ezek a délfelé törekvő csapatrészek látták, hogy Románia felé a műúton való visszavonulás lehetetlen, délnyugat felé akarták áttörni. A menháznál (Schutzhütte) és az Onescii magaslaton azonban a bajorokkal találták szemben magukat. Eredménytelen és véres támadások után kénytelenek voltak visszafordulni és a nagyszebeni medencébe vonulni, hátha talán mégis sikerül az Olttól keletre kimenekülniök a végpusztulásból.

Schmettow lovashadteste ezalatt egyre határozottabban megállapította azt, hogy a 2. román hadsereg meg fogja kísérelni a nagyszebeni román csoport felmentését. Még 27-én korán reggel ismét erős ellenséges lovasság tűnt fel az Olt völgyében és Alsó-Visten, Felső-Visten keresztül Felső-utca és Felső Árpás felé nyomult előre. Erre a hadtest utolsó tartalékát, a 18. német huszárezredet (3 gyenge századdal) és 1 tábori taracküteggel Kercisorán át az ellenséges lovasság feltartóztatására rendelte ki. A már szeptember 26 án Felekre és Felső Porumbákra előretört különítmény viszont több ellenséges kísérlet visszaverése után 1 lovaszázaddal és géppuskákkal megszállotta a La Cetate Δ 846 magaslatot és ezzel elzárta a Surul hasadékon át vezető gyalogösvényt, amelyet eddig az ellenség a visszavonulásra akadálytalanul használhatott. A vöröstoronyi szoroshoz egyelőre, sajnos nem tudott közelebb jutni, hogy a Fogarasi havasoknak az Olt felé eső lejtőjén Románia felé vezető ösvényt és ösvérutakat elzárhatta volna. így egy körülbelül 19 km. széles rés mégis nyitva maradt. Igaz ugyan, hogy ezen a szakaszon kocsíút sehol sem vezet a határ felé, azonban annál több jól járható turista- és ösvér-

út, amelyeket a románok a visszavonulás alkalmával kihasználhattak.

Falkenhayn ezen nap eseményeihez a következő megjegyzéseket fűzi:*

Dacára a csapatok, de különösen az Alpesi hadosztály igazán csodálatraméltó teljesítményeinek, az általános helyzet a második csatánapon sem volt egészen megnyugtató. A XXXIX. hadtestnek várakozásom ellenére sem sikerült az ellenséget teljesen legyűrnie. A románok, úgy mint eddig is, nagy félkörben vitézül tartották magukat a szoros bejárata előtt. Az Alpesi hadosztály helyzete is aggasztó volt. Sikerülni fog-e neki kényszerült széttagoltságában a délről állandóan érkező román erősítésekkel szemben hosszasan tartania magát? Tényleg elzárta-e az ellenség előtt a visszavonulási utat, vagy a jelentések nem alapulnak-e valami tévedésen? Ha mindez nem bizonyul valósnak, akkor már alig lehetett arra remény, hogy a hadseregnek idejében újabb, friss erők álljanak rendelkezésére, hogy a minden valószínűség szerint felmentésre siető 2. román hadsereggel valamit is szembe lehessen állítani.

E megfontolások nagy izgalomban tartottak.* De végül mégis csak arra a következtetésre jutottam, hogy eredeti hadműveleti tervemet feladnom semmiesetre sem szabad. Ellenkezőleg mindent el kell követnem, hogy azt végrehajthassam, ha meg akarom akadályozni a helyzet ellaposodását, amely az ellenség hatalmas számbeli fölényére és az 1. hadsereg csekély támadóerejére való tekintettel mindenesetre tarthatatlan állapotokat teremtett volna. Tutschek hőseit a hegyekben semmivel sem segíthetem, nekik maguknak kellett önmagukon segíteniök. Csak a közvetett segítség volt lehetséges olyan formában, hogy a XXXIX. tartalékhadtest nyomását még az eddiginél is fokozottabb eréllyel folytatja.”

Ilyen hangulatban és érzelmekkel eltelve adta ki Falkenhayn a 28-ára szóló intézkedéseket. A csapatoknak és az alsóbb vezetőknél természetesen fogalmuk sem volt a hadseregarancsnok tépelődéseiről és aggodalmairól. Egy résztvevő vezérkari tiszt szavait idézve: „Ezt mi hál Istennek nem éreztük, illetve Falkenhayn nem mutatta. Inkább nagy bizakodással néztünk a harmadik csatánapon elé. Az Alpesi hadosztály létezéséről természetesen már tud-

* Der Feldzug der 9. Armee gegen die Rumänen und Russen, I. rész 52. és 53. oldal.

tunk, s nem kételkedtünk abban, hogy működése már kedvező iránya miatt is sikerre fog vezetni. Általában a hangulat csak a kedvező hírek iránt volt fogékony s a csapatok szelleme kiváló volt.”

Intézkedések szeptember 28-ára.

Események szeptember 28-án.

A 28-án tovább folytatandó támadáshoz a XXXIX. tartalék-hadtestnek rendelkezésre bocsátották a Vízaknára vasúttal épen beérkezett hadseregtartalékot — a 89. hadosztály 8. Landwehrezredét, az 1. tarackosztályt — és azt a parancsot kapta, hogy a támadást az egész arcvonalon teljes erővel folytassa. A Schmettow lovashadtest megerősítésére egy zászlóaljat a XXXIX. hadtesttől az éj folyamán rendelkezésére bocsátottak. A lovashadtest tovább is elzárja kelet felé az Olt völgyét és folytatja a támadást a vörstoronyi szoros felé északkeleti irányból.

Az Olttól délre álló 3. lovashadosztály helyzete 27-én este a következő volt:

Az 5. chevaulegers-ezred arccal nyugat felé Alsó- és Felső-Porumbáknál egy előretolt csoporttal a La Cetate Δ 876 magaslaton; a 18. német huszárezred 1 taracküteggel Kercisoronál arccal keletnek.

Az osztrák-magyar 1. lovashadosztály Oláhujfalu—Rukor B. Δ 668 vonalában az Olt északi partján állott, arcvonala onnan a Nagy-Sinktől északkeletre levő Buchhorn B. Δ 667—Windmühl B. 699 felé húzódott (6. lovasdandár).

Az 1. hadsereg jobb szárnyán a 71. hadosztály déli szárnya Báránykútnál állott.

A legfelsőbb hadvezetőség a várható román támadásra való tekintettel a 89. német hadosztályt végleg a 9. hadseregparancsnokságnak rendelte alá. Ez azonnal parancsot kapott, hogy Segesvárról a 8. Landwehrezred és az 1. tarackosztály kivételével — melyeket a lovashadtestnek rendelték alá — Hegen és Jakabfalva vonalába úgy meneteljen, hogy e községekbe még 28-án beérkezzenek.

Szeptember 28-án a támadás újult erővel indult meg: a 187. 51. és s 76. tartalékadosztály csapatai utolsó erőfeszítéssel végre teljesen megtörték a románoknak a szoros északi bejárata előtti ellenállását. Sok helyen kézi tusában kellett a románokat visszavetni. A román kötelékek teljesen felbomlottak. Az ellenség

most már a Schmettow lovasai ellen is megkezdte a délután folyamán a visszavonulást. Estig Talmács—Veszteny—Fenyővalva—Felek csapataink kezébe kerültek.

Az Alpesi hadosztály egész napon át heves támadásokat vert vissza, tehát épen a legfőbb ideje volt már annak, hogy elszigeteltsége megszűnjék, mert már attól kellett tartani, hogy nem lesz képes a román erővel szemben kitartani addig, míg a döntés a nagyszebeni medencében megtörténik.

Mialatt a Nagyszebennél a 23. és 13. román hadosztály és egy lovasdandár sorsa betelt, a 2. és 4. román hadseregnek már napok óta várt támadása az 1. hadsereg arcvonalán is megindult. Már szeptember 26-án nagyobb erők támadták meg a 16. honvéd hegyi dandárt Palota-Ilvánál és a Maros és Görgény völgye közötti hegyeken álló csapatainkat is. A túlerejű támadás elől a 16. dandár 26-án este Ratosnyáig, majd 27-én Dédáig volt kénytelen visszavonulni, mialatt a Görgényi csoport Görgényüvegcsűríg vonta vissza északi szárnyát. Ezen harcok szeptember 28-án az 1. hadsereg egész arcvonala mentén nagy hevességgel folytatódtak. A román hadvezetőség nagyszebeni támadásunkra tehát a hadsereg zömének általános támadásával felelt. Nagyszebeni támadásunk ellensúlyozására valóban az általános támadás lehetett a legjobb ellenszer. A román hadvezetőség, úgy látszik, azt tervezte, hogy amíg a 4. (északi) román hadsereg az 1. hadseregünket köti le, a 2. román hadsereg egész erejével az 1. hadsereg déli szárnya és a 9. hadsereg északi szárnyán álló erők (1. lovashadosztály) ellen fordul és Bărănykút—Rukkor B. A 668 között áttöri a két hadsereg arcvonalát valószínűleg azon további szándékkal, hogy azután a Hortobágy patak vonalát elérve, délfelé kanyarodva a 9. hadsereg hátába kerüljön, egy csoport pedig Pogaras felől előnyomulva a 9. hadsereget az Olt déli partján egyenesen oldalába támadja, hogy azt ezáltal az 1. román hadsereg nagyszebeni csoportja elleni támadások abbahagyására és visszavonulásra kényszerítse. Ezen tervet látszik bizonyítani azon értesítés, mely Nagytalmácsnál egy 29-én elfogott román repülővel a 9. hadsereg csapatainak kezébe került. Ez az értesítés így hangzik:

„Az 1. hadtest parancsnokának, Popovici tábornoknak. Van szerencsém tudomására hozni, hogy a 2. hadsereg csapatai tegnap este (28-án) állásaitól 15 kilométerre állottak. Ma reggel 4 és 5 óra között fognak indulni. Erősítéssel és lőszerral jövünk. — Mardarescu tábornok, a 2. hadsereg vezérkari

- főnöke. (Elindult Brassóból szeptember 29-én déli 1 óra 30 perckor.)”

Ezen értesítés kissé naivan hangzik egy hadsereg vezérkari főnöke részéről s az embernek, ezt olvasva, önkéntelenül is az a benyomása, hogy amilyen együgyű és katonailag semmitmondó az értesítés, valószínűleg ilyen lesz a beígért támogatás is.

Az előbb említett repülőértesítésnek megfelelően az Olt völgyében a román 4. hadosztály Fogaraszról két oszlopban kezdte meg szeptember 28-án az előnyomulást Nagyszeben felé. Az egyik oszlopa az Olttól északra Kálbornál a 7. dandár 4. századát vissza-

Telelalálat egy román ágyúba.

veti és 28-án estig eléri Rukkort. A másik oszlop az Olttól délre nyomult előre. Elfoglalja Alsó és Felső-Vistet. A 6. vadászrezred visszaszorítja a 18. huszárezredet Kercisoránál. 29-én reggel pedig Felsőárpásig hatolt előre.

29-én az északi oszlop tovább szorítja az 1. lovashadosztályt, mely Illembák—Kürpöd vonaláig hátrál.

A déli oszlop Porumbák—Szarata vonaláig folytatta az előnyomulást. Este a 4. hadosztály parancsot kap a megállásra, mert az I. hadtest már megverve visszavonulóban volt Románia felé.

Erre 30 án reggel az északi oszlop megkezdi a visszavonulást. A déli oszlop nem kapta meg idejekorán a visszavonulási parancsot és megkezdte a támadást. A huszárokat visszaveti Kerzisorából, később Szaratát és a két Porumbákot is megszállja a 3. lovashadosztály hátában.

A 76. hadosztály beérkezése megállítja a 4. hadosztály e csoportjának támadását, melyet a 6. vadász, 6. gyalog és 21. gyalogezred hajtott végre. Ekkor kapja meg ez a csoport a visszavonulási parancsot. Este a 4. hadosztály Vistnél van!

A Mardaescu tábornok által említett támogatás tehát nem sikerült, sem az erősítések, sem a beígért lőszer nem jutottak az I. román hadtesthez. A várt támogatás az első komolyabb ellenállásra visszafordult és sorsára hagyta a Nagyszebennél élethalál harcot vívó I. román hadtestet. A 2. hadsereg zöme (3. és 6. hadosztály) ezalatt az Öltől északra levő területen indult támadásra. Ennek támadását a 71. gyaloghadosztály és az 1. lovashadosztály gyenge osztagai nem voltak képesek feltartóztatni. A 9. hadsereg bal szárnyán álló 6. lovasdandár ugyan előbb minden támadást visszavert, amidőn azonban a 71. hadosztálynak Báránkyutnál álló csapatait a túlerejű ellenség visszavetette, a 6. dandár is megkezdte a visszavonulást Szt.-Ágota felé. Ennek következtében az Olt mellett álló 7. lovasdandár is kénytelen volt az ellenség nyomásának engedni. A derekasan védekező huszárok azonban olyan lassan vonultak vissza, hogy az ellenség estig még sehol sem tudott a Rohr Bach-ig előre jutni.

A 9. hadsereg most jutott a „helyzet fordulópontjához”. Ha ugyanis az ellenségnek sikerül az 1. hadsereget egy huzamban a Küküllőig visszaszorítania, a 9. hadsereg kénytelen a Nagyszebennél még teljesen be nem fejezett küzdelmet az ellenség megsemmisítése nélkül abbahagyni, hogy a 2. román hadsereg részéről fenyegető hátbatámadást kivédje. Az 1. hadsereg déli szárnyán álló 71. hadosztálynak tehát nem volt szabad egy huzamban Hégen-Jakabfalva vonala mögé vonulnia, mert akkor az ellenség teljesen szabad kezet nyer a 9. hadsereggel szemben, amely Nagyszebennél még mindig harcban áll és a Segesvárol Hégen-Jakabfalvára irányított 89« német hadosztály sem lesz képes már ott felvonulni. Ennek következtében a Falkenhayn és Arz közötti közvetlen megállapodás alapján az 1. hadsereg parancsnoksága elrendelte, hogy a 71. hadosztály tervbe vett visszavonulását a Küküllő mögé ne hajtsa végre, hanem az a Stein B. Δ 750-, Mese-

és Erked vonalában újra állást foglaljon. E parancsot a 71. hadosztály tényleg végre is hajtotta.

Ezalatt a 89. hadosztály (2 ezred) a (féli órákban 30 km-es erőltetett menet után elérte Hégent és Jakabfalvát. A hadosztály parancsnoka, Lüttwitz tábornok, tudomást szerezvén a 71. gyalogos 1. lovashadosztálynál a délelőtt folyamán lezajlott eseményekről, csapatait azonnal a Szászhalomnál és Rétennél levő magaslatokra tolta előre. Miután az 1. lovashadosztály bal szárnya a Koppen am Landler Δ 048 magaslaton állott meg, sikerült a két hadsereg között keletkezett mintegy 20 km. rést úgy, ahogy kitöltenie.

Szeptember 28-án este a helyzetet a 9. hadsereg parancsnoksága tulajdonképpen nem láthatta még tisztán és a bizonytalanság érzetét még növelte a 2. román hadsereg előnyomulásának beláthatatlan következménye is.

Az alpesi hadosztályról jelentések nem érkeztek. A XXXIX. hadtest ugyan elérte N.-Talmáctól délre a vöröstoronyi szoros bejáratát, az ellenség már sehol nagyobb ellenállást nem fejtett ki s az út mentén heverő kocsí- és lövegroncsokból, az emberi és állati hullákból már látni lehetett a románok teljes vereségét. A foglyok száma azonban ekkor még olyan csekély volt, hogy a 9. hadsereg parancsnoksága még mindig nem volt tisztában azzal, hogy az ellenséges haderő zöme hová tűnt el. Attól is lehetett tartani, hogy a románok a hegyekbe húzódtak vissza és az ellentámadáshoz csak erősítésekre várnak, mert hiszen Caineninél állandóan raktak ki csapatokat.

Az Olttól délre az ellenség a kerczisorai szakaszt nem lépte át, az itt álló 3. lovashadosztály remélte, hogy a románok másnapi támadását vissza fogja verni, az 1. lovashadosztály azonban már nem bízott abban, hogy az őt több hadosztállyal támadó románokat sokáig fel tudja majd tartóztatni.

„Ezek után — mondja Falkenhayn* — a hadsereg helyzetét a 28-áról 29-ére virradó éjjel igen feszültnek kellett tekintenem, a gondok, amelyek eddig is megrohantak, semmivel sem lettek kisebbek, sőt még inkább megsokasodtak. Semmi biztos jel, a leghalványabb reménysugár sem biztatott, hogy az ellenséggel a vöröstoronyi szorosban már végeztünk, hogy 2.

* Falkenhayn: Der Feldzug der 9. Armee stb. 1916/17.1 r, 58. oldal.

román hadsereggel szemben szabad kezet nyerhessünk. Ezzel szemben a románok a hadsereg egész arcvonalán minden kétséget kizárólag megkezdték a támadást. Ugyanez történt a román „Északi hadseregnél” is Arz tábornok közlése szerint. Az 1. hadsereg közepét és jobb szárnyát ma is visszaszorították. Így a 71. hadosztály átkarolásának és a hadseregtől való elvágásának veszélye fenyegetett. Ennek a hadosztálynak parancsnoksága ismét a Küküllő mögé való visszavonulás gondolatával foglalkozott.

Mégis hittem abban, hogy eredeti hadművelleti gondolatomat nem szabad elejtenem. A román hadvezetőség eddig a lehető leghatározatlanabban és bizonytalanul dolgozott. A román csapatok mozgása sem volt más. Ha nem is lehet azt tagadni, hogy az egyes emberek vitézül harcoltak, láthatóan nehezen ment az egyes hadseregcsoportoknak összhangban való vezetése. Nem volt valószínű, hogy ez egy csapásra most megváltozott volna. Ha pedig nem változott meg, akkor nem kellett tartani attól, hogy a 2. román hadsereg már holnap képes lesz a 9. hadsereg zömét a vöröstoronyi szorosnál megtámadni. Ennek tehát még egy nap állott rendelkezésére, hogy ott tiszta helyzetet teremtsen. Az ellenséges csapatoknak a szorosban idő előtt való szabadon bocsátása valószínűleg azt eredményezte volna, hogy a támadásról a védekezésre kellett volna áttérni, ami végeredményében az erdélyi hadjárat elvesztésével járt volna. Ennek azonban nem volt szabad bekövetkeznie, amíg csak az utolsó kísérletet nem tesszük meg, még azt is kockára téve, hogy ennek szerencsétlen kimenetele esetén helyzetünk Erdélyben semmiesetre sem lehet rosszabb, mint az azonnali támadásnál a legközelebbi időben előreláthatólag lehet.”

Érthető ezek után tehát, hogy a 9. hadseregpáncsnokság még 29-ére is támadást rendelt el, de már bizonyos intézkedéseket tett a 2. román hadsereg részéről fenyegető áttörés elhárítására is.

Intézkedések szeptember 29-ére.

A *szeptember 29-ére* kiadott intézkedések a XXXIX. tártalékhadtestet a helyzet teljes tisztázására utasították, a lovashadtestnek pedig csak a La Cetate-n levő csoportot kellett otthagynia, a többi részeivel a román 2. hadsereg ellen kellett fordulnia. A még be nem vetett hadseregtartalékot — a 8. Landwehr-ezredet

és I. tüzérosztályt — részben gyalog menetben haladéktalanul Újegyházra és Szentágotára rendelték, részben pedig autókon szállították oda.

A 9. hadseregparancsnokság az 1. hadsereg parancsnokságát ismét felkérte arra, hogy a 71. hadosztályt semmiesetre se vonja a a Küküllő mögé vissza, ha épen feltétlenül szükséges, legfeljebb Szász-Dályáig hátráljon.

A 89. némei hadosztály ellentámadása Hégennél Események 29-én.

Amint már láttuk a 2. román hadsereg a 4. hadosztállyal az 1. román hadtest támogatására tett sikertelen kísérletet és 28. án Fogaras felől előnyomulva lovassággal, majd 29-én gyalogsággal is megkísérelte a 3. lovashadosztályt visszaszorítani, amidőn azonban ez nem sikerült, az Öltől délre már egyáltalában nem támadt. Az Öltől északra azonban úgy a 71. gyaloghadosztály, mint az 1. lovashadosztály ellen folytatta a támadást és az 1. lovashadosztály gyenge csapatai kénytelenek voltak még tovább hátrálni.

A szeptember 28-án Réten—Szászhalom környékére beérkezett 89. gyaloghadosztály parancsnoka, Lüttwitz tábornok, látván a kritikus helyzetet, elhatározta, hogy a hadosztálynak még rendelkezésére álló részével az 1. lovas hadosztályt üldöző románokat oldalba támadja. A Réten felől megindított átkaroló támadással sikerült is a Szászhalomtól keletre levő 690 magaslatot (Szászhalom és Réten között) elfoglalnia. Ezen támadásnál a hadosztály 600-nál több foglyot (a 12. román gyalogezred egy zászlóalja) ejtett és 9 löveget is zsákmányolt. Lüttwitz tábornok gyors és meglepetésszerű támadásának az volt a következménye, hogy az ellenség az 1. lovashadosztály elleni támadást nem folytatta, hanem zömével a 89. hadosztály ellen fordult, amelyet ugyan ellentámadással sikerült némileg Hegen felé visszaszorítania, de ezalatt az 1. lovashadosztálynak ideje volt a gyülekezésre és így estig Illenbák (Eulenbach) — Hirls B. Δ 594 (Szt. Ágotától délnyugatra) — vonalában foglalt állást. Ezenkívül lehetővé tette azt, hogy a 71. hadosztály jobbszárnya megálljon. Azáltal, hogy a 2. román hadsereg a 89. hadosztálynak váratlan felépése következtében Segesvár felől is egy erősebb ellentámadás kifejlődésétől tarthatott, ennek parancsnoksága elhatározásaiban ingadozóvá vált úgyannyira, hogy nagyobb erőket az igen gyenge 71. hadosztály

és 1. lovashadosztály elöl a 9. hadsereg ellen elvonni nem mert. A vöröstoronyi szorosnál azonban ezalatt a helyzet szeptember 29-én délelőtt tisztázódott. Az ellenség további ellenállás nélkül, mindenütt fejvesztetten menekült dél felé. A hadseregarancsnokság tehát már nyugodtabban nézhetett a román 2. hadsereg kifejlődőben levő támadása elé, miután az 1. román hadseregnek nagyszebeni csoportja úgyszólván megsemmisült. A 29-én délelőtt folyamán lezajlott harcokban csapataink mindenütt keményen üldözték a visszavonuló románokat, akik a szoros bejáratánál még egy utolsó állásban megpróbálták csapatainkat feltartóztatni. E védőállás jobb szárnyát egy román lovasezred biztosította Olt-F.-Sebes környékén. A románok ezen állásban sem tudtak már sokáig megállni az erős nyomással szemben és részben a völgyben levő műutat, részben pedig az Olt keleti partján emelkedő magaslatokon át vezető ösvényeket használták fel a gyors menekülésre.

A román tüzéség és a vonat teljesen elakadt. Leírhatatlan össze-visszaságban torlódott össze a szűk szorosban a sok jármű, ágyú, autó és elképzelhető a románok kétségbeejtő helyzete, amidőn északról a XXXIX. hadtest préselte be őket abba a szorosba, amelyben az alpesi hadosztály gyilkos tüze fogadta a menekülőket.

29-én délutánig tartott még a küzdelem, amely azonban már egyáltalában nem volt rendszeres és egységes harc, miután ekkor a nagyszebeni román hadseregcsoport ereje már teljesen meg volt törve. 40 román zászlóalj és mintegy 16 üteg pusztult itt el, ebből 3000 fogoly, 13 löveg, sok fegyver, 2 repülőgép, 70 autó és az egész hadseregvonat zsákmányul esett. A foglyok száma feltűnően kevés volt, mert a hadsereg zöme holtan és sebesülten maradt a csatatéren. Csak egy kis résznek sikerült a 27-ről 28 ra virradó éjjel, amidőn az alpesi hadosztály osztagait a románok a völgyből egy kissé visszaszorították a szoroson átvezető műúton, más részének pedig a szoros déli kijáratát megkerülő és előttünk ismeretlen ösvényeken és utón visszavonulni, mely Riu Vadului vasúti állomástól északra indult ki és onnan a Pleasa Δ 1250 magaslatra majd pedig a Mormont nyugati lejtőjén a Caineni—Grablesti—gaujani-i útra vezetett. Ezenkívül még felhasználták a románok a Császárkúttól (Kaiserbrunnen) a Fogarasi havasok nyugati lejtőjén vezető ösvényutat is, mert a 10. vadászzászlóalj ezen utat 26-án csak rövid ideig tudta elzárni, kénytelen lévén a túl-erő elöl a szoros nyugati lejtőire visszahúzódni. A 10. vadászász-

lólajnak Vöröstoronynál még 28-án sikerült ugyan a szorosban torlaszt építenie, ezt a románok azonban 29-én ismét eltávolították, a szoros déli kijáratát azonban az alpesi hadosztály osztagainak tüze állandóan elzárta.

A vasutat az alpesi hadosztály osztagai még 26-án felrobantották ugyan, a műút hídjainak alapos megrongálásához azonban már nem állott elég robbantószer a csapatok rendelkezésére, ennek következtében akkor, amidőn a mi csapataink a szorostól visszaszorultak — 28—29-én éjjel — a románok használhatták a műutat is.

A nagyszebeni győzelem méltatása.

A 23. hadosztály maradványai szeptember 30-ától Titestinél, a 13. hadosztály Boisoara környékén gyülekezett.

Kiritescu szerint*) a szebeni csatának igen súlyos következményei voltak. A román hadseregfőparancsnokságra és a közvéleményre gyakorolt erkölcsi hatása igen jelentős volt.

„Második Tutrakán volt.

Erdélyi hadműveleteink egész terve felborult. Látnivaló volt, hogy az ellenségnek sikerült Erdélyben egy erős támadó csoportot alakítania és a támadást gyorsan és erélyesen megkezdenie. Ezzel az ellenséggel szemben a mi hadseregünk támadó szelleme hanyatlásnak indult. Dobrudzsa védelme és a flamandai kiérlet miatt nem csak a tartalékok voltak útban oda, hanem az Erdélyben működő hadseregek első vonalbeli alakulatai is.**)

Az így meggyöngített haderőnek meg kellett lassítania az előnyomulás ütemét és így az ellenség előbb elérte a Maios vonalát, a mi támadó előnyomulásunk célját, ott gyülekeztette minden rendelkezésére álló erejét, összevont egy hatalmas hadsereget és megkezdte a harcokat. A kezdeményezést Erdélyben is, épen úgy mint a Dobrudzsában az ellenség magához ragadta.”

A 9. hadseregnek Nagyszebennél az I. román hadtest felett aratott győzelme, annyira megrendítette a román hadseregfőparancsnokság önbizalmát, hogy akkor adták fel a küzdelmet, amikor a legtöbb kilátása lehetett, hogy a szövetséges haderők felett Erdélyben győzelmet arasson és kiköszörüljék a dobudzsai és

*) Kiritescu: Isloria rasboiului 266, oldal.

**) Csak az 5. hadosztályt vitték el a 2. hadseregtől, itt Kiritescu túloz. A túlerő így is megvolt Erdélyben.

nagyszebeni vereséget, amely tulajdonképpen a haderőnek csak egy részét érte.

A nagyszebeni csata első nagy mérkőzés volt a szövetséges és a román haderő között Erdélyben. E csata eredménye megmutatta, hogy az erkölcsi fölény és a hadvezetés művészetében való jártasság a számbeli gyengeség ellenére is a mi oldalunkon van és hogy a román főparancsnokság már nem számolhat többé azzal, hogy e nagy vereség után, mely a dobrudzsai balsikerekkel párosulva, a közhangulatot nagyon nyomottá tette, az erkölcsileg megrendített csapatokat Erdélyben győzelemre vezetheti, vagy pedig, hogy a jelenlegi csoportosításban a 2. hadsereg ellen várható támadást felfoghatja.

A katonai vezetés páratlansága, a rendelkezésre álló egész erőnek a győzelem érdekében céltudatos és merész egyesítésetekintetében a nagyszebeni csata méltó párja Tannenbergnek. Ez a hasonlatosság nem a véletlen műve, hanem annak a befolyásnak a következménye, melyet Schlieffen gróf, a német vezérkarnak volt főnöke, gyakorolt a hadvezetés művészetének fejlődésére, kinek vezető eszméje minden erőnek a döntés helyén való alkalmazása és a cannae-i *győzelemre való törekvés volt*. Tannenberg is, Nagyszeben is egy, úgyszólván védtelenül maradt országrész sorsát mentette meg a többszörös túlerőben levő ellenség áradatatól, mindkettőnél a legszebb példáját látjuk annak, hogy a számbelileg sokkal gyöngébb védő kiválasztja az ellenség támadó csoportjai közül a legveszedelmesebbet és pillanatnyilag legkellemetlenebbet s minden máshol nélkülözhető erejét ezzel szembeállítva, a többi ellenséges csoportok legmesszebbmenő figyelmen kívül hagyása mellett villámgyorsan ráveti magát a túlerejében bizó, lomha ellenségre és azt, még mielőtt más csoportok támogathatnák, megsemmisíti. Csak merész elhatározások és azoknak erélyes, céltudatos végrehajtása járhat eredménnyel. Kockázat nélkül a háborúban nagy eredményeket elérni nem lehet. Falkenhayn hadvezetői nagyságát épen az mutatja, hogy gyors elhatározással, a a nagy helyzet teljes átérzésével megragadja és következetesen végre is hajtja azt a merész gondolatot, mely nem jár középúton, hanem vakmerően mindent egy lapra tesz fel és ezzel mindent megnyer.

Nagyszeben volt az 1916. évi erdélyi hadjáratnak fordulópontja. Az egymással szembenállott erők nagyságát tekintve Nagyszeben csak epizód a világháború nagy, milliókat mozgató, véres

küzdelmeinek közepette. Tanulságai azonban különösen reánk, magyarokra, örökbecsűek, mert ez volt kezdete annak a győzelmes előnyomulásnak, melynek eredménye az orvul támadó román haderőnek Erdélyből való teljes kiverése volt.

Nagyszeben nem volt könnyű győzelem, merf a támadó számbelileg gyengébb volt, de jelentősége annál nagyobb, mert Erdélyben 1916 szeptember végén a legváltóságosabb pillanatban épen akkor fordította a hadiszerencsét a mi javunkra, amikor már csak napok kérdése volt, hogy az 1. osztrák-magyar hadsereg ellenállóképessége mikor roppan össze. Le nem becsülhető azonban a nagyszebeni győzelem erkölcsi hatása sem, melyet az eddig állandóan hátráló és mindig túlerejű ellenséggel küzdő többi csapatokra gyakorolt. A nagyszebeni győzelem után mindenki érezte, hogy most már vége van a hátrálásnak, most már a mi előnyomulásunk ideje következett el. Nagyszeben volt az alap, melyen a dicsőséges felszabadító hadjárat sikerei felépültek. Épen ezért tisztelettel és csodálattal teljes hálával kell meghajtanunk az elismerés zászlóját Falkenhayn tábornok és a vezetése alatt Nagyszebennél harcolt német és magyar csapatok előtt, melyek megmutatták, hogy törhetetlen akarattal, céltudatos és hazafias érzéstől áthatott csapatok csodákat is művelhetnek.

A 2. román hadsereg támadása már elkészt, mert eltekintve attól, hogy a nagyszebeni harcokba tulajdonképpen nem is avatkozott közvetlenül bele, Falkenhayn 3 hadosztálya és a lovashadtest most már készen állott arra, hogy a 2. román hadsereg ellen forduljon.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

A 9. hadsereg átcsoportosítása. Támadás a 2. román hadsereg ellen.

(7. melléklet.)

Helyzet szeptember 29 én.

A legfelsőbb hadvezetőség utasítása a további támadásra.

A német legfelsőbb hadvezetőség még szeptember 24-én, tehát a nagyszebeni csata előtt, megállapította a 9. hadsereg további feladatait, amidőn azt rendelte el, hogy „azon esetben, ha a Nagyszebennél tervezett támadásnak eredménye biztosítva van,

akkor a leggyorsabban, minden erőt összevonva a román főerőknek Fogarason innen álló déli szárnyát kell lehetőleg délről átka-rolva megtámadnia és megvernie.”

Az 1. hadsereg arcvonalán a románok 29-én nem tudtak eredményeket elérni. Az általános helyzet azonban így is még mindig kritikus volt, amennyiben az 1. lovashadosztály gyenge osztagain kívül csupán a 8. Landwehr ezred állott Szt. Ágotánál és Ujegyháznál a 89. német hadosztály többi része Réten és Hégennél a nyugat felé támadó román erőkkel szemben. Tehát a 3. és 6. román hadosztály erélyes előretöréssel még mindig igen könnyen teljesen elszakíthatta volna egymástól a 9. és az 1. hadsereget.

Ezért a 9. hadseregnek a nagyszebeni győzelem után nem volt ideje sem az üldözésre, sem a pihenésre.

A 9. hadsereg parancsnoka ismét nehéz és a hadműveletek további fejlődésére döntő jelentőségű elhatározás előtt állott. Az 1. hadseregnél és a 9. hadsereg bal szárnyán harcoló 1. lovas-hadosztálynál, valamint a 89. hadosztálynál szept. 29-én lezajlott események azt mutatták, hogy gyorsan kell cselekedni. Falkenhaynnak mindenekelőtt azzal kellett számolnia, hogy a 2. román hadseregparancsnokság vezérkari főnökének már előbb is említett, az I. román hadtest parancsnokához intézett közlése szerint, a jelzett támadás *bogaras felől az Olt déli partján* is hamarosan meg fog indulni azon célból, hogy a 9. hadseregnek Nagyszebennél levő zöme, az Olttól északra az 1. lovas, 89. és 71. gyaloghadosztály, valamint az egész 1. hadsereg ellen megindított általános román támadásnál ne tudjon közbelépni és így az 1. hadsereg még a 9. hadsereg közbelépése előtt döntő vereséget szenvedjen. Ezáltal a mi nagyszebeni győzelmünk teljesen elveszítette volna jelentőségét. Másrészt azonban arra is gondolni kellett, hogy a románok az Olttól délre esetleg csak tüntető támadást kezdenek a 9. hadsereg lekötésére.

A 9. hadsereget tehát mielőbb úgy kellett csoportosítani, hogy a Nagyszebennél most már felszabadult három hadosztály keleti vagy északkeleti irányban is támadhasson, hogy a 2. román hadsereg déli szárnyát lehetőleg messze keletre átkarolja. Ahhoz azonban, hogy a 9. hadsereg új csoportosítását általában a Hortobágy-patak és a Fogarasi-havasok északi lába kftzCíti területen végre lehessen hajtani, előbb meg kellett akadály, V: azt, hogy az ellenség az 1. hadsereget teljesen megverhesse, vagy hogy az

1. hadsereg jobb szárnya elől csapatokat vonjon el és ezekkel már 30-án megtámadhassa a még átcsoportosításban levő 9. hadsereget. A 9. hadsereg későbbi alkalmazását és támadási esélyeit mérlegelve viszont arra is kellett törekedni, hogy a 2. román hadsereg déli szárnyának előnyomulását késleltessék és inkább annak jobb szárnya nyerjen tért nyugat felé, mert a románok így az északi szárnyal előbbre jutva sokkal kevésbé lesznek abban a helyzetben, hogy a 9. hadsereg meginduló átkaroló támadása elé gyorsan, megfelelő erőt vethessenek. A románok visszavonulása is sokkal nehezebb, ha 2. hadseregtik északi szárnya előbbre jut, mert az így sokkal messzebb esik az egyedüli természetes visszavonulási iránytól: Brassótól mint a 9. hadsereg támadó csoportja.

Az 1. hadseregparancsnoksághoz tehát az a felszólítás ment, hogy ha a 71. hadosztály is kénytelen lenne visszavonulását még tovább folytatni, ezt úgy kell végrehajtania, hogy az eddig délkelet felé néző arcvonala lassanként kelet felé forduljon.

Intézkedések a 9. hadsereg átcsoportosítására.

A 9. hadsereg parancsnoksága ennek megfelelően adta ki a hadsereg átcsoportosítására vonatkozó intézkedéseit.

A *lovashadtest* azt a parancsot kapta, hogy az Olttól északra feltétlenül tartson ki, erős ellenség elől azonban csak lépésről-lépésre hátrálva vonuljon vissza a Hortobágy-patak mögé, de feltétlenül tartsa a Jakabfálvánál levő magaslatokat.

A *187. és 76. hadosztálynak* haladéktalanul Szkoreinél kell az Olt két partján gyülekeznie. Az *51. honvédhadosztály* 30-an felváltja az alpesi hadosztályt a vöröstoronyi szorosban, ez pedig a felváltás befejezte után a Fogarasi havasok északi lába mentén vonul az említett két hadosztály után. Ekkor még Palkenhayn azt hitte, hogy a sok időt elrabló felváltást végre lehet hajtani. A hadműveleti helyzetet tekintve ezen intézkedés elhibázott volt, mert a felváltás tartama alatt — ami tekintettel arra, hogy az alpesi hadosztály osztagai a Vrf. mare ☼ 2063, Mt. ftobu ☼ 1911, Mte. Murgosu területén, messze bent a hegyek között állottak, az *51. honvédhadosztály* pedig az Olt völgyében Nagytalmácsiuu – Viekezett és így a *felváltást* semmiesetre sem lehetett volna 1 nap alatt végrehajtani, — a tulajdonképeni 9. hadseregnek fele (az alpesi hadosztály, az *51. hadosztály*) nem állott volna

a hadseregparancsnokságnak azonnal rendelkezésére a várható ellenséges támadás visszaverésére.

Falkenhayn azzal indokolja a felváltás tervét és a felváltásra már kiadott intézkedést, hogy bár az 51. honvédhadosztály csapatai is minden tekintetben kifogástalanul és vitézül megállottak a nagyszebeni csatában is a helyüket, e hadosztály mégsem állott olyan csapatokból, mint az alpesi hadosztály. Sokkal egyszerűbb és az általános helyzetnek is megfelelőbb lett volna azonnal mind a három — 187., 51. és 76. — hadosztályt ott gyülekeztetni, ahonnan a támadás északkeleti vagy keleti irányban az Olt völgyében majd meg fog indulni.

Az alpesi hadosztálynak az 51. honvédhadosztály által tervbevetett felváltására vonatkozólag az 51. honvédhadosztály akkori vezérkari főnökének, Takátsy vk. ezredesnek feljegyzéseiből idézem a következő sorokat:

„Szeptember 29-én délután a XXXIX. tartalékhadtest parancsnoka Nagydisznódra magához rendelte az alárendelt három hadosztály és az alpesi hadosztály parancsnokát és vezérkari főnökeiket, hol a seregtestek további feladatairól tájékoztatott bennünket, még mielőtt a vonatkozó intézkedések kiadatnának. Az 51. honvédhadosztályparancsnokság a leghatározottabban állást foglalt a felváltás ellen a következő okokból:

1. A hadosztály akkori helyzetéből azonnal valamennyi seregtest közül leggyorsabban megkezdheti az előnyomulást az Olt völgyében (egész erejével N.-Talmácsnál állott).

2. A felváltás helyrehozhatatlan késedelmet okozna s a csapatok kölcsönös felesleges fárasztását okozná.

3. Az 51. hadosztálynak semmiféle hegyi felszerelése nincs. (Az alpesi hadosztálytól, melynek azonban kisebb létszáma volt, kellett volna átvennie.)

4. Magyar, területek felszabadításáról van szó, ennél magyar csapatok kikapcsolása politikai hiba volna.

5. Az erdélyi szászok lojalitásának elismerése mellett nem szabad nekik azt a benyomást nyerniök, hogy csak német csapatoknak köszönhetik felszabadulásukat.

A hadtest parancsnok megígérte, hogy ezen érvek figyelembevételével javasolni fogja Falkenhaynnak, hogy a felváltástól eltekintsen. Mindennek dacára még aznap ki kellett adni az.

intézkedéseket az 51. hadosztálynak olyan csoportosítására, melyből a felváltás gyorsan végrehajtható.

30-án délelőtt be kellett volna mennem Nagyszebenbe a hadtestparancsnoksághoz, hogy az alpesi hadosztályparancsnoksággal az anyagi átadás részleteit megbeszéljem.

Visszatérve állomáshelyünkre az intézkedés a felváltásra csakhamar megérkezett. A hadtest vezérkari főnök formálisan mentegette magát, hogy ellenérveink a hadtestparancsnokságnál nem találtak meghallgatásra. Az intézkedések a hadtestparancsnokságtól a felváltásra kimentek s kellemetlen érzést váltottak ki lefelé, mert az alsóbb parancsnokságok is remélték, hogy a további felszabadító offenzívában csapataikkal „a legnagyobb támadási kedvvel” részt vehetnek.”

Az 1. hadseregnél és az 1. lovashadosztálynál 29-én lefolyt harcok tényleg meg is mutatták, hogy a felváltást nem szabad és nem is lehet végrehajtani, mert arra idő nincsen.

Az ellenség, mint már említettem, a 89. hadosztályt ellentámadással Szászhalomnál egy kissé visszaszorította, az 1. lovashadosztály gyenge csapatait pedig a Hortobágy-patak felé való visszavonulásra kényszerítette. Ha tehát támadását 30-án is folytatta volna, könnyen bekövetkezhetett volna a két hadsereg arcvonalának áttörése, mert hiszen a Schmettow lovas hadtestnek ezen az arcvonalon csak 6 lovasszázad és a 8. Landwehrezred állott tartalékként rendelkezésére, amelyeket a románok támadásának feltartóztatására még bevethetett volna.

Intézkedések szeptember 30-án.

A 9. hadseregparancsnokság szeptember 30-án hajnalban *a 29-én kiadott intézkedéseket megváltoztatta*. Mindenekelőtt elrendelte, hogy az 51. hadosztály a felváltást nem hajtja végre és az alpesi hadosztály továbbra is a vöröstoronyi szorosban marad, egy részét azonban, mint hadseregtartalékot a szoros északi bejáratánál gyülekezteti. A XXXIX. hadtest azonnal megkezdte az alábbi csoportosítás felvételéhez a szükséges eltolásokat:

a 76. tartalékhadosztály Szaratóhoz,

az 51. hadosztály Glimbokához,

a 187. hadosztály pedig Hortobágyfalvához menetel.

A 187. és 76. tartalékhadosztálynak az ellenség üldözése közben a hegységbe előnyomult osztagait az alpesi hadosztálynak,

a lovashadtestnek az Olttól délre levő részeit pedig (18. huszár-ezred és tüzérség) a XXXIX. hadtestnek rendelték alá.

A lovashadtest ismét parancsot kapott arra, hogy szükség esetén a Hortobágy patak mögé vonulhat vissza Holczmány és Szentágota között.

A 89. hadosztálynak Szászhalomnál és Rétennél feltétlenül ki kell tartania, csak szükség esetén vonulhat vissza Hegen—Jakabfalva vonalába.

Az erdélyi hadjárat további sorsa teljesen attól függött, hogy a 9. hadsereg hogyan működik. Semmiesetre sem volt szabad a nagyszebeni győzelem által teremtett kedvező helyzetet kiaknáztatlanul hagynia, az itt felszabadult hadosztályokkal azonnal meg kellett kezdeni a támadó hadműveleteket, dacára annak, hogy a román haderő zöme még mindig erős nyomással nehezedett az 1. hadseregre és a 9. hadsereg bal szárnyára. Arra, hogy a Maros- és a Küküllő-menti előkészített állásokba visszavonulva igyekezzünk feltartóztatni a románok további előnyomulását gondolni sem lehetett, miután e hosszú védelmi vonal tartásához a szükséges erővel nem rendelkezünk. Az általános nagy helyzetre való tekintettel nem lehetett arra sem számítani, hogy idejei korán elég friss erőt tudunk az erdélyi hadszíntérré szállítani, hogy a védelmet aktíve folytathassuk addig is, míg alkalom nyílik az általános ellentámadásra. Az 1. hadsereg addigi harcai is megmutatták, hogy bármilyen önfeláldozással és kitartással szállottak is ennek csapatai az ellenséggel szembe, az előnyomuló román többszörös túlerőt sehol sem sikerült huzamosabban feltartóztatniok. Mindent kockára kellett tehát tenni a hadjárat további gyors és sikeres folytatása érdekében.

Események szeptember 30-án.

Az 1. hadseregnél *szeptember 30-án* a románok folytatták támadásaikat és a hadsereg déli szárnyát némileg viaszorították. A görgényi csoport Görgényszentimréig, az 1. népfölkelő lovashadandár Sóváradiig, a 19. népf. dandár pedig Eted—Székely keresztúr vonaláig hátrált. Az 1. hadsereg arcvonala tehát szeptember 30-án este a következő volt: Slatina Δ 1464, Poena Tomii Δ 1469 (a Kelemen hegységben), Déda, a Szászrégentői keletre fekvő magaslatok, Kibéd, Székelykeresztúr, az Erkedtől nyugatra és délnyugatra levő magaslatok, a Hégentől délkeletre levő magaslatok

vonala, ahol a 9. hadsereghez tartozó 89. hadosztály arcvonala kezdődött.

A *Schmeitow* lovashadtest csapatai Szt. Ágotától keletre — Hirls B. Δ 544 — Illembák vonalába vonultak vissza, míg a 187., 51. és 76. hadosztály Hortobágy fal va—Glimboka—Szarata vonalában már megkezdte a felvonulást. (7. mell.)

A 9. hadsereg e három hadosztályának felvonulása és a további támadása is szoros Összefüggésben állott a 9. hadsereg bal és az 1. hadsereg jobb szárnyának további magatartásával. A Nagyszebentől keletre gyülekező 3 hadosztály támadásának nem volt szabad elszigetelt előretöréssé válnia, ezért szükség volt arra, hogy ne csak a 89. hadosztály, hanem az 1. hadsereg jobb szárnyán álló 71. hadosztály is az említett 3 hadosztállyal egyidejűleg megkezdje a támadást, sőt kívánatos lett volna még a Küküllő-völgyében harcoló 19. népfölkelő hegyidandárnak egyidejű támadása is, dacára annak, hogy különösen a 19. népfölkelő hegyidandárnak már eddig is igen súlyos harcokat kellett a román túlerővel vívnia, a 71. hadosztály pedig széles arcvonalban állott és meglehetősen kevés puskával rendelkezett. Csupán a 89. hadosztály volt az említett seregtesteknél valamivel jobb állapotban, bár a 29-én vívott harcokban ennek is elég érzékeny veszteségei voltak. Palkenhayn és Arz hadseregparancsnok végül abban állapodtak meg, hogy tekintettel a csapatok eddigi megfeszített és igazán példátlan szívóssággal és kitartással folytatott harcaira, a támadás csak 2-án induljon meg. Elméletileg *az azonnali támadás lett volna kívánatos*, a csapatoknak azonban némi pihenőt és az új csoportosítás felvételéhez időt is kellett adni. Ezáltal a románok egy napi előnyhöz jutottak, ez azonban már elkerülhetetlen volt.*)

A támadáshoz a 89. hadosztályt ismét az 1. hadseregnek bocsátották rendelkezésére, hogy a 71. hadosztály is valamivel keskenyebb arcvonalon támadhasson. E két hadosztály felett a parancsnokságot Segesvárott az I. német tartalékhadtest parancsnoka, Morgen altábornagy vette át.

A románok 39-án ismét heves támadásokat intéztek az alpesi hadosztálynak a vöröstoronyi szorosban levő állásai ellen, amelyeket azonban a bajorok mindenütt véresen vertek vissza.

*) Falkenhayn: Der Feldzug der 9. Armee gegen die Rumänen und Russen, 1916- I. rész. 66. oldal.

A 187., 51. és 76. hadosztály késedelem nélkül folytatta az eltolást, az ellenség ebben sehol sem zavarta meg mozgulataikat.

Feltűnő azonban az, hogy a románok a 28-án megkezdett támadást az Olttól északra már sem az 1. lovas, sem a 89. és 71. hadosztály ellen nem folytatták, sőt több helyen védelemre kezdtek berendezkedni és vonalaikat egyes helyeken kelet felé vissza is vonták. A román arcvonaltól mögött igen élénk mozgást lehetett észlelni és csapatok eltolását lehetett megfigyelni, azt azonban, hogy a románok mit akarnak ezzel elérni, megállapítani nem lehetett. Repülőinket a rossz, esős és ködös őszi időjárás miatt nem lehetett használni. Ezalatt a 4. román hadsereg az 1. hadsereg ellen folytatta a 26-án megkezdett hadműveleteket.

A 9. hadsereg támadási irányának megválasztását az döntötte el, hogy szeptember 29-én egy kb. hadosztály erejű román csoport (4. hadosztály) Fogaras felől meglepetésszerűen megtámadta Kerczisoránál a 3. lovashadosztálynak itt álló 18. huszárezredét és azt Szakadat felé vetette vissza, a nála beosztott taracküteget pedig elfogta. (137. oldal.) A románok további előnyomulását a Szakadathoz beérkező 76. tartalékhadosztály elővédeje akadályozta meg. Ezen eseményekből a hadseregszervezés azon benyomást nyerte, hogy a románok valószínűleg azért szüntették be támadásaikat az Olttól északra, hogy erőket tolhassanak az Olt és a Fogarasi havasok közé és ezeknek támadásával megakadályozzák a 9. hadseregnek esetleges, Brassó felé való előretörését és így biztosítsák a főerő mögötti egyetlen üzemben levő vasúti vonalat, mely Erdélyt Románia belsejével összekötötte.

A román vezetésnek ez az ingadozása mindenesetre jó jel volt, mert csak azt mutatta, hogy a román hadvezetés már nem mer a 2. hadsereggel szabadon rendelkezni és már tart attól, hogy a Nagyszebennél győzedelmes Falkenhayn kelet felé fog támadni és Brassót és ezzel a románok egyetlen vasúti utánszállítási vonalát veszélyezteti. A gyimesi vasútvonal ugyanis két helyen is erősebben meg volt rongálva, a Karakónál és a Gyimes-Felsőloknál levő viadukt teljesen fel volt robbantva. Nyilvánvaló volt, hogy a román hadvezetés a 2. román hadsereget nem meri már tovább nyugat felé támadtatni. Csupán az 1. hadsereg ellen folytatja tovább a támadásokat abban a reményben, hogy talán mégis

sikerül ott a döntést kicsikarnia még mielőtt a 9. hadsereg működését újra megkezdheti. Nagy eredményeket azonban itt sem tudtak a románok elérni, mert az 1. hadsereg csapatai még tartották magukat.

Ezért tehát Falkenhayn *úgy* döntött, hogy a 9. hadsereg zöme az Olttól délre gyülekezzék és a három hadosztályt szorosan együtt tartva egyenesen kelet felé kezdje majd meg a támadást, amelyhez Morgen altábornagy hadteste is (a 89. és a 71. hadosztály) csatlakozzék.

Brassó az 51. honvéd hadosztály bevonulása után

Intézkedések október 1-re, Események október 1-én.

1. hadseregei hadműveletileg a 9. hadseregnek rendelik alá.

Az október 1 re kiadott intézkedések szerint a XXXIX. hadtestet úgy kellett csoportosítani, hogy a 76. tartalék- és az 51. honvédhadosztály a felvonulás és a további előnyomulás során az Olt déli partjára kerüljön, a 187. hadosztály pedig az északi parton nyomuljon előre. A 3. lovashadosztály zömét az Olt déli partjáról ismét a lovashadtesthez tolták az Olt északi partjára. Schmettownak egyelőre jelenlegi vonalait kellett tartania.

Az alpesi hadosztály késő este azt a parancsot kapta, hogy az Olttól keletre is zárja le a Fogarasi havasokon át vezető utakat, nehogy a románok, akik támadásaikat itt még 30-án is folytatták, az itt, a hegységen át vezető utakat felhasználva, az alpesi hadosztályt és a XXXIX. hadtestet is hátbatámadják és ezáltal a hadműveletek további fejlődését késleltessék, vagy megakasszák^

Október 1-én a XXXIX. tartalékhadtest folytatta a felvonulást a 2-án megkezdendő előnyomuláshoz. Az ellenség a 9. hadsereg arcvonalán sehol sem támadt, sőt egyes helyeken visszavonta csapatait és Földvárnál, Mártonhegynél, valamint a Nagysinktől és Boldogvárostól (Seligstadt) nyugatra levő magaslatokon lázas sietséggel fedezékek ásását kezdte meg.

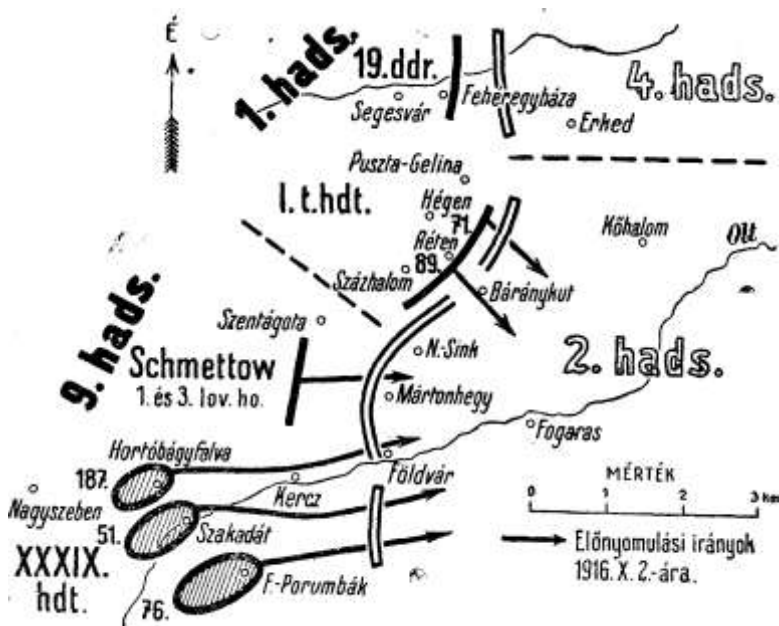
Tekintettel arra, hogy a várható általános előnyomulásnál a 9. és 1. hadsereg szorosabb együttműködésére volt szükség, az osztrák-magyar hadsereg főparancsnokság közölte Falkenhaynnal, hogy *hadműveleti tekintetben az 1. hadsereget is neki rendelik alá.*

Az 1. hadsereg arcvonalán az I. tartalékhadtestnél (89. és 71. hadosztály) a románok nem támadtak, csupán az 1. népfőlkelő lovasdandárnak Kibéd és Parajdnál álló részei, valamint ettől délre a 19. népfőlkelő hegyidandár volt kénytelen a románok nyomása elől Remete—Magyaros—Erdőszentgyörgytől keletre levő magaslatok, Fehéregyháza vonalába húzódni.

Az I. tartalékhadtestnek tervbe vett támadása a 19. dandár helyzetére való tekintettel délkeleti irányban nagyon kockázatosnak látszott, mert igen könnyen megeshetett volna, hogy a románok a helyzetet felismerve, a 71. hadosztályt északkelet felől hátbatámadják. Ezért az I. tartalékhadtest parancsnoka jelentette is a 9. hadseregparancsnokságnak, hogy a 19. dandár további visszavonulása esetén ő is kénytelen lesz a 71. és a 89. hadosztállyal a Küküllő felé hátrálni.

Falkenhayn ismét nehéz helyzetbe került. Ha az I. hadtest nem tud a 9. hadsereggel egyidejűleg támadni, nagyon kétséges, hogy a XXXIX. hadtest támadása eredménnyel fog-e járni, sőt megeshetik az is, hogy az ellenség teljes erejével erre veti majd rá magát. Az eredeti támadási szándékot azonban feladni nem volt szabad. Akkor hátráljon meg, amikor már kézzelfoghatólag áll előtte a győzelem lehetősége? Nem! Akármilyen történik is, 2-aa a támadást meg kell kezdenie! Támadjon a 9. hadsereg és az I. tartalékhad testből legalábbis a 89. hadosztály és a 71.-nek jobbszárnya. A balszárny pedig, ba kell, a Segesvártól keletre levő

magaslatok és Pusztá-Celin a vonalába még visszavonható, a többi-
nek azonban feltétlenül a 9. hadsereggel egyidejűleg meg kell
indulnia.

5. vázlat.
Helyzet 1916. október 1-én.

Intézkedések október 2.-ára. — Általános helyzet.

A 2-án meginduló támadáshoz a 9. hadsereg parancsnoksága elrendelte, hogy a XXXIX. tartalékhadtest zömével lépcsőzetesen jobbra előre tagozódva a hegység és az Olt közötti területen induljon meg kelet felé és az északi parton csak gyengébb erővel biztosítsa magát.

A lovashadtest (1. és 3. lovashadosztály) a XXXIX. tartalékhadtest bal szárnyán csatlakozzék az előnyomuláshoz, az I. tartalékhadtest pedig minden rendelkezésére álló erővel balra hátra lépcsőzetesen biztosítva magát, Báránykut felé törjön előre.

Október 2-án a 9. hadsereg és az I. hadtest déli szárnya megkezdte az előnyomulást! Az esőtől átázott utakon az Olt völgyében az előnyomulás nagy nehézségekkel járt, úgyannyira, hogy a 187. hadosztálynak egy részét kénytelen volt a hadtestparancsnokság az 51. honvédhadosztály útvonalára vonni, hogy az egyál-

tálában előrejuthasson. A nehéz tüzérség nem volt képes a többi csapatokkal lépést tartani és lemaradt. A XXXIX. tartalékhadtest csapatai azonban a kedvezőtlen útviszonyok dacára is mintegy 20 km. utat tettek meg kelet felé. Az ellenség a hadtest elől mindenütt visszavonult. Estig

a 76. tartalékhadosztály F. Utcát,

az 51. honvédhadosztály A I. Vistet,

a 187. hadosztály pedig Földvárt és Mártonhegyet érte el.

A lovashadtest pedig Brulya (Brallen)—Prázsmár (Tarden)—Gaudi B. Δ 665 — Nagysinktől északra — vonalig jutott.

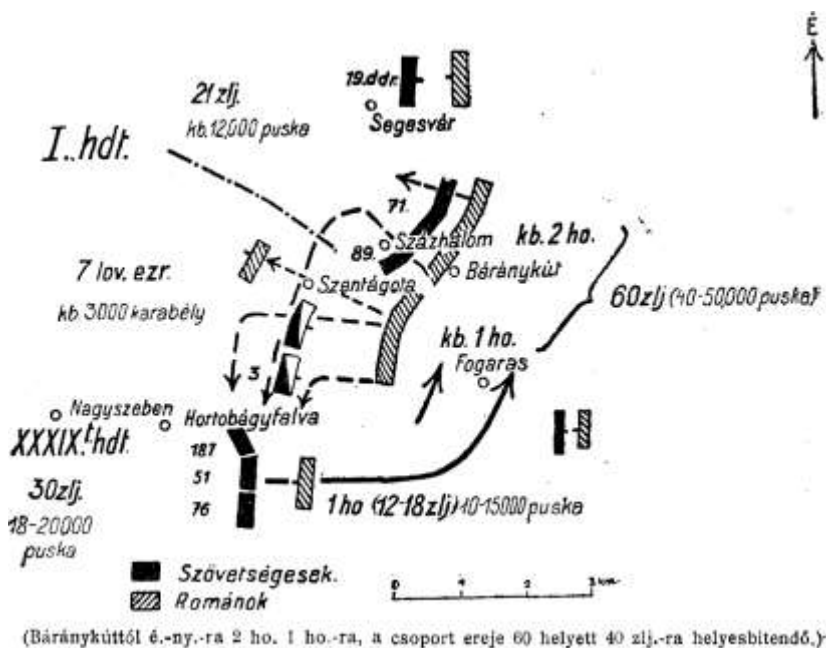
A 89. hadosztály és a 71. hadosztály csapatai még 2-án délelőtt folyamán Báránykutot és Mohát érték el, amidőn a románok a 6. hadosztállyal a korai délutáni órákban ezen csoport ellen túlerővel erőteljes támadásba kezdtek és mindkét hadosztályt visszavetették; a 89. hadosztály csapatai a Koppen am Landler Δ 706 magaslat északi lejtőjén azonban újra megvetették a lábukat, miután az ellenség a 8. Landwehr-ezred bevezetése következtében támadását nem folytatta e hadosztály ellen. A románok ezen ellentámadásukkal elérték azt, hogy az I. tartalékhadtest 2-án nem tudott előrejutni. Ha a románok a támadást itt tovább folytatták volna, kérdéses, hogy ezen két hadosztály 1-én tartott vonalában meg tudott volna-e állani.

Az í. tartalékhadtestet ért vereséget a 9. hadsereg parancsnoksága nem fogta fel túlságosan érzékenyen és azon biztos tudatban, hogy bárminő célja is volt ennek a visszacsapásnak, a XXXIX. hadtest előnyomulásának kelet felé való folytatása a legmegfelelőbb válasz, mert ha a 9. hadsereg az Olt mentén tért nyer kelet felé, a 2. román hadsereg kénytelen lesz ellene fordulni, vagy pedig a brassói összeköttetések veszélyeztetésére való *tekintettel*, nagyobb erőket állítani a XXXIX. tartalékhadtest előnyomulási irányába. Arra számítani kellett, hogy a románok az I. tartalékhadtest elől erőiket a lovashadtest északi szárnya ellen fordítják, ennek ellensúlyozására azonban a 89. és 71. hadosztálynak kellett ismét minden áron megkezdeni az előnyomulást a már elrendelt irányban.

A helyzet tulajdonképen mindkét félre nézve kritikus volt. Ha az alábbi vázlatos rajzra pillantunk, még jobban méltányolni fogjuk Falkenhayn merész elhatározásának és eredeti terve mellett való szilárd kitartásának döntő jelentőségét.

A románok az Olttól északra a Küküllőig terjedő területen a lovas- és az I. tartalékhadtestnek kb. 12.000 fegyverével szemben legalább is háromszoros túlerővel rendelkeztek. Az Olttól délre” viszont a 9. hadseregnek volt mintegy 5 — 8000 puska fölénye. Minden azon fordult meg, hogy a két hadvezér közül melyiknek vannak erősebb idegei és melyik őrzi meg ebben a feszült helyzetben nyugodtan számító erélyét.

A XXXIX. tartalékhadtestnek Fogaras felé való előnyomulása azzal fenyegette a román 2. hadsereget, hogy egyetlen utánszállí-

6. vázlat.

Kölcsönös helyzet és támadási lehetőségek a nagyszebeni csata után.

tási és visszavonulási vonalát elvágja. Ezzel szemben a 2-iki román támadásnak folytatása esetén — tudva azt, hogy a Hegen és az Olt közötti egész területen csak gyenge lovasság áll a 2. román hadseregnek 3. hadosztályával szemben, egészen könnyen bekövetkezett volna az, hogy a XXXIX. tartalékhadtestnek — a kelet felé való előnyomulást beszüntetve — a 9. hadsereg bal szárnya elleni támadás ellensúlyozására észak felé kellett volna azonnal fordulnia, ha nem akarja azt kockáztatni, hogy visszavonulási és összeköttetési vonalaitól elvágva, a Fogarasi havasokba szoríttassék. Amint Falkenhayn a 2-iki román támadás legjobb ellenszerének a XXXIX.

tartalékhadtest kelet felé való előnyomulását tartotta, úgy ezen előnyomulásnak viszont legbiztosabb ellenszere a románok részéről *a támadás lett volna az Olttól északra eső területen* a 3. és 6. hadosztálllyal. Az erőviszonyokat tekintve pedig nem kétséges az, hogy a román túlerő mégis csak megállásra kényszerítette volna a 9. hadsereget és ki tudja, hogy nem járt volna-e egy ilyen érélyes támadás ennek teljes visszavonulásával.

Ezen kockázatosnak látszó hadművelethez azonban a román vezetőkben nem volt meg sem a merészség, sem a hadi tapasztalat. A felvonulásból eredő helytelen erőelosztásnak, a nagyszebeni vereségnek és a további eseményekkel való helytelen számításnak következtében a román hadvezetőség egy ilyen döntő jelentőségű hadművelet irányítására képtelennek bizonyult. Teljesen a nagyszebeni és a dobrudzsai (Tutrakán) vereség hatása alatt állott. 29-ike óta a támadásnak az Olttól északra eső területen való megindításán kívül semmit sem tett a Brassót fenyegető veszedelem elhárítására és itt is a fél utón megállott. Akkor, amidőn eldönthette volna az Erdélyben folyó küzdelmet, kiadta a parancsot az általános visszavonulásra.

A vöröstoronyi szorosnál is a szeptember 29-ig nagy erővel folytatott támadások eddig indokoltak voltak, szeptember 29-ike sitán azonban már nem, mert hiszen nem lehetett már arra remény, hogy a vöröstoronyi szoroson keresztül rövid időn belül sikerül nagyobb erővel a 9. hadsereg hátába kerülni. Miután pedig bizonyos dolog volt, hogy a 9. hadsereg csapatainak zömével azonnal a 2. hadsereg ellen fog fordulni, a román haderő egész arcvonalán pedig csakis itt fenyegetett veszély, megfelelő intézkedéseket kellett volna azonnal tenni e veszélynek elhárítására. A román hadvezetőségnek módjában állott volna, ha máshonnan nem, Romániából és a 4. hadsereg déli szárnyáról erősebb tartalékot összevonni a Brassó—Kőhalom—Fogaras közötti területen és ezzel, valamint a 2. hadsereggel megfelelő csoportosításban azonnal megkezdeni a támadást a 9. hadsereg északi és az 1. hadsereg déli szárnya «lien. Ha pedig a hadvezetőség számításai szerint a hadsereg helyzete nem engedte volna meg azt, hogy az említett területen legkésőbb 6 napon belül*) nem tudja a megfelelő túlerőt összevonni, akkor az 1. hadsereg arcvonalának egyik legérzékenyebb pontján,

*) Szeptember 26-tól, a nagyszebeni támadás megindulásától számítva ugyanis ennyi idő állott rendelkezésre, vagyis egy 80—100 km.-es körzetből még gyalogmenetekben is ide lehetett volna a csapatokat vonni.

Segesvár felé kellett volna folytatni a 28-án megkezdett támadást és az itt álló erőknek visszaszorítása után onnan a 9. hadsereg ellen bekanyarodni dél felé.

Ha mást nem, legalább a 2. román lovashadosztályt azonnal a 2. hadsereg veszélyeztetett szárnyára kellett volna vetni. A 2. román hadseregnek ezen az arcvonalán a 3. és 4. gyalog- és a 2. lovashadosztály, vagyis összesen 40 zászlóalj és 6 lovasezred állott volna azonnal rendelkezésre a 71., 89., 187., 51., 76. tartalék gyalog- és az 1. és 3. lovashadosztály megcsappant állományú kb. 50 zászlóaljjával szemben, amelynek összesen sem volt 25—30.000-nél több puskája a románok kb 45.000 fegyverével szemben.

Itt tehát minden csak attól függött, hogy ki félti jobban a hátát, ki a merészebb és mindent kockáztató, ügyesebb hadvezér, aki a rendelkezésre álló csapatokkal mindazt meg tudja tenni, amit csak azok teljesítőképeségének legmesszebbmenő kihasználása mellett tenni lehet.

A későbbi eredmények azt mutatták, hogy a román hadvezetőség sem a rendelkezésére álló túlerőt nem tudta felhasználni, sem a számtalanszor kínálkozó előnyös hadműveleti helyzeteket és sikereket sem tudta a maga hasznára értékesíteni. A románok az egész erdélyi hadjárat során sehol sem tudtak semmiféle nagyobb szabású és az egész háború sorsára döntő jelentőségű hadműveletet befejezni, attól a néhány, sikertült, rövid lélekzetű ellentámadástól eltekintve, amelyet itt-ott végrehajtottak; eddigi sikereiket is csak annak a nagy túlerőnek köszönhetnék, amellyel rendelkeztek.

A román hadvezetőség nem bírta idegekkel a feszült helyzetet és már a 9. hadseregnek kelet felé való első megmozdulására felhagyott a 2. hadsereg további támadásával és futott vissza Brassót védeni, mert nem akart még egy Nagyszebeni megérni. Falkenhayn viszont az ellenség vezetésbeli járatlanságát is számításba véve, a biztos győzelem érzésével mindent kockára téve, mindent megnyert.

A 9. hadsereg megindulása következtében a román haderő az egész arcvonalon beszüntette a támadásokat és az 1. hadsereg-nél is megszünt az ellenség nyomása.

Intézkedések október 3-ára. Események október 3-án.

A 3-ikára kiadott intézkedések szerint az *I. tartalékkadtestnek* — 89. és 71. hadosztály — az ellenségnek további előnyo-

múlását kellett megakadályoznia és a kötelékek rendezése után a támadást 4-én újra meg kell kezdenie, addig is érintkezésben kell maradnia az ellenséggel. A XXXIX. hadtestnek pedig folytatnia kellett az előnyomulást kelet felé.

Október 3-án a 2. román hadsereg megkezdte a visszavonulást Brassó felé, míg a 4. román hadsereg déli szárnyát Székelyudvarhely felé visszakanyarította. A román hadvezetőség már azt a reményt is feladta, hogy esetleg a Kelemen hegység—Székelyudvarhely—Apáczai hegység—(Geisterwald) vonalában sikerülni fog a mi előnyomulásunkat feltartóztatni. A határon át Románia felé vezető átjáróknak megfelelően a 4. és a 2. hadsereg elvált egymástól. A 2. román hadseregnek sietnie kellett, mert a 9. hadsereg zöme tulajdonképpen már közelebb volt Brassóhoz, mint a 2. román hadseregnek legészakibb csapatai. Az 1. hadsereggel szemben álló 4. hadseregnek egyenesen kelet felé nem volt olyan sietős a visszavonulás, mert hiszen 3—4 napi menettel elérheti a határt.

A 9. hadsereg Brassó felé való támadó előnyomulásának hadműveleti következményei.

Ha a nagyszebeni csata utáni általános hadászati helyzetet tekintjük, amidőn a 4. és a 2. román hadsereg tulajdonképpen veretlenül állott a gyenge és állandó visszavonuló harcokat vívó 1. osztrák-magyar hadsereggel és a 9. német hadsereg 4 gyalog és 2 lovashadosztályával szemben, teljesen megfoghatatlannak látszik az, hogy a 9. német hadseregnek már keleti irányban való pusztá megindulása az egész román arcvonal egyensúlyát megbillentette és az Erdélybe benyomult egész román haderő megkezdte a visszavonulást.

A 7. vázlat mutatja a helyzetet nagy vonásokban. Ebből meg lehet állapítani, hogy a 9. hadsereg az Olt mentén Brassó irányában megindított támadó előnyomulásának nem kellett volna szükségszerűen maga után vonnia az egész 2. és 4. román hadsereg visszavonulását.

Már előbb láttuk azt, hogy a román hadvezetőségnek módjában állott volna megfelelő ellenintézkedésekkel ellensúlyozni a 9. hadseregnek nagyszebeni sikereit és megakadályozni azt, hogy a 9. hadsereg előnyomulását keleti irányban megindíthassa. Annak, hogy a román hadvezetőség mégsem tette meg, bizonyára mélyebben fekvő és nyomós okai voltak. Ha alaposabban megfontoljuk

könnyűnek vélt sétaelőnyomulásból nem lett semmi és a most folyó harcok edzett harcosokat és jó idegzetű vezetőket követelnek. A román csapatok ugyan helyel-közzel elég jól harcoltak, azonban nem lévén hozzászokva a modern háború idegőrlő hatásaihoz, nem állottak egy színvonalon a számbelileg ugyan gyengébb, de jól vezetett és hősiiesen harcoló szövetséges csapatokkal.

2. A román hadvezetőség a nagyszebeni eseményekből talán arra a következtetésre juthatott, hogy a 9. hadsereg sokkal erősebb, mint amilyen a valóságban volt, de bizonyára erősebb lehet, mint a Nagyszebennél állott I. román hadtest volt, vagyis legalább is 50—60 zászlóalj, de esetleg még több is és ennek következtében nem remélte azt, hogy a Nagyszebennél harcolt, diadalittas, nagyobárá németekből álló 9. hadsereggel szemben képes lenne elég erőt azonnal szembeállítani, mert a közelben semmiféle nagyobb tartalék felett nem rendelkezett, amelyet a 9. hadsereggel szemben azonnal alkalmazhatott volna.

Arra viszont még nem volt eléggé tapasztalt, hogy a 9. hadsereg előnyomulását másképen is tudta és merte volna ellensúlyozni, t. i. a 2. és a 4. román hadsereg egyidejű, erélyes és céltudatos támadásával nyugat felé.

3. A visszavonulásnak egyik legnyomósabb oka valószínűleg az Erdélybe benyomult román haderőknek meglehetősen kedvezőtlen utánszállítási viszonyai voltak. Vasúti Összeköttetés Románia felé csupán a tömösi vasúti vonalon, Predeálon keresztül volt meg, miután az Ocna felé vezető vasúti vonal több helyen meg volt szakítva, tehát minden utánszállítás tulajdonképpen a déli szárny felől történt. Brassó képezte a 4. és a 2. román hadsereg mögött vezető egyetlen vasúti vonalnak elágazási pontját. Ezenkívül a határmenti terület földrajzi viszonyai következtében az előrenyomult hadseregek mögötti jó közlekedési vonalak is a 2. hadsereghez a brassói medencén át, míg a 4. hadsereg felé egyenesen keleti irányból vezettek. Azon esetben tehát, ha Brassó környéke az ellenség kezébe kerül, megszűnik a vasúti összeköttetés Románia belsejével és ezzel a 4. és a 2. román hadseregnek egyetlen vasúti utánszállítási vonala vész el, de a 2. hadsereg visszavonulási lehetősége is kérdéssé válik.

Itt látjuk igen tanulságos példáját a hátsó összeköttetések nagy fontosságának és érzékenységének, az ellenség fő összeköttetési vonalai ellen irányuló hadművelet igen nagy jelentősé-

gének. Látjuk azon elv igazságát is, hogy döntő eredményeket az erőknek a hadseregszárnyakon való alkalmazása és ezeknek az ellenség legérzékenyebb része, a visszavonulási vonalak felé való erélyes támadása meghozhatja még számbelileg erősebb ellen-séggel szemben is.

Hozzjárult még mindezekhez az is, hogy mint láttuk (100. oldal) a román hadvezetőség a tutrakáni és az azt követő dobrudzsai vereségek hatása alatt Joffre tanácsára Mackensen megsemmisítésére a Dobrudzsában és a Dunán át Flamânda felől támadásra készült, mert eredeti felfogását megváltoztatva most Dobrudzsa vált fontosabbá, mert onnan közvetlen veszély fenyegette Buka Testet. A nagy támadáshoz a hadosztályok felvonulása már szeptember 20-óta folyt és úgy látszik, hogy nem akarta a már délre elküldött hadosztályokat ismét visszafordítani, inkább vissza akart vonulni a határ menti megerősített állásokba, ott akarta megvárni a Mackensen elleni nagy, 17 hadosztállal végrehajtandó támadás eredményét és azt hitte, hogy ideje lesz arra, hogy Mackensen elintézése után minden erejével később újra megkezdje a támadást Erdély meghódítására.

Ez a terv nem is lett volna rossz, ha emellett kitartanak, de nem tartottak ki. A Mackensen elleni támadást megkezdték ugyan, de csak Dobrudzsában, mert a rahovói Dunaátkelés október 5-én csődöt mondott. A románok azt állítják, hogy a rossz időjárás miatt hagyták abba itt a támadást, sokkal valószínűbb azonban, hogy a 9. hadsereg gyors megindulása következtében attól tartottak, hogy a 2. hadsereg nem tud megállni a határon és ezért a Dunához leszállított hadosztályokat újra vasútra rakták és részben Brassóhoz, részben pedig az ojtózi szoros területére irányították.

Ha már a román hadvezetőség úgy határozott, hogy a határon innen nem akarja felvenni a harcot, akkor a visszavonulásiak ilyen formában való elrendelése tényleg a legcélszerűbb volt, miután így juthatott a haderő minden nagyobb torlódás nélkül vissza Romániába. Az azonban más kérdés, hogy a helyzetre való tekintettel egyáltalában nem lehetett volna e megkísérelni a 2. hadsereget egyelőre csak Brassó—Bárót vonaláig vonni vissza és időközben a 4. hadseregnek ott nélkülözhető részeivel megerősítve az Apáczaik hegyiségen (Geistrewaldon) át előnyomuló 9. hadsereget kellő pillanatban teljes erővel megtámadni.

Az I. tartalékhadtest elleni támadásnak úgy látszik csupán

az volt a célja, hogy a visszavonulás zavartalanságát biztosítsa, ami tényleg sikerült is.

Október 3-án a XXXIX. tartalékhadtest és a lovashadtest folytatta előnyomulását és estig az Olt völgyében álló-román erők visszavetése után éleikkel a következő helységeket érték el:

a 76. tartalékhadosztály Posortát,

az 51. honvédhadosztály Luczát, ezen hadosztály elővédje-harc árán foglalta el Betlent és 1 zászlóaljjal az éj folyamán Fogarast is meglepetésszerű támadással kézrekerítette. A románok minden ott levő készletüket kénytelenek voltak zsákmányul visszahagyni.

A 187. hadosztály a Kálbortól délre fekvő magaslatokat,

a lovashadtest a N. Sároست és az attól északra fekvő területet érte el.

Az I. tartalékhadtest járőrökkel követte a visszavonuló románokat, a 89. hadosztály zöme Báránykuttól északra a 71. hadosztály pedig Mohától északra levő területig jutott.

Események október 4-én.

október 4-én a XXXIX. tartalékhadtestnek csak egy gyenge oldaloszlopa menetelt Boholczon át, minden többi csapatának az Olt déli partján kellett előnyomulnia; a lovashadtest Felmérre, a I. tartalékhadtestnek pedig, mely újra a 9. hadsereg kötelékébe lépett át, jobb szárnyával Boldogvároson (Seligstadt), Woldorfon. (Wallendorf) keresztül Kóborra kellett jutnia.

Az 1. hadsereg is utasítást kapott, hogy előnyomulását szintén kezdje meg.

Az ellenség az 1» hadsereg előtt még eddig nem kezdte meg a visszavonulást. Éppen ezért az 1. hadsereg, amely sem elég erővel nem rendelkezett, sem csapatai nem voltak olyan állapotban, hogy a túlerőben levő ellenséget képesek lettek volna minden nagyobb előkészület nélkül visszaszorítani, nem felelhetett meg a parancsnak. A románok az általános visszavonulás leplezése még 3-án is támadtak a Görgény és a Kis-Küküllő völgyében is; a görgényi völgyben a 61. hadosztály csapatai a támadást visszaverték, Sóvárad környékén azonban az 1. népfőlkelő lovasdandár nem tudta a támadást kivédeni és a Mocsár-hegy Δ 616 és Magyaros között kénytelen volt egy kissé visszavonulni. Más; tartalék hiányában az eredetileg Segesvárra irányított 16, honvéd-

hegyidandárt, melyet a 37. honvédhadosztály csapatai Dédánál felváltottak, az ellentámadásra Erdőszentgyörgyre irányították.

Október 4-én a 9. hadsereg még mindig nem tudta az ellenség zömét utolérni. A románok sietve vonultak itt vissza Brassó felé és csak gyenge utóvédekkel igyekeztek a XXXIX. tartalék-hadtest elő nyomulását késleltetni. Ez azonban nem sikerült, mert estig a XXXIX. tartalék-hadtest csapatai általában a Sinka patakig jutottak:

a 76. tartalék-hadosztály Ó-Sinkára,

az 51. honvédhadosztály Vádra,

a 187. hadosztály pedig élével Sárkányra érkezett,

a lovashadtest Felmért érte el,

a 89. hadosztály Kóbor,

a 71. hadosztály Zsiberk, (Seiburg), Szász, Fehéregyházás (Weisskirch) vonalában állott.

Az ellenség a Sinka-patak keleti partján, továbbá a Persánytól és Gridtől keletre levő magaslatokon erős állásokban várta be a XXXIX. hadtestet, azon szándékkal, hogy itt megállítsa az előnyomulást Brassó felé és így fedezze a zömnek a határon át való visszavonulását.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

A persányi ütközet.

A 9. hadseregparancsnokság terve és intézkedései az üldözésre.

(Hozzá 7. melléklet.)

A 2. román hadsereg a 9. hadsereg előtt teljes visszavonulásban volt. A 4. román hadsereg az 1. hadsereg előtt még tartotta magát, azonban valószínű volt, hogy az is kénytelen lesz az általános helyzetre való tekintettel szintén megkezdeni a határ felé való visszavonulást. Azt már eddig is határozottan meg lehetett állapítani, hogy a 2. és a 4. hadsereg között a közvetlen érintkezés már nincsen meg és hogy a két hadsereg között már csak lovasság tartja fenn a kapcsolatot.

A 9. hadseregnek tehát arra kellett törekednie, hogy a 2. román hadseregnek állandóan nyomában maradjon, hogy minél előbb elfoglalja a brassói medencét és erős jobbszárnyal törve előre, igyekezzék megakadályozni azt, hogy a 2. román hadsereg

a Brassótól általában délre, a határon át vezető utakon zavartalanul vonuljon vissza Romániába. Ezzel egyidejűleg a 4. román hadsereg déli szárnya ellen támadva 1. hadseregünk gyors előnyomulását is lehetővé kellett tennie.

Miután az eddigi jelek szerint a 2. és a 4. román hadsereget még teljesen nem vertük meg, arra kellett törekedni, hogy a támadását a határon át egy huzamban Románia területére vigyük át, nehogy a román hadvezetőségnek időt engedjünk a szenvedett veszteségek pótlására és esetleg újabb seregtettek felállítására. Ezért Falkenhayn azt tervezte, hogy a német legfelsőbb hadvezetőség által megígért 7. bajor hadosztállyal és a már szállítás alatt Nagyszeben felé közeledő osztrák-magyar 8. hegyidandárral megerősödött 9. hadsereg akként folytassa egy huzamban támadását, hogy a XXXIX. és az i. tartalékhadtest — összesen 5 gyaloghadosztály, 1 hegyidandár és 2 lovashadosztály — Ploesti irányában, az alpesi hadosztály pedig Pitesti felé támadjon.

A legközelebbi feladat azonban egyelőre az Apáczai hegység (Geisterwald) nyugati lejtőjén állásban levő románok visszaverése és a brassói medence felé vezető útvonalaknak szabaddá tétele volt.

A 9. hadsereg parancsnoksága elrendelte tehát, hogy a XXXIX. hadtest a támadást *úgy* kezdje meg a Grid—Persány—Sinka vonalában álló románok ellen, hogy egy hadosztálya az Ó-Sinkáról Almásmezőre, 2 hadosztálya pedig a persány—vledényi műút mentén támadjon, mialatt egy gyengébb oszlop Grid—Vrf. Prunilor ☼ 824-en át nyomuljon előre a Geisterwaldon át Krizbára (Krebsbach). A délen támadó 76. tartalékhadosztály a további előnyomulás során Bobanicitól a hegyeken át egy oszlopot küldjön Volkányra (Wolkendorf), az északi főoszlop pedig Vledénynől megoszolva egy részével Szunyogszéken, másik részével pedig Feketehalmon (Zeiden) át folytassa majd az előnyomulást.

Az I. tartalékhadtest (89. és 71. hadosztály) parancsot kapott, hogy az Alsó-Románánál és Hévíznél levő Olt-átjárókat 5-én foglalja el. Miután a Schmetiow lovashadtestnek az Apáczai-erdőben amúgy sem jutott volna megfelelő alkalmazási terület az 1. hadsereggel való összeköttetés fenntartására, de főképen a 4. román hadsereg déli oldalának megtámadására az 1. és a 3. lovashadosztályt a 9. hadsereg balszárnyára toltá át és 5-én Zsiberk (Seiburg) é3 Garat (Stein) környékére kellett beérkeznie.

A Nagyszebenbe éppen megérkezett 8. osztrák-magyar hegyidandárnak ott ki kell raknia és azonnal folytatja az Olt völgyében menetét kelet felé. Ezt a dandárt a 9. hadsereg parancsnoksága a Királykő (Königsstein) Δ 2240-től nyugatra, a hegységen át a Tömösi-szoros elleni támadásra akarta később alkalmazni.

A 2. román hadsereg intézkedései.

A 2. román hadseregnek a brassói medencétől délre a határon át vezető utak irányában kellett visszavonulnia, hogy azokat elzárva megakadályozza a 9. német hadseregnek Bukarest felé való előnyomulását és bevárja a Dobrudzsában készülő támadás eredményét. Miután azonban a 3. és 6. román hadosztálynak Szászdálya—Báránykut—Nagysink vonalából vissza kellett kanyarodnia, az ellenségnek pedig Nagyszebentől sokkal rövidebb útja volt a brassói medencéig, a hátrakanyarodás biztosításáról kellett gondoskodni. A 2. hadsereg parancsnoksága ezzel a feladattal a Fogaras felől visszavonuló 4. román hadosztályt bízta meg, melyet a 6. hadosztály egy dandárával megerősítették.

A 9. német hadsereg feltartóztatására vagy legalább is késeltetésére a legalkalmasabb az apáczai erdő nyugati lejtőjén, még a 2. román hadsereg előnyomulása alatt kijelölt és részben megépített védelmi vonal volt, mely Persány és Osinka között húzódtott, már a terepalakulás következtében is igen jó védelmi lehetőséggel bírt és teljesen uralta azt a két főközlekedési irányt, mely a fogarasi medencéből a brassóiiba vezetett. Itt ugyanis csak két közlekedési vonal fut át a hegységen. Az egyik út és vasút Persányról Vledényen át Szunyogszék, Höltövényre, a másik Osinkáról Almásmezőn át Töröcsvárra. E két úton kívül még csak *egy* jó műút vezet a Rogát nyergen át (692 m.) Hévízről Szászmagyaroson át Földvárra. Az említett közlekedési vonalak között a hegység nehezen járható meredek lejtőkkel bír, sűrű, sok helyen aljfas erdővel van borítva, melyeken csak gyenge erdei utak vezetnek át kelet—nyugati irányban. Persány és Ósinka között az állások még nem voltak ugyan teljesen készek, de így is nagyon megkönnyítették a védők helyzetét. A 4. román hadosztálynak és a 6. hadosztály egy dandárának ebben a vonalban kellett legalább addig feltartóztatnia a Nagyszeben felől előnyomuló szövetséges hadosztályokat, míg a 2. hadsereg zöme ki nem őríti a brassói medencét és meg nem szállja a határmenti állásokat.

A persányi ütközet. Október 5.

A XXXIX. tartalékhadtest parancsnoksága a 76. tartalékhadosztályt, melyet a 187. hadosztály nehéz tüzérségével is megerősített, Osinkán át a román déli szárny ellen, az SÍ. honvédhadosztályt pedig a Persánynál a közép ellen, a 187. hadosztályt pedig a románok északi szárnyának Griden át való átkarolására rendelte.

Staabs altábornagy, a XXXIX. tartalékhadtest parancsnoka, a Sinka-patak mögött levő, igen erős állások ellen a támadást úgy akarta végrehajtani, hogy a 76. és az 51. honvédhadosztály a támadást csak akkor kezdje meg, amidőn a 187. hadosztálynak Griden át tervezett átkarolása érezhetővé válik.

Október 5-én a támadás megkezdését erős köd késleltette.

Délelőtt 11 órakor repülőink azt jelentették, hogy Vledény felől egy erős ellenséges oszlop közeledik Persány felé. Ennek beérkezését azonban nem volt szabad bevárni és ezért a XXXIX. tartalékhadtest parancsnoka elrendelte, hogy a 76. tartalék és 51. honvédhadosztály a 187. hadosztály bevéjárása nélkül azonnal kezdje meg a támadást.

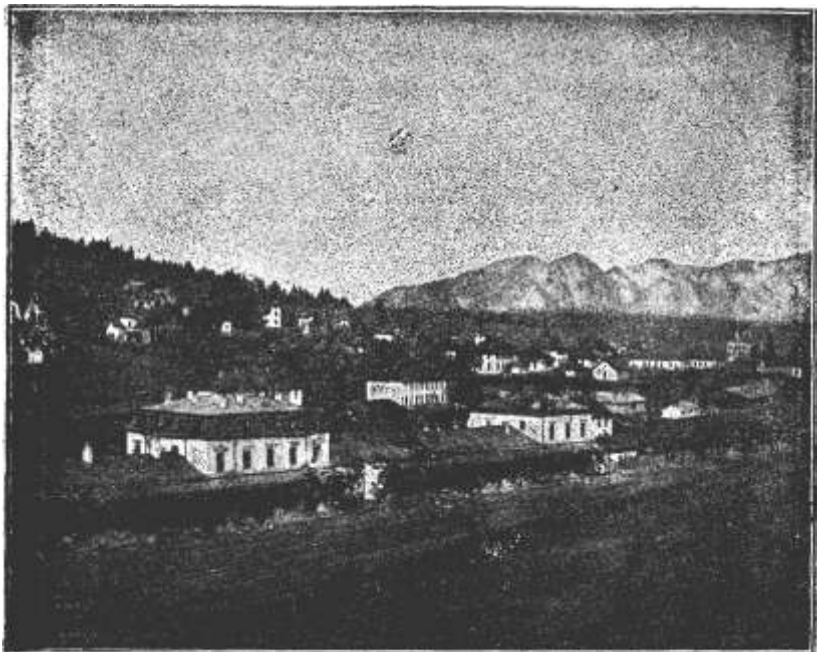
A németek s a magyar honvédek rettenhetetlen bátorsággal vetették magukat az erős állásokban fekvő románokra és rövid, de annál elkeseredettebb küzdelem után, sikerült is ezeket az Ó-Sinkától és Persánytól keletre levő állásokból mindenütt kivetni. A románok súlyos veszteséget szenvedve menekültek kelet felé. Az 51. honvédhadosztály ezen harcokban a 16. román tábori tüzérezredet elfogta Erre a románok a tartalékokat és a kelet felől támogatásra megérkezett erőket is támadásra rendelték a 76. tartalék és az 51. honvédhadosztály ellen. A többször megismételt támadások azonban egytől-egyig megtörték ezeknek vitéz ellenállásán. A románok nem voltak képesek elveszített állásaikat visszafoglalni.

Ezalatt a 187. hadosztály Griden át előnyomulva, az ott álló románokat állásaikból kiverte és észak felől megkezdte a Persány—vledényi út mentén támadó románok oldala ellen az átkarolási támadást. Amidőn a 187. hadosztály tüzérsége megszólalt, a románok azonnal abbahagyták ellentámadásaikat és sietve megkezdték a visszavonulást. Néhány száz fogoly és 43 löveg — köztük több nehéz löveg is — és igen tetemes zsákmány esett a győzők kezébe.

A XXXIX. tartalékhadtest hadosztályai azonnal megkezdtek az ellenség üldözését Vledény és Almásmező felé.

Az I. hadtestnél a 89. hadosztály 5-én estig komoly harcok nélkül elérte Alsó-Románát és az Olt-hidat még idejekorán sikerült kézrekerítenie.

A 71. hadosztállyal szemben a románok igen kemény ellenállást fejtettek ki és csak terepszakasról-terepszakaszra, harcolva vonultak vissza Kőhalom felé. A 71. hadosztály estig a Kőhalomnál levő magaslatokat érte el és ezeknek, valamint a városnak birtokáért egész éjjel elkeseredett harcban állott a 6. román had-

A predeáli pályaudvar a románok visszavetése után.

osztály részeivel. A román 2. lovashadosztály is megjelent Pálos és Homoródbene (Mehburg) környékén, azonban a 71. hadosztály oldala ellen már nem volt alkalma támadni, mert a lovashadtest is beérkezett időközben Kőhalomtól északnyugatra.

Az 1. hadsereg megkezdi az előnyomulást.

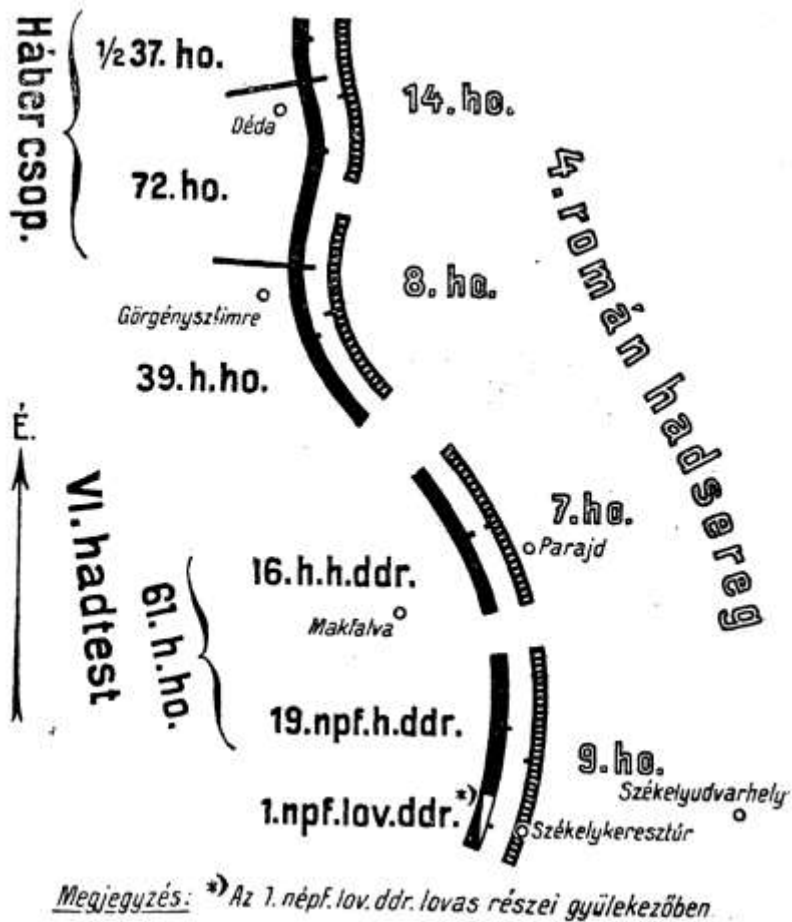
Miután már bizonyossá vált, hogy a 4. és a 2. román hadsereg egymástól elvált és a két hadsereg között már csak a 2. lovashadosztály mozog és valószínű volt az is, hogy a 4. hadsereg déli csoportjának visszavonulása a Gyimesi szoros irányában

fog megindulni, arra kellett törekedni, hogy a 4. román hadsereg déli szárnyán alkalmazott 7. hadosztályt e fő visszavonulási iránytól lehetőleg észak felé elszorítsuk.

Az 1. hadsereg tehát azt az utasítást kapta Falkenhayntól, hogy igyekezzék minél előbb a csiki medencébe jutva, a Gyimesen át való visszavonulást megzavarni, esetleg teljesen lehetetlenné tenni. E célból a támadást erős déli szárnyal kell megkezdenie Székelyudvarhely—Csíkszereda irányában.

Bár Falkenhayn az erős déli szárnyal való előrenyomulásra az utasítást az 1. hadseregnek már október 5-én este adta ki, ez csak 10-én tudta az előnyomulást tényleg megkezdeni.

Az 1. hadsereg helyzete október 5-én a következő volt:

8. vázlat.

Az 1. osztrák-magyar hadsereg helyzete 1916. október 5-én.

Az 1. hadseregparancsnokság 6-án kiadta a hadsereg további magatartását szabályozó irányelveket.

Ezek szerint abban az esetben, ha az ellenség az 1. hadsereg arcvonala előtt visszavonulna, az üldözést a következő csoportosításban kell majd megkezdeni:

A 74. dandár (37. honvédhadosztálynak a Maros mentén álló része) a Maros völgyében, a 72. hadosztály egy csoporttal a Görvény völgyében, egy csoporttal, melyhez a tábori és a nehéz tüzérség zömét kell beosztani, Parajdon át Gyergyóalfalu felé támad.

A VI. hadtest (39. és 61. honvédhadosztály) az 1. népfelkelő hegyi dandárral Székelyudvarhelyen át a csíki medencébe nyomul.

A hadseregparancsnokság nézete szerint azonban az előnyomulást csak akkor lehet megkezdeni, ha a románokat Parajd környékéről előbb visszavertük, miután erősebb ellenség Parajd felől a Székelyudvarhelyen át való előnyomulást oldalában veszélyeztette volna.

Az 1. hadseregparancsnokság 6-án kiadta a 9. hadsereg előnyomulási parancsa alapján intézkedéseit is, amelyek még csak feltételesen számoltak a románok esetleges visszavonulásával.

E parancsában Arz vezérezeredes a következőket rendelte el:

1. A 9. hadsereg északi szárnya holnap, 7-én, Köpec környékét éri el, a Schmettow-lovashadtest zömével Barótra nyomul előre és előretolt felderítő lovasszázadaival Homoród-Ujfalun—Homoród-Szentpálon át követi az ellenséget.

2. A VI. hadtesttel mielőbb el akarom érní a csíki medencét.

3. A VI. hadtest a 61. hadosztállyal folytatja támadását a Parajdtól keletre levő magaslatok elfoglalásáig és még ma éjjel megkezdí a 39. hadosztálynak Makfalva felé való gyülekeztetését úgy, hogy onnan október 8-án Székelyudvarhely felé megindulhasson. A 61. hadosztály balra lépcsőzve vonandó a VI. hadtest zöme után. Ennek még Szászrégennél levő tüzérségét e hadosztállyal mielőbb egyesíteni kell.

Az 1. népfelkelő lovasdandár zömével Székelyudvarhely megyén előre, felderít Csíkszereda felé és Zetelakán át a Szikaszó p. völgyében; tartson összeköttetést a Schmettow-lovashadtesttel.

A 72. hadosztály mielőbb vonjon egy csoportot a 61. hadosztály felváltására a Parajdtól keletre levő magaslatokra.

A Háber-csoport (72. és $\frac{1}{2}$ 37. honvédhadosztály) nyugat felől, XI. hadtest (átmenetileg az 1. hadseregnek volt alárendelve) jobbszárnya pedig észak felől vonuljon közelebb az ellenséghez.

hogy azzal szoros érintkezésben maradjon. Ugyanekkor azt is elrendelte az 1. hadseregearcnokság, hogy a 72. hadosztály zöme a 39. hadosztály balszárnya mögött a Görgény völgyében gyülekezzen és vegye át attól a Köszvényes-Remetéig terjedő szakaszt. Elrendeli, hogy a 74. dandárt, amely a Maros völgyétől északra levő magaslatokon volt állásban, a Maros völgyében kell gyülekeztetni, hogy ott a 7. hadsereg déli szárnyával (XI. hadtest) összhangban azonnal követni lehessen az ellenséget, ha az visszavonulását kelet felé megkezdé.

Ennek alapján a VI. hadtest elrendelte 6-ára a támadásnak Parajd felé való folytatását és a 39. honvédhadosztálynak Bene—Nyárádszereda—Makfalvánál való gyülekeztetését. Elrendelte, hogy az 1. népfelkelő lovasdandár Székelyudvarhely felé, azután Csíkszereda felé és Zetelakán át a Szikaszó patak völgyében derítsen fel.

A 72. hadosztálynak egy csoportját (143. dandár) a 61. hadosztály (16. dandár) felváltására Parajdhoz rendelte.

Az átcsoportosítás nagyon sok időt vett igénybe, mert a déli szárnyon eddig harcban állott 19. népfelkelő hegyidandárnak és az 1. népfelkelő lovasdandárnak, valamint a Dédától, a harcvonalból kivont 16. honvéd hegyidandárnak előbb a Magyaros- és a Mocsár-hegy A 516-nál az október 3-án állásainkba betört románokat kellett visszavernie. A támadás itt október 5-én indult meg és a románokat sikerült is Sóvárád felé visszaszorítani. A 39. honvédhadosztály viszont ezen eseményekre való tekintettel, csak október 6-án kezdhette meg a gyülekezést a 61. honvédhadosztálynak Sóvárád—Parajd—Korond vonalában harcban álló csapatai mögött Makfalvánál. Így azután az 1. hadsereg csak október 10-én került abba a helyzetbe, hogy az előnyomulást a 39. honvédhadosztály 19. népfelkelő hegyi- és 1. népfelkelő lovasdandárból alakított csoporttal Szentegyházás-Oláhfalun és a Tolvajoson át Csíkszereda felé megkezdhesse. A csapatok helyzetét tekintve, talán gyorsabban lehetett volna az előnyomulást akkor megkezdni, ha a 39. honvédhadosztály egy ezreddel felváltja a 16. honvéd hegyidandárt, ha a jelen viszonyok között egyáltalában szükséges a felváltás és nem meri a hadseregearcnokság azt megkockáztatni, hogy egy gyenge lepel mögött az egész 39. és 61. honvédhadosztályt a mocsárhegyi sikeres ellentámadás után Székelyudvarhely felé vonja össze. Így az egész 61. honvédhadosztály, a 39. honvédhadosztály egy dandára, az 1. népfelkelő lovasdandár már

legkésőbb 8-án megkezdhetette volna az előnyomulást Csíkszereda felé. Az 1. hadsereg parancsnoksága ezen megoldást valószínűleg azért nem választhatta, mert a 61. honvédhadosztály már augusztus 28. óta állandóan harcban állott a túlerejű románokkal és ennek következtében már nem képezett olyan erőt, amellyel a gyors üldözést meg lehetett volna kezdeni. Erre a teljes erőben levő 39. honvédhadosztályt kellett alkalmazni, amelynek azonban egyes részeit a VI. hadtestparancsnokság előzőleg kénytelen volt a öörgény völgyétől délre levő magaslatokon bevetni, mert a 61. hadosztálynak itt harcoló részei egymagukban nem lettek volna már képesek a románok állandóan megismételt támadásainak különben ellenállani. Ezért a 39. honvédhadosztály gyülekeztetése is hosszabb időt vett igénybe. Arra pedig, hogy a nagyszebeni győzelem után a bekövetkezendő általános előnyomulást előrelátva, azonnal erőket lehetett volna az 1. hadsereg déli szárnyán összevonni, a szeptember 28-án meginduló általános román támadásra való tekintettel, amely tulajdonképpen október 4-ig tartott, előre gondolni nem lehetett, mert minden rendelkezésre álló erőt arra kellett felhasználni, hogy az 1. hadsereg megtarthassa eddigi állásait, ami így is csak részben sikerült. Ha talán az Erdélyben működő két hadsereg már kezdettől fogva egységes vezetés alatt állott volna, akkor ezt könnyebben meg lehetett volna tenni, mert akkor a két hadsereg összműködése, amely ennek dacára is nagyban meg volt, sokkal tökéletesebb lett volna. Ha ugyanis megfontoljuk azt, hogy akkor, amidőn a 9. hadsereg támadása Nagyszebennél megindult, a hadműveletet vezető parancsnokságnak bizonyára számolnia kellett azzal, hogy ez a támadás sikerül. Ez különben abból is látható, hogy a német legfelsőbb hadvezetőség már szeptember 24-én megadta a 9. hadseregparancsnokságnak az utasítást arra, hogy a nagyszebeni román csoport visszaverése után azonnal a 2. román hadsereg déli szárnyát messze átkarolva támadja meg. Tehát a vezetőségnek már számolnia lehetett azzal, hogy a 9. hadsereg győzelmes előnyomulása nemcsak a 2., hanem a 4. román hadsereget is visszavonulásra fogja kényszeríteni, vagy legalább is azt fogja eredményezni, hogy a 4. hadsereg egyrészt a 2. román hadsereg megerősítésére, illetőleg támogatására az 1. magyar hadsereg elől el fogják vonni. Miután pedig a 7. (bukovinai) és a 9. hadsereg közé ékelt 1. hadseregnek csupán két főelőnyomulási irány állott rendelkezésére — az egyik a Marosvölgyében a 7. hadsereg déli szárnyával összhangban, a másik

Székelyudvarhelyen át Csíkszereda felé —, a 9. hadsereg előnyomulásának megfelelően — már a nagyszebeni támadás megkezdésekor erre a két főelőnyomulási vonalra lehetett volna összevonni az 1. hadsereget olyan formában, hogy a 72. és a 7₂ 37. honvédhadosztály Szászrégen és Déda területén, a 61., 39. honvédhadosztály és az 1. népfelkelő dandár Székely udvarhely— Parajdnál összpontosulhatott volna.

Az 1. hadseregnek hadműveleti szempontból a 9. hadseregparancsnokság alá rendelése tehát egy kissé megkésett. (Csak október 1-én történt meg a hadműveleti tekintetbeni alárendelés.) Ha ez korábban megtörténik, talán a siker is nagyobb lett volna.

Intézkedések október 6-ikára. Események október 6-án.

A 9. hadseregparancsnokság október 6-ára kiadott intézkedéseiben elrendelte, hogy az *1. tartalékhadtest* a Köhalom környékén álló ellenséget verje meg és a hadosztály zömével a Bogát nyergen át, egy oldaloszlopával Mátéfalván át folytassa az előnyomulást. A 89. hadosztály egyelőre Hévíznél gyülekezzen és azután közvetlenül a 71. hadosztály mögött vonuljon előre.

A *lovashadtest* parancsot kapott, hogy az ellenséges lovaságnak visszavetése után Pálosnál és Benénél gyülekezzenek.

A 9. hadseregparancsnokság október 5-én Nagyszebenbe ment előre.

Október 6-án ezen intézkedéseknek megfelelően indultak meg a 9. hadsereg csapatai a Bárcaság felé a visszavonuló 2. román hadsereg nyomában. (7. és 8. mell.)

A románok az Apáczaik hegyiség (Geisterwald) nyugati lejtőjén szenvedett súlyos vereség után újabb állásokban kísérelték meg a XXXIX. tartalékhadtest feltartóztatását, abban a reményben, hogy így a Ko mániából és a 4. hadseregtől is gyorsan idevont erősítések segítségével mégis sikerült a 9. hadsereg előnyomulását megakadályozni és legalább Brassót megtartani vagy legalább is arra időt nyerni, hogy a 2. hadseregnek még messzebb északra visszamaradt részei is csatlakozhassanak és minden vonat visszavonulhasson a Kárpátok gerince mögé.

A román csapatok a 76. hadosztállyal szemben Almásmezőtől mintegy 2 km-re délre, az 51. és a 187. hadosztály előnyomulási vonalán pedig Feketealom és Szunyogszék közötti erős, előkészített állásokba várták be csapatainkat. A XXXIX tartalékhadtest mindhárom hadosztálya október 6-án korán reggel meg-

kezdte az előnyomulást. A 76. tartalékhadosztály az Almásmező felé vezető úton gyengébb ellenséges utóvédek visszaszorítása «tán estig az Almásmezőtől kb. 2 km-re délre a Dósul Pleçitei Δ 1089 — 789 — \odot 887. vonalában levő ellenséges állások elé érkezett, úgy hogy előnyomulását 6-án a beköszöntött sötétség miatt már tovább nem folytathatta.

A 76. tartalékhadosztály egy oszlopa harc nélkül elérte Holfoákat. A vledényi úton előnyomuló *51. és 187. hadosztály* Sunkel tábornok (a 187. hadosztály parancsnoka) vezetése alatt kezdte meg az előnyomulást. Egy Vledénytől nyugatra álló román utóvédet az 51. honvédhadosztály rövid harc után visszavetett, a Szunyogszék és Feketehalom előtt levő román állásokat azonban estig sem az 51., sem a 187. hadosztálynak nem sikerült elfoglalnia. Az 51. honvédhadosztály Feketehalom, a 187. hadosztály pedig Szunyogszék felé támadt. A románok igen erős tüzéséget állítottak a két hadosztállal szemben álló csapataik támogatására és ezenkívül erős ellentámadásokkal igyekeztek a két hadosztály felfejlődését megakadályozni.

A 187. hadosztálynak egy északi oldaloszlopa, mely a hegységen át menetelt, estig ellenállás nélkül Krizbára érkezett.

Az 1. tartalékhadtestnél a 71. hadosztály Kőhalomnál egész éjjel kemény harcot vívott az állásaikat makacsul védő románokkal. Hajnalban azonban mégis sikerült a hadosztálynak Kőhalmot és az attól keletre fekvő magaslatokat elfoglalnia. A románok a Homoród-patak keleti partján emelkedő magaslatokon újra állást foglaltak és a 71. hadosztály előnyomulását egyelőre megállították. Amidőn azonban az Alsó Romána felől a 89. hadosztály Héviz felől közeledett, a románok az átkarolás elől keleti irányban kitértek.

A 89. hadosztály erre elővédjét a Bogát nyereg felé irányította, míg a hadosztály zöme egyelőre Héviznél maradt. A 71. hadosztály tőle északra állott meg, csupán elővédjét küldötte az Olt völgyében Ágostonfalva felé Mátéfalváig. A 71. hadosztály a két napja tartó harcokban annyira kimerült, hogy nem tudott a hadseregparancsnokság intézkedéseinek megfelelően és 6-án a Bogát nyereg felé menetelni, erre az I. tartalékhadtestparancsnokság a hadseregparancsnokság hozzájárulásával elhatározta, hogy a 89. hadosztály kerüljön az élre és 7-én a Bogát nyergen át Földvár felé, a 71. hadosztály pedig a hadsereg északi oldalának a Kőhalomtól kelet felé visszavonult ellenség esetleges táma-

dásával szemben való biztosítása céljából, 7-én Köpeczre meneteljen.

A *Schmettovr-lovashadtest* megérkezett Pálos és Bene környékére. A román 2. lovashadosztály azonban ezt be sem várva, kelet felé visszavonult.

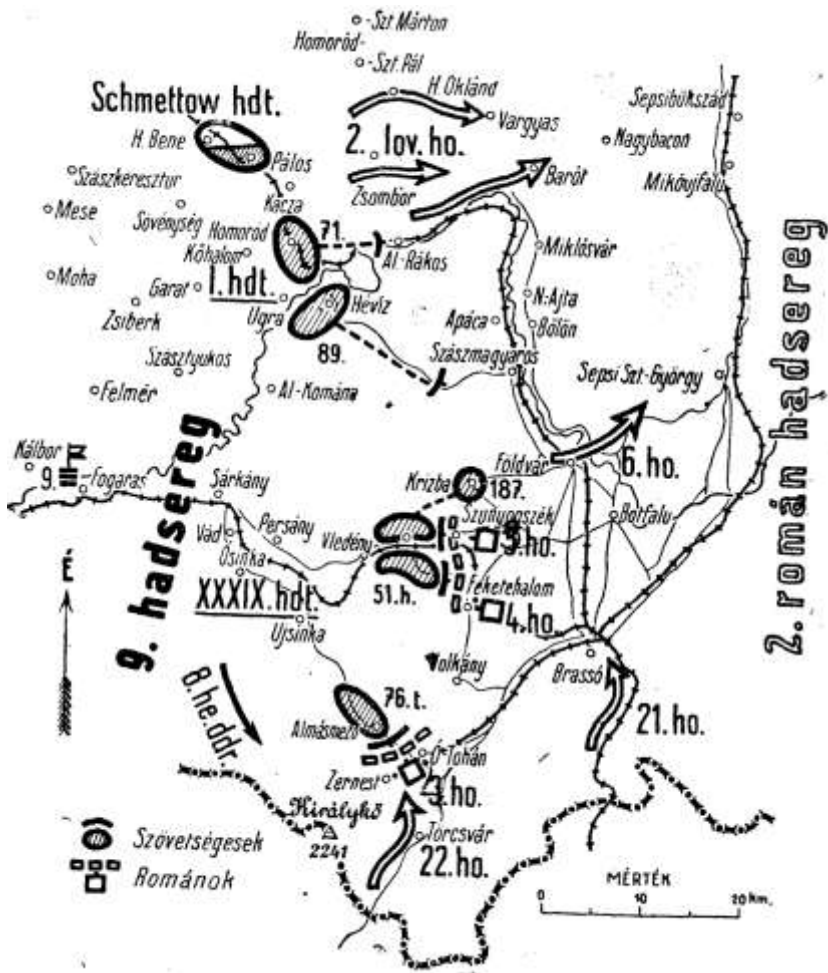
A románok az 1. hadsereg arcvonala előtt is megkezdték a visszavonulást. Erős utóvédjeik azonban még keményen védekeztek a Maros és Görgény völgyében, Parajdnál és Székelyudvarhelynél is: A 2. román hadseregnek visszavonulása következtében Bgyanis, a 4. hadsereg déli szárnya fedezetlen maradt volna ezért a román főparancsnokság ezt a hadsereget is megállította és elrendelte kelet felé való visszavonulását. Eredetileg ezt a hadsereget csak a felső Maros és Olt völgyétől nyugatra emelkedő hegyvonulatokig (Görgényi havasok, Hargita, Baróti hegység gerincéig) akarták visszavonni, hogy ott várják be az oroszok megígért tehermentesítő támadását. A déli szárnyat a 2. lovashadosztálynak kellett biztosítania Petek környékén. A 9. hadseregnek tehát arra kellett törekednie, hogy minél előbb elfoglalja a Bárczaságból ée a háromszéki medencéből a déli határon át Romániába vezető szorosokat és megghiúsítsa a vele szemben még ellenállást kifejtő 2. román hadsereg részeinek elvonulását, melynek nagy veszteségeit a románok részben a Romániából, részben pedig a Dobrudasából ide szállított friss erőkkel nagy sietve pótolni igyekeztek. De a 4. román hadsereg déli szárnyának megtámadásával meg kellett akadályozni azt is, hogy a 4. román hadsereg a Hargita—Baróti hegység vonalában megálljon.

Események október 7-én.

Ezért a 7-én kiadott intézkedések szerint a XXXIX. tartalék hadtest általában Brassó felé folytatja támadását és utasítást kapott arra is, hogy a Tömösi szoros elzárására válogatott emberekből összeállított járőröket (?) küldjön ki. Az I. tartalékhadtestnek a 89. hadosztállyal Földvárra, a 71. hadosztálynak pedig Köpeczre kellett menetelnie. A Brassó felé menetelő hadsereg baloldalát a lovashadtest 3. hadosztálya biztosítja Bárót környékén.

A 9. hadsereg helyzetét október 6-án este a 9. vázlat mutatja. (L. 8. és 9. mell. is.)

20Km.
J

9. vázlat. A 9. hadsereg helyzete 1916. október 6-án este.

TIZENHATODIK FEJEZET.

A brassói csata.

A XXXIX. tartalékhadtestparancsnokság intézkedése.

A XXXIX. hadtest parancsnoka a Brassó elleni támadáshoz a következő intézkedést adta ki 7-ére:

1. Az 51. honvédhadosztály és a 187. hadosztály támadnak Brassó felé, a 187. hadosztály a Földvár—brassói út mentén és attól keletre.

2. Az 51. hadosztály délután 1 órakor indul Vidonbákon át a Brassótól nyugatra levő magaslatok elfoglalására.

3. A Volkányra kiküldött 2 zászlóaljából és 3 ütegből 1 zászlóalj és 1 üteg Volkány felé meneteljen tovább, hogy az összeköttetést a 76. tartalékhadosztállyal fenntartsa.

A volkányi különítmény a hadosztálynak marad alárendelve, 1 zászlóalj és 2 üteg ismét a hadosztályhoz vonandó.

4. Erős lépcsőzés jobbra kívánatos.

v. Staabs.

A román főparancsnokság elhatározása.

A román főparancsnokság eredetileg Brassót nem akarta védeni, hanem ki akarta üríteni. Ezért a 2. hadsereg zöme a szunyogszéki és almásmezei útóvédharcok alatt is folytatta a visszaronulást a határ felé. Október 6-áról 7-ére virradó éjjel a 3. hadosztály Tatrang—Zajzon környékén, a 4. és 6. hadosztály zöme pedig Alsótömösnél volt. Ekkor érkeztek ide a 2. hadseregnek a Duna mellé leküldött és a nagyszebeni vereség után onnan visszaszállított hadosztályai. A 21. hadosztály már megkezdte a kirakást Predeálnál, a 22. pedig Campulungnál.

Ekkor határozta el a hadsereg főparancsnokság, hogy Brassót mégis védeni fogja, hogy az ellenséget legalább néhány napig feltartóztassa, hogy ezalatt a 2. hadsereg minden vonatát vissza tudja küldeni és berendezkedhessek a határmenti állásokban.

A 2. román hadseregparancsnokság intézkedései.

Ennek megfelelően a 2. hadseregparancsnokság elrendelte, hogy 7-én be kell szüntetni a visszavonulást, meg kell fordulni és meg kell szállani a Brassónál levő védelmi állásokat. A 4. és 6. hadosztálynak meg kellett szállania a Brassó—szentpéteri arcvonalat a Rozsnyótól keletre levő magaslatokig; a 3. hadosztály Szentpéter és az Olt közötti szakaszt szállja meg, a 6. hadosztály egy dandára pedig Sepsiszentgyörgynél megáll. *)

Megjegyzések.

A román hadsereg főparancsnokságnak ebből az újabb elhatározásából keletkezett a brassói csata, melyben az eddig még kevés

*) Kirtescu: Istoria rasboiului pentru intregirei Romaniei. 1916—1918 282. oldal.

veszteséget szenvedett 2. hadsereg is vereséget szenvedett, Brassót megtartani, vagy a 9. hadsereget feltartóztatnia nem sikerült.

A 2. hadsereg megfordításának csak úgy volt értelme, ha ezt .-a '9. hadsereg elfeni *általános* támadás követi. A 2. hadseregnek .a 3., 4., 6. hadosztály és két rosiori dandár állott rendelkezésére, míg a 21. és 22. hadosztály 6-áról 7-ére virradó éjjel kezdte meg a kirakást Predeálnál, illetőleg Campulungnál. Miután a 4. hadosztály egy csoportja a tövesvári szoros felé visszavonulóban 6-án este még a Barca patak balpartján emelkedő magaslatokon állott, a 4. és a 6. hadosztály zöme Alsótömöst, a 3. hadosztály Tatrang környékét érte el, a 6. hadosztály egy dandára Sepsiszentgyörgyre érkezett, a román főparancsnokságnak módjában állott, hogy a 9. hadseregnek az apácai erdőn át a Bárcaságra leereszkedő XXXIX. hadtestét még az I. tartalékhadtest beérkezése előtt döntően megverje.

A 9. hadsereg ugyanis október 6-án este, amikor a román hadsereg főparancsnokság a 2. hadsereget megállította, nem volt előnyös helyzetben. Amint a 8. számú vázlaton is látható, a 76. tartalékhadosztály Almásmezőnél harcban állott a 4. hadosztálynak Ósínkáról visszavonult csoportjával, az 51. honvéd- és a 187. német hadosztály a Vledény—szunyogszéki út mentén, a 76. hadosztálytól mintegy 30 km.-re északra még nem tudta megtörni a 8. és 4. hadosztály Szunyogszéknél álló utóvédeinek ellenállását. Az I. tartalékhadtest két hadosztálya pedig még messze hátul Hévíznél és Homoródnál állott Ennek Hévíztől Földvárig mintegy 40 km. utat kell megtennie, tehát 9-ike előtt nem avatkozhatik bele a harcba.

Ezzel szemben a 22. román hadosztály Campulungtól a törcsvári hágón át 8-án délig Törcsvárig előrevonható, a 3., 4. és 6. hadosztály zöme már 7-én rendelkezésre áll. Ennek a csoportnak támadásában 8-án a Predeálnál kirakott 21. hadosztály részt vehet, a 6. hadosztálynak Sepsiszentgyörgyre érkezett dandára pedig Földváron vagy Botfalun át vonható a csataterre. Ezenkívül a 2. román lovashadosztály is megfordítható és a 9. hadsereg északi szárnya ellen alkalmazható.

A rendelkezésre álló 5 gyalog- és egy lovashadosztályból a következő csoportok alakíthatók:

a) *A tömösi csoport* a 4. hadosztály itt visszavonult részei és a 22. hadosztály visszaveti az Almásmező felől támadó ellen-

séget és Volhányon át dél felől támadja meg az ellenségnek Szunyogszéken át előnyomuló csoportját.

b) *A brassói csoport* a 4. hadosztály zöme, a 3. hadosztály és a 6- hadosztály egy dandára, valamint a 21. hadosztály, mint fő támadó csoport, Brassó—Vidombákon át támad Szunyogszék irányában és megveri a Vledény felől előnyomuló ellenséget, még mielőtt az I. tartalékhadtest beavatkozhatnék.

c) *A sepsiszentgyörgyi csoport* a 6. hadosztály egy dandára Földvárra nyomul előre, biztosítja a zöm jobb oldalát az Olt völgyének lezárásával. Ezzel a csoporttal együttműködik a 2. román lovashadosztály, mely vagy Alsórákoson át, vagy a Bogátnyergen át irányítható.

A román hadseregfőparancsnokság általában az előadottak szerint akarta a 9. hadsereg elleni támadást végrehajtani, azzal a lényeges különbséggel, hogy, mint láttuk, a 2. hadsereg hadosztályaival nem támadott, hanem a Rozsnyó—Brassó —Szentpéter vonalában előkészített állásokat szállatta meg, illetve akarta megszállatni. Ezzel a kezdeményezést kezéből kiadta és a 9. hadsereg nem előnyös helyzetét nem használta ki. Amidőn pedig 8-án a támadást Szentpéteren át tényleg megindította, bár kezdetben a 187. hadosztállyal szemben sikereket ért el, azt kihasználni már nem tudta, mert az I. tartalékhadtest Földváron át előnyomulva, a román zömet észak felől átkarolással fenyegette. Délen pedig az 51. honvédhadosztály Brassót elfoglalta, így azután az előnyomulás a Brassótól északra eső területen tovább nyugat felé lehetlenné vált.

Események.

A küzdelem már 7-én reggel megkezdődött azzal, hogy a 76. tartalékhadosztály Almásmezőnél támadásra indult a Bárca-patak bal partján levő román állások ellen. A támadás sikerült és a románok visszavonultak. A 76. tartalékhadosztály talán éppen a könnyű siker következtében azt vélte, hogy a románok a határig egyáltalában nem fognak már komolyabb ellenállást kifejteni é» kellő felderítés nélkül kezdte meg az előnyomulást Ó-Tohán felé. Amidőn azonban a hadosztály éle már a Bárca-patak felé közeledett, megszólaltak a D. Muncelului ✪ 827 mögött álló román ütegek és a teljesen fedezék nélküli terepen előnyomuló németeket visszavonulásra kényszerítették az erdőség szegélyéig. Erre a hadosztály parancsnoksága a román állásoknak Zernesten át irányuló

átkarolására intézkedett. Az október 6-án Holbákra beérkezett oszlopot Új-Tohánon át az ellenség jobb szárnya ellen irányították. A románok azonban a fenyegető átkarolással szemben szárnyaikat meghosszabbították és így a 76. tartalékhadosztály estig a román állásokat elfoglalni nem tudta.

A Vledény felől előnyomult *51. honvéd- és 187. német hadosztály* korán reggel újra megkezdte a támadást a Szunyogszék és Fekete-halom közötti román állások ellen, melyeket most már erélyes előretöréssel sikerült is elfoglalnia. A románok súlyos veszteséget szenvedtek és egy részük Szentpéter, másik részük pedig Brassó felé vonult vissza.

Az *51. honvédhadosztály* az üldözést Feketehalom felé folytatva, az előbbi parancs szerint 1 zászlóalj és 1 üteget Volkányra irányított, hogy ez a 76. tartalékhadosztály Holbákra beérkezett csoportjának a hegységéből való kibontakozást megkönnyítse és az összeköttetést a 76. tartalékhadosztály balszárnyával felvegye. Miután azonban e csoport időközben szintén megkezdte az előnyomulást Új-Tohán felé, az *51. honvédhadosztálynak* Volkányon át irányított különítménye Keresztényfalváig nyomult, ahol azonban már a Brassót védő románok (4. hadosztály) állásaira bukkant. Az *51. honvédhadosztály* zöme Feketehalmon át folytatta előnyomulását. A románok több helyen kísérelték meg a hadosztályt utóvódásokban a Brassó felé való előnyomulásban feltartóztatni. A hadosztály azonban ennek dacára délutánig elérte Vidombákot (Weidenbach) és ott a Brassótól nyugatra levő magaslatokon kiépített drótsövényes román állások elleni támadáshoz a csoportosítás felvételét megkezdte.

A *187. hadosztály* parancsnoksága látván azt, hogy az ellenség Szentpéter felé sietve visszavonul és hogy a brassói pályaudvar környéke lángokban áll, úgy ítélte meg a helyzetet, hogy nem helyes és csak felesleges idővesztéssel járna, ha a hadosztály zömével Szentpéteren át átkarolólag támadna Brassó felé, amint azt a hadseregparancsnokság elrendelte, hanem célszerűbbnek vélte, ha Szentpéter felé csak gyengébb különítményt küld és az erősebb csoporttal azonnal megkezdje a támadást Brassó ellen, miután, véleménye szerint, a románok onnan már visszavonulóban vannak. A hadosztályparancsnokság tehát a hadtest- és a hadseregparancsnokság beleegyezésével Szentpéter felé csupán a 187/111. zászlóalj, 3 táborig üteget és nehéz tüzérséget indította el, míg a 189. ezred két zászlóalját tüzérséggel Méhkerteken át

azonnal Brassó felé küldötte; a hadosztály többi része egyelőre* tartalékban maradt Höltövénynél.

A XXXIX. *tartalékhadtest* parancsnoka a 187. hadosztálynak Brassó felé való azonnali felkanyarodását annál biztosabban keresztülvihetőnek tartotta, miután a 89. hadosztály élét már Földvárnál sejtette és számított arra, hogy a Weitershansen őrnagy parancsnoksága alatt Szentpéterre irányított különítmény az ugyanide rendelt krizbai csoporttal a 89. hadosztály beérkeztéig feltétlenül biztosíthatja a Brassó ellen indított csapatok bal oldalát.

Amint az események mutatják, úgy a 187. hadosztály, mint a XXXIX. hadtest parancsnoksága is túlkedvezőnek gondolta a helyzetet és lebecsülte a románok ellenállóképességét abban a hiszemben, hogy a 2. román hadsereg is teljesen meg van már verve, nem gondol semmiféle ellenállásra és legfőbb törekvése az, hogy a határon minél előbb túl legyen. Legnagyobb hiba volt azonban az alapos felderítésnek elmulasztása kelet felé. A sietségre talán az a vágy is sarkalta a 187. hadosztályt, hogy német csapatok foglalják el Brassót.

Az alapos felderítés elmulasztása és a Brassó felé való mérész elöretérés csak azért nem végződött a 187. hadosztály összeroppanásával, mert a 8-án megindított román ellentámadásnál, dacára annak, hogy a bevetett román csapatok (3., 21. és 6. hadosztály) számbelileg legalább is négyszer erősebbek voltak a 187. hadosztálynál, azok nem egyszerre, hanem fokozatosan, egymás után léptek harcba és végül az 51. hadosztálynak Brassó elfoglalásával végződő támadása lehetővé tette azt, hogy a 187. hadosztály derék csapatai vitézül kitartsanak addig, míg a 89. hadosztály is beleavatkozhatott a küzdelembe.

A Brassó felé indított különítmény (a 189. gyalogezred két zászlóalja és tüzérség) Gündell ezredes parancsnoksága alatt délután 3 óra 30 perckor érte el a Bárca-patakot, amidőn Brassóból a 4. román hadosztálynak egy kb. 2—3 zászlóalj erejű csoportja Méhkerteken át ellentámadást indított a 187. hadosztály elővédje ellen. A támadás a német tüzérség tüzeiben összeroppan és a románok súlyos veszteséget szenvedve menekültek vissza Brassóba. Erre Gündell ezredesnek a 189. ezred III. zászlóalját is rendelkezésére bocsátották, aki most már 3 zászlóaljjal folytatta a támadást Brassó északi szegélye ellen.

A románok a város északi szegélyén készített állásaikban várták a támadást. A 189-esek a heves gyalogsági és tüzérségi tűz

dacára is fennakadás nélkül folytatták az előnyomulást. 5 századnak sikerült is Streuber százados vezetése alatt egy merész előretöréssel bejutni a románok állásaiba és egy előrevontatott ágyúval a város északi szegélyén levő és a románok által megszállva tartott házakat összelőnie, ezenkívül a 187. hadosztály csapatai heves harc árán elfoglalják a kőolajfinomítót, az 548 magaslatot és a vasúti töltést a város északi szegélye mentén. Erre véres utcai harcok keletkeztek, mert a 4. román hadosztály csapatai egyik ellentámadást a másik után intézve, csak lépésről-lépésre, házról-házra hátráltak a 189-esek elöl, akiket a nagy áldozattal járó ellentámadások dacára sem voltak képesek a városból kiszorítani.

Ezalatt az 51. honvédhadosztály is befejezte a felvonulást Vidombáknál és éppen meg akarta kezdeni a támadást, amidőn a XXXIX. hadtest parancsnoksága, miután a 187. hadosztály a tervbe vett támadást már 7-én nem hajthatja végre, továbbá nehogy éjjel a városban a német és magyar csapatok esetleg egymásra lövöldözzenek, elrendelte, hogy az 51. hadosztály tartsa Vidombákot, további parancsig ne menjen e helységen túl előre és a támadást csak másnap kezdje meg.

A sötétség beálltakor a 189. ezred a város északi részét már szilárdan tartotta. Az utcai harc a város északi szegélyén egész éjjel változatlan hevességgel tombolt.

A Weithershausen őrnagy vezetése alatt álló különítmény ezalatt Szentpéter felé nyomult előre, amidőn jelentést kapott arról, hogy Szentpéternél nagyobb ellenséges csoport áll és támadásra készül a 187. hadosztály ellen. Erre Weithershausen őrnagy a Weiden-Bach mögött, Méhkertek és Botfalu között megállott, hogy itt várja be a románok támadását, amelyet a Szászhermány felől megindult román tüzérségi tűz már jelzett. A támadás azonban estig még nem indult meg, a 3. román hadosztály csapatai csak Szászhermányt, Szentpétert és a Szentpéternél levő 704-es magaslatot szállották meg.

A helyzet október 7-én este.

A XXXIX. tartalékhadtest helyzete röviden összefoglalva 7-én este a következő volt:

A 76. tartalékhadosztály Rozsnyó és Töröcsvár között egész nap kemény harcban állott a románokkal, akik több ízben intéztek ellentámadásokat, melyek olyan hevesek voltak, hogy sokszor közelharcra került a sor. Utoljára éjjeli 11 órakor támadtak a

románok, amidőn azonban a németek ezt a támadást is visszaverték, a 76. tartalékhadosztály egész arcvonalán nyugalom állott be.

Az 51. hadosztálynak Keresztényfalvára előnyomult 1 zászlóalja és 1 útege a községtől keletre az ellenséges állások előtt beásta magát. A hadosztály zöme Vidombáknál támadó csoportosításban várta a reggelt.

A 189. ezred egész éjjel harcolt Brassó északi részében, Weitershausen őrnagy különítménye pedig a Weidenbach nyugati partján beásta magát. A 187. hadosztály 1 ezrede és a 187. ezrednek egy része még tartalékban volt Höltöyériynél.

Az I. tartalékhadtest csapatai közül a 89. hadosztály éle későn este beérkezett Földvárra. A 71. hadosztály Köpeczig mentelt. A 89. hadosztályt a nagy menet annyira kimerítette, hogy bár a hadseregparancsnokság elrendelte, hogy a 89. hadosztály még a 8-ára virradó éj folyamán egy vegyes fegyvernemből álló különítményt toljon előre Árapatakra, a parancsot nem volt képes teljesíteni. A hadseregparancsnokság ezt az eltolást azért tartotta szükségesnek, mert a lovashadtestparancsnokság jelentette, hogy a 2. román hadseregnek Sepsiszentgyörgyre visszavonult 6. hadosztálya ott megállott és egy része valószínűleg a Brassónál harcoló román csoport támogatására Brassó felé elindult. *)

A hadseregparancsnokság tehát meg akarta tenni a Háromszéki síkság felől fenyegető román ellentámadással szemben az ellenintézkedéseket. Amidőn a hadseregparancsnokság tudomást szerzett arról, hogy a 89. hadosztály nem tolható Árapatak felé előre, nem vette ezt nagy szerencsétlenségnek, mert az volt a meggyőződése, hogy a románoknak nyugati irányban való térnyerése a döntő eredmények érdekében éppen kívánatos, mert akkor az I. tartalékhadtest teljes erejével oldalba foghatja a román támadást. Ezért a 89. hadosztály ezekután csak azt a parancsot kapta, hogy 8-án délelőtt 6 órára legyen készen az előnyomulás megkezdésére.

A lovashadtest, amelynek 7-én Barótra kellett volna jutnia, az előtte menetelő 71. hadosztály miatt nem használhatta az Olt mentén Ágostonfalva felé vezető legrövidebb utat, hanem észak felé ki kellett térnie és a két hadosztállyal estig Homoródujfalu—

*) A valóságban a 6. román hadosztálynak csak egy dandára volt Sepsiszentgyörgyön.

Homoród Szentpál vonalát érte el. A 2. román lovashadosztállyal minden érintkezése megszakadt.

Miután az 1. hadsereg előtt az ellenség megkezdte ugyan az egész arcvonalon a visszavonulást, azonban Székelyudvarhely környékén még erősen tartotta magát, Schmettow azt a parancsot kapta, hogy a hadtest zömével 8-án a Székelyudvarhely—csíkszeredai út felé folytassa az előnyomulást, míg 1 dandárral keleti irányban üldözze a románokat.

Október 7-én estig a 9. hagseregparancsnokság Fogarasra költözött át.

7-én este érkeztek meg a harctérre a 21. román hadosztály előcsapatai, melyeket a 4. és a 3. román hadosztály között Brassó északi részébe vetettek be. Ugyanekkor érkezett meg a törösvári hágohoz a 22 román hadosztály egy része is.

Események október 8-án. A XXXIX. tartalékhadtest intézkedése a 8-iki támadáshoz. Brassó bevétele.

A harc 8-án korán reggel újra fellángolt az egész vonalon. Mindenekelőtt a 76. tartalékhadosztály kezdte meg a támadást a Muncelulion levő román állások ellen. Amidőn a hadosztály nehéz tüzérsége is megkezdte munkáját az Ó-Tohánál levő erdő szegélyéről, a románok ellenállása is kezdett megroppanni; amidőn pedig a 8. osztrák-magyar hegyi dandár a Királykő (Königsstein) felől átkarolással fenyegette őket, megkezdték a visszavonulást Törösvár felé.

A XXXIX. tartalékhadtestparancsnokság a Brassó elleni támadásnak október 8-án való folytatásához elrendelte, hogy

1. -azon esetben 7/8 éjjelén Brassót még nem foglalták volna el, a 187. hadosztály 8-án délelőtt 7 órakora Brassó elleni támadást jobb szárnyával a Móhkertek—brassói ut mentén hajtja végre;

2. az 51. honvédhadosztály szintén támadja meg Brassót és a balszárnya Z. S. (1 km. Méhkertektől délnyugatra) bertalani pályaudvar felé támadjon, úgy hogy délelőtt 7 órakor rohamtávolságon álljon. A tüzérséget úgy kell felállítani, hogy necsak a gyalogsági támadást tudja támogatni, hanem az esetleg Brassótól nyugatra és délnyugatra fellépő ellenséges tüzérséget is le tudja küzdeni;

3. a sikerült roham után a 187. hadosztály a Derestyénél ikezdődő szoros bejárata felé fog támadni, az 51. honvédhadosztály megszállja Brassót és annak helyi biztosítását látja el.

A hadtestparancsnokság Feketehalomban marad.

Az 51. hadosztály a támadó csoportosítást délelőtt 6 óráig befejezte és 6 óra 30 perckor megkezdte az előnyomulást; 2 zászlóaljjal a 600 magaslat, 1 zászlóaljjal pedig a Hohe Warte ellen, melyet a 4. hadosztály felváltására bevetett 21. hadosztálybeli csapatok védtek. Erőteljes tüzérségi előkészítés után a drótakadályokkal védett 600-as magaslatot rohammal elfoglalta. Hasonlóképpen teljes sikerrel járt a hadosztály jobb szárnyának támadása, délelőtt 8 óráig ez is feljut a magaslatokra és délután 2 óráig a 712 -A- magaslat is birtokunkba kerül.

A 600 magaslat és a Hohe Warte Δ 548 elfoglalása eldöntötte Brassó sorsát, a románok már nem tarhatták, mert a 76. hadosztály előtt álló 4. és 22. hadosztálybeli csapatok *m* megkezdtek a visszavonulást a határ felé.

Brassó bevétele és az ott harcoló román erők teljes kiverése kizárólag az 51. honvédhadosztály, Farkas ezredes által kiválóan vezetett csapatainak érdeme, miután a Brassó elleni támadás egész terhe a románoknak a 187. hadosztály ellen megindult, erőteljes ellentámadása következtében az 51. honvédhadosztályra háramlóit. A derék honvédek nehéz feladatukat fényesen oldották meg. Különösen ki kell emelni a Király főhadnagy vezetése alatt álló 301/11., a Petrán százados vezette 302/1. zászlóalj kiváló tevékenységét és a Walther százados tábori tarackos osztályát.

Amíg az 51. hadosztály és a német 189- gyalogezred Brassót az ellenségtől megtisztították, a Sepsiszentgyörgy felől beérkezett román erők — a 6. gyaloghadosztály *egy* dandára és a 21. hadosztály részeivel megerősített 3. román hadosztály — megkezdtek a támadást a 187. hadosztály baloldala ellen.

A románok ellentámadása Szentpéfernél.

A 187. hadosztály parancsnoksága a 7-én este a Weidenbach mentén állást foglalt Weitenshausen-különítményt még egy zászlóaljjal megerősítette és elrendelte a támadás megkezdését Szentpéter felé, hogy a különítmény a községtől északra levő magaslatokat elfoglalja. A Weitershausen-különítmény éppen elindult, amidőn megkezdődött a román 3. és 6. hadosztály támadása. Weitershausen előnyomulása erre megakadt és a túlerővel szemben ismét eddigi védő állását foglalta el. Sunkel tábornok, a 187. hadosztály parancsnoka, a fenyegető veszélyt látva, minden rendelkezésére álló erőt bevetett a harcba. A románok támadása

azonban egyre nagyobb méreteket öltött, a támadók arcvonala Szentpéternél egészen Brassóig terjedt és egyes részei már a brassói vasúti állomáshoz közeledtek, amidőn Gündell ezredes látván a hadosztályt *fenyegető* veszélyt és azt, hogy csapataira Brassóban tulajdonképpen már szükség nincsen, mert az 51. hadosztály már elfoglalván a Brassót északnyugat felől védő románok magaslati állásait, nyugat felől benyomult a városba is, gyorsan gyülekeztette a 189. ezredet, merész elhatározással Brassó északi szegélyéről a Méhkertek felé támadó románokat oldalba támadta

Az 51. honvédhadosztályparancsnokság a tömösi szorosban.
(1916. október.)

és visszavonulásra kényszerítette. Ez a románok ellentámadásának sorsát el is döntötte, mert ugyanekkor az 51. hadosztály csapatai is már a brassói pályaudvarnál állottak és a hadosztálytüzérség kiváló eredménnyel avatkozván be a harcba, nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a románok támadása megghiúsult. Helyesen ítélte meg Sunkel tábornok a helyzetet, amidőn egészen határozottan azt jelentette a XXXIX. tartalékhadtestparancsnokságnak, hogy a román támadásnak ellen tud állani és az a hadosztályát nem fogja viaszorítani. Biztonságérzete akkora volt, hogy a 189 esetet

sikerült ellentámadásuk után ismét visszarendelte Brassóba. A románok ugyan még több ízben megismételték támadásaikat, egyik hullám a másik után rohant előre, ezek azonban részben már a német tüzérség tüzeiben semmisültek meg. Hiába volt minden áldozat, hiába vágatott csaknem egy teljes román tüzérezred közvetlenül a román támadó vonalak mögé, nyílt állásból, közvetlen közelből akarván a németeket tűz alá venni és visszavonulásra kényszeríteni. A román tüzérségnek ezen, önmagában hősi és önfeláldozó, a modern gyalogsági- és gépfegyver hatásával azonban nem számoló tette teljesen céltalan és hiába való volt, mert az ütegek néhány pillanat alatt ott állottak legénység és lovak nélkül, ezek az ágyuk már nem szólaltak meg. A román gyalogság is kénytelen volt a németek pusztító tüze elől visszavonulni és a húszt löveg, mint holt üteg, ott maradt a két ellenséges vonal között.

Már délelőtt kilenc óra körül vette a hadseregparancsnokság azt a jelentést, hogy Szászhermány felől friss román erők indulnak támadásra. Erre Falkenhayn, aki a harc menetét a szűnyogszéki templom tornyából figyelte elrendelte, hogy a 89. hadosztály azonnal kezdje meg az előny omulást Földvárról Prázsmár felé és a 71. hadosztály, amely Köpeczről már elindult, Árapatakra vonuljon előre.

A 89. hadosztály tehát tulajdonképpen egész napon át egyedül állott a román túlerővel szemben. Itt ott kénytelenek voltak ugyan a német csapatok hátrálni, azonban általában a románok nagy eredményt sehol sem tudtak elérni.

A helyzet október 8-án este.

Október 8-án este a 76. tartalékkadosztály Töröcsvárnál és Rozsnyónál állott, egy 2 zászlóaljából és néhány lövegből álló különítményt a K. Weidenbach völgyében F.-Tömösre küldött ki, hogy a predeáli visszavonulási utat elvágja. Kár, hogy ezen különítmény túlgyenge volt ahhoz, hogy ott a román tömegek visszavonulását eredményesen megzavarhatta volna.

Az 51. honvédhadosztály a Brassóba újra visszairányított 189. német gyalogezreddel karöltve teljesen megtisztította a várost az ellenségtől és a Czenk Δ 957 hegyet, továbbá a város keleti szegélyét megszállotta. Brassó elfoglalása alkalmával mintegy 1200 fogoly, 25 löveg 200 élelmiszerrel és 600 más egyéb anyaggal megrakott vasúti kocsit, ezenkívül igen sok vonatjáromű került csapataink kezébe.

Falkenhayn az 51. honvédhadosztály hősies magatartását a Tanárky vezérőrnagyhoz intézett alábbi parancsával ismerte el:

„Hadseregparancsokkal kapcsolatban*) nem mulaszthatom el, hogy önnek, Tábornok/ úr, különös elismerésemet ki ne fejezem azért, hogy ön és hadosztálya hazai földjüknék felszabadításában közreműködtek.

Nagyszében és Brassó dicsőséges napjai az 51. honvédhadosztálynak. A többi alsóbb vezető urak közül még külön meg kell emlékezni Farkas ezredestől és a derék 302. honvédgyalozezredről, v. Falkenhayn.”

A 187. hadosztály általában még a brassó-földvári vasútvonal mentén harcban állott, a 89. hadosztály elővédje pedig Botfalut elhagyva, megkezdte a támadást a 187. hadosztály támogatására. A 71. hadosztály élével Hidvégig jutott.

A lovashadtest az 1. lovashadosztállyal elérte Szentegyházás-Oláhfalut, de ellenséget már sehol sem talált, miután az sietve már kelet felé vissza vonult. Ez a hadosztály azt a parancsot kapta, hogy előayomulását Csíkszereda felé folytassa.

A 3. lovashadosztály Nagybaczonig haladt előre és az előtte visszavonuló ellenséget Sepsibükkszádon át az Ojtozi-szoros felé kellett üldöznie.

A délután 9 órakor kiadott intézkedések szerint az I. tartalékhadtestnek 9-én átkarólag kellett megtámadnia a még Szentpéterről északra álló románokat.

Október 9. A románok megkezdik a teljes Visszavonulást.

Október 9-én tulajdonképpen már nem is volt szükség az I. hadtestnek támadására, mert a Brassónál folyó harc már 8-án este el is volt döntve. Amidőn ugyanis a románok látták azt, hogy a 76. tartalékadosztályt feltartóztatni nem tudják, az 51. honvédhadosztály pedig elfoglalta Brassót s a 187. hadosztály elleni támadások a nagy áldozatok dacára sem vezettek még semmi eredményre és így a támadásnak folytatása az I. tartalékhadtest beérkezése következtében már nem tanácsos: még az éj folyamán az egész vonalon megkezdték a visszavonulást, amelyben eddig is olyan nagy mesterek voltak.

*) Itt Falkenhayn a német császár elismerésének egy előbbi parancsban való közlésére céloz.

A brassói csata eredménye.

A románok a 7-ike óta folytatott harcokban, de különösen a Szentpétertől nyugatra lezajlott, emberáldozatot nem kímélő ellentámadásoknál igen súlyos veszteségeket szenvedtek. Csapataink közül tulajdonképpen csak a 187. hadosztálynak voltak nagyobb veszteségei. A foglyok száma és a zsákmány aránylag csekély volt, ami főképpen az I. tartalékhadtest késésének volt a következménye. Ennek oka pedig leginkább az volt, hogy a 89. hadosztály 6-án zömével Hévíznél maradt vissza, a 71. hadosztály pedig Hévíztől nem a legrövidebb utón, a Bogát-nyergen át vonult a harcok színhelyére, hanem Ágostonfalván, Köpeczen és Hidvégen át, tehát nagy kerülővel. A 9. hadsereg parancsnokságát a 71. hadosztálynak ezen kerülő utón való irányítására valószínűleg az indította, hogy nem számolt azzal, hogy a románok Brassónál újból nagyobb erőket fognak harcba vetni és elegendőnek tartotta a már eddig odairányított XXXIX. tartalékhadtestet és a 89. hadosztályt a románok ellenállásának megtörésére.

A 71. hadosztálynak az lett volna a további feladata, hogy Nagyajtán és Sepsiköröspatakon át Sepsiszentgyörgy felé üldözze a Háromszék felé visszavonult ellenséget. Célszerűbb lett volna a 89. hadosztályt már 6-án közelebb tolni a Bogát-nyereghez és a 71. hadosztályt is ezen az utón meneteltetni a 89. hadosztály mögött. Ezt meg lehetett volna tenni, mert hiszen a 89. hadosztály előző menetei nem voltak olyan nagyok, hogy 6-án ne lehetett volna Hévízről tovább menetelnie. E hadosztály 4-én Kóbornál, 5-ön Alsó-Románánál, 6-án Hévíznél és 7-én Földvárnál állott. A naponkénti menetteljesítmények a következők voltak:

Kóbor—Alsókomána 16 km.

Alsókomána—Hévíz 10 km.

Hévíz—Földvár 35 km. (menet a harc színhelyére).

A hadosztály csapatai az utolsó, nagy menet következtében teljesen kimerülve érkeztek meg Földvára és ezért nem tudták a hadseregparancsnokságnak már említett parancsait teljesíteni, hogy még aznap egy különítményt toljanak előre Árapatak felé, arra pedig, hogy a mély menetoszlopból a harchoz fejlődhetek volna, természetesen szó sem lehetett. Ennek az irányításnak következtében a 9. hadsereg 5 hadosztályából 2 hadosztály a Brassó körüli harcokban nem is vehetett részt, tehát az erőeknek a harctéren

való egyesítésének elve itt nem érvényesült, bár a hadseregparancsnokság erre törekedett és az I. tartalékhadtestre Brassónál már korábban nagy szükség lett volna. Az I. tartalékhadtest lemaradásának talán nem annyira a vezetők, mint inkább a rossz utakon nagy fáradtsággal előnyomuló csapatok kimerülése volt az oka. Ez pedig sok esetben megakadályozza a legkedvezőbb helyzeteknek kihasználását. Az eredmény enntfk dacára is igen nagy volt, mert a 9. hadsereg kiváló teljesítményeinek és erélyes támadásának volt köszönhető az, hogy a 2. és a 4. román hadsereg nem volt képes a Hargita és Brassó vonalában megállani és kénytelen volt Erdélyt teljesen kiüríteni.

A román hadosztályok vezetése itt is nagyon gyenge és eszmeszegény volt. Azzal a nagy erővel, amely október 7—9-ig folyó harcokban a 2. román hadseregparancsnokságnak rendelkezésére állott (3., 4., 6., 21. és 22. hadosztály, 2. és 3. rosiori dandár továbbá a 2. lovashadosztály) a helyzet magaslatán álló vezetés mellett nem lett volna szabad a 2. román hadseregnek vereséget szenvednie, hanem fényes győzelmet lehetett volna aratnia a 9. hadsereg három hadosztálya felett.

Kiritescu szerint*) a brassói csatát a románok hátrányos harcászati viszonyok között, gyengébb erőkkel és különösen hiányosabb műszaki felszereléssel vívták meg és ez a csata a fiatal román hadseregnek dicsőséget szerzett.

Ezt természetesen csak a románok állítják és csak azok hiszik el, akik felületesen haladnak el az események mellett. A kedvezőtlen harcászati helyzetet csak azért említi, hogy mentse a román vezetés gyengeségét, a 9. hadsereg számbeli fölényével pedig a vereséget akarja természetes következményeként állítani a világ elé.

A 2. román hadsereg helyzete kétségtelenül előnyösebb volt mint a 9. hadseregé, 'mert hiszen a 3., 4., 6., 21. és 22. hadosztályt egységesen lehetett volna alkalmazni és nem lett volna szabad védelmi vonalakat megszállani, Brassóhoz ragadni, hanem egységesen vezetett előnyomulás után kellett volna megtámadni a XXXIX. tartalékhadtestet.

A számbeli gyengeség pedig egyszerűen valótlan. A 8. 4. 6. hadosztálynak hadrendszerüleg 60. a 21. és 22. hadosztálynak is legalább 24 zászlóalja volt, vagyis a románok a brassói csatá-

* Kiritescu: Istoria răsboiului pentru întregirea României. 293. old.

ban 84 zászlóaljjal szerepeltek. Ezzel szemben a XXXIX. tartalék hadtestnek mindössze 27 zászlóalja, 4 lovas százada és 49 útege volt. (6. mell.) Ezt tehát bővebben cáfolni felesleges.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Az üldözés és harcok a brassói csata után.

A német legfelsőbb hadvezetőség intézkedése a határon át való üldözésre. — Helyzet október 9-én este.

Október 8-án este érkezett meg a 9. hadseregpárhuzamhoz a német legfelsőbb hadvezetőségnek intézkedése, mely szerint az ellenséget nyomon kell követni, hogy a határon át vezető hágók minél előbb kezünkbe kerüljenek; az 1. és a 9. hadsereg közötti határt az Uz völgye képezi; a 9. hadsereg parancsot kapott, hogy ^ erős gyalogságot és lovasságot küldjön a Tatros völgyében Ocna felé azzal a feladattal, hogy akadályozza meg az oroszokat, hogy a visszavonuló románoknak támogatására siessenek és a Moldvában észak-déli irányban futó összeköttetéseket megszakítsa.

A 9. hadsereg további előnyomulására vonatkozólag Hindenburg elrendelte, hogy mihelyt az 1. hadsereg elérte az Erdős-Kárpátok gerincét, a 9. hadsereg a déli határgerincen áttörjön be Romániába. A főerő a bal(keleti)szárnyon legyen, melynek támadási iránya Bukarest. Északkelet felé megfelelő biztosításról kell gondoskodni.

A legfelsőbb hadvezetőség úgy látszik azt hitte, hogy a románok ellenállóképessége már teljesen megtörött, viszont az 1. és a 9. hadsereg még olyan erőben van, hogy ilyen messzemenő és különben nagy erőt igénylő feladat azonnali megoldására még képes lesz. Amint az események is mutatták, a feladatot oly egyszerűen megoldani nem lehetett, mert az 1. hadsereg túl gyenge volt arra, hogy a 4. hadsereggel szemben nagyobb eredményeket azonnal képes lett volna elérni, viszont a 9. hadsereg sem volt olyan erős, hogy a nagy nehézségekkel járó és sok áldozatot követelő áttörést a Kárpátokon át Bukarest felé minden további, nagyobb megerősítés nélkül végre tudta volna hajtani. Igaz ugyan, hogy a legfelsőbb hadvezetőség már most jelezte, hogy a 12. bajor hadosztály már útban van Erdély felé, e hadosztályt azonban vasúton csak Segesvárig lehetett szállítani, onnan már gyalogmenetben kellett előre vonulnia.

Miután a románok mindenütt megkezdték a határ felé való visszavonulást, Falkenhayn elrendelte, hogy a XXXIX. tartalék-hadtest a töröcsvári, tömösi és az ósánci hágókon át üldözze az ellenséget, az I. tartalék-hadtestet pedig jobb oszlopával Tatrangon át a Tatárhavas hágóra irányította.

A hadosztályok október 9-én öntevékenyen nyomon követték a románokat.

A 76. tartalék-hadosztály zömével a töröcsvári hágó irányában folytatta az előnyomulást és az ellenséget a határgerinc felé visszaszorította.

A Kl. Weiden-Bach völgyében a tömösi hágó felé elindított 254. tartalék német gyalogezredbeli 2 zászlóalj és tüzérség a műutat 1 zászlóaljjal el is érte, itt azonban a túlerejű ellenség oldalba és hátba támadta, mire ez a különítmény kénytelen volt visszahúzódni és tétlenül nézni azt, hogy a románok hosszú oszlopokban hogyan vonulnak vissza dél felé. Két zászlóalj nem volt elég erős a románok visszavonulásának megzavarására, erre feltétlenül jóval nagyobb erőt, de legfőképpen több tüzérséget kellett volna alkalmazni.

Az 51. hadosztály Brassó megtisztítása után zömével a tömösi hágó felé folytatta az előnyomulást.

A 187. hadosztály Csernátfalun—Hosszúfalun át követte a románokat az ósánci hágó felé. Az itt levő erős állások előtt azonban kénytelen volt egyelőre megállni.

A 89. hadosztály Szászhermányon át Tatrangig és Pürkerecig jutott.

A 71. hadosztály Szászhermányt és Keresztvárt érte el.

A 8. hegyidandár ekkor még mintegy 15 km.-re állott a Királykőtől (Königstein) északnyugatra.

A lovashadtest az 1. hadosztállyal Csíkszeredára, a 3. hadosztállyal Sepsibükkszadra érkezett.

Az 1. hadseregnél a Maros völgyében a fél 37. honvéd-hadosztály Mesterháza környékéig, a 72. hadosztálynak részei pedig a Grörgény völgyében Alsó-Fancsalig követték a 4. román hadseregnek visszavonuló csapatait. A hadsereg déli szárnya azonban még nem kezdhetette meg az előnyomulást, miután az előnyomulásra szánt erők itt még nem voltak együtt.

Megfontolások a további előnyomuláshoz.

Az erdélyi szövetséges haderőknek a brassói csata utáni további magatartására nézve az irányelveket Hindenburgnak már említett szeptember 24-iki utasítása adta meg. A rendelkezésre álló hadosztályok az oroszok várható beavatkozására való tekintettel nem voltak elégségesek arra, hogy Bukarest felé az előnyomulást azonnal megkezdhetnék volna, miután előbb még a határ mentén álló románok ellenállását kellett megtörni. Ennek tudatában Hindenburg közölte a 9. hadseregeparancsnoksággal, hogy a 11. és 12. bajor gyaloghadosztály, továbbá a 3., 5. és a 8. lovasdandár is útban vannak már Erdély felé.

A 9. hadseregeparancsnokságnak mindenekelőtt el kellett döntenie, hogy a jelenleg rendelkezésre álló erőket addig is, míg a jelzett hadosztályok beérkeznek, miképpen alkalmazza. Két lehetőség között kellett választania: Vagy bevárja az említett erők beérkezését, vagy pedig nyomon követve a visszavonuló románokat, azonnal megkezdí az előnyomulást.

A várásnak az lett volna a hátrányos következménye, hogy ezáltal a románoknak legalább is 10—14 napi időt engedett volna arra, hogy az eddigi harcokban felbomlott és összekeveredett csapatkötelékeket rendezzék és újabb erőket szállítva a veszélyeztetett pontokra, gyors előnyomulásukat teljesen megghiúsítsák. De a gyors cselekvésre a tél közeledése is sarkalt. Ezért Hindenburg és Falkenhayn is a visszavonuló ellenség azonnali üldözését látták indokoltabbnak, mert remélni lehetett, hogy erőteljes lökéssel gyorsan sikerül áttörni a határ mentén álló román védelmi vonalakat és még a tél beköszöntése előtt ki lehet jutni a Kárpátokból a Havasalföldre.

Ezt az elhatározást Falkenhayn a következőképpen indokolja: *) „Szükségesnek tartottam, hogy a támadások a határon át vezető valamennyi út mentén egyidejűleg induljanak meg. Ez bizonyos mértékben az erők szétforgácsolására vezetett, így azonban kilátás volt arra, hogy kitapintjuk az ellenség gyengéjét és ott áttörünk. Ha pedig ez sikerül, akkor a feladat meg van oldva. A legfelsőbb hadvezetőség által megígért erősítéseket ezeken a pontokon bevetve, lehetőségessé kellett válnia annak, hogy a többi határmenti román állást oldalról és hátulról fenyegetve tarthatatlanná tesszük. Erősebb támadó csoportnak egy

*) Feldzug der 9. Armee gegen die Rumänen u. Russen 1916. I. rész.

útvonal mentén való összevonása lehetetlenné tette volna a meglepetést. A terep miatt és hegyi felszerelések hiánya következtében a műutak közvetlen közelében is csak gyenge erőket lehetett alkalmazni. De tömegeket élelmezni és ellátni egyetlen útvonalon, mindaddig, amíg megfelelő előkészületek nem történnek, lehetetlen volt”

Az azonnali támadásra való elhatározáshoz bizonyára nagyban hozzájárult még az is, hogy a 9. hadsereg parancsnoksága meg volt arról győződve, hogy *a románok ellenállóereje meg van már törve*, mert hiszen eddig a nagyszebeni csatában a 23. és a 13. román hadosztály úgyszólván teljesen megsemmisült, a persányi ütközetben és a brassói csatában a 2. román hadsereg 3., 4. és 6. hadosztálya, továbbá a támogatására bevetett 21. és 22. hadosztály is döntő vereséget szenvedett, a hátszegi szakaszban pedig a 11. hadosztálynak voltak igen súlyos veszteségei, tehát a román hadseregnek körülbelül egyharmada már meg volt verve, míg a 4. és a Dobrudzsában lekötött 3. román hadsereg gyors és meglepetésszerű támadás esetén idejekorán elég segítséget nem adhatott volna, tehát fel lehetett tételezni, hogy az áttörés a Havasalföld felé rövidesen sikerülni fog.

A 9. hadseregparancsnokság intézkedései a határon át való előnyomulásra.

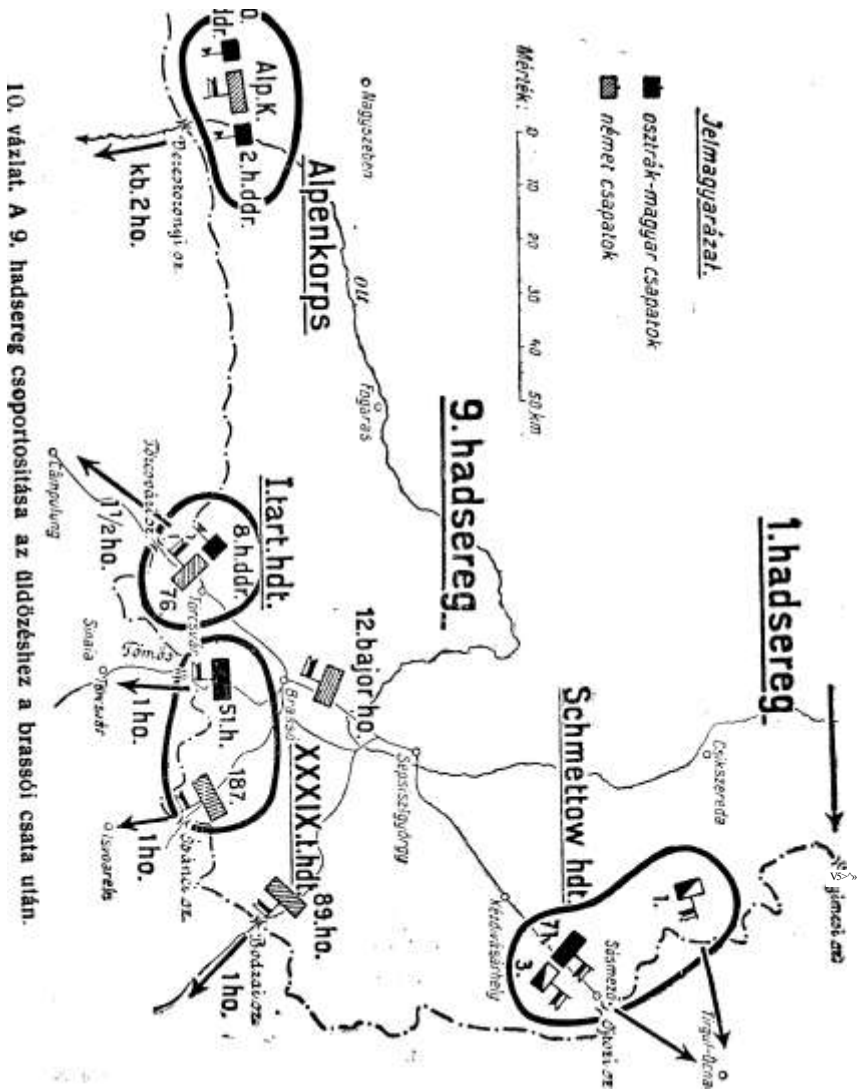
Ezen megfontolások alapján Falkenhayn elrendelte, hogy az alpesi hadosztály és a hátszegi szakaszból Nagyszebenhez vont 2. hegyidandár, valamint az ott kirakott 10. hegyidandár az Olt mentén támadjanak; a Brassónál levő erőket átcsoportosította, Morgen altábornagy az I. tartalékhadtest törzsével átvette a 76. tartalékhadosztály és a 8. hegyidandár feletti parancsnokságot, azon feladattal, hogy a töröcsvári szoroson keresztül Câmpulungra támadjon.

Staabs altábornagy a XXXIX. tartalékhadtest törzsével tovább is az 51. honvéd- és a 187. német hadosztályt vezeti, melyekkel a tömösi és az ósánci szoroson át Sinaia-Izvorele felé kellett áttörnie.

A 89... hadosztályt a Bodza-szoroson át irányította; ennek kellett lezárnia a Putna-völgyéig terjedő határszakaszon át vezető többi utakat is.

Schmettow altábornagynak az 1. és a 3. lovashadosztállyal, továbbá a 71. gyaloghadosztállyal Ocna felé kellett támadnia.

Az előnyomuláshoz való csoportosulást az alábbi vázlat mutatja.

10. vázlat. A 9. hadsereg csoportosítása az didőzészhez a brassói csata után.

Ebből is láthatjuk, hogy a 9. hadsereg tényleg szét volt forgácsolva, miután minden útvonalon általában egy hadosztály indult el.

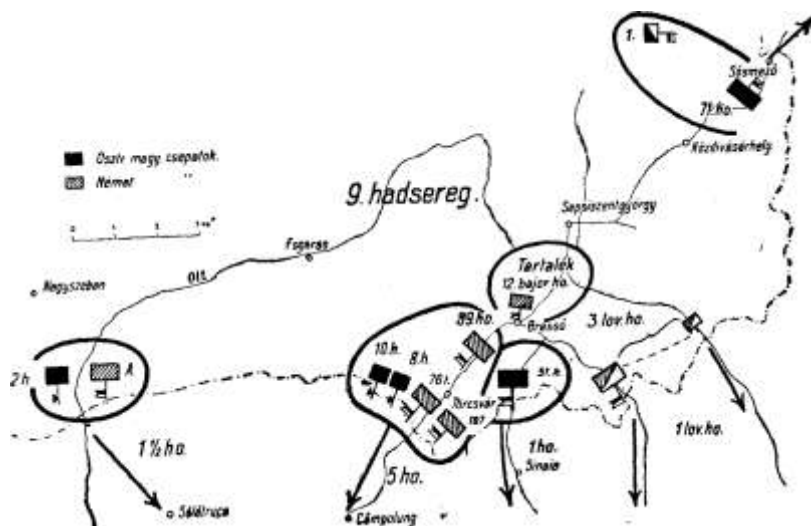
A későbbi események is azt mutatták, hogy az egyenletes erőelosztás nem volt célszerű s talán mégis helyesebb lett volna a hadsereg zömével valamelyik útvonalon összpontosulva nagyobb erővel támadni. Ha szem előtt tartjuk azt, hogy a gyors cselekvés érdekében sok időt igénylő eltolásokat nem lehet végezni és hogy éppen a hegyi felszerelés hiánya miatt olyan előnyomulási vonalat kell választani, ahol a terepnehézségek a legkisebbek s amelyen a leggyorsabban kijuthatunk a hegységből: akkor a zöm támadási területeként a töröcsvári hágót lehetett volna választani. Ez az irány már azért is a legmegfelelőbb lett volna, mert azon esetben, ha a zöm Câmpulung felé, az alpesi hadosztály pedig Curtea Arges felé tör át, akkor a két csoport központiasan támad és a határ átlépése után csakhamar megteremthető közöttük a közvetlen kapcsolat is.

Az utánszállítási nehézségeket pedig legalább részben oly módon lehet leküzdeni, hogy országos járóművekből utánszállítási Oszlopokat állítunk fel, amelyeknek segítségével és továbbá autósoszlopoknak beállításával le lehet küzdeni a vasútvonal hiányát addig is, amíg akár a fogaras—brassói, akár a segesvár—brassói vasúti vonalat ismét üzembe nem lehet helyezni.

Ahhoz viszont, hogy azt megállapítsuk, hogy az ellenség melyik ponton a leggyengébb, nem szükséges, hogy minden útvonalon egy hadosztályt indítsunk el, mert ezt erősebb felderítő különítményekkel is meg lehet állapítani. Sokkal helyesebb lett volna itt is elhatározni azt, hogy a töröcsvári hágónál át akarunk törni és ide kellett volna összpontosítani minden olyan erőt, amire máshol nincsen feltétlenül szükség. Ha a támadás egyidejűleg minden járható útvonallal bíró hágónál megindul, a románok úgysem tudták volna azt azonnal megállapítani, hogy hol támad a főerőnk, mire pedig megállapítják, már az áttörés is megtörténhetett volna.

A Câmpulung felé való támadásnak még egy nyomós indoka lehetett volna az, hogy a brassói csata után a román erők zöme η tömösi és az attól keletre fekvő szorosok felé vette útját, mintegy közvetlenül is fedezni akarván a Bukarest felé vezető legrövidebb utakat, a 76. tartalékhadosztállal szemben eddig is «sak gyengébb erő, legfeljebb két gyaloghadosztály állott, tehát meg volt a lehetősége annak, hogy ha mi ezt a román csoportot követjük a zömmel, akkor gyorsan sikerül a határon átjutni és kezdet fogni a vöröstoronyi szoros felől előnyomuló alpesi hadosztállal.

Talán célszerűbb lett volna tehát a 11. vázlat szerinti csoportosításban folytatni az előnyomulást, amelyhez nagy eltolásokra szintén nem lett volna szükség, mintán a 187. és a 89. hadosztály minden további kerülő nélkül, egynapi menettel Töröcsvárnál egyesíthető lett volna. Ezen hadseregcsoporthoz állhatott volna tehát a 76. tartalék-, 187., 89. gyaloghadosztályból és a már itt levő 8. hegyidandárból, mint tartalék követhette volna a Brassó felé már közeledő 12. bajor hadosztály. Itt támadhatott volna tehát négy hadosztály és ha idejekorán beérkezik, még itt alkalmazható a 10. hegyidandár is, vagyis összesen öt hadosztály.

11. vázlat. A 9. hadsereg kívánatos csoportosítása a brassói csata után.

Az 51. hadosztály folytatta volna az előnyomulást a tömösi és az ósánci szoros felé, a 3. lovashadosztály biztosíthatta volna a bodzái szorost, míg a 71. hadosztály és az 1. lovashadosztály az 1. hadsereg déli oszlopával együttműködve, megoldotta volna az Ocna felé való támadást, habár a nagy cél: a Bukarest felé való áttörés, e hadosztálynak is Brassótól délre való alkalmazását követelte volna meg. A kelet felé való támadást, illetőleg a 9. hadsereg hátának biztosítását teljesen az 1. hadseregre lehetett volna bízni.

A még útban levő 12. bajor gyaloghadosztály egyelőre tartalékban maradhatott volna Brassónál és a viszonyok kialakulásának megfelelően esetleg szintén követte volna a Câmpulung felé támadó csoportot.

A későbbi események is azt mutatták, hogy Töröcsvárnál van a román arcvonalnak leggyengébb pontja, mert hiszen az itt támadó 76. hadosztály és a 8. hegyidandárnak minden támogatás nélkül is sikerült néhány nap alatt Câmpulungot 5 km.-re megközelíteni, míg a többi oszlopok a határon megakadtak.

Események az 1. hadseregnél.

Az 1. hadsereg arcvonalán a 4. román hadsereg a brassói csata hatása alatt már nem is kísérelte meg csapataink feltartóz, tatását, sietett a határt minél előbb elérni. Lemondott a Grörgényi havasok és a Hargita vonalában való megállásról, miután az oroszok a megígért tehermentesítő támadást a 7. hadsereg déli szárnya ellen Dornavatránál még mindig nem kezdték meg. A visszavonulást már tulajdonképpen 6-án megkezdte, de néhány napig még erős utóvédekkel, különösen a Maros völgyében, késleltette az 1. hadsereg előnyomulását és Parajd környékén fejtett ki nagyobb ellenállást. Október 8-án már az egész hadseregarcvonal mozgásban van, az előnyomulás gyorsabb ütemben azonban csak 10-étől vehette kezdetét, amidőn a hadsereg az előnyomuláshoz szükséges átcsoportosítást befejezte.

A 37. honvédhadosztály általában a Maros völgyében, a 72. hadosztály a Görgény és a Kisküküllő völgyéből a gyergyói medence felé a XXI. hadtestparancsnokság vezetése alatt, a 39. honvédhadosztályból, 19. népfőkelő hegyidandárból és 1. lovasdandárból álló VI. hadtest pedig Székelyudvarhelyen át Csíkszereda felé kezdte meg az előnyomulást. Mint hadseregtartalék ezt a csoportot a 61. hadosztályparancsnokság vezetése alatt a 16. honvédhegyidandár követte.

A 72. hadosztály október 14-én elérte a békási szorost, de már ellenséget ott nem talált, a románok mindenütt visszavonultak és csak Tölgyesnél tartották még a határon innen levő utolsó gerincvonalat.

A gyimesi szorosba visszavonult románok ellen a 61. honvédhadosztályt rendelik ki, mely meg is indítja a támadást a Pogány havason állásban levő román utóvéd ellen, ez azonban nem várta be a támadást, hanem a délről való átkarolás elől Palánkán túliig vonult vissza.

A 39. honvédhadosztály Csíkszeredán át az Uz völgyébe követi az 1. lovashadosztályt és 15-éig szintén eléri a határt.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

Az Orsovánál és a hátszegi szakaszban vívott harcban.

Az 1. és a 9. hadsereg Erdély visszafoglalásáért vívott harcainak teljes áttekintéséhez hozzátartozik az orsovai és a hátszegi szakaszban lezajlott események ismertetése is. Ezek a hadműveletek folyására döntő jelentőséggel már nem bírtak, különösen a nagyszebeni csata után. A helyzetek helyes megértéséhez azonban szükséges ezeknek ismerete is, miután különösen a nagyszebeni támadás megindításáig a hátszegi szakaszra a hadvezetőség mindig egy kissé aggódva gondolhatott a románoknak a marosvölgyi vasútvonalhoz való közelsége miatt.

Az ezen szakaszban lezajlott események csak addig bírtak fontossággal, amíg a románok elleni támadás megindításához szükséges erők felvonulásukat be nem fejezték. Ez főképpen a hátszegi szakaszra nézve áll, miután nagy erővel és több eréllyel végrehajtott támadás, a felvonulás alatt igen érzékenyen érinthetett volna bennünket és a felvonulást a Maros-völgyi vasútvonal megszakításával nagyon hátráltatta volna.

Az orsovai szakasznak tulajdonképpen nagy jelentősége már kezdettől fogva sem volt, miután ez a terület a döntés színhelyétől annyira távol esett, hogy ott még nagyobb román sikerek sem befolyásolhatták volna az Erdélyben fejlődésben levő harci eseményeket.

1. Orsovai szakasz- Események 1916. augusztus 27-től október 2-ig.

Az orsovai vasútvonal és műút, valamint Orsovától északkeletre a határon át vezető közlekedési vonalak lezárására a 210. népfőlkelő gyalogdandár vonult itt fel, mely a románok támadásának megindulásáig a temesvári katonai parancsnokságnak volt alárendelve és csak augusztus 27-ike után lépett az 1. hadsereg kötelékébe. Ez ekkor még mindössze 3 zászlóaljból, 1 portyázó századból, 2 ütegből, 6 kis űrméretű ágyúból, 6 motorcsónakból és az 5—6 század erejű „Dunai csoportéból állott.

Az ellenség augusztus 28-án csak felderítő csatározást kezdett, felderítő osztagainak határátlépési kísérletei azonban nem sikerültek. Augusztus 29-én a románok az 1. gyaloghadosztállyal kezdték meg a támadást. Ekkor különösen Csernahéviztől keletre

voltak nagyobb harcok, amelyek azonban a románok visszaverésével végződtek. A szeptember 1-én megismételt támadás azonban eredménnyel járt, amennyiben a románok csapatainkat Csernahéviznél visszaszorították. Erre a 210. dandár a Cserna patak nyugati partján levő állásokba vonult vissza.

Szeptember 2-án a románok támadásaikat Orsován keresztül teljes erővel folytatták. Itt álló csapatainkat Asszonyrétig szorították vissza. Midőn azonban újból gyülekezett csapa-

Károly főherceg, trónörökös Predeálnál. (1916. október)

taink ellentámadásba kezdtek, a román osztagok ismét visszavonultak a Cserna mögé és az ott levő magaslatokon beásták magukat.

Szeptember 4-én az ellenségnek egy Herkulesfürdő felé megindult támadását visszavertük.

A védőszakaszba időközben beérkezett a 145. dandár, melynek ereje a beérkezett egyéb csapatokkal szeptember 7-éig 7 zászlóaljra, 1 lovasszázadra és 6 különféle ütegre emelkedett.

A helyzet ebben a szakaszban tulajdonképpen október 2-ig nem is változott. A románok több ízben kísérelték meg csapa-

tainknak visszaszorítását, de ez soha sem sikerült. A románok támadásaikkal itt, úgy látszik csak erőket akartak lekötöni.

Október 2-án a 145. dandár csapatai a románokat az Orsovától nyugatra és a Csernahévíztől keletre levő állásaikból kiverték. A harcok ezzel itt tulajdonképpen nyugvópontra jutottak, amíg az általános támadás Románia belseje ellen meg nem indult.

2. Hátszegi szakasz.

Események 1916 augusztus 27-fől október 10-ig.

A hátszegi szakaszban a határt és ezzel a petrozsényi szénmedencét a 144 gyalogdandár biztosította Berger ezredes parancsnoksága alatt. A hadüzenet idejében 1 gyalog, 2 hadtáp- és 3 bányászszászlóaljából, a 10. honvédhuszárezred $\frac{3}{4}$ századából és 1 tábori ütegből (2 löveggel) állott. Ezenkívül még útban volt ide 2 gyalogzászlóalj.

A románok ezzel, az aránylag gyenge és jóformán csak idősebb népfelkelőkből és bányászokból összeállított dandárral szemben a Vulkán-hágótól és a Szurduk-szorostól délre a 11. hadosztállyal vonultak fel, amely kb. 12—14 zászlóaljából és 8—10 ütegből állott.

A románok támadása a hadüzenet után eredménnyel járt, a 144. dandárnak a határon álló részei kénytelenek voltak a túlerő elől visszavonulni és az ellenség augusztus 28-án elérte az Oláh Zsiltól és a Livazénytől északkeletre levő magaslatokat. A 144. dandár a Vrf. Custura Δ 2463—Tuliça Δ 1795—Oboroca Δ 1547— Δ 1003— Δ 1196 vonalában foglalt állást. Petrozsény tehát a románok kezébe került.

Augusztus 29-én a románok támadásukat általában Livazényen és Petrozsényen át folytatták és a II. és III. bányászszászlóaljat, valamint a Δ 1003 magaslaton álló 17/IX. népfelkelő zászlóaljat visszaszorították.

Szeptember 30-án azonban a Dealulbabi községnél kezdett támadást a dandár már visszaverte, miután időközben az 10/V. zászlóalj, a 10. honvédhuszárezrednek még 3 százada és 1 hegyi üteg a dandárhoz beérkezett és a harcba még idejekorán beleavatkozott. A románok az oborocai állások ellen is támadtak és az ott levő bányászszászlóaljakat visszaszorították, mire a 144. dandár kénytelen volt a Nagybártól északra levő magaslatokra vonulni. A románok a Vrf. Muncelului Δ 1362—Dealulbabi vonalában beásták magukat.

Szeptember 6 ig a helyzet nem változott, csupán az történt, hogy a románok az Oborooca-hegyről visszavonták csapataikat, melyet szeptember 4-én a mi osztagaink szállottak újra meg. Szeptember 6-án úgy a D. Fagetel Δ 1391—Oborooca Δ 1547 szakaszon, valamint a Sztrigy völgye mentén erőteljes támadás indult meg a 144. dandár ellen. E napon azonban eredményre nem vezetett. 6-án a dandárhoz még 2 népfőlkelő zászlóalj és 1 hegyi üteg vonult be, melyeket az 1. hadseregparancsnokság a orsovai szakaszból szállított ide.

Szeptember 7-én erős tüzérségi előkészítés után a délutáni órákban a románok általános támadásba kezdtek a nagybári ut két oldalán és ott állásainkat el is foglalták. Szeptember 8-án 2V₂ saját és IV2 német zászlóalj ellentámadása során sikerült ugyan a 971 \diamond magaslatot visszafoglalni (Nagybártól délkeletre), a románok azonban viszont a Fagetel és a Custura hegyeket foglalták el és ennek következtében nagybári állásainkat a fenyegető átkarolásra való tekintettel nem lehetett volna tovább tartani, mire a 144. dandár kénytelen volt a Vrf. mare \diamond 2546 \diamond 1867—Borbátviz—Ponor vonalában levő állásokba visszavonulni. A hadseregfőparancsnokság a 11. hadosztállyal Hátszegig akart előnyomulni, hogy attól északra megállva bevárja azt, hogy a 2. és 4. hadsereg elérje a Maros völgyét. Az 1. hadsereg parancsnoka azonban elhatározta, hogy nem folytatja a támadást, hanem itt várja be a fejleményeket.

A románok túlereje a 144. dandárt augusztus 28-ika óta lépésről-lépésre szorította visszafelé, tehát tartani lehetett attól, hogy a dandár gyenge csapatai már nem lesznek képesek tovább ellenállani, a románoknak sikerülhet hamarosan a Maros völgyét elérni és az ott futó felvonulási vasutvonalat megszakítani. Ezért az 1. hadseregparancsnokság a 187. német hadosztály zömét — a 188. és a 189. gyalogezredet és a hadosztály tüzérségét — a hátszegi szakaszba irányította, hogy annak támogatásával a románok további előnyomulását meg lehessen állítani és a még ide szánt további erőknek — az alpesi hadosztály 3 zászlóalja — beérkezése után az ellentámadást is meg lehessen kezdeni. A 187. hadosztály 187. ezrede és a tüzérség egy része még Szászsebesnél maradt tartalékban.

A most már a 187. hadosztályparancsnokság (Sunkel tábornok) vezetése alatt álló csapatok szeptember 10-ig a Vrf. Mare \diamond —Hobicza—Fegyver vonalában levő állásokat szállották meg.

Az ellentámadás megindítására az előkészületek azonnal megkezdődtek. A románok általában tétlenül viselkedtek, előnyomulást a 8-iki sikerek után meg sem kíséreltek, hanem az elért vonalakban állásokat építettek. Szeptember 13-án a 187. hadosztály és a 144. 4andár csapatainak sikerült a Vrf. Mare—Nagybár vonalában levő magaslatokat minden nagyobb ellenállás nélkül megszállani. A tulajdonképeni támadás 14-én indult meg. Estig a -Λ- 1758 és a Petrosz községtől délre levő magaslatokról a románokat visszaűzték. A románok azonnal heves ellentámadásokba kezdtek, különösen Petrosznál támadtak nagy erővel, de elveszített állásaikat nem tudták visszafoglalni sem 15-én, sem 16-án. Mi viszont 17-én Krivádiát és az attól délre levő magaslatokat elfoglaltuk.

Szeptember 18-án már a Tulisa Δ 1795 és a Vrf. Muncelului Δ 1362 magaslatokat, Dealulbabi és Banicza községeket foglaljuk el. Amidőn a románok látták, hogy előnyomulásunkat megállítani nem képesek, megkezdtek az egész vonalon a visszavonulást a határ felé. A megvert ellenséget üldöző csapataink estig F.-Barbattyán—Lupény—⊙ 693—⊙ 659 vonalát érték el és újra megszállották Petrozsényt.

Szeptember 19-én már a Szurduk-szoros is a kezünkben van, a románok még csak a Vulkán-hágón tartják magukat. Üldözésükre előreküldött osztagaink a román állásokat mintegy 2 kilométerre közelítették meg.

A 11. román hadosztálynak támadása a hátszegi szakaszon tehát teljes kudarccal végződött és a 19-én megalakult 9. hadsereg parancsnoksága már nyugodtan foghatott hozzá a Nagyszebennél álló román erők elleni támadás előkészületeihez, mert a 187. hadosztály és a 144. népfelkelő gyalogdandár csapatai derekasan megtették kötelességüket.

Miután a Nagyszebennél álló erős román csoport elleni támadáshoz a 9. hadseregnek minden máshol nélkülözhető erőre szüksége volt, Falkenhayn lemondott az itt kivert román erőknek Románia belseje felé való további üldözéséről és a 187. hadosztályt, valamint az alpesi hadosztálynak itt levő 3 zászlóalját kivonta a harcból és elrendelte, hogy az említett hadosztályoknak csak 1—1 zászlóalja és a 187. hadosztálynak 2 ütege maradjon vissza a 144. dandárnál.

A románok ezalatt pótolták az augusztus 28. óta szenvedett veszteségeket, úgy hogy a 11. hadosztály most már 25 zászlóalj-

jal rendelkezett és szeptember 23-án újra megkezdték a támadást a 144. dandár ellen, mely időközben 22-én a Vulkán-hágót is elfoglalta. A 144. dandár csapatai 25-ig e nagy túlerővel szemben is derekasan tartották magukat, ekkor azonban a románok elfoglalták határmenti állásainkat, a 144. dandár ismét kénytelen volt a túlerő nyomásának engedve Petrozsényt feladni, melyet a románok újra megszállottak.

A 9- hadseregparancsnokság azonban dacára annak, hogy a románok előnyomulása következtében a marosvölgyi vasút vonal ismét veszedelemben forgott, semmit sem küldhetett, a 144. dandár

József főherceg a 61. honvédhadosztálynál. (1916. december.)

támogatására, mert minden emberére a Nagyszebennél meginduló támadásnál volt szükség. Másrésztől azonban a románok előnyomulása most már nem is bírt olyan nagy jelentőséggel, mert a felvonulás be volt fejezve és minden attól függött, hogy a nagyszebeni támadás sikerülié vagy sem. A Nagyszebennél 26 ára tervezett támadásra a Hátszeg felé esetleg előnyomuló román haderő azonban már közvetlenül befolyással nem lehetett, miután ahhoz, hogy az ott folyó harcokba beleavatkozhassek, legalább is hét-nyolc napi menetre lett volna szüksége, nem is számítva a vele szemben álló 144. dandárnak ellenállását. Hogy azonban a romá-

nok mégse tudjanak zavartalanul előrejutni, a már Erdély felé közeledő 2. osztrák-magyar hegyi dandárt irányította a 9. hadseregparancsnokság ide. Ez a dandár előreláthatólag csak szeptember 28-án fog ide beérkezni, tehát addig a 144. dandárnak magának kellett a románok előnyomulását feltartóztatnia. A 301. német hadosztálytörzsét egyelőre azonnal ide küldték, hogy a 2. hegyi dandár beérkezése után a további hadműveleteket ez vezesse. A határról visszavonult csapatok a Tulisa Δ 1795 — Oboroča Δ 1547— Δ 1003— Δ 1198 magaslatok vonalában állottak meg. A románok sehol sem követték tovább csapatainkat.

Szeptember 30-án a 301. hadosztályparancsnokság átvette a vezetést az orsovai és a hátszegi szakaszok felett.

A 2. hegyi dandár beérkezése után a támadás részünkről ismét megindult és szeptember 30-án elfoglaltuk a D. Fagetel Δ 1591 hegyet, majd az egész vonalon megkezdve a támadást, október 5-éig Petrozsényt is újra visszafoglaltuk, mire a románok ismét a határmenti állásokba vonultak vissza.

A 144. dandár és a 2. hegyi dandár az ellenséget nyomon követte és október 10-én a Vrf. Negrului Δ 1725 hegyről úzta el.

Ezzel a hadműveletekben ezen a szakaszon is szünet állott be addig, míg a románoknak Erdélyből való teljes kiszorítása után a támadás a határgerincen át Románia ellen az egész déli arcvonalon meg nem indult.

Befejezés.

A diadalmas hadjárat első felvonása tizenégy napig tartott, melyet Falkenhayn 10-én kiadott hadseregparancsával zárt le, amidőn köszönetet mondott a csapatoknak és azok vezetőinek emberfeletti, teljesítményekért:

„Az alám rendelt csapatok az 1. és 2. román hadsereget, melyeknek mindenike számbelileg sokkal erősebb volt az ellenük harcba vetett csapatainknál — tizenégy napig tartó diadalmenetben megsemmisítően megverték és szétszórták. Örökké fényleni fog a nagyszebeni, vöröstoronyi szorosbeli, a geisterwaldi, a brassói, oborocai és a Misai napok dicsősége.

Az arcátlan betolakodót, amely már Erdélynek szívéig lopódzott előre, kispertük az előttünk szent földről. Azt hiszi, hogy most már csak az úttalan hegyek közé való menekülés mentheti meg fegyvereink csapásaitól. Ilyen tettek csak azért

voltak lehetségesek, mert mindenki feltétlenül Összefogott a aiagy, közös ügy érdekében, mert minden egyes ember — vezető és közkatona — rendületlenül teljesítette esküvel vállalt kötelességét.

Ezért a hűségért a haza nevében köszönetet mondok nektek, bajtársaim!

Ti a románok ezutáni ellenállását is úgy össze fogjátok roppantani, miként a száraz galyak összeroppannak a kárpáti medve talpai alatt s az ellenségnek minden merényletét meg fogjátok hiúsítani.

Fel az ellenség ellen és előre: ez a mi jelszavunk!

*Falkenhayn gyalogsági tábornok,
főparancsnok.”*

Október 13-án az Erdélyben működő két hadsereg felett a parancsnokságot Károly főherceg trónörökös vette át, ezzel az 1. hadseregnek Falkenhayn alá való rendelése megszűnt. A hadseregcsoporthadparancsnokságnak a 7. (Bukovinában) az 1. és a 9. hadsereget rendelték alá. A Románia elleni hadműveleteket is ezen naptól kezdve a hadseregcsoporthadparancsnokság irányította.*)

Falkenhayn a jól elvégzett munka után teljes lelki nyugalommal adhatta át a vezetést Károly főhercegnek, mert a helyzet Erdélyben most már tiszta volt. 1916. évi augusztus hó 28-án a győzelem reményében indult meg a román haderő Erdély elfoglalására és most megverve vonult ki a biztos prédának tekintett Erdélyből és remegve várhatta azt, hogy mikor éri utói a Sors igazságot osztó keze saját országában. Midőn már azt hitte, hogy zavartalanul élvezheti orvtámadásának gyümölcsét, akkor csapott le a románok fejére az igazság kérlelhetetlen ökle és verte ki a sokkal gyengébb szövetséges haderőt arról a területről, amelyet már végleg a magáénak hitt. A román hadsereg október 13-án ugyanott állott, ahol augusztus 27-én. Akkor azonban a biztos győzelem reményében, a prédára lesve várta az előnyomulási parancsot, most pedig megvert és szétzüllött csapataival aggódó és reszkető lélekkel várta a határon az ellenség támadását.

Erdély teljesen felszabadult. Tizennégy napig tartott a nehéz munka, de derék csapataink mindenütt olyan önfeláldozó bátorság-

*) Falkenhayn: „Der Feldzug des 9. Armee” stb. 1916—17. I. rész, 101. oldal.

gal és fáradhatatlanul küzdöttek, olyan erővel vetették magukat az ellenségre, hogy az túlereje dacára sem volt képes ellenállani, vagy bárhol is eredményeket elérni. A nagyszebeni, a persányi és brassói csaták, továbbá az 1. hadsereg idegeket felmorzsoló visszavonulási harcai örök időkre fénypontjai maradnak a nagy világháború történetének, a vezetők és Magyarországért elesett névtelen hősök emléke örökké ott fog élni minden, hazáját szerető, magyar ember szívében. Példájok kitartó munkára fog lelkesíteni és ébren fogja tartani bennünk azt a hitet, hogy még egyszer fol kell támadnunk!

Mellékletek.

(1., 11 és 12 mellékletek).

A román hadsereg valószínű hadrendje és rövid szervezete 1916-ban.

A román hadsereg számára kiképzett emberanyagban — az L, II., III. vonalban összesen huszonöt évfolyamot számítva — ke-
reken 820.000 ember állott rendelkezésre.

Békében Romániának öt hadtestje volt. Ezek mindenikében 2 gyaloghadosztály és 1 területi parancsnokság volt a háborúban felállítandó területi alakulások számára, melyekkel a román haderő megkétszereződött, vagyis minden hadtest területén még felállítottak 8 területi ezredet á 3 zászlóalj, ezenkívül 1 tüzérezredet.

Romániának mindössze 2 lovashadosztálya volt.

Háborúban 5 hadtest alakult két-két hadosztállyal, minden hadosztályban két békekeretes és egy területi dandár á két ezred. Minden hadosztálynál egy 2 zászlóaljas vadászezred, 2 tüzérezred, továbbá hadtestenként 1 lovasdandár és 1 tarackos ezred van.

Az egész hadsereg tehát 10 gyaloghadosztályból (az 1—10-es hadosztályok 3 gyalogdandárral á 2 gyalogezred és 1 vadászezreddel bírtak, állományuk 20 zászlóalj, 1 lovasszásad 12 üteg, á 4 löveg, volt),

5 tartalékhadosztályból (11—15.) 2 dandárban 2—2 gyalogezred és 1 tüzérezred (12. zászlóalj és 6 üteg.),
8 területi hadosztályból (16. és 23.) állott.

A hadsereg állománya körülbelül:

L, II. és III. vonalban 377 zászlóalj, 104 lovasszásad, 2 ke-
rékpárosszásad 156 tábori ágyú üteg, 30 tábori tarackos üteg, 4 hegyüteg, 6 nehéz üteg, ezenkívül régi anyaggal 59 tábori ágyú, 9 tábori tarack, 6 hegyi és 63 nehéz löveg.

Lőfegyverállomány: 377.000 puska 17.000 kard, 784 gyors-
tüzelő és 548 régi löveg.

Oltvölgyi részlet Tusnádnál.

Diplomáciai ügyiratok.

Ausztria-Magyarországnak Romániához való viszonyáról az 1914. évi július hó 22-étől 1916. évi augusztus hó 27-ikéig.

A cs. és kir. külügyminisztérium által kiadott vöröskönyv minden okmányából Romániának a monarchiával szembeni állandóan ellenséges magatartása olvasható ki. Látszik, hogy Románia sohasem volt őszinte barátunk és hogy 1914 október 10-ig is tulajdonképpen csak a király személye tartotta vissza Romániát az ellenünk való fellépéstől. I. Károly román király őszinte barátja volt a központi hatalmaknak, azonban a Romániában már évek óta folyó monarchiaellenes propagandával szemben egymaga teljesen tehetetlen volt, a román politikusok és ezek között első sorban a miniszterelnök, Bratianu pedig teljesen francia befolyás alatt állott és titokban minden eszközzel támogatott minden olyan mozgalmat, mely a monarchia ellen irányult.

1914 augusztusában bár nagyon sokan voltak, akik az azonnali támadást kívánták, Románia mégsem izente meg a monarchiának a háborút, mert akkor még egyáltalában nem lehetett látni, hogy az mikor és hogyan végződik és még nem lehetett tudni, hogy melyik fél lesz a győztes.

Károly király halála után Románia állandóan lesben állott. Az bizonyos, hogy miniszterelnöke, Bratianu, már az első pillanatban elhatározta, hogy bennünket megtámad. Miután azonban teljesen biztosra akart menni, a háború megindítását folyton halogatta; a legalkalmasabb pillanatra várt, amikor nagy áldozatok nélkül léphet fel és állhat ő is az osztozkodók sorába. Amint a háborús sikerek a mi, vagy az entente oldalán jelentkeztek, változott Románia hivatalos magatartása is és ingadozott a barátság és a legridegebb ellenséges érzület kimutatása között.

1916 augusztusában azonban már Bratianu is azt hitte, hogy közeledik a háború utolsó felvonása, azt hitte, hogy elérkezett a monarchia utolsó órája, tehát sietnie kell, hogy ki ne maradjon

az osztozkodásból. Erre különben az entente is figyelmeztette Romániát. (57. oldal.) Ezért Románia 1916 augusztus 27-én megizente a monarchiának a háborút. A román politika irányítóinak számítása azonban nem volt helyes, Románia a központi hatalmak sokkal gyengébb, de jobban vezetett haderejével szemben telje» vereséget szenvedett.

A románoknak a központi hatalmak ellen való fellépése előtti magatartására és a román vezetők gondolkozás módjára élénk világot vetnek a cs. és kir. külügyminisztérium által közzétett vörös-könyv*)-ben foglalt diplomáciai iratok; ezekből isiáthatjuk, hogy milyen ingatag alapon állott a románokkal még 1883-ban megkötött katonai egyezmény és következtetést vonhatunk le arra nézve is, hogy az ilyen egyezményeknek mennyi értéket lehet tulajdonítani a jövőben is, ha azok a szerződő felek minden érdekével nincsenek összhangban.

Ezek legfontosabbjainak ismerete nélkül nem is volna telje» a román háború politikai előzményeinek ismertetése, ezért lássuk azokat a világháború főbb időszakai szerint csoportosított sorrendben.

A világháború kitörése.

1914 július 28-án Czernin gróf, a monarchia bukaresti követe, a következőket jelenti a külügyminiszternek:

„A reám bízott parancsokat teljesítettem, még pedig a királlyal magával folytatott beszélgetés alkalmával. A beszélgetés eredménye a következő volf:

1. Egy, a monarchia és Szerbia közötti háború esetén Ófelsége kezeskedik Románia szigorú semlegességéről.

2. Nagyméltóságodnak azon kijentését, hogy mi magunk a szövetségi szerződésünkre való tekinttel az események további folyamán nem fogunk semmiféle, Románia érdekeit is érintő elhatározásra jutni, anélkül, hogy szövetségesünkkel e tekintetben érintkezésbe ne léptünk volna, — Ófelsége megalégedéssel vette tudomásul.

3. Abban az esetben, ha Oroszország ellenünk fellép, azt mondta nekem a király, hogy Románia katonai támogatására,, sajnos, nem számíthatunk.

*) Diplomáciai ügyiratok Ausztria-Magyarországnak Romániához való viszonyáról az 1914. évi július hó 22-étől 1916. augusztus 27-ig terjedő időben. (Vörös könyv cs. és kir. külügyminisztérium kiadása.)

A király, aki ezen beszélgetésnél olyan izgatott volt, amilyenek őt még sohasem láttam, biztosított arról, hogy ha ő szívéét követhetné, hadseregével feltétlenül a hármasszövetség oldalán harcolna; ezt azonban nem teheti, egy év alatt ugyanis sok olyan változás történt, hogy nincsen abban a helyzetben, hogy a szerződést betarthassa.

Felszólított azonban, hogy jelentsem meg Nagyméltóságodnak, hogy ő az oroszokkal konfliktus esetén is meg fogja a szigorú semlegességet óvni és a világnak semmiféle hatalma sem lesz arra képes őt arra rávenni, hogy a monarchia ellen fegyvert fogjon.”

Az augusztus 4-iki koronatanács után, amely azt mondta ki, hogy Románia nem tekinti magát a Szerbiával kitört háború által szövetségi szerződésének betartására kötelezve, külügyi kormányunk az alábbi táviratot intézte Czerninhez Bukarestbe:

Wien, 1914 augusztus 4.

„A berlini kormánnyal történt megállapodás szerint felkérem Nagyméltóságodat, hogy Bratianu urat azonnal értesítse arról, hogy a két központi hatalom méltányolja a koronatanács határozatát és azt a barátságos viszonyoknak megfelelőnek tekinti. Mi a továbbiak során a román érdekeket tehát teljes mértékben tekintetbe fogjuk venni és bizton elvárjuk, hogy Románia határait Moldvában meg fogja védeni és Oroszországnak esetleges betörését vissza fogja utasítani.”

Czernin az 1914 augusztus 6-iki jelentésében a bukaresti helyzetet a következőképpen jellemzi:

„Itt most időt akarnak nyerni addig, amíg az európai háborúnak eredménye láthatóvá nem kezd válni. Ha mi győzünk (és ez a királynak meggyőződése), akkor Románia hozzánk fog csatlakozni. Csak akkor, ha a hadiszerencse várakozásunk ellenére cserben hagyja bennünket és ha az annyira kedvelt jelszó: „a monarchia felosztása” minden ellenünk irányuló érzést ismét életre keltene, akkor fog Románia is jelentkezni, de én azt hiszem, hogy ebben az esetben a király inkább lemond, semhogy ezekkel együtt haladjon.

Ha Oroszország a Moldván való átvonulást kieroszakolná, akkor Románia fegyveres ellenállást fog kifejteni.

A mai viszonyok között e pillanatban Romániától többet nem lehet várni, mint az előbb vázoltakat és tisztán harctéri

sikereinktől fog függeni, hogy Románia hozzánk egyáltalában csatlakozik-e és ha igen, mikor?”

Az oroszok természetesen már 1914-ben megkísérelték azt, hogy Romániát minden áron a melléjükállásra bírják és erre vonatkozólag Czernin 1914 augusztus 23-án jelenti is, hogy „bizonyítékaim vannak arra nézve, hogy higgyem azt, hogy az oroszok messzemenő ígéreték mellett úgy itt, mint Szófiában a legnagyobb terrorral dolgoznak és amint Bulgáriában, úgy itt is a a minisztereket személyesen teszik felelőssé az oroszellenes politikáért*.

Szeptember 13-án Czernin szerint Romániában az a felfogás, hogy a mi katonai helyzetünk nagyon válságos. Az irántunk való hangulat nagyon megrosszabbodott és az entente-tal való együttműködés érdekében az agitáció igen megerősödött.

A szeptember 19-iki jelentés szerint a helyzet az utóbbi napokban annyira megrosszabbodott, hogy már az a kívánság hallható a mi hadseregünk visszavonulásának hatása alatt, hogy meg kell adni nekünk a „halálos dőfést”. A vezetők már attól tartanak, hogy elszalasztják az alkalmas pillanatot, elkésnek és a monarchia felosztásánál nem lakhatnak ők is jól. Mindezt természetesen orosz milliókkal csinálják és élesztik a hangulatot ellenünk.

A kiáltás, hogy „Erdélybe akarunk menni”, napirenden van. Bratianu napról-napra kisebb és kisebb lesz, aggodalmaskodik és még csak a király fékezi a lejtős pályán való rohanást.

Szeptember 22. Ennek a hangulatnak a természetes következménye az, hogy a szövetséges Románia semmi esetre sem akarja megengedni, hogy Törökország számára löveganyagot Románia területén keresztül küldjünk. Románia már ekkor kimutatta, hogy a jóakarátú semlegességet velünk szemben hogyan értelmezi.

A monarchia elleni fellépés ekkor már úgyszólván hajszálon függött, a román vezetők azonban a helyzetet még mindig nem látták eléggé érettnak arra, hogy ellenünk nyíltan fellépjenek és ennek következtében úgy egyeztek meg, hogy most még semlegesek maradnak. A helyzet tehát látszólag némileg javult.

1. Károly király halála utáni időszak Olaszország hadüzenetéig.

Károly királynak 1914. november 10-én bekövetkezett halála után az új király, Ferdinánd, is a semlegesség fenntartása mellett nyilatkozott. Ennek okát abban kell keresni, hogy Románia nem mert téli háborúba belemenni és ezért jelentette ki a király, hogy a semlegesség fenntartását kívánja. A helyzet azonban csak látszólag javult meg, mert Károly király halála után Romániában csak két párt volt. Az egyik csoport azt mondja, hogy elérkezett a pillanat hátbatámadásunkra, a másik csoport pedig — és ez barátunk — azt állítja, hogy a helyzet még nem érett meg eléggé, várni kell, míg az entente-hadseregek bennünket már tényleg megvertek; ebbe a csoportba tartozik a királyi pár és a miniszterelnök is.

Tehát 1914 novemberében csak a téli háborútól való félelem tartotta vissza Romániát a támadástól, ezt olvashatjuk ki Czerninek december 2-án küldött jelentéséből is. A román politikusok kilencven százaléka, akik a tavasszal való támadás mellett vannak, szilárdan meg vannak győződve arról, hogy ellenünk fognak jönni. Erre sarkalja őket a szívük is. Ma az a helyzet, hogy Romániának minden rokonszenve Franciaország oldalán van és minden kimondott és kinyomtatott szóból a központi hatalmak elleni gyűlöletet lehet kiolvasni és csak a győzelmünkről való meggyőzés tudja «ezeket a politikusokat a hozzánk való csatlakozásra bírni.

A Törökország felé irányított hadiszállítmányokat Románia ebben az időben sem volt hajlandó területén átengedni. 1915 márciusában, amidőn Czernin útján magát a királyt szólítottuk fel arra, hogy engedje meg Románia a Törökországnak szánt lőszer átszállítását, Ferdinánd király sem akart beleegyezni, azzal az indoklással, hogy ha ezt felfedezik, ellene fogják felhasználni.

1915 áprilisában, amidőn az Olaszországgali tárgyalások folytak a monarchia vezetői részéről, Románia azonnal szeretett volna belépni a támadók sorába. Galíciai nagy sikereink azonban arra a meggyőződésre vezették a román politikusokat, de legfőképpen Bratianut, hogy a támadás ellenünk most sem volna még helyes, meg kell várni azt, hogy milyen eredménye lesz az olaszok támadásának. Majd ha ennek következtében helyzetünk sokkal rosszabb lesz, akkor fog elérkezni a pillanat a cselekvésre. (Czernin jelentése 1915. május 11-én.)

Mi azzal igyekeztünk Romániát az entente-tal való szövetekezéstől visszatartani, hogy minden alkalommal hangsúlyoztuk, hogy Romániának nem érdeke, hogy Oroszország oldalára álljon, mert a nagyorosz törekvések később Románia ellen fognak fordulni és a szláv tenger el fogja nyelni a 10 milliós románságot. A románoknak azonban úgy látszik ebben a tekintetben egészen más volt a felfogásuk. Az igazat megvallva, ezek az okoskodások abban az időben csak elméleti értékűek voltak, de semmiesetre sem voltak alkalmasak arra, hogy Romániát a semlegességben való megmaradásra bírják. Sokkal helyesebb lett volna, ha mi is erőt mutattunk volna nekik és a szép szavak helyett fegyvereink eddigi sikereire való hivatkozással választás elé állítottuk volna a román politikusokat és ezzel végleg tisztáztuk volna ezt a lehetetlen, nagyhatalomhoz nem méltó helyzetet.

Az oroszországi sikereink időszaka.

1915. május—szeptember.

Romániát az olasz hadizenet ismét kísértésbe hozta. A tárgyalások az entente-tal ismét megkezdődtek. Románia azt remélte, hogy Olaszország támadása jobban kialakítja a helyzetet és akkor majd lehet cselekedni. Mi is megkíséreltük, hogy az oroszok nagy vereségei után Romániát, a velünk való szoros együttműködésre bírjuk, ez azonban nem sikerült, mert a román politikusok neibíztak sikereink tartósságában. (Czernin 1915. június 15. jelentése.)

Románia 1915. július 16-án ismét megtagadja a Törökországnak szánt lőszer átadását.

A Szerbia elleni hadjárat hatása.

A Szerbia elleni hadi előkészületek Romániában érthető izgalmat keltettek. Úgy látszik, hogy épen az entente befolyására a király és a miniszterelnök is kijelentették követünknek, hogy Szerbia megtámadása Romániában nagy izgalmat fog felkelteni; ezzel akartak bennünket a támadástól visszatartani és Szerbiát megmenteni. Megfenyegettek bennünket, hogy ha tovább folytatjuk a Szerbia elleni előkészületeket, akkor Románia is ellenünk fog fordulni. Lehet, hogy Románia akkor attól is tartott, hogy tulajdonképpen nem is Szerbia ellen, hanem ellene akarunk végre-valahára fellépni és ezzel akarunk véget vetni Románia eddigi kétszínű játékának. Mi ekkor, sajnos, nem Románia, hanem tényleg Szerbia

ellen vonultunk fel és erről biztosítottuk is Romániát. (Czernin, 1915. október 10-iki jelentése.)

Románia azonban minden eshetőségre készen akarván lenni, csapatokat vont össze a magyar határ mentén, melyek ott erődítési munkálatokat is végeztek. Bratianu Czernin felvilágosító kijelentései után sem volt hajlandó a román haderőt a magyar határról visszavonni. A románok háborús szándékai csak akkor lohadtak egy kissé le, amidőn Czernin az eddigi sima diplomata modort félre téve, egészen nyíltan kijelentette Bratianunak, hogy Románia katonai intézkedései esetleg komoly következményekkel fognak járni. Mihelyt egy kis erélyt mutattunk, Románia azonnal engedett eddigi merev magatartásából és október 24-én a román belügyminiszter kijelentette Czerninnek, hogy Románia nem fog semmiféle katonai intézkedést tenni. A háborús hangulat tehát azonnal lelohadt az erélyes fellépés hatása alatt.

Külügyi vezetőink azonban még mindig nem tudták, vagy nem is akarták belátni, hogy Románia velünk jönni semmiesetrem hajlandó, pedig eddigi magatartása alapján is beláthatták volna, hogy Romániát csak akkor tudjuk végérvényesen ártalmatlanná tenni, ha megszálljuk. Mi még mindig bíztunk abban, hogy talán mégis csak sikerül a románokat a hozzánk való csatlakozásra bírni. Erre vall a külügyminiszternek Czerninhez intézett felszólítása, hogy értesse meg Bratianuval, hogy a hozzánk való csatlakozásra az ajtó még mindig nyitva van Románia számára és mi egyáltalában nem neheztelünk Románia eddigi kétszínű magatartása miatt, jöjjön csak velünk és mi hajlandók vagyunk mindent megbocsátani a megtévelyedett szövetségesnek. (Wien, 1915. szept. 25.) Románia eddigi magatartásának és a később ellenünk történt fellépésnek legtisztább képét abból a beszélgetésből láthatjuk, amelyet Czernin 1915. október 12-én folytatott Bratianuval és amelyből Czernin a külügyminiszternek október 13-án az alábbi jelentést küldte el:

„A miniszterelnök úr azzal kezdte, hogy szükségét érzi, hogy hosszabb idő óta egyszer egészen nyíltan kibeszélje magát velem és megmagyarázzon egyet és mást, amelyet én talán nem értettem meg, miután úgy látszik, egyes pontokban más nézetem vagyok, mint ő. Ő olyan ember, akit a „napi kis események nem érintenek”. Az, hogy Verdun elesik-e vagy sem, hogy mi néhány négyzetkilométert nyerünk-e, vagy veszítünk, neki teljesen mindegy. Ez a háborút eldönteni nem fogja.

Az a döntő, hogy vajjon az egyik, vagy a másik harcoló csoportnak sikerül-e a másikat megsemmisítenie, vagy pedig mindkét félnek be kell látnia azt, hogy győzni nem fog és kénytelen a békét körülbelül a status quo alapján megkötni. Mindkét esetben az ő politikája a helyes. Az utóbbi, valószínűbb esetben a jövő béke egy olyan Európát fog talán teremteni, amely az 1914-belítől nagyon kevésbé fog eltérni, minden rettenetes áldozatot hiába hoztak és egész Románia hálás lesz neki, hogy az országot e háború b szalmáitól megkímélte. Ha azonban mégis sikerülne egyik harcoló csoportnak a másikat megsemmisíteni, akkor egy ilyen esemény nem tőiténhetik meg váratlanul és hirtelen, *ez esetben még mindig elég ideje lesz Romániának arra, hogy határozzon.* Ő nem hisz ebben a befejezésben, ha azonban mégis be találna következni, még évekre van szükség, amíg annyira jutunk, miután a kimerülés jelei még egyik hatalmi csoportnál sem észlelhetők, miután pedig Románia egy évekig tartó háborút képtelen viselni, világos, hogy „várnia” kell. Ő azonban, mint monda, inkább azt hiszi, hogy mindkét küzdő fél, akik állandóan a győzelmet hirdetik, idővel kénytelen lesz belátni, hogy nincsen győzelem és hogy ezt a háborút csak megegyezéssel lehet befejezni. Oroszország sohasem fog abba beleegyezni, hogy Szerbia eltűnjék, tehát Nagybulgária sohasem fog megalakulni, sohasem fog Lengyelországról lemondani és *sohasem fog abba beleegyezni, hogy Besszarábiát Romániának adja.* Európa lázas állapotban van, amely megfosztja a helyes Ítézőképességé tői. Ő azonban megőrizte tiszta és hidegen számító fejét. Akkor, amidőn az oroszok a Kárpátokban állottak, őt azzal ostromolták, hogy támadjon meg bennünket, „miután a monarchia végórája elérkezett” és íme, mi minden ellenséget visszaűztünk és messze bent állunk az ellenség területén; még más, reánk nézve kedvezőtlen idők is következhetnek, anélkül, hogy ezek a döntést előidézhetnék. Ez a háború nem olyan, mint a többiek, ennek nincsen mása a történelemben és ezért minden hasonlat sántít. Milyen helyzetben volna most Románia, ha a mi felhívásunkat követve, velünk együtt a háborúba belépett volna? Az oroszok bizonyára egész Moldvát elárasztották volna és ma fél Románia romhalmaz volna. Románia azonban nem képes azt elbírní, amit egy nagyhatalom elbír; mialatt ezek a háborúban valamennyien elvérzenek, Románia egészen jó üzleteket köt és néhány heves-
 véru vezetőn kívül senki sem panaszkodik az országban.

Attól már elszokott, hogy a jövőt latolgatva csináljon politikát; nem lehet semmit sem előre látni és talán hat hónap múlva a helyzet egészen más lesz és kényszeríteni fogja őt, hogy egészen mást határozzon. Ma Romániára nézve a semlegesség az egyedüli helyes politika és mindenki, aki az utóbbi két év alatt másképen cselekedett volna, dolgát bizonyára rosszabbul csinálta volna.

Ha azonban, amint feltehető, ez a rettenetes háború teljesen eredménytelen lesz és Európa körülbelül az eddigi marad, akkor Románia és a központi hatalmak között a normális viszony gyorsan és magától ki fog alakulni. Ezt különben már ma is látni lehet. A gazdasági szükségletek erősebbek, mint az érzelmi momentumok. Románia és a két császárság egymásra vannak utalva és minden eddig történt esemény dacára is egymásra fognak találni.

„Ez a tartalma a Bratianu kijelentéseinek, amelyek a régi, mindnyájunk előtt ismeretes miniszteri hitvallásnak felelnek meg: semleges marad, amíg csak lehetséges és ha az egyik hatalmi csoport elbukik, még az utolsó pillanatban ez ellen fordul. Egészen új előttem csak az a szemérmetlen nyíltság volt, amellyel Bratianu úr beszélt és amellyel ő, — a szövetséges, — értésemre adta, hogy mi Romániát magunkkal szemben fogjuk találni, ha bennünket legyőzötteknek fog tartani. Mindenesetre a miniszterelnök úr a kérdést inkább Oroszország felé terelte és ismételten hangsúlyozta, hogy Besszarábia birtoka Oroszország megsemmisítése nélkül Romániára nézve teljesen értéktelen. Közben azonban egy egészen új, de azért érdekes jelenség is feltűnt, amit ugyan nem mondott ki, de azért mégis meg lehetett érteni. A miniszterelnök ur éreztette azt, hogy a monarchia megsemmisítését lehetségesnek, Oroszországot viszont lehetetlennek tartja, tehát Erdélynek állandó megtartása elképzelhető, Besszarábiáé azonban nem.”

Az 1916. évi orosz sikerek hatása.

Az oroszoknak 1916 júliusában megindított nagy támadásai Románia hangulatában ismét nagy változást idéztek elő. A hivatalos sajtó természetesen teljes hallgatásba burkolódzott, annál élesebb volt azonban az ellenzéki, a mi megtámadásunk szükségességét hirdető lapok hangja.

Az oroszok támadása alkalmával egy orosz osztag „állítólag véletlenül” román területre tévedt át, a románok akkor már nem léptek fel az oroszok ellen azonnal, hanem hosszas huza-vona «tán azt határozták el, hogy a további határátlépést meg fogják akadályozni. A román kormány egész magatartásából látni lehetett, hogy nincsen szándékában, hogy az oroszok ellen bármiféle komoly lépést is tegyen, dacára annak, hogy Bratianu hivatalosan is közölte Czerninnel, hogy Románia minden határátlépési kísérletet fegyverrel fog megakadályozni. (Junius 12.)

Ekkor Czernin még azt jelenti Wienbe, hogy pillanatnyilag ugyan nincsen veszély, de az oroszok további térnyerése a helyzetet meg fogja változtatni.

Az orosz sikerek a helyzetet tényleg ismét elmérgesítették és Bratianu ismét elkezdte a kétszínű játékot, most azonban úgy látszik már abban a reményben, hogy talán már mégis csak elérkezett a cselekvés órája. Ismét előtérbe lépett Erdély elfoglalásának gondolata és mint Czernin 1916 június 19-én jelenti, Bratianu meg van győződve a mi vereségünkről, de azért egy kis ideig még várni fog. Az entente-tal megkezdte a tárgyalásokat és Czernin június 25-iki jelentése szerint számolnunk kell azzal, hogy ha az oroszok tovább is tért nyernek, Románia az entente oldalára áll és feladja a semlegességet.

Románia most már csak arra várt, hogy a hiányzó felszereléseket az entente-től megkapja ezért a miniszterelnök arra törekedett, hogy követségünket tévútra vezesse és Czerninnek mindegyre azzal hozakodott elő, hogy neki milyen nehéz a helyzete a háborút kívánó közvéleménnyel szemben. Ezalatt viszont megegyezett Oroszországgal, hogy ez Románia számára nagymennyiségű löszert és nehéz tüzérségi anyagot fog átengedni területén. Világos volt tehát, hogy Románia ekkor már végleg eldöntötte azt, hogy ellenünk fog jönni. (1916 június 27.)

Az entente-tal folyó tárgyalások során Románia a csatlakozás díja fejében a következő feltételeket kötötte ki:

1. Az entente általános támadást indít és az oroszok a győzelmes előnyomulást folytatják.
2. Hátát biztosítják Bulgáriával szemben.
3. Erdély, Bukovina és a bánág az ára az együttműködésnek.
4. Románia csak az osztrák-magyar monarchiának üzen hadat, Németországnak nem.

5. Az entente lőszerrel és tüzérségi anyaggal látja el Romániát. (1916 június 26.)

A helyzet tehát állandóan válságosabbá vált. Most már minden csak attól függött, hogy Románia mikor kapja meg a hadifelszereléseket és hogy az oroszok milyen sikereket érnek el. Bratianu kijelentése szerint Románia nem nézheti azt tétlenül, hogy az oroszok esetleg Erdélybe benyomulnak. Czernin 1916 június 30-án jelenti, hogy a válságos állapot Bratianu számítása szerint 6—8 hét múlva, vagyis az aratás után és a lőszerszállítmányoknak az orosz kikötőkből való beérkezése után fog beállani. Állítólag azt tervezik, hogy 6 héten át naponta 15 vagon lőszer érkezzék Archangelskből és Wladiwostokból Romániába, ez esetben a román tüzérség lövegenként 3000 lövéssel fog rendelkezni. Ezen jelentést Czernin így végzi:

„Sajnos, nem titkolhatom el Nagyméltóságod előtt azt a nézetemet, hogy itt a helyzet napról-napra válságosabbá válik. A döntés ugyan nem áll még küszöbön, de a helyzet állandóan élesedik és a miniszterelnökkel folytatott mai beszélgetésem semmi kétséget sem hagyott az iránt, hogy a miniszterelnök még sohasem állott olyan közel a semlegesség feladásához, mint most.”

Ekkor megkezdődött Bratianu részéről a játék, hogy bennünket minél tovább az orrunknál fogva vezessen. Minden alkalommal, amidőn Czerninnel találkozik, sopánkodva emlegeti, hogy milyen nehéz a helyzete, hogy ő egyáltalában nem akarja a Semlegességet feladni és csak akkor teszen már egészen nyíltan olyan kijelentéseket, hogy Romániának fel kell lépnie ellenünk, amidőn már látja, hogy mi mindent tudunk és nem hitegethet bennünket tovább.

Az osztrák-magyar külügyminiszter Romániához való viszonyunkról berlini nagykövetünkhöz intézett iratában 1916 július 16-án a következőképen nyilatkozik:

„Akkor, amidőn a cs. és kir. csapatok a túlerőben levő oroszokkal szemben Bnkovinában megkezdték a visszavonulást, az entente-hatalmak Bukarestben Bratianut azonnal munkába vették, hogy meggyőzzék arról, hogy itt van a pillanat, amikor Romániának saját érdekében is bele kell avatkoznia a háborúba az entente oldalán.

Bratianu úr ezt azzal vette tudomásul, hogy neki ezt a dolgot alaposan meg kell fontolnia. Végül kijelentette, hogy

Románia semlegességét nem adhatja fel, miután a háború folytatásához szükséges hadianyagokkal nem rendelkezik. Ettől csak azon esetben lehetne eltekinteni, ha csak egészen rövid tartamú háborúról volna szó. A hadihelyzet azonban ma nem olyan, hogy a háború gyors befejezését előre lehetne látni. Csak a legközelebbi hetek fogják azt megmutatni, hogy az eddig győzelmes orosz támadás milyen fejlődést vészen. Akkor érkezik el Románia számára is a döntés pillanata.

Ezen kikötések dacára Bratianu úr mégis megszövegezte azokat a feltételeket, amelyeknek teljesítése esetén Románia az entente oldalán megkezdheti a háborút a központi hatalmak ellen.

A román miniszterelnökkel közölt feltételek, melyek alapján Romániával meg lehetne egyezni, állítólag a következők:

A megegyezés titokban marad; az osztrák-magyar monarchia bizonyos területeit Románia számára biztosítják; az orosz és a román vezérkar katonai egyezményt köt; az orosz csapatok számára román területen szabad átvonulást biztosít; az egyezmény megkötése és Romániának a háborúba való belépése között lehetőleg rövid időközött állapítanak meg.

Az entente, számolva Bratianuak Bulgáriától való félelmével, Sarail tábornoknak már jelzett támadását tényleg meg akarja indítani.

Ezáltal Románia megszabadul attól a félelemtől, melyet Bulgária fenyegető magatartása következtében érez. Az entente nyomása az oroszoknak a galíciai és a bukovinai hadszíntéren való egyidejű előnyomulása folytán annyira erős lesz, hogy ha Bratianu ur még mindig húzódoznék az entente-hoz való csatlakozástól, Románia kénytelen legyen tőle függetlenül is megkezdni a háborút.

Az egyezmény, mint már említettem, tervbe veszi az oroszoknak a királyságon való szabad átvonulását is: ezáltal teljesítik Bratianu urnák, azon már sokszor említett kívánságát, hogy Romániát a Bulgáriával szemben való védekezésben orosz csapatok is támogassák. Egy hozzánk érkezett hír szerint az oroszok az alsó Dunánál előkészületeket tesznek a Románián való átvonulásra (uszályok befedése legénységi szállítmányok számára) és egy Bulgária elleni támadásra. Ami pedig a románok számára szóló lövegszállítmányokat illeti, a dolog úgy áll, hogy az első szállítmány állítólag már meg is érkezett a román határra.

A románoknak a mozgósítást tulajdonképpen nem is kellett külön elrendelniük, mert a csapatok olyan magas létszámmal bírtak, hogy erre egyáltalában nem volt szükség. A támadás megkezdése tehát csupán attól függött, hogy a hadianyag-szállítmányok mikor érkeznek meg és hogy az oroszok milyen eredményeket érnek el Galicziában. Az nagyon természetes, hogy Bratianu a mozgósításról elterjedt híreket letagadta. Azt azonban elismerte, hogy azon esetben, ha a monarchia felosztására kerülne a sor, az osztozkodásban ő is részt akar venni, ennek az ideje azonban szerinte még nem érkezett el. Ezekkel a nyilatkozatokkal Bratianu nem akart egyebet elérni, mint azt, hogy teljesen tájékozatlanok maradjunk és a támadás meglepetésszerűen indulhasson meg. Czernin egészen helyesen ítélte meg a helyzetet, amidőn 1916 július 29-én Buriánnak a következő jelentést küldi:

„Azért, hogy azt a cinikus nyíltságot, amely Bratianu urnák legutóbb velem folytatott beszélgetése alkalmával észleltem, megmagyarázzam, még egy kis kiegészítésre és annak a módnak előadására is szükség van, ahogyan ezen társalgást szükségesnek tartottam bevezetni.

Azt mondtam a miniszterelnök urnák, hogy nekem az a benyomásom, hogy ez az utolsó beszélgetés, amelyet egymással folytatunk. Elégtételül szolgál számomra, hogy három évi itt tartózkodásom alatt vele benső barátságot köthettem és egyikünkhöz sem volna méltó, ha nem zárnók azt a végén teljes nyíltsággal le. Tudom, hogy a háborúra készülődik. Tárgyalásokat folytat az entente-tal, valamennyi bizalmasa azt beszéli, hogy a mozgósítás küszöbön áll; a közvéleményt ő maga szándékosan izgatja fel, úgyannyira, hogy Bukarest most már a bolondokházához hasonlít, stb. Ne akarjuk egymást a szövetségi kötelezettséggel és a politikai erkölccsel tévútra vezetni, de vegye tudomásul, hogy egy hadüzenetnek hidegen nézünk eléje . . . Ezt oly formában adtam tudomására, hogy véleményem szerint nem volt nyersnek tekinthető . . .

Bratianu úr azonnal átvette ezt a barátságos hangnemet. Ő sohasem hazudott nekem, sohasem titkolta előttem, hogy ha a monarchia szétesik, Románia is ott akar lenni (que la Roumanie ne peu pas rester à l'écart), Erdély ezen esetben nem maradhat Magyarország birtokában. Ez azonban nem az ő külön politikája; nincsen olyan román politikus, aki képes volna Romániát visszatartani, ha az oroszok „Budapest ellen vonulnak”.

Azt, hogy ez meg fog történni, természetesen nem hiszi. (Itt hazudott a miniszterelnök.) Hanem a háború befejezése területi változások nélkül előtte egyre valószínűbbnek látszik . . . Nagyméltóságodhoz intézett jelentéseimet nem olvasta, de sejti, hogy én azt jelentem, hogy Ő — Bratianu — az entente-tal egészen másképen beszél. Ez tényleg igaz is. Ő az entente-ot abban a hitben hagyja meg, hogy Románia annak oldalán fog harcolni. Ezt azonban csak belpolitikai okokból teszi, hogy a forradalmat megakadályozza. (Itt hazudott Bratianu úr másodszer.) Románia közbelépését időről-időre halogatja, hogy nekünk időt engedjen arra, hogy a katonai helyzetet megjavítsuk és ezáltal a románok háborús kedvét lehűtsük. (Ez a harmadik hazugság már egészen groteszk volt.) Meg akarja kapni azt a löszert, melyet már régen kifizetett, ezt pedig csak úgy tudja megkapni, ha az entente-tal szemben jóindulatot mutat. E pillanatban nem gondol a háborúra, nem a mi védelmi intézkedéseink miatt, hanem azért, mert egyáltalában nem akarja a mi helyzetünket megnehezíteni és mint monda: *csak ott akar lenni, ha a mi vereségünk amúgyis elkerülhetetlen.* (Ez a vallomás, mely nyíltan kimondja, hogy Erdélyt háború nélkül akarja megkapni, vagyis nem elfoglalni, hanem elrabolni, előttünk nem volt új, az ő szájából azonban nem minden érdekesség nélküli dolog.) Ezután Bratianu ur a semlegességért folytatott harcainak nehézségeit hozta még elő és szeretete volna tudni, hogy én ezt nem látom-e be.”

„Én bizonyos mértékig átvettem Bratianu urnák eszmenetét. Azt hiszem, hogy Bratianu úrnak nem szabad azt hinnie, hogy a hozzánk visszavezető utat már elvesztette, azt kell hinnie, hogy neki felülünk és elhisszük, hogy semleges akar maradni. Természetesen azt válaszoltam, hogy helyzete bizony nagyon nehéz, „az oroszok Budapest előtt” való megjelenéséről szóló kijelentése azonban előttem nagyon is komikusnak látszik. Ezt megérni nem fogja és ha azt hiszi, hogy a központi hatalmak le vannak győzve, ez a kis Romániára egyszer még veszedelmessé válhatik. Tehát csak a tényeknek alapos megvizsgálását ajánlom, mert a halottnak hitt oroszlán egy tenyércsapással Romániából is Szerbiát csinálhat.”

„A beszélgetés egy óra hosszat tartott, a legbarátságosabb formában végződött és Bratianu úr még néhány érzelgős szöveget is mondott.”

„Ez volt a beszélgetés. Ha Bratianu úr szavait a hazug burokból kihámozzuk, a helyzet a következőképpen alakul: Bratianu ur szilárdan meg van arról győződve, hogy a mi vereségünk már nagyon közel van, azonban még egyelőre várni fog. Hogy meddig, az bizonytalan. Mindenesetre csak addig, amíg fél tőlünk, de tovább egy percig sem.”

„Az itteni politikának nem marad más teendője mint őt meggyőzni arról, hogy Bulgária félmillió emberrel fogja hátbatámadni.”

„A megbízás szerint a királlyal is beszéltem. Az természetes, hogy vele szemben már messzebb kellett mennem. Carol királyról beszéltünk és azt mondtam a királynak, hogy néhai nagybátyja ezt mondta: „Ha Olaszország bennünket megrohan, az olyan disznóság volna, amire egy Hohenzollern nem képes.” A király erre azt felelte, hogy ő osztja nagybátyja nézetét, fontoljam azonban azt meg, hogy neki nincsen akkora tekintélye, mint amilyen annak volt. Erre azt válaszoltam, hogy Őfelsége tehát nem tud arról kezeskedni, hogy akaratát végre is tudja-e hajtani, hanem azért ő akaratával áll vagy bukik. Őfelsége a válasszal adósom maradt.”

„Nagyméltóságod nagyon jól van tájékozva és tudja, hogy Őfelségére számítani nem lehet. Ő csak eszköz Bratianu kezében.”

„Félnek még a románok, vagy nem félnek többé” ez az egész kérdés lényege és a király nekünk nem fog már segíteni, ha Bratianu ur nem fél már tőlünk.”

A románok ezalatt megkezdték a katonai előkészületeket, egyre tolták a csapatokat az erdélyi határ felé. Ezt Bratianu természetesen letagadja és a csapatszállításokat azzal indokolta, hogy a katonák az aratási szabadságról térnek vissza a csapatokhoz. Sőt a román miniszterelnök annyira ment, hogy július 28-án kijelentette, hogy egyáltalában nincsen szándékában a semlegességet feladni és a háború kezdete óta még nem volt a helyzet olyan biztos, mint ma.

Ezt a kijelentést Bratianu a hadüzenet előtt 25 nappal tette. Lehet, hogy egy kissé megijedt a bolgár határmenti csapatösszevonástól. Bratianu tehát megint ingadozott és attól kezdett tartani, hogy esetleg Czerninnek mégis igaza van és még nem érkezett el a cselekvés órája.

Miután augusztus elején arra lehetett következtetni, hogy az oroszok betörnek Romániába és erre a románok tehetetlenségükre Hivatkozva semmit sem fognak tenni, úgy mi, mint a németek arra figyelmeztettük a román kormányt, hogy ezt mi sem fogjuk tétlenül nézni és akkor mi is bevonulunk Romániába.

Erre július 8-án Bratianu megpróbálta, hogy bennünket megszaroljon és azt kívánta, hogy a semlegesség ára fejében Bukovinában tegyünk Románia javára területi engedményeket. Ezt Czernin visszautasította. Amidőn Czernin neki kijelentette, hogy ha mindenáron háborút akar, megkaphatja, mert ne higgye, hogy nem tudunk előkészületeiről és azt követelte, hogy rendelje el a leszerelést, erre már kitérően válaszolt.

Ezek után azzal teljesen tisztában voltunk, hogy Románia a háborúba be fog lépni és pedig az entente oldalán ellenünk; ezért a katonai intézkedések augusztus első napjaiban megkezdődtek, igaz ugyan, hogy már egy kissé megkésve; arra is megtettük az intézkedéseket, hogy az osztrák és magyar alattvalók védelmét a holland konzul vegye át Romániában.

Románia hadüzenete.

Ezalatt Románia tovább készülődött. Julius elején elrendelte az 1916—1914. évfolyamoknak behívását, augusztus 20. körül pedig megkötötte a katonai egyezményt Oroszországgal.

Bratianu még augusztus 26-án este is a leghatározottabban kijelentette, hogy mindenesetre semleges marad, a másnapi koronatanács fogja azt igazolni, hogy igazat mond. Tehát még az utolsó percben is megpróbált bennünket áltatni, pedig másnap a bécsi román követ már átadta a mi külügyminiszterünknek a román kormány hadüzenetét.

A wieni román királyi követ a cs. és kir. külügyminisztériumban 1916. augusztus 27-én délután 8 óra 45 perckor a következő jegyzéket adta át:

„Románia alulírott miniszterének szerencséje van kormányának megbízásából a mellékelt jegyzéket átadni.

Mavocordato Edgar, s. k.

„A Németország, Ausztria-Magyarország és Olaszország között megkötött szövetségnek kormányaiknak kijelentései szerint kifejezetten nem volt más, mint megóvó és védekező jellege. Ennek főcélja az volt, hogy biztosítsa a szövetkezett államokat minden kívülről jövő támadással szemben és hogy megszilárdítsa

a korábbi szerződések teremtette állapotot. Romániát, a politikáját ezekkel a békés törekvésekkel való összhangba hozásnak vágya fűzte e szövetséghez,

Belső újraépítésének munkájával foglalkozva és azon szilárd elhatározásához híven, hogy az Alsó-Duna területén a rend és az egyensúly megóvassék, Eománia sohasem szűnt meg résztvenni a békének a Balkánon való fenntartásában. A legutóbbi Balkán-háború a status quo megbontásával, magatartására nézve új irányt szabott eléje. Közbelépése siettetette a békét és helyreállította az egyensúlyt; ennek folyományaképpen megelégedett határainak kiigazításával, mely több biztonságot nyújtott neki egy támadással szemben és amely helyrehozta azon igazságtalanságot, melyet vele szemben a berlini szerződés követett «el. E cél felé való törekvésében azonban Romániának csalódással kellett tapasztalnia, hogy a bécsi kormánynál nem találta meg azt a támogatást, melyet joga lett volna elvárni.

Amidőn a folyó háború kitört, miként Olaszország, elhárította magától az Ausztria-Magyarország hadüzenetéhez való csatlakozást, miután őt arról a bécsi kabinet nem értesítette. 1915 tavaszán Olaszország megüzente Ausztria-Magyarországnak a háborút: a hármasszövetség tehát megszűnt. Azok az okok tehát, melyek Romániának e politikai szervezethez való csatlakozását indokolták, ugyanekkor megszűntek. Egy olyan államszövetség helyett, amely közös erővel, egyhangúlag arra törekedett, hogy a békét biztosítsa és a szövetségek által teremtett tényleges és jogos helyzetet megóvja, ma olyan hatalmakat találunk, melyek egyenesen azzal a céllal kezdték háborút, hogy az eddigi helyzeteket, melyek szövetségi szerződésüknek alapjául iszolgáltak, alapjában felforgassák. Ezen mélyreható változások Románia számára fényes bizonyítékot szolgáltattak arra nézve, hogy az a cél, melynek érdekében a hármasszövetséghez csatlakozott, többé el nem érhető és hogy törekvéseit és szándékait más utakra kell terelnie, annál is inkább, mert az Ausztria-Magyarország által megkezdett munka Romániának létérdekeit, valamint legtörvényesebb nemzetiségi aspirációit fenyegette.

Az Ausztria-Magyarország és Románia közötti viszonyban beállott lényeges változásokra való tekintettel utóbbi visszanyerte cselekvési szabadságát.

A semlegességet, melyet a királyi kormány magára vállalt, az akaratán kívüli és érdekei elleni hadüzenet folyománya-

képpen elsősorban azon biztosítékokra való tekintettel fogadta el, amelyeket kezdetben a császári és királyi kormány tett, hogy a monarchiát Szerbiához intézett hadüzeneténél nem a foglalási vágy vezeti és egyáltalában nem törekszik területi hódításokra. E biztosítékok nem váltak valóra.

Ma olyan tények előtt állunk, amelyekből nagy területi átalakulások és politikai változások keletkezhetnek, amelyek Románia biztonságát és jövőjét illetőleg súlyos fenyegetést tartalmaznak. A béke munkáját, melyet Románia a hármasszövetség szelleméhez hiven betölteni igyekezett, ugyanazok tették meddővé, akik annak támogatására és védelmére voltak hivatva.

1883-ban a központi hatalmakhoz csatlakozva, távolról sem feledve el azokat a vérségi kötelékeket, melyek a királyság lakosságát az osztrák-magyar monarchia román alattvalóihoz fűzték, Románia a barátság és szövetség által teremtett viszonyban belső nyugalmának és Ausztria-Magyarország román alattvalói sorsa javulásának zálogát látta. Tényleg Németország és Olaszország, melyek államukat a nemzetiségi elv alapjára építették fel, nem tudták el nem ismerni azon alapnak törvényes voltát, melyre saját létük volt felépítve. Ami Ausztria-Magyarországot illeti, ez azon baráti vonatkozásokban, melyek között és a román királyság között kialakultak, nyugalmának biztosítékát találta meg úgy belsejében, mint a közös határokon; meri ez nem birt annak tudatával, hogy a román lakosság elégedetlensége milyen visszahatással volt nálunk, minden pillanatban megzavarással fenyegetve a két állam közötti jó viszonyt.

Azon remény, amelyet mi e tekintetben a hármasszövetséghez való tartozásunkra alapítottunk, hiu volt. A több mint harminc évig tartó időszak alatt a monarchia románjai nemcsak soha sem látták, hogy egy olyan természetű reform lepett volna életbe, amely nekik legalább látszólagos elégtételt szolgáltatott volna, hanem ellenkezőleg, úgy bántak velük, mint alsóbbrendű fajjal és arra volnának ítélve, hogy magukat egy olyan idegen elem elnyomásának vessék alá, amely csak kisebbséget alkot, azon különféle nemzetiségek közepette, melyekből az osztrák-magyar monarchia áll. Mindazok az igazságtalanságok, melyeknek testvéreinket alávetették, államunk és a monarchia között állandó feszült állapotot tartottak fenn, melyet a királyság kormányai csak nagy nehézségek és sok áldozat árán tudtak lecsöndesíteni.

Amidőn a jelenlegi háború kitört, azt lehetett remélni hogy az osztrák-magyar kormány legalább az utolsó órában a sürgető szükség által meggyőzve, meg fogja szüntetni azokat az igazságtalanságokat, amelyek veszélybe sodorták nemcsak a mi barátságos viszonyunkat, hanem azon rendes viszonyt is, melynek két szomszédos állam között meg kell lennie.

Két háborús év folyamán, amely alatt Románia megőrizte semlegességét, bebizonyosodott, hogy Ausztria-Magyarország ellensége lévén minden reformnak, amely jobblétet adhatna azoknak a népeknek, melyeket kormányoz, épp olyan készek mutatkoztak azokat feláldozni, mint amennyire képtelen volt megvédeni külső támadásokkal szemben.

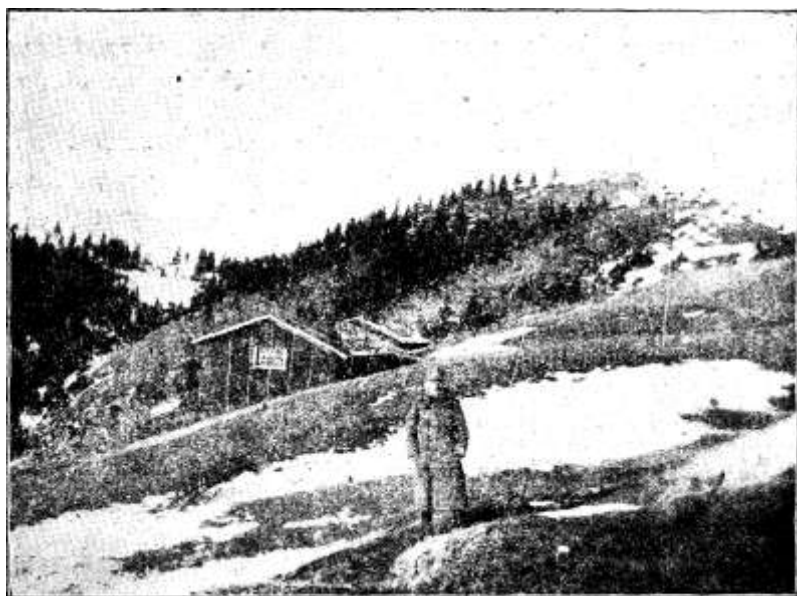
A háború, melyben csaknem egész Európa részt vészen, az államok nemzeti kialakulását és azoknak létét érintve, a leg súlyosabb problémákat vetette fel. Románia azon óhajtól vezéreltetve, hogy az összecsapásnak végét siettesse és annak szükségétől áthatva, hogy meg kell óvnia faji érdekeit, kényszeríve látja magát, hogy azoknak oldalára lépjen, akik inkább biztosítják nemzeti egységének megvalósítását.

Ezen oknál fogva és ezen pillanattól kezdve magát Ausztria-Magyarországgal háborúban állónak tekinti.

Bukarest, 1916. augusztus 14/27.

Em. Porumbaro m. p.”

Ehhez a nevezetes és a nagy háborút eldönteni akaró bíró pózát utánzó jegyzékhez még csak azt kell megjegyezni, hogy erre a lépésre Romániának a végső lökést az oroszoknak és a franciáknak augusztus 27-iki ultimátuma adta meg, akik azzal fenyegették meg Romániát, hogy ha nem csatlakozik azonnal az ententéhez, 100.000 emberrel vonulnak be Romániába, nem mulasztották el azonban az oroszok azt sem, hogy a támadás ellenértéke gyanánt Erdélyt, a Bánságot és a Bukovinát oda ne ígérjék Romániának. Románia tehát már nem várhatott tovább, meg kellett indulnia a könnyűnek látszó győzelem útján.

A Pogány hava s.